This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

SPISY

HÁLKOVY.

91565

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

91565

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Hálek V.

SPISY
HÁLKOVY.

POŘÁDÁ

FERDINAND SCHULZ.

DÍL VI.

Z KNIHOVNY
RUDOLFA KOŠTÁLA
ČÍSLO 470

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM DRA. EDV. GRÉGRA.
1883.

91565

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Hálek, V

SPISY
HÁLKOVY.

POŘÁDA

FERDINAND SCHULZ.

DÍL VI.

Z KNIHOVNY
RUDOLFA KOŠTÁLA
ČÍSLO 470

V PRAZE.
TISKEM A NÁKLADEM DRA. EDV. GRÉGRA.
1883.

OBSAH.

Str.

Komediant 1

Muzikantská Liduška 309

KOMEDIANT

I.

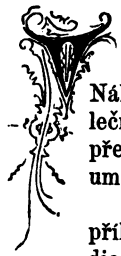

Náhlovicích se zastavila kočující divadelní společnost, aby v několika představeních rozevřela před tamnějšími občany tajemný chrám svého umění.

Nezdá se ale, že by tomu chtěli Náhlovičtí příliš s vysoka rozumět; umělce nazvali komedianty, a když šli na představení, říkali, že jdou na komedii. Ne snad proto, že by neměli a neznali jiného výrazu pro ně, ale proto, že si toho v skutku nic více necenili, nežli komedie, a jenom toho vždy litovali, že dotčení komedianti nemají žádného paňáca.

Neobyčejný ruch to ale způsobilo mezi hochy, nebo-li lépe, dětmi Náhlovickými, že je v Náhlovicích taková komedie, jakou posud neviděli. Na třetí místo se platilo pětkrát tolik, jako u obyčejného paňáci na první — čili na prkno, jemuž se lichotilo prvním místem. Málo bylo tedy vyvolených mezi dětmi, jimž se dostalo radosti, že se mohou podívat na komedii, v níž na místě panáčků hrajou živé osoby, tak že to

vypadá, jako by to bylo opravdu. A jak by to nebylo opravdu, když se hrající osoby daly tak do sebe, že jednoho vyhodili, když loupežník mečem zavraždil jednoho knížete; když opravdovskou pistolí zastřelil z žárlivosti bratr svého bratra? A nad to tvrdil ještě Dloubálkův Frantík hochům, kteří na komedii nebyli, že zastřelenému tekla skutečně krev. Pak to musila být věru ta nejstrašnější pravda; neboť hoši při zprávě té udivením a zděšením ani nedutli, a divili se, co to za věc, když se dá komediant od druhého zastřelit. Matky to sice vykládaly hochům, že je to jen hlouposť, že je to komedie. Ale což na plat, když přece rána padla, zastřelený se svalil, a vražedník pak byl pronásledován strašnými sny a hroznými výčitkami svědomí? Hoši chápali, že snad matky nevědí všecko, aneb že to mluví jen proto, aby mohly své dítky odbýt pak, až budou škemrat o nějaký groš na komedii.

Bylo odpoledne před druhým představením.

Představení mělo sice začít teprvé za dvě hodiny, ale to nevadilo hochům, aby se před divadlem neshromáždili již o dvě hodiny dříve. Měliť toho tolik na srdci a na jazyku, že každý nahlídne toho nutnou potřebu, aby se již o dvě hodiny dříve sešli. Jinak by věru nebylo možná, vypovědět si vše.

„Půjdeš dnes zase?“ tázal se jeden hoch druha.

„Ba že!“ odpověděl druhý s takovým sebevědomím, že ostatní hoši, kteří nemohli říci také „ba že!“ zůstali jako omráčeni. A lehounký úsměv u některých prozrazoval, jak velice závidí tomuto ono „ba že!“ Ba jednomu z hochů se vkradla drobná slza do oka

při vědomí, že nemůže též říci „ba že!“ Nic na plat ale, musí aspoň poslouchat hochy, co si o té komedii povídají, aby vzal tak z ruky druhé, co mu z ruky první vzíti bylo nemožné.

„Dělejme knížata!“ pravil zase první hoch.

„Dobrá!“ odpověděl druhý, a hoši dělali knížata, jak je byli včera viděli. Hádali se jak mohli, a jak mnoho si pamatovali, ale hádka nebrala konce.

Tu vstoupil mezi ně hoch třetí, jenž stál posud ode všech nepozorován, ale pozoruje vše, jakoby se jednalo o jeho život. Knížata se byli právě spikli proti králi, že ho svrhnou, a jenom o to se nemohli dorozumět, kdo z nich dostane zemi.

„Bídná chaso!“ zvolal onen hoch třetí s takovým důrazem, že knížatům vypadlo slovo. Odstoupli od sebe a náš hoch v pravo i v levo dokládaje rukama, doložil též slovy: „Mámť já sice prostředky, abych vás na vždy ponížil. Ale vězte, že jsem já král, že vám odpouštím, neboť se vašich piklů nebojím!“

Knížata a hoši zůstali, jako by do nich hrom udeřil. Dlouho trvalo mlčení, a když se probírati z něho počala slova, mluvilo se vesměs:

„Ten to umí!“ —

Ten, kdo to uměl, byl Sušilův Jaromír.

Nemluvilo se tak šeptmo, aby byl Jaromír neuslyšel, co si hoši o něm povídají. Nepromluvil ale ani slova, odešel ke svému domu, který stál na návsi jen několik kroků odtud, tam si sedl na patník, zastřel si rukama oči, loktem se podepřel o kolena, a teď teprv přemýšlel o tom, kterak to dovedl, že to

umí. Nepozoroval ani, že všichni hoši stojí v půlkruhu okolo něho, že si již ani nešeptají, ale že se němě dívají na něho, mrkají na sebe — že v něm něco vidí, co nemohou pochopit, protože to u něho ještě nikdy byli neviděli.

Trvalo to dlouho, co tak stáli kolem něho; tu padl mezi ně mič, hoši se ohlídli, mič jeden z nich chytil — a to bylo provolání, aby hráli v mič. I Jaromír se konečně zpamatoval, vstal a hrál s nimi. Hrál ale dnes s podivnou vášní, tak že se mohlo zdát, že se všecka síla v něm zdvojnásobnila. Podivné ale, že se z hochů žádný nechtěl na to odvážit, mičem ho uhodit, i když byl k tomu zákony mičovými vyzván. Báliť se, že by povstal mezi nimi opět co král, a že by trestu neušli.

O komediantech více hoši nemluvili, aspoň ne, pokud byl Jaromír mezi nimi. Kterak by se mohli pustit s ním v rozmluvu, když Jaromír přece tak patrně ukázal, že „to umí," a když by jim tedy mohl na každé slovo povědět, že rozumí všemu lépe, nežli oni všickni dohromady? —

Bylo již hvězdnato, když bylo po představení.

Sousedé se ubírali buď domů, buď do hospody. Na cestě si povídali, že to je přece divná věc ta komedie, poněvadž se nemohli zdržet pláče. Zvláště jak prý ta dcera lomila rukama nad mrtvolou svého otce — to prý zrovna mohlo srdce utrhnout.

Na to pověděl soused Sušil: „Je to hezky. Ale což je do toho, když to není pravda; je to přec jen komedie."

Sousedé si zapalovali dýmky, neřekli na to nic, bezpochyby že souhlasili s Sušilem. A když pak řekl kmotr Horák: „Sušil má pravdu!“ — myslili si ostatní: „Kmotr Horák má taky pravdu!“

A kmotr Horák hned na to doložil: „Neboť kdyby to mělo být pravda všecko, toť by bylo něco hrozného. To sice bylo hezké, co tam řekli o pánech, že z nás dřou kůži, a že se myjí naším potem — ale což do toho, když to neřeknou pánům. My to bez toho víme.“

A všickni si zase pomyslili: „To má kmotr Horák zas pravdu!“ —

Jaromír se domů více potácel, nežli aby šel. Byl jako ve vidění. Maminka mu dnes namazala chleba máslem po obou stranách, ale Jaromír se ho ani netknul. Neviděl nic okolo sebe, a co viděl, viděl to naopak. Když k němu promluvila matka, zalekl se, jakoby byl dostížen na mlsce, a jako když mluví ze spaní, pravil jí: „Ta matka v divadle to řekla jinak.“

Pes Turek se připlazil k jeho nohám, a číhal na stůl. Věděl, když Jaromír dostane namazaného chleba, že několik kousků spadne Turkovi, kteréž nejsou k zahození. Dnes ale čekal Turek tuze dlouho; Jaromír se ani nehnul, a když se Turek podíval, zda-li už jí, avšak uviděl krajíc netknutý a Jaromír že ani pyskem nehýbá: tu se rozmrzel, protáhl se, třel se Jaromírovi o nohu, a když tento na to nedbal, zatáhl ho i za nohavici. Tu sebou Jaromír trhl, vyskočil, a bůh sám ví, co by byl pověděl, kdyby uleknutý

Turek nebyl odskočil, a nezaštěkal tak, že se Jaromír zase zpamatoval, kde je.

„Ale dítě, co pak je ti?“ tázala se matka.

„Nic, maminko!“

Jaromír vzal matčinu ruku, položil ji na své čelo — snad chtěl, aby si hlava jeho ulehčila na matčině dlani.

„Ale dítě, jak máš horkou hlavu!“ lekla se matka. „Dám ti studenou vodu na hlavu, bude ti lépe!“

„I ne, maminko; vždyť mně bude hned dobře!“ pravil Jaromír, a tiskl a líbal matčinu ruku, tak že mu matka konečně aspoň na oko uvěřila, že bude hned dobře.

A Jaromír se začal s matkou mazlit, jako vůbec dítě s matkou.

„Máš mne ráda, maminko?“

„I jdi, bláhový! Proč se ptáš?“

„Chtěl jsem ti říct, že je mi už dobře.“

A matka mu zlíbala celé čelo.

Ale nebylo Jaromírovi dobře. Neboť když si ulehl, jaké to divné postavy se rojí kolem něho. Ani nemohl doříkati otče náš; neboť když si říkal: „odpusť nám naše viny“ — tu ta jedna postava odhalila svůj plášť, ukázala na ránu v prsou, pozdvihla ruku k nebi a volala hlasem skoro hrobovým: „Tvou vinu odpusť tobě bůh. Já jsem trpěl, bůh jest spravedliv!“

Jaromíru uváz' dech. Vlezl do peřin, a zabalil si jimi hlavu tak, že by ho sotva našel se svíčkou. Myslil, že ta postava v skutku stojí u něho; když se jí ale schová do peřin, pak mu svou ránu přece

nebude moci déle ukazovat. — Ale špatně si posloužil. Z osoby jedné se staly dvě, a jakoby je někdo přičaroval, valily se za nimi zástupy lidí, a všichni mluvili slovy, jimž rozuměl a nerozuměl. Zdálo mu se, že celý ten zástup ukazuje si na něho, na něho že se chtí řítit, poněvadž on jest původcem všeho zlého, jež oni trpí — neboť on je zradil. Není si sice viny jasně vědom; ale ta hrozba v jejich očích, to lání ve slovech, celé to držení těla: to by mohlo i nevinného přinutit, že by si byl nějaké viny vědom. Již se srotili, přestal tajný šepot, a najednou ze všech úst je slyšet: „Zrádci smrt!“ — Tak strašně to provolali, že se až klenby otřásají, a on zde proti všechněm samojediný. Chce volat, chce dokázat jim omyl jich — ale slovo vázne v ústech, a nikdo nechce věřit v to, o čem on je uvnitř přesvědčen — tak přesvědčen, jako že za dne slunce svítí, když je nebe jasno. Již sáhají po meči, po ručnicích, již měří naň, již se hrnou na něho — tu sebere on poslední sílu svou, zpřímí se, a zdá se mu, že vyrostˊ pojednou v muže obra; zvolal hlasem, jenž překonal celý jejich hluk: „Stůjte!“ — Všecko najednou stojí, všecko mizí, on jest zase samojediný: Jaromír se probudil.

U jeho lůžka stojí matka se svíčkou. Její pohled ustrašený sice, ale láskyplný. — Jaromír není ještě přesvědčen, že bylo všecko jenom sen.

Matka mu stírala s čela pot.

„Mé zlaté dítě, co pak se ti to zdálo za sen? Tys mluvil ze spaní.“

„Hleď, maminko, a oni přec odešli.“

„Kdo?“

Jaromír se divil, že matka neví, kdo?

„Což pak jsi je neviděla?“

„Ne, neviděla.“

„Kterak mi hrozili?“

„Prosím tě, kdo?“

„Že jsem je zradil. Viď že jsem je nezradil? Však jsem jim to dokázal, a hned na to se rozešli.“

„Mé dítě, já ti nerozumím!“

„Že nerozumíš? Toť se ví, že ne. Protože tys tam nebyla.“

„Kde?“

„Mezi nimi.“

„Ale kde?“

Jaromír vyvalil na matku oči. Teprvé nyní se zdálo, že ví jasněji, že spal, a to, co povídá, že byl sen.

„A je! To tedy nebylo nic. To byl jen sen,“ pravil.

„To víš, že to byl jen sen!“

Jaromír zavrtěl zase hlavou.

„A přece to nebyl jen sen,“ doložil.

Matka s ním rozmlouvala ještě déle; neboť doufala, že se takto jeho rozčilenosť nejspíše uloží, když se ve slovech jí vyjeví. A protož mluvila zas dále:

„Viď, Jaromíre, že mne víc nepolekáš!“

Jaromír snad neslyšel. Díval se na strop, jakoby tam něco byl zahlídnul, a pravil:

„To ale nebylo dobře, že král, když se hněval, byl tak mírný, jakoby někoho chválil.“

Matka zavrtěla hlavou, urovnala mu peřinu, a sedla si vedle lůžka, prstem se opírajíc o bradu. Přemýšlela o všem tom, co byl Jaromír mluvil, až si konečně vyznala, že mu nerozumí.

Snadněji tomu přišel na stopu otec, starý Sušil, když se z hospody vrátil domů, a matka mu vypravovala, co a jak se bylo stalo.

„To mu ta komedie spletla hlavu," pravil. „Není divu, kluk je kluk, a myslí, že to zrovna tak všecko je, jak to tam povídají. Dejme mu rozum, když ho nemá. Však si myslím, že ho to brzy přejde. Hračka je hračka, a každé hračky má člověk časem dost."

Nevím, zda-li byl otec Sušil nadchnut právě prorockým duchem, když toto matce povídal. Matku to ale neupokojilo. Šla se opět podívat k Jaromírovi, zda ho nevytrhuje sen z poklidu. Uviděvši ale, že klidně spí, narovnala mu ještě peřinu, udělala křížek nad jeho čelem, aby vše zlé od něho ustoupilo, chvilku pak ještě s mateřským zalíbením se dívala na spícího syna, a pak odešla sama, aby si odpočinula. —

Což to bylo psu Turku ráno divno, když spatřil Jaromíra, od něhož byl včera neobdržel mazaného chleba! Snad že mu to chtěl vyčíst. Kňučel a lízal se k Jaromírovi, a okem se tak podivně na něho díval, právě jako by mu chtěl číst epištolu. Nezdálo se ale, že Jaromír příliš velkou váhu přikládá tomu, co mu chce Turek říct. Neboť ho ihned chytil za přední nohy, a postaviv ho na nohy zadní, rozkazoval mu velitelským hlasem:

„Slyšíš, pse Turku! Mysli si, že jsi ty kníže, a já že jsem tvůj král. Teď bych já tě chtěl vsadit do žaláře, a ty bys prosil o milosť. Já bych ti nechtěl milosť udělit, a ty bys mně chtěl zahrozit, že si ji vymůžeš. Začni!“

Jaromír pustil Turkovy přední nohy z ruky a Turek měl začít.

Ale Turkovi napadlo právě opět, že mu včera nedal Jaromír namazaného chleba, postavil se pohodlně na nohy, hodil hlavou na zad, a ani nepísk'. Patrno, že chtěl říci: „Just ne!“

„Že ne?“ rozzlobil se Jaromír. „Uvidíme, jestli ne!“

A Jaromír začal trhat Turka nemilostivě za ucho, že tento kňučel, jako meluzina okolo stavení, a jako by byl dostal najednou rozum, začal v skutku hrozit, že si milosť vymůže. Chytl Jaromíra za nohavici, až se tento povalil zrovna vedlé Turka; Jaromír chytil Turka za krk, a na zemi se válel kníže a král — kníže štěkal, král křičel, povstal z toho rámus, a ten vyvolal na dvůr otce Sušila. Můžeme si myslit, že byl otec Sušil osud, který chce oběma stranám zjednati vyrovnání. A otec osud začal:

„Pustíš Turka! Čert klukovi vjel do těla! Já ti dám komedii! Nepřestaneš-li třeštit, však tě metla přivede k rozumu! Dej si dobrý pozor! Aneb tě více s sebou nevezmu na komedii!“

Tato slova účinkovala, a Jaromír dostal zase rozum. Avšak tak dlouho měl rozum, pokud otec hrozil. Jakmile ale byla hrozba u konce, a otec zase jinde, než-li Jaromír: počal Jaromír třeštit znova.

Tak asi je kůna, když jde na holuby a spatří člověka; jako duch se táhne do kouta a tam čeká, až odejde člověk. Loupež v ní není mrtva, ale jen odpočívá. A protož jakmile odejde člověk, a ona se cítí sama: ihned se vyřítí, co se musilo skrývat.

Tak také v Jaromírovi třeštění jen odpočívalo, ale nebylo mrtvé. To poznal, že není rádno třeštit tam, kde má otec rozum, a proto uzavřel, že se nikdy otci nesvěří se svým uměním.

To sice si otec nedovedl vypočísti na prstech, že jeho slova zavdala příčinu a základ k velikým budoucím převratům v životě Jaromírově: že Jaromír počal žít v sobě uzavřen jinak, a jinak otci na oko.

Kterak byl Jaromír sebevědom hned na to, když šel do školy, věda, že není otec za ním! Že mohl myslit zase jak chtěl, že mohl „třeštit“: a kdyby byl Turek též chodil do školy, teď by mu byl teprvé pověděl, jak se má prosit o milost!

Nemoh' bych tvrdit, že šla dnes škola Jaromírovi k duhu. Když se čtlo, byl jako u vidění, neustále slyše osoby mluvit na divadle. A když k němu přišel učitel, aby prohlídl jeho počty: nemálo se pozastavil, když uviděl na místo cifer samé panáky, a to panáků tolik, kolik tam mělo být cifer. Když ho učitel na to káral, bylo to divné ostatním hochům, že učitel kárá Jaromíra, který přece vždycky všecko uměl, ba který ještě před nedávnem dokázal, „kterak to umí“.

„Co pak to má být?“ tázal se učitel.

Jaromír neodpovídal.

„Takové komedie si nech zajít!“ doložil učitel.

Vždyť si to hoši myslili, že to budou nějaké komedie, pro které je Jaromír kárán; a byli teď ještě více o tom ubezpečeni, že to Jaromír umí. A nezůstalo to tajno mimo školu, že byl Jaromír kárán; neboť hoši když přišli domů, povídali, že dělal Jaromír ve škole komedie, že byl pro ně kárán — ale že to umí.

II.

Již mnoho času uplynulo od doby, kdy byli v Náhlovicích komedianti. Nezdá se, že by byli Náhlovičtí od těch dob své náhledy o komediantech změnili — či zlepšili, či zhoršili. Komedianti byli komedianti, a jenom někdy si někdo na ně zpomněl, a jenom někdy o nich někdo promluvil. Tak někdy v neděli odpoledne, když se sousedé sešli v hospodě, a nemohli se hned upamatovat, kdy se ta a ta věc přihodila v jejich obci, prohodil kmotr Horák, že to bylo tenkrát bezpochyby, když zde byli ti komedianti.

„Ano, kmotr Horák má pravdu. Když zde byli ti komedianti," dokládal pak jeden sousedpo druhém.

Z toho patrno, že nebyla k závidění sláva komediantům.

Mnoho tedy již času uplynulo od té doby, a v Náhlovicích — může se to skoro směle říci — nebylo po komediantech již skoro ani památky.

Mnoho času, mnoho vody uplynulo od té doby — a z Jaromíra Sušila se vyvinul jinoch plný síly a života, plný krásných nadějí, plný krásných darů

duševních, které se rozvíjely požehnaně pod příznivým podnebím jeho poměrů.

Jaromír studoval ve školách pražských: studoval s chutí dychtivého jinocha, a duch jeho se rozvíjel od roku k roku, ode dne ke dni.

Nemohu říci, že by mu kdy bylo napadlo jeho bývalé třeštění za dětských dní v Náhlovicích. Jaromír si na komedianty suad tak často zpomínal, jako Náhlovičtí, ba snad ještě řídčeji. Jeho zajímaly studie nade všecko, a ty také tlačily znenáhla v pozadí, co tenkrát bylo jeho jedinou myšlénkou.

S nerozdílnou pozorností poslouchával vypravování o dějinách národů, v nichž se snažil jednotlivec s celkem, a národ s jednotlivcem. Hrdinové vítězili, hrdinové podléhali; jedněm sláva, jedněm utrpení. S celou duší svou se vždy vžil v jednotlivce, v jeho počínání, v jeho život. Trpěl s trpícím, vítězil s vítězícím; dech se mu tajil při rozhodných činech, sebevědomí lidské velikosti zmohlo se v něm, když rek své dílo dokonal. Lidstvo mu nebylo více těch několik lidí, kteří jsou zde dnes, by zejtra byli jinde, kteří se starají dnes, by zejtra mohli žít. Lidstvo mu bylo nyní velká, nehynoucí rodina, velká ve svých vášních, velká ve svých cnostech, z nichž jedna na druhé se sílí, jedna druhou potírá — z nichž ale vzchází lidstvu nová povždy síla, by se domohlo konečného účelu svého.

Jaromír se seznámil s plody velduchů. Stejnou měrou žasnul nad jednoduchostí, prostotou a přirozeností Homérovou, jako nad pravdivostí Sofoklovou.

Byl vnímavý pro krásochuť řeckou, byl chápavý pro geniálnosť Ovidovu. Nechal se unášet lehkou stancí Tassovou, a v duchu strnul a klekal před kolossálností Shakespeare-ovou. Rozuměl jemným dechům národní písně, a smělým duchem nechal se provázet od básníků do tajůplných chodeb lidského ducha, v nichž vedlé vášně klíčí cnosť, vedlé nízkosti velikosť, vedlé soběckosti obětavosť. Dal si vykládat příčiny tolikerých proměn, jichž je člověk schopen duchem svým; nedopátral se jich — jeť nevyzpytatelný duch lidský, tak jako vesmír: nedopátral se, pravím, ale poznal mnohé z nich, a na základě známostí nabytých dal se představit jiným, posud neznaným.

Dal se též uvésti Jaromír do veldílny přírody, by poznal květ na zemi a hvězdy na nebi, by poznal blesk, jenž zastře hvězdu a zničí květ, by poznal, že i v přírodě spí vášeň vedlé cnosti. Poznal, že všude život, všecko že se hýbe a se snaží, život že se rozpadá v smrť, by na smrti opět zmohl se k životu život — smrť a život že jsou dva opáčné póly: že nepřestane smrť, pokud je život, ale též, že neustane život, pokud je smrť.

Co ale jediné z učení nevábilo jej, ba co mu takměř bylo v duši odporné: to byla věda matematická.

„Nemohu si pomoci," říkal, „ale ke mně cifra nemluví."

A v skutku nemohl pochopit, kterak profesoru může tolik záležet na problémech, že v nich může duši vypustit, kdežto se jemu zdály hračkou — ničím jiným. A k tomu ta věčná monotonie, ta mrtvosť

cifer — to se podobalo Jaromírovi, že se probírá v kostnici mezi hnáty a lebkami dávno zemřelých.

Takto vidíme Jaromíra na sklonku dvacátého roku, na sklonku jeho nižších studií, by přestoupil na školy vysoké.

Musíme dodat, že je zrůstu štíhlého, pohybů lehkých, ohebných. Tvář jeho jest poněkud sivá, oko modré a vlas černý. Čelo se počíná klenout v výši, obočí černé, a mezi obočím nad nosem se táhne lehká stružka — na znamení, že v ní sedává duch, jenž často přemýšlí. Hlas jeho je plný, příjemný jako zvon, a při tom všech způsobů schopen.

Ducha je Jaromír živého, jemného; každá věc jej zajímá, a jmenovitě na člověku i to, co jinému skoro ujde. Podivuhodnou bystrostí najde na člověku hned to, co ho karakterisuje, vmyslí se tak snadno v utrpení lidské i v lidskou radost, a ten, koho pozoruje, zajme jej tak, jakoby v něm žil sám. Při podrobnostech ale nezůstává duch jeho stát. Vždy k velkému cíli hledí, který sice ještě jasně nezná, o němž ale přece tuší, že musí být velký, má-li v něm býti člověka hoden.

Jaromír je rád vesel. S veselými hochy protráví nejradší čas, a obveseluje nápadem a vtipem. Při tom se ale nevylučuje z nijaké jiné společnosti. Nic mu není tak protivné, jako člověk, který se hrdopyšně pohybuje mezi lidmi a s jakousi opičí nadutostí opovrhuje těmi, kdo jsou níže postaveni. Jaromír se chová stejně k nebohému, jako k pánovi. Co všude hledá — jest člověk: člověk zápasící a snažící se,

a ten člověk není jenom v jistých privilegovaných vrstvách k nalezení; ten jest všude, zrovna tak v haleně, jako v purpuru, v nuzné chýši jako v skvostném paláci. Proto také zná Jaromír život již lépe, nežli kterýkoliv z jeho soudruhů, a jeho úsudky o lidech jsou často tak překvapující svou pravdivostí a ryzostí, že vzbuzují podivení. Nejednou se jeho úsudky odchylují dočista od úsudků běžných, povrchních; vždycky má ale pro svůj úsudek zcela podstatných příčin, a málo kdy se zmýlí. Při této bedlivosti v pozorování lidí se stává, že úsudek svůj nevyřkne hned po prvním se setkání s člověkem, ale že čeká a pozoruje, až se týž člověk objeví v okamžení rozhodnějším. Neboť jen tenkrát jedná člověk tak, že nás nechá nahlédnout v tajné záhyby svých zámyslů a příčin; úsudky ale po prvním se seznámení s lidmi jsou a musejí být vždy jen povrchní. Jaromír v člověku ctí a hledá jen člověka: úsudek jednostranný ublíží ale člověku, a proto nepronese Jaromír úsudek nikdy dřív, než až je úplně o něm přesvědčen.

To se mi vidělo potřebné, abych o Jaromírovi předeslal. Ostatní tahy jeho se nám beztoho objeví u dalším vypravování. — —

Na dvoře v Klementinum stával vždycky té chvíle, když šli študenti ze školy, člověk velmi nápadný tím, že mluvil na okolojdoucí studenty latinsky. Oblek jeho byl nuzný. Kalhoty a kabát měl z hrubého pytlového plátna, čepici na hlavě scházelo asi čtvrť kšiltu, a ostatně byla tak, že by ji byl sotva kdo zdvihl na ulici. Zcela nepoměrně k tomu jeho obleku

ale byla jeho košile, která byla vždycky tak čistá, jakoby se týdně třikrát převlékal. Na krku měl nedbale uvázaný šátek, který také zcela slušně se měl k jeho prádlu, ale v největším odporu stál k jeho obleku. Čepici nosil vždy zcela do týla stáhnutou, tak že se zdálo, jakoby si zúmyslně chtěl dodati ráz nejnižšího proletáře. Tvář měl zarostlou hustým vousem, vlasy měl obyčejně v nepořádku, oko jeho sivé, a na obličeji vůbec stopy násilné zpustlosti. Při tom nebyl snad sešlý stářím; naopak: oudy neobyčejně silné, mrštné. Mohlo mu být asi sedmadvacet let.

Říkali mu Lambera, a studenti ho znali všickni. Neboť když vyšli studenti ze školy, přidružil se on k nim a bavil je latinskými otázkami. Takto se ale odvážil jen na studenty z první a druhé školy, protože věděl, že mu nedovedou odpovědět. Tím, že stál každého dne bez výminky u škol, znal zcela dobře, do které třídy ten či onen náleží. A žáky z první třídy znal podlé toho, že je viděl na začátku školního roku býti nováčky.

Takto je ze školy doprovázeje, rozmlouval s nimi o gramatických konstrukcích latinského jazyka, a žáci mu odpovídali tím, že se mu vesměs smáli.

Věděl on se také přidružit k studentům vyšším, a dle toho, jak si myslil, z které asi školy jsou, zavedl s nimi rozmluvu o tom či onom auktoru, ty a ty známé sady z nich pronášeje.

Ostatně neublížil žádnému z studentů ani slovem, a zdálo se, že jest to jeho potěšením, obveselovat je. A proto s ním žili studenti dosti důvěrně, možná-li

to nazývat důvěrou, že Lambera nikomu z nich na žádnou otázku neodpověděl, právo otázek jen sobě ponechávaje. A proto také ze studentů nikdo nevěděl, kdo je, proč zde stává každý den, jak to přišlo, že sběhl se škol, a že se stal radší flamendrem, než aby se byl jinak poctivě zaměstnával, k čemuž přece, jak často projevil, mu nescházelo na schopnostech. Tato nejistota o jeho původu, o příčinách jeho počínání mu dodávala jakýsi tajemný nimbus, a to tím více, an o něm každý věděl, že musil projíti přece všemi školami.

Jakmile se ho někdo po něčem ptal, odpověděl vždy tou samou odpovědí: „Hahá! Ten chce vědět, kam pěnkava nosem sedá! Můj zlatý, to není initium sapientiae! Začátek moudrosti jest timor domini — ano, bázeň páně.“

Na to se obyčejně hoši dali do smíchu, a Lambera se smál s nimi.

Jediný ze všech, ku kterým choval důvěru, byl Jaromír. Vedlé něho kráčíval jako kůře, a kdyby ho byl Jaromír požádal o vysvětlení jeho počínání, snad by mu byl rozevřel duši svou.

A Jaromír se k němu také choval vždycky upřímně, soucitně, a ani jedenkrát ho úsměškem od sebe nezahnal. Či že v sobě cítil, že je Jaromírovo oko s to, aby nahlédlo do jeho duše, a takto jisté tajemství proniklo, aneb že u něho poznal ducha i srdce: ale Lambera by snad byl udělal vše, co viděl Jaromírovi na oku.

Bylo jedenáct hodin dopoledne, když šli studenti ze školy. Radosť se podívat na tu mládež, na tu naši naději budoucnosti. Mladší z nich hopcovali, jako jeleni v oboře; patrno, že jim to není právě proti chuti, ze škamen se ocítiti na volném vzduchu.

Nejvíce ale mezi nimi skotačil dnes Lambera. Jakoby se byl ocítil chlapcem, dítětem, prováděl šprým za šprýmem, a smíchu nebylo konce.

„Co vám dnes profesor vyseděl?“ ptal se jednoho.

„On dnes ani neseděl,“ odpověděl tázaný smíchem.

„No, no! Tak snad vystál někde díru?“

„Haha! Smějte se! Vždyť on dnes spal!“

A Lambera strhl čepici s hlavy, zatočil jí do výšky, vyskočil a zvolal: „Ať žije Morfeus pana profesora!“

Nevím, zdali věděli žáci, co to jest Morfeus; ale ani jeden z nich nesouzvučil s Lamberovým: „ať žije!“ Možná že také proto, an šel právě kolem nich první premiant, jehož zraky nevěstily nic dobrého, kdyby byli spolužáci zajásali s Lamberou.

„A nemluvil pan profesor ze spaní?“ tázal se opět Lambera jiného.

„On neví,“ jal se slova zase jiný. „Neboť on spal též.“

„To není pravda!“ bránil se obžalovaný.

„A o čem se zdálo mladému pánovi?“ tázal se Lambera.

„Že vyrostly Horácovi rohy až do oblak, na něž se nabodala všecka lichocení a všecka podlízavosť jeho

ód, tak že to vypadalo jako když tam létá drak," smál se jeden velmi čiperný hošík.

„Oho, mladý pane!" mluvil zase Lambera. „Což pak nepsal Horác: odi profanum? Nenávidím lůzu — vidíte, to napsal Horác. A kdo umí nenávidět, ten nelichotí."

„Haha! Toť dovede každý naškrobený panák, lůzu nenávidět, protože jí nerozumí," ozval se ze zadu Jaromír.

Lambera se ohlédl, patrně se zalekl, spatřiv Jaromíra. S velikou rozpačitostí se na něho díval a jako by slovům Jaromírovým věřiti nechtěl, díval se po jeho rtech, zdali z nich zazní ještě jednou slova ta, aby se o jich pravdivosti přesvědčil.

„Lambero, nemám pravdu?" pravil zase Sušil, za ruku ho bera.

Velmi se podivil Jaromír, vida Lamberu, kterak se mu oko slzou zalesklo. Lambera nevěděl, má-li ruku svou nechat v ruce Jaromírově, aneb se z ní vymknout. Podivný pocit ho ale táhl k Jaromírovi, stiskl jeho ruku a s výrazem takovým, který žádá určité odpovědi, tázal se Jaromíra:

„Pane Sušile, vy lůze rozumíte?"

„Aspoň ji nikdy nenávidím."

„Ach, vím to, vím. Ale — — ne, nechci se dál ptát."

„Proč, Lambero?"

„Proč? Nu — víte — já — nu — zkrátka, bojím se vaší převahy."

„Nebuďte bláhový. Pravím vám, že jí rozumím."

„Protože skoro o tom nepochybuji, proto mi uvázla otázka. Nechci vás ale zkoušet, zda v skutku lůze rozumíte. Věřím vám slepě.“

„To ale není dobře, Lambero. Vy mne neznáte.“

„Nevím, že mi skoro rozumíte? Nestojí ta známosť za nic?“

„Nerozumím vám ale ještě ve všem.“

„Haha! Pane Sušile, vy chcete víc mi rozumět, nežli já si rozumím. Žádný člověk na světě si nerozumí. Každý je sobě pohádkou. Málo kdo sebe rozluští, jiného ale nikdy.“

„Nikdy?“ tázal se Jaromír se zvláštním přízvukem a na Lamberu se tak ostře dívaje, jakoby měl Lambera z toho zraku si vyčíst: „A přec!“

„Nikdy, pane Sušile. Těch, kteří jiného pohádku rozluští, jest na světě jen několik. To ale nemůže člověku nikdo dát; to se s člověkem narodí, a nemůže se to naučit jeden od druhého. Jest to potencírovaná logika, která v nás dělá zázraky, a máme-li potencírovanou logiku, pak snad dovedem i cizí pohádku rozluštit.“

„Lambero, vy nemůžete býti tím, čím jste. Vy chodíte v larvě!“ pravil Jaromír s takovou jistotou, že přišel Lambera skoro z rovnováhy.

„Nepravil jsem vám, pane Sušile, že se bojím vaší převahy? A přece nechodím v larvě.“

„Vy se mně nezapřete, Lambero. Vy chodíte v larvě!“ pravil Sušil s jistotou, možná-li větší, nežli prvé. —

Lambera se odvrátil a začal si hvízdat nějakou písničku. Sušil si myslil, že se mu chce vyhnout s odpovědí.

Najednou se Lambera zase obrátil k Sušilovi, a řekl:

„Čím chcete být, pane Sušile? Odpusťte ale, není to žádná lichá zvědavosť. Vím, že vaše chování ke mně není strojené — povězte mně, čím chcete býti?“

Tímto náhlým obratem řeči byl Jaromír v skutku překvapen. Ne snad aby mu byl zazlíval — bůh uchovej! Ale zdálo se spíše, že se diví tomu skoku, jakým se dovede Lambera vytočiti z lyčky.

„Nu, a co myslíte, Lambero: co by bylo pro mne nejlepší?“ tázal se Jaromír.

„Hm! Hmhm! Co by bylo nejlepší?“

„Co byste si přál vy?“

„Vyť umíte dobře dorážet. Co bych si přál já? K smíchu! k smíchu, pane Sušile. Nemůžeť to být. Tak jest to nemožné, jako abych vyhrál z loterie, když jsem nevsadil.“

„Což není možná vsadit?“

„Inu, víte, kdybych už vsadil, možná, že bych vyhrál. Ale kdybych si *mohl* ještě volit, stal bych se nejradší dramatickým hercem.“

„Vy dramatickým hercem?“ tázal se Jaromír celý udiven, a tvář mu najednou zbledla, jakoby ji byl obílil křídou.

„Nu, tedy nahlížíte, že jest to nemožné, jako abych vyhrál lós, když jsem si ho nekoupil,“ pravil Lambera.

Jaromír nebyl ještě pánem svého hlasu.

„Proč dramatickým hercem?“ tázal se po chvilce, a Lambera dobře pozoroval, kterak se mu zimničně chvěje hlas.

„Proč dramatickým hercem?“ opáčel po něm Lambera. „Vidíte, každý člověk na světě má choutky a každý člověk na světě má vedle svých choutek ještě takové choutky, které nikdy neukojí. A takovou neukojitelnou choutkou jest touha moje, státi se dramatickým hercem.“

Jaromír mocně pracoval uvnitř.

„Tím jsem vám ovšem ještě svou choutku neodůvodnil,“ pokračoval Lambera. „Ale má-liž choutka nějakých důvodů? Zpotencírujte svou logiku: má-liž choutka nějakých důvodů?“

„Má, a musí jich mít.“

„Vidíte, pane Sušile, že se bojím vaší převahy. Pravdu máte, musí jich mít. Nu, a hleďte, tím byste skoro již byl uhodl i důvody moje. Míti dar vyobrazit lidské vášně, znát lidské vášně, a zobrazením jich uvest diváka v tajemství lidských vášní, rozechvět ho zobrazením jich, že se každá žilka v něm otřese a lidský duch strne nad mohútností vášní svých: ej, pane, ale což je to všecko platné!“

To Lambera vypravoval tónem více elegickým. Ale Jaromírovi se při tom líčení hnala všecka krev k hlavě.

Byli došli za touto řečí Karlovou ulicí až ke křížovnickému plácku vedle kamenného mostu.

„A co vám brání, Lambero, abyste nedosáh', čeho si žádáte?“ tázal se Jaromír.

V tom se přibližoval k nim z Karlovy ulice kočár. V něm seděla dáma skvostně oděna, a za kočárem stál premovaný lokaj. „Hio!“ volal kočí.

Lambera se ohlídl za kočárem, náhle se zastavil a dal se do divokého smíchu.

„Vidíte tu dámu v kočáře?“ zvolal Lambera, tak silně uchopiv Jaromíra za ruku, že ho to až zabolelo. „Vidíte tu dámu? Hahaha!“

A dříve než se mohl Jaromír zpamatovat, stál již Lambera vedle kočáru, běžel podle něho a křičel do vnitř, co mu hlas stačil:

„Márinko! Márinko! dobrý apetit!“

Dáma v kočáře byla v největších rozpacích. Koně uháněli, co jim síly stačily a kočí do nich práskal, co mu hbitosť rukou dovolovala. Dáma v kočáře se zastřela hustým bílým závojem, tak že ji nebylo možná poznat. Lambera ho ale mžikem s tváře odhrnul a křičel opět, co mu stačil hlas:

„Márinko! Márinko! Nestyď se za svůj hřích! Neví to ještě žádný a těžko to uhodnout. Ale dobrý apetit, Márinko!“

Kočár zatím dojel na most, a Lambera přikryv opět dámu závojem, odskočil od kočáru a mžikem stál opět vedle udiveného Jaromíra.

„Lambero, pro všecko na světě prosím vás, jak jste si to počínal?“ horlil Jaromír.

„Hahaha! Vidíte, a nestalo se mi nic. Ta dáma je moje sestra, žena bohatého penězoměnce Grossera, a já jí dělám škandál!“

„Své sestře?“

„Vidíte, pane, to je moje pohádka. Zpotencírovanou logikou ji můžete rozluštit.“

„Podivný člověk!“

„Není-li pravda? Podivná to pohádka? Zatím s bohem!“

Rozešli se.

„Přemýšlejte o té pohádce, pane Sušile!“ volal za ním ještě Lambera.

Jest-li kdy Jaromír přemýšlel, přemýšlel tenkrát opravdově.

III.

Jaromír právě odcházel z domu, když k němu přišel sluha a dodal mu kartu, že ho paní Čížková zve, aby ji zejtra na večír poctil svou přítomností, že mimo něho tam bude ještě několik hostí.

„Kam ještě jdete, příteli?“ tázal se Jaromír sluhy.

„Mám to zde napsáno,“ odpověděl sluha, a ukázal Jaromírovi zvací lístky.

Jaromír přečetl několik jmen.

„Sami staří známí!“ pravil. „Avšak přece ne. Kýholi šlaka! Paní Grosserová! Jsem žádostiv! Uctivě milost paní děkuji: zejtra na večír přijdu.“

Jaromír byl u Čížků dobře znám; byl‘ť syn paní Čížkové spolužákem Jaromírovým, a toto pozvání nebylo poprvé, které Jaromír od paní Čížkové obdržel.

Stojíť to v naší moci, abychom nechali rychle přejít noc a den, a aby vzešel večír a s ním hostina u paní Čížkové. Jaromír tam právě se ubírá, a nebude se mu snad stýskat, když ho tam doprovodíme.

Samo sebou se rozumí, že se pokoje paní Čížkové nazývaly salónem; to se ale samo sebou nerozumí, že si paní Čížková na tom zcela upřímně zakládala, aby se pokoje její nazývaly salónem; mimo to se opět ale zase samo sebou rozumí, že se v salónu paní Čížkové, poněvadž často sezvala k sobě společnosť, lidé velmi často nudili, čili jak to oni nazývali — bavili.

Jaromír vstoupil tedy do salónu paní Čížkové beze všech okolků, a protože paní Grosserová ještě nebyla přítomna a on všecky ostatní znal, umístil se mezi nimi též beze všech okolků.

„Slečny Soukupovy se již po tobě ptaly," pravil mladý Čížek, když si byl Jaromír zasedl.

„Je-li možná?" divil se líčeně Jaromír. „Už tedy vím, proč jsem škytnul, vycházeje z domu. Neboť to znamená, že si někdo na nás zpomněl. Věru, že mně mělo napadnout, že to byly slečny Soukupovy."

Toto ovšem nepříliš zdvořilé poděkování účinkovalo na slečny Soukupovy tak, že se starší kousala do pysku, mladší ale že se dala do upřímného smíchu. A to bylo právě, co Sušil chtěl. Znalť on starší co dosti zběhlou koketku, a k takovýmto býval nemilosrdný. Mladší sestra, Marie, ale byla děvče přirozené, srdečné a daleko vzdělanější, nežli její starší sestra, Sylvie; mimo to s ní žertovával Jaromír velmi často

též dosti srdečně, a protož věděl, že se jí tato slova docela nepříjemně netknou.

„Já věru nevím, pane Sušile, v kterém galanthomu to stojí, že když škytneme, někdo si na nás zpomíná," pravila Sylvie.

„To nic neškodí, slečno, že to nevíte," odpověděl Sušil s úklonou. „Já to také nevím, kde to stojí, poněvadž je mi čas příliš drahý, než-li abych podobné mazanice četl, jaké jsou galanthomy. Já v skutku to nečetl v žádném, protože jsem vůbec žádný nečetl."

„Skoro jsem to mohla uhodnout!" pravila Sylvie již popuzena, a v hlase jejím spočívala skoro jizlivá ostrost.

„Ovšem že jste mohla, slečno; neboť k tomu věru mnoho bystrosti není zapotřebí, když už člověk vůbec se dá na hádání."

„Chtěla jsem říci, že jsem to mohla vědět."

„Jak chcete — uhodnout, nebo vědět. Bývať ale dámám snadnější, uhodnout než vědět, a proto jste volila, co vám stálo po ruce."

„Kterak vy znáte dobře dámy!"

„Ovšem že znám. O vás na příklad vím, že byste mne nemohla nikdy milovat."

Sylvie byla v rozpacích. Věděl Jaromír to dobře od Čížka, že se Sylvie příliš často ptala po černovlasém a modrookém Jaromíru, než aby jí byl zcela lhostejným.

„Tenkrát víte jistě pravdu," chopila se slova Sylvie po chvilce. „Neboť já mohu jen milovat velikého umělce, básníka, aneb někoho podobného."

„Umělce, básníka aneb někoho podobného?“ opakoval po ní Jaromír. „Umělec nejsem, básník také ne, ale něco podobného jsem, slečno. Mějte se tedy na pozoru.“

„Něco podobného jste? Haha! Toť bych se skoro mohla tomu něčemu smát! Co pak jest to, smím-li vědět?“

„Mohla jste to sice uhodnout, neboť umíte dobře hádat. Ale to něco podobného jest, že umím mluvit pravdu, slečno, a to jest na každý pád něco podobného.“

„Neocenitelný člověče! Bezpochyby že také znáte všecku pravdu.“

„Všecku ne. Ale tolik prozatím, mnoho-li jí potřebuju pro každý případ. A nyní právě tolik, abych vám řekl, že vám vaše rozhořčenosť na mne zcela nesluší.“

„Já na vás rozhořčena? To mně nenapadlo, pane Sušile. Toť jste skoro marnivě domýšlivý.“

„Vy že nejste rozhořčena? A přec rozhořčeně mluvíte? To se nesrovnává, slečno. Buď myslíte jinak, než mluvíte, aneb nechcete mluvit tak, jak myslíte, a pak vám to opět nesluší.“

Snad by ta rozmluva byla trvala ještě dále a rakety by se byly pouštěly ještě s obou stran, kdyby byl sluha neohlásil paní Grosserovou.

Paní Grosserová vstoupila jako velká voda. Všude jí bylo plno, a běda tomu, kdo své „já“ nepotopil, když spustila paní Grosserová plachty.

Představování a zas představování, ceremonií bez konce, a paní Grosserová konečně zasedla.

Zasedli ke stolu. Na stole čaj, šunky, dorty — a jak se všecky ty tretky nazývají.

Jaroslava umístili se slečnou Marií po pravé, se slečnou Sylvií po levé straně. Na proti němu seděla na prvním místě paní Grosserová.

Nechme je najíst se.

Paní Grosserová vypravovala o dlouhé chvíli, jakou mívá za celý den, o tvrdošíjnosti služebných, pak zas, že má celý den co dělat, než se ustrojí, vyspí — a tak dále.

Jaromír poslouchal, zda-li se něčeho dozví, co by mu vyjasnilo poslední výstup na křížovnickém plácku. Posud se ale nedozvěděl ničeho. Paní Čížková musila ovšem obligátně svědčit, Jaromír ale už byl netrpělivý, jakoby klečel na hrachu.

„Nevíte, slečno, proč je paní Grosserová dnes zde?“ tázal se Marie.

„Nevím to jistě,“ odpověděla tato. „Ale zdá mi se podlé nápovědi paní Čížkové, že má dnešní pozvání býti předchůdcem důležitých vyjednávání.“

„Já jsem již v skutku přesvědčen, že má paní Grosserová velmi mnoho co dělat. Jest to duchaplná paní.“

„Vy jste byl k Sylvii před tím skoro příliš nemilosrdný, pane Sušile,“ pravila Marie skoro šeptmo.

„Choval jsem se k ní kdy jinak?“

„To bych nemohla říct.“

„Mohla byste se proto na mne rozhněvat?“

Marie se podívala Jaromíru do očí, a jest-li slušno i pohledy ztlumočit, mohlo by se říci, že by se Marie vůbec nemohla na Jaromíra rozhněvat.

„Nebuďte nikdy koketní, Marie. Jest to veliká necnosť, a jeví se tím, že ženská taková nemá ani zdání o svém povolání, protože přemýšlí o věcech, z kterých jí i jiným tuze málo prospěchu vyplyne. Vy jste hodná a bylo by mně vás líto, kdybyste se měla zjinačit.“

Pohledy často mluví více, nežli slova. Marie byla přesvědčena, že jdou slova ta Jaromíru od srdce, a odměnila ho za ně opět pohledem, který svědčil, že jde taktéž od srdce.

„Ale sestru moji již ušetřte!“ prosila Marie.

„Neušetřím, slečno. Slibuji vám ale, že ji napravím.“

Vstalo se od stolu.

„Bavil jste se dobře se sestrou, pane Sušile,“ tázala se Sylvie.

„Závidíte mi toho?“

„O nikdy ne. Jsem tomu ráda, že jste se dobře bavil.“

„Já se vždycky dobře bavím.“

„Vždycky? Toho vám závidím. Já nikdy.“

„Pak jste tím sama vinna. Jest to jen důkazem, že se bavit neumíte.“

„Aj!“

„Ovšem! Není-li na světě nic, co by vás zajímalo, abyste o tom mluvila, abyste svoje náhledy o tom rozšířila, pak —“

„Pak?“

„Pak jste k politování, slečno.“

„Kdo vám ale řekl, že mne nic nezajímá?“

„Bylo by to věru smutné, kdyby to mělo být pravda. Kdyby jen to vás mělo zajímat, kterak si na chvilku vydobudete lidské pochvaly, a snad i přízně -- jež už po chvilce té se změní v pokrčení ramenou, aneb v lehký úsměv, že se tak snadno dovedete uspokojit — — Nu, musíť každý vědět sám nejlépe, co smí od světa požadovat, dle toho, co světu daroval.“

„Vyť jistě něčím velkým svět oblažíte!“

„Snad ano, snad ne. Člověk může tolik, mnoho-li má síly, a mnoho-li se s tou silou odváží. Těžko změřit cizí sílu, a nejméně to dovede ten, kdo svou vlastní silou dostačit chce jen na okamžik, na effekt, na bublinu, na nic. Baví vás to, slečno?“

„Velmi.“

„Velmi? Aj! Skoro ani nevěřím ve vaši ironii.“

„Pravila jsem vám, že mohu milovat jen velkého umělce, básníka, aneb —“

„Aneb někoho podobného. To je velmi hezky. Snadno se to dá říci a hezky se to poslouchá. Škoda, že je to fráze. Na tu vaši nemoc stůně mnoho dívek. — Chtějíť se udělati interesantními. Škoda že neví, co mluví. A patří jim to, že tak často bývají od umělců i od básníků oklamány. — Myslí, že pouhou papouškovanou řečí jsou jich již hodny. Nemají ducha, aby pochopily umělce aneb básníka, tím méně aby ho obemkly duchem svým. A proto bývá v duchu i v srdci jejich umělec i básník jen cizincem. Proto

láska mezi umělci a básníky tak málo kdy šťastna. Baví vás to, slečno?“

„Vy jste nemilosrdný.“

„Aj, pravda jest tvrdý oříšek. Nemá každý zuby takové, aby jej rozlouskl. Nemá mnohý chuti, aby jej rozlouskl — proto mají lidé raději ničemnou zásobu otřepaných slov, než aby se živili pravdou. Žebráci jsou, živící se drobtem, který spadl se stolu bohatého ducha. Chtějí světu namluvit, že jsou boháči, a při tom nastrkují ruku, prosící o almužnu. Baví vás to, slečno?“

V tom přišla paní Čížková k Jaromíru, vyřizujíc, že si přeje paní Grosserová s ním promluvit.

„Mohlať sice paní Grosserová na jiný způsob se ke mně sklonit, jsmeť zde ve společnosti. Ale nežť si!“ pravil Jaromír stranou. A obraceje se ještě jednou k slečně Sylvii, dokládal: „Jsem tedy přesvědčen, že jste se aspoň jednou již ve svém živobytí bavila. Důkazem toho, že jste poslouchala až na konec. Stalo se mi už nejednou, že se dáma ode mne odvrátila, slyšíc pravdu z mých úst — důkaz to, jak vnímavé bývají dámy pro pravdu. Na shledanou!“

Sylvii se hnala krev do tváře.

Jaromír zaměřil k paní Grosserové, která si hovila v sametové lenošce, lehce se před ní uklonil a pravil:

„Jsem k službám, vážená dámo!“

„Prosím, sedněte,“ pravila dáma blahosklonně. „Slyšela jsem o vás mnoho pěkného, a jsem dychtiva, vás blíže seznati.“

„Milostivá paní si přeje, abych u ní dělal zkoušku z toho, zda-li to, co uslyšela, jest pravdivé, není-li pravda? Důvěřuji bystrozraku milostivé paní, tak jako si přeju, abych před vysokým soudem jejím obstál.“

„Nu, budiž. Jsem velmi ráda, mohu-li se příjemně bavit. Mívá dáma mého druhu často dlouhou chvíli.“

„A snad mívá dáma vašeho druhu také dosti prostředků, dlouhou chvíli si zkrátit? Jeť hraček na prodej dost a dost, a vznešená dáma přece si dovede vybrat, aby se mohla bavit.“

Vznešená dáma snad nerozuměla, kam Jaromír bije. Anebo že rozuměla; ale tak dvojsmyslně se na Jaromíra usmála, že nevěděl Jaromír sám, zda rozumí, či nerozumí.

„Nechtěl byste mne častěji navštívit, pane?“ tázala se paní Grosserová, a oko její zahořelo.

„K čemu?“

„Haha! Toť prožluklý žert!“

„Není mně do žertu, vážená paní!“

„Haha! Kdož mluví v žertu! Opravdu to myslím.“

„Tedy k čemu?“

„Nelíbila by se vám u mne zábava?“

„To věru posud nevím.“

„Jakž byste to mohl vědět, když jste ještě u mne nebyl. Stojím vám za to, že bych vás ráda viděla, kdybyste přišel.“

„Ale prosím bez žertu, k čemu?

„To se podá až pak. Slibte mi, že přijdete.“

„Budete-li v skutku o mne stát, slibuji, že přijdu.“

Paní Grosserová se opět tak usmála, jako by ten úsměv měl platit více, nežli pozvání.

„Čím chcete být, pane Sušile?“

„Milostivá paní chce vědět víc, než vím já posud sám.“

„Vy ještě nevíte? To se mně líbí. Věru se mi to líbí. Nač se trápit napřed již otázkami, které nám budoucnosť bez toho zodpovídá.“

„Prosím, abyste nežertovala, vzácná paní, o mé budoucnosti. Proto, že posud o ní nevím nic určitého, nenásleduje z toho, že bych byl o své budoucnosti až dosavad nepřemýšlel. Neberu to ale lehkovážně s budoucností, a jen proto snad nemohu říci nic určitého.“

„Myslíte, že lehkovážností to člověk nedovede dál?“

„Tomu nerozumím. Nejsem ještě přezralý. Přijde pro vás pan manžel, vzácná paní?“

„Haha! Možná, že ne. Chcete mne snad doprovodit sám?“

„Umím býti galantním.“

„Hm! — Víte, co by se mi nejlépe líbilo, kdybych byla mužským?“

„Nevím.“

„Stala bych se divadelním hercem.“

Jaromír se vztyčil na židli.

„Proč právě divadelním hercem?“

„Poněvadž bych mohla po umělecku žít. Jeť život umělců nejsvobodnější pod širým nebem. A mimo to ta přízeň u celého obecenstva, kterak si ho předcházejí —“

„To jest vedlejší, vzácná paní. Po té bych nebažil nikdy. Vyvést ale skvělý čin, spolupomáhat vzdělavatelům a ušlechtitelům národa a lidstva — to jest první; přízeň přijde sama.“

„Myslíte? Není to tak snadné. Musíť být člověk u přízně představen, jako u kteréhokoli velmože. Mějte schopnosti jakékoliv; když vás nepředpustí, čekáte nadarmo.“

„Zdá se, že vzácná paní umí u přízně představit člověka a odporučit jej.“

„Vidíte, kdybyste vy se chtěl stát na příklad divadelním hercem, mohla bych vás odporučit tak, že byste jedním krokem stál tam, kam se jiný sotva dostane po nejnamáhavějším pachtění.“

„To nechápu.“

„Jste ještě mladý. Pravím vám, že mnohý divadelní ředitel závisí tak od našeho domu, jako květina od slunce. Mně k vůli se musí stát, co já si přeji. Rozumíte?“

Jaromír si vzdychl z hluboka.

„Proč si vzdycháte?“

„Věru podivné!“

„Vy máte talent, vím to. Já jsem vám nakloněna — zkuste to.“

„Nepochybuju, že jste velmi laskava. Znám ale jednoho člověka, který má aspoň takový talent, jaký ve mně vidět ráčíte. Ten člověk by byl nejšťastnější z lidí pozemských, kdyby mohl býti hercem. Vím, že byste mu mohla pomoci na nohy. Neboť hleďte, ten člověk chodí v hadrech.“

Nevím, jestli paní Grosserovou píchlo něco u srdce, anebo někde jinde. To ale je jisto, že se paní Grosserová zalekla slov Jaromírových, jako by byla bývala napájená jedem. Jen s těží dovedla svoji rozpačitosť zatajit, a ve tváři hnedle bledla, hnedle červenala. Přitiskla k ústům bílý krajkový šátek, napuštěný voňavými kapkami, a jakoby pak střídající se barvy chtěla setřít, přejela jím po čele a tvářích. Ale ještě to bylo tolik neprospělo, aby se byla vnutila v předešlý hovor. Netrpělivě na židli poposedala, a bezpochyby jen proto, že chtěla myšlénky a řeč přivest na jinou stranu, počala opět k Jaromírovi:

„Jest mně věru divno, pane Sušile, že jsem vás posud neseznala. Musím se vám vyznat, že si vaší společnosti mnoho cením."

„Podivná neshoda, milostivá paní. Často neznáme toho, který nás zná, a jindy známe toho, který nás nezná. Já na příklad milostivou paní znám již dosti dlouho."

„Nepochybuji o tom, pane Sušile."

Paní Grosserová totiž chtěla říci: „Paní Grosserovou přece již může leckdos znát!"

„Znám vás blíže, než-li si myslíte, vzácná paní."

„Byl jste v mé společnosti?"

„Byl, nebyl. Nemluvil jsem s vámi ale posud nikdy."

„A přece mne znáte? Tedy od vidění? Bydlíte snad někde mně na blízku?"

„Nevím, kde bydlíte."

„V té a v té ulici — číslo to a to."

„Znám vás ale lépe, nežli abych znal jen vaše číslo. Zdaliž bych směl své známosti u vás použit?“

„Co sobě přejete?“

„Onen člověk v haleně jest váš bratr!“

„Ať předjede vůz!“ vzkřikla paní Grosserová tak silně, a vyskočila tak pobouřeně se židle, že všickni polekáni vstali se sedadel a nevědouce co se děje, jakoby s nebe spadli se dívali na paní Grosserovou a pak jeden na druhého.

„Nuž milostpaní! Odbyl jsem dobře zkoušku?“ jásal skoro Jaromír a mnul si ruce.

„Vy jste impertinentní, pane! Zapovídám si vaši řeč!“ rozkazovala paní Grosserová a všecky žíly jí naběhly, sotva že se držela na nohou.

„Smím vás doprovodit, vzácná dámo?“ klonil se před ní Jaromír.

„Ať předjede vůz!“ vzkřikla opět paní Grosserová a oči jí svítily jako dvě pochodně. Vypadala jako furie.

„Vidíte, vzácná dámo, že umím být též lehkomyslným!“ mluvil zcela dvorně Jaromír, ale jeho každé slovo bylo jí jedovatý had.

Najednou se rozlítly dvéře, a místo lokaje vstoupil Lambera. Na jeho tváři harcoval smích tak divoký, jako kůň bezuzdný na daleké stepi.

Jako rozhorlený soudce se postavil mezi žasnoucí společnost a volal hlasem strašlivým:

„Vůz stojí připraven, Márinko! Dobrý apetit, Márinko! Já jsem dnes lokajem, Márinko! Nic se nezpouzej, Márinko!“

Paní Grosserová vzkřikla a padla do mdlob.

Lambera zahlídl Jaromíra a zůstal jako omráčen hromovou ránou. Jaromír ale hned mu šel vstříc, vzal ho za ruku, dřív ale ještě, nežli ho mohl oslovit, pravil Lambera sám:

„Pane Sušile, nesuďte mne. Snad jste již nahlíď do mé pohádky — ale já se bojím vaší převahy!“

Jaromír se zdál být všechněm přítomným, jakoby byl přišel z jiného světa. Žádný si netroufal věřit, že ho zná a celé to počínání jeho nynější jim se stalo nepochopitelným.

IV.

Jaromíra se zmocnila neobyčejná u něho těžkomyslnost. Chodil, jakoby neznal svět. Neznal přátele své, po nikom se neptal, nic ho nezajímalo. Život — ten pestrý, mnohotvárný, vždy jiný a vždy zajímavý život jakoby pro něho byl vymřel. Jaromír se ponořil do sebe sama, Jaromír začal žít v sobě.

Čítal v knihách, to je pravda. Ale jaké to čtení! Přečetl několik řádků, a nevěděl, co četl. Kniha ležela před ním rozevřena, on se díval do ní — ale povždy na jeden řádek, na jedno místo, skoro možná říci, že na jednu písmenu. A jest-li se nedíval do knihy, a oči měl jinam odvráceny: kam se to díval? To těžko říci. Kdyby ho byl někdo zbudil z jeho zamyšlení a se ho tázal, kde bloudil: zda by byl mohl odpovědět? Nevěděl to sám. Buď by musil říci, že neví, aneb že nebloudil nikde, aneb z krátka: že bloudil.

A přece nebloudil.

Jeho myšlénky šly tak do neurčita, jakoby se z nich tvořila ona modrá párová barva, do jaké se nebe ve dne i v noci zahaluje. Ale tam nahoře aspoň jsou hvězdy, zlaté puntíky, na kterýchž se může zachytit oko a odpočinout si. Ale Jaromír jakoby těch hvězd neviděl, aneb jakoby jich pro něho nebylo; Jaromír bloudil, jako ty hvězdy bludné; neznal cíle, neznal místa, neznal odpočinku.

Když pak se časem zase zpamatoval, a počal přemýšlet o svém bezděčném si počínání: bylo mu, jakoby se díval do velikého moře. Nikde dna, nikde břehu, nikde zeleného ostrůvku, aby byl viděl, kde jest a co počíná. On ztratil kompas vlastní rozvahy, a severní hvězda, hvězda plavců a zbloudilých — jakoby marně vylévala světla svého vůkol a vůkol.

Tak to trvalo kolik dní. Později sice ta neurčitost rozběžených myšlének jakoby byla zhustla v mlhy, v těžké oblaky a mračna. Ty se dělily, vycházely z nich postavy divné a divné; mraky se měnily v koně, postavy dostaly meče a lidského hlasu — a již se potýkaly a dorážely na sebe: celý svět stál v divokém boji. Ten boj jak by byl na světě, a zas jakby na světě nebyl. Postavy jak přišly, tak míjely, nastalo dusné ticho, tleskot, jásání, a zas tleskot a zas jásání — Jaromír se klonil, klonil, zpamatoval se, a viděl, že drží hlavu svou dlaní, a bylo mu divné, kde byl.

Jaromír se stal sobě více nežli pohádkou.

A když pak se zase dostavil jasný rozmysl, a chtěl mít přehlídku všeho, co Jaromír byl vykonal: kterak se Jaromír vždy před sebou zastyděl, že vlastně nevykonal nic, že malátní na mysli, na duchu a těle, že se stává dítětem, snilkem, snad — zachraň bůh! — snad nepotřebným člověkem.

Při poslední myšlénce se Jaromír sám nad sebou zhrozil. A přece, tak mu se zdálo, není toto domnění jen pouhý nápad, jen pouhé domnění. Vždyť to přece vidí patrně a chápe zjevně, že ho síla mijí, rozum skoro opouští, a to, co z vědomostí a ze zkušenosti si byl nashromáždil za celou mladosť svoji — jakoby se to bylo rozplynulo v to samé modro, v které jeho myšlénky se proti vůli jeho tratily. Chtěl se vzchopit, chtěl vší silou zahnat tu traplivou mimořádnosť od sebe, chtěl se ovládnout a býti opět svým pánem; ale když sebe hledal, jako by ho nebylo více. Neznal sebe více a nenašel se. — Jaromír nad sebou zoufal.

Sedával někdy mezi svými soudruhy, ale nepromluvil slova. Nevím, zda rozuměl jejich řeči, ale jakoby jich byl neslyšel; ba jejich smích ho leckdys urazil, jakoby platil jemu. Jeho krásné vlasy bývaly v nepořádku, čelo plno neurčitých, podivných vrásek, a oko chvílemi jako mrtvé, a zase chvílemi tak nejistě a plaše bloudilo po okolí, a hned zase tak zcela bezvýznamně se dívalo před sebe, že kdoby ho tak byl poprvé spatřil, byl by nad ním pokrčil ramenama aneb snad se z milosrdenství usmál.

A jak pak by se neusmál; vždyť se počal Jaromír sám sobě často tak divoce smáti, jakoby věděl

s bezpečností, že se pominul rozumem, že více mezi ty lidi nepatří, které vidí, a kteří jsou kolem něho.

Mimo to snad nedovedl nikdo určitě dotvrdit, zda-li se vyspí, ba zda-li vůbec spí; zda se nají, aneb-li vůbec jí. Jaromír to sám nevěděl. A co mu bylo také po tom! Vždyť je beztoho již pro svět ztracen, nač se ještě krmit a vyspávat na to, aby mrzáka udržel světu?

Slýchal soudruhy své, kterak se odhodlali pro ten neb onen stav, kterak se naň připravují, s jakým zápalem mluví každý o své volbě — a on? On ani nevěděl, zda je nyní již vůbec čeho schopen, když nemůže ani tolik, aby zmohl sebe, aby si rozuměl. Kterak mu mají rozumět jiní?

A přece zase mu se někdy zdálo, že by dovedl tolik, co všickni soudruhové jeho dohromady. Kterak titěrné, kterak malicherné, skoro ničemné se mu zdály jejich náhledy o všem tom, k čemu se připravují! On kdyby zasedl na soudní stolici — kterak by z jeho úst zazněla pravda, že by se musil zvrátit klam, podvod, úskok, faleš veškerá! On kdyby léčil nemocné: jak by on pracoval dnem a nocí, by rodině zachoval otce, matce dítě, potěšil zkormoucené; on by pracoval a pracoval, až by zhynul sám. A jak rád by zhynul! A což kdyby seděl na stolici učitelské! Kterak by světu ukázal znova Kolumbovo vejce, že jest moudrost pravda, a pravda že jest tak jednoduchá, že ji pochopí stejně dítě jako mudrc. Věčný boj předsudkům a konvenienci: a pravda se zaskví na trůně duhovém, tak krásná a prohledná, že přijdou národové od vý-

chodu i od západu, že se pokloní pravdě, a znajíce ji a sebe vespolek, pochopí najednou pohádku velikou světa.

Kterak se tu cítil obrem, velikánem! Tu mu se skoro zdálo, že je nadchnut duchem prorockým, že by dovedl říci světu jeho příčinu a jeho konec, že by mohl chodit světem co nový apoštol pravdy, co vyvolenec boha a všehomíra, aby otvíral oči slepým, uzdravoval hluché, řeč vrátil němým, a na světě by byla jedna radosť, jeden jásot: kulhavý by skákal jako zdravý, a vše by zpívalo světový žalm velikého osvobození z poroby, ze lži a z klamu.

Ale jak zase maličkým, jakým nedochůdčetem hned se viděl na to! Jak daleký je přeobsáhlý ten svět, a jak nepatrný, maličký zas on je k němu! A kdyby ještě byl! Ale on sám si nedovede na to odpovědít, zda jest, či zda není nic. Teď se mu zdá, že prvé zbudoval budovu až k nebesům — ale byla jen z karet. Slabý průvan tudy táh', budova ta se sesula, a opět je zde nic, takové nic, jakoby nikdy nebývalo něčeho.

A zase si nedovedl ani říci, co vlastně chce, ba vůbec, zda jen něco chce. Jeho budoucnosť mu byla zakletým palácem v pěkné sice ale nepochopené pohádce; byla mu uzlem, k němuž neznal začátku a konce. Scházel mu kouzelný prut, aby se dostal do zakletého paláce, scházel mu meč, aby přeťal uzel, aby to, co jest spletené, si rozuzlil.

A Jaromír zoufal znova nad sebou, nad světem, nad pravdou, nade vším, v co jindy věřil. Teď nevěřil

již ani sobě, on nerozuměl jiným a svět nerozuměl jemu. —

V takovémto stavu nacházíme Jaromíra, když do Prahy zabloudila věsť, že již v ten a v ten den veliký tehdáž a znamenitý herec jeden počne pohostinské hry na divadle. Veliká pověsť ho předběhla, noviny a lidská ústa byly plny jeho jmena, všude se mluvilo a psalo jen o něm, a Praha byla dychtiva, zda se potvrdí i v Praze úsudek o něm, jaký pronesl o něm již ostatní svět. Neboť se někteří dovedli pamatovat, že zde již hrál jednou před desíti lety, ale tenkrát že tak málo vzbudil podivu, a tak málo rozehřál, že tu věru prý těžko pochopit, kterak mohl dosíci jmena, jakého má nyní.

A poněvadž se o něm mluvilo všude, jakoby na větvích stromů bylo rozvěšeno jeho jmeno, jako by ptáci je odříkávali, jakoby vzduch i vítr byl jím naplněn, jakoby je člověk i pták vdýchal a jím oddýchal: tuť by byl musil Jaromír být více nežli už zabitý, aby je byl také neuslyšel, aby o tom byl také nevěděl. A můžeme to skoro říci, že se i Jaromír na řadu představení opravdu těšil.

Právě seděl kdysi odpoledne Jaromír doma, zamyšlen anebo bez myšlének, když někdo zaklepal na dvéře.

Jaromír nepobídl, aby klepající vstoupil. Snad že ho neslyšel, snad že se chtěl zapřít.

Klepání ještě jednou se opětovalo, a když se uvnitř nikdo neozýval, vstoupil do pokoje muž na první pohled velmi podivný. Výšky byl ohromné,

vyschlý jako kostlivec, a při tom poněkud nahrbený, pravou rukou se opíraje o sukovitou hůl. Byla to postava vůbec známá, a zvláště se ho bávali dlužníkové, když přišel ve jmenu věřitelů, neboť o něm věděli, že dříve se z domu nehne, pokud něco neobdrží na splacení dluhu. Mluvil vždycky velmi zkrátka, a lidé si o něm povídali, že je ten největší podivín ne snad jen v Praze, ale v celé české zemi. Na důkaz jeho podivinství si vypravovali, že si umínil rozprodat tolik českých knih mezi lid, mnoho-li jich Švédové roku 1648 v Praze spálili, a teď že už jich má rozprodat jen několik set. Žádný člověk v Praze snad neměl tolik a tak rozsáhlých známostí, jako on; znal se s knížetem i žebrákem, a nejvíce byl známý u advokátů. Co podivína ho znal Jaromír sám, neboť seděl jednou v kavárně, a když se Jaromír déle na něho díval, vyplázl na Jaromíra jazyk.

Jmenoval se Jiří.

Jiří tedy vstoupil k Jaromírovi do pokoje, a ani nesundav s hlavy beranici, kterou nosil v zimě, v létě, a ani nepozdraviv Jaromíra, počal takto:

„Jste vy Jaromír Sušil?“

„Jsem. Co si žádáte?“

„Ve jmenu lidskosti vás žádám, abyste se mne neptal po nijaké příčině a udělal to, oč vás požádám. Jak víte, bude zde hrát ten herec, o němž se tolik mluví Zde vám mám odevzdat poukázku na lóži, budete v ní sám, a platí na tak dlouho, jak dlouho zde bude hrát. Nepátrejte ale, od koho poukázka ta pochází, a do divadla přicházejte. Slibujete mi to?“

„Slibuju.“

„Elemente! Zatarasený je svět, a oheň spálil knihy!“ bručel Jiří, a ani nedaje s bohem, odešel opět, jako byl přišel.

Jaromír se stal tak ke všemu již lhostejným, že kdyby ta poukázka byla platila někam, aby si tam dal nůž vrazit do srdce, že snad by tam byl též šel beze všeho dálšího rozmyšlení. Ani mu nenapadlo, aby se podivil, kdo a zdali se kdo o něho tak stará, aby byl v divadle, v lóži. Kdyby se bylo přihodilo něco praobyčejného: zrovna tak by ho to bylo dojalo, jako dotčené pozvání.

Hostinské hry započaly. I bylo tlačení o lístky k sezení a stání takové, jakoby šlo o život. Divadelní kasír měl vítanou příležitosť, ukázati, mnoho-li u něho zmůže protekce, a kterak má nevymáchanou hubu.

Divadlo bylo vždy, jak by je nabyl. Snad by bylo jablko nepropadlo skrze davy, naslouchající slovům básníkovým, které vtělil herec v maso a kosť. Lidé ani nedýchali, nesměl jim ujít ani pohyb ani šepnutí, ani hnutí rukou, ani mrknutí okem: vše bylo mrtvo, jenom herec žil, a básník v něm. A najednou hluk, jásot a tleskot, že se mohlo divadlo zbořit, vyvolání a zas vyvolání, opona padala a se zdvihala, a přicházel herec, aby se uklonil žasnoucímu a vděčnému obecenstvu.

I Jaromír sedával v lóži své a poslouchal jako zařízнutý. Jest-li jiný sotva dýchal při představení, Jaromír na našem herci zrovna visel, uchem i okem, ale též duchem. Nevšímal si, kdo jsou v divadle

diváky, nevěděl ani, zda je divadlo plno anebo prázno. Jenom to věděl, že se herec zmocnil vší jeho pozornosti a napnutosti, a když všickni tleskali a jásali, tleskal a jásal s nimi.

Ani to nezpozoroval Jaromír, že v jedné lóži, zrovna naproti němu, sedává mladá dáma, černě oblečena, a že skoro oka nespustí s něho. Že pro ni jakoby v divadle nebylo herce a divadla, ale jakoby tam byl jen Jaromír. Nevěděl to, pravím; a kdyby byl věděl, co mu bylo po tom, kde celá jeho pozornost byla jinde tak zaujatá, že ani nevěděl o sobě.

Ani o tom nevěděl, že jednou paní Grosserová, také v jedné lóži sedíc, a uzřevši Jaromíra, ihned vstala, a jakoby byla dostala křeče, z divadla se vzdálila. To všecko Jaromír nevěděl; ale to věděl, jak veliký je lidský duch u zobrazování velkosti lidského ducha, když naproti němu jiný se rozplyne v pouhé podivení a rozkoš. —

Jaromír jakoby těmito několika pohostinskými hrami byl našel dávno zapomenuté své dětské chvíle, když ještě v Náhlovicích dle udání otcova třeštil. Kterak se opět v myšlénkách prohánĕl s Náhlovickými hochy! Kterak jim tenkrát dokázal, že to umí!

Chudák pes Turek. Co ten tenkrát zkusil. Kdyby se ale teď navrátil domů, teď s ním bude zacházet vlídněji, moudře. A jak se Turek podiví, jaké on udělal pokroky! Ale což to bylo platno. Jaromír musil do Prahy, musil na studie, aby, jak otec říkal, se přece jeho hoch vyzul ze selského pytle; studoval:

a jak študoval! Vždyť dospěl tak, že je z něho člověk, jaký je nyní!

Jaromír našel opět sama sebe.

Pojednou počaly šupiny padat s jeho očí — a jako divem božím rozuměl zase sobě a světu. Začal zase obcovat se svými soudruhy, býval s nimi k nepoznání veselý, a nikomu více nezáviděl, když mluvil se zápalem o svém budoucím povolání. Cítil to ve svém vlastním srdci, že i v něm hoří zápal, zápal k umění. Zamiloval si opět život a pojednou chápal jasně, co mu jindy bylo temné. Nehrozil se nad sebou, že nedávno ještě nad sebou zoufal.

Každý opravdivý duch jednou nad sebou zoufal.

Přemýšlel nyní se stoickou opravdivostí o tom, jakého významu má ztlumočnění básníka pro vývin lidstva. Člověka předvádět člověku tahy lidskými, tak aby člověk uviděl sama sebe živého konati a trpěti, by člověk nahlédnuv v sama sebe, poznal též sama sebe — aj to jest věru úkol člověka hoden.

Jaromír nad obyčej často mluvil se svými soudruhy o divadle a jeho důležitosti. V tom mu soudruhové ovšem svědčili, pokud mluvil o něm všeobecně. Když ale tak někdy nahodil, že kdo ví, co ještě sám neudělá, zda-li nepůjde k divadlu za herce; tu se soudruhové jeho zarazili; jedni se usmáli, že žertuje, druzí mu zvraceli, že jest to jeho schopností nehodné, jiní pravili, že mívá zvláštní nápady — ale ani jeden nebyl z nich, který by jen poněkud mu byl jeho nápad schválil.

Kterak se Jaromír usmál jejich ouzkým náhledům! Jim naschvál nedělal z toho více žádné tajemství, a mluvíval s takovou opravdivostí, ba vášní, že ho soudruhové považovali již za ztraceného.

Nemysleme ale, že žil v sobě nyní Jaromír hravě, aneb že necítil velikou váhu kroku, když jej udělá. Počal o úloze své přemýšleti tak, jakoby se rozluštěním jejím v skutku jednalo o život a o smrť. Přemýšlel a čítal dlouho do noci, potlačoval v sobě spánek, a když byl spánek silnější nežli jeho vůle — aj kteraké to sny! Sen jakoby mu to byl udělal k vůli, že mu nechal zdát se o tom, o čem právě přemýšlel. Sen mu předvedl skutek toho, po čem toužil a se snažil. Ve snu již vystoupil v té neb oné úloze; pracoval všemi silami, aby obstál, a ze začátku to šlo velmi dobře. V tom mu ale nápověda mluví něco jiného, co v jeho úloze není — Jaromír počne klopýtat, se mást, nemůže nikudy ven, pracuje všemožně silou, aby vyvázl, pot mu vyvstává na čele a hrne se po tváři. Kterak si Jaromír oddychl, když se probudil a viděl, že to byl jen sen, a poznal, čeho se má varovati, aby se nestalo v skutku, o čem se mu jen zdálo!

Jakoby to byl někdo přibyl na rohy ulic, že Sušil půjde k divadlu, hned o tom věděli všichni známí i neznámí Sušilovi. Jedni opět nemohli pochopit, kterak moudrému, usedlému a rozvážlivému jinak Jaromíru jen mohlo přijít na mysl něco podobného; jiní se nad ním rmoutili, jiní z outrpnosti se mu usmáli, jiní ho litovali. Vidíme tedy, že se mu prokazovalo milosrdenství dost a dost; aby ale mu někdo byl přispěl po-

mocí a radou, to snad ještě tenkrát za tehdejších časů nenapadlo nikomu. Dnes by to ovšem již bylo jinak.

Ba čemu se podivil Jaromír nejvíce, i sám představený škol si ho dal zavolat, a pro všechno na světě ho zapřisáhal, aby rozvážil, co dělá, aby neudělal, co rozvážil, a aby nerozvážil, co se nemá dělat. Divadlo že prý je beztoho pranýřem hříchu, školou nemravnosti, útočištěm zpustlosti. Tam že se ubíhají jen ti, kteří z lehkomyslnosti aneb z neschopnosti to nemohou ve světě nikam jinam dovest, těm aby to ponechal. Ale člověk pln schopností, pln nejkrásnějších výhledů do budoucnosti, jako on — kterak si o tom může nechat jen zdát, aby před ukončením studií sběhl se studií, a takto si navždy zamezil cestu k řádnému člověku. Aby se jen pamatoval, kterak on vždy horlil proti divadlu, proti navštěvování divadla, neboť se musí poctivý člověk zapýřit až po uši, když tam uslyší ty šprýmy na řád a mrav, uvidí provádět lehkomyslné tance a zkrátka zpoustu největší. A teď si zpomene člověk nejschopnější ze všech žáků, jaké kdy měl a snad míti bude, teď že si zpomene Sušil a chce jíti k divadlu!

Nebohý starý pán spráskl ruce nad hlavou, div ho nezabolely. Jaromír ho sice ubezpečoval, že je úplně přesvědčen, že starý pán to myslí poctivě a vůbec tak, jak si to myslit dovede, že sice vždycky bude jeho rady pamětliv a slova jeho že si vezme k srdci: nic však méně, že předce bude jednat tak, kterak si byl předsevzal. I poroučel se do jeho představenské přízně a sliboval mu svatosvatě, že až jednou

bude hrát v hlavním městě zde, a bude míti příjem, že ho pozve do divadla.

Když stály takto věci v Praze, nesmíme se podivit, že Jaromír přišed domů, našel od otce svého list následujícího obsahu:

Jaromíre!

Jest-li že to pravda, jak to má být, pak se ke mně více nehlas, že jsi mým synem. Což pak ty zpustlý hochu si myslíš, že jsem se proto na tebe dřel ve dne a v noci, abys ty mi teď vyveď podobný kousek? To si nech zajít. A jest-li ne, neobdržíš více ode mne ani groše. Já jsem na tebe vynakládal rád, pokud jsem věděl, že to jde do pořádných míst, a že to směřuje k mravopočestnosti a ku tvému prospěchu, a naší radosti. Když ale vidím, že to má být tak, pak si více nemysli, že mám já nějakou fabriku, abych ti byl ve všem po vůli. Za tu moji práci takovýto vděk — to já nezasluhuju. A myslím, že proto, co jsem na tebe vynaložil, že mám právo, abych ti podobné věci zakázal, které tebe zostuzují a mne i tebe přivádějí do lidských úst. Já tě vychoval ke všemu dobrému; kdo tě zkazil, bůh tě naprav. Já nejsem tím vinen. Jak ti povídám, jest-liže to pravda, nehlas se více k nám. Tvůj rozhorlený až do smrti otec —

Josef Sušil.

P. S. Chceš snad matku přivést do hrobu? Měl bys to svědomí, nezdárné dítě? Až přijdeš na prázniny, ať mi s sebou přineseš jiné myšlénky domů. Aneb tě nechci vidět.

V.

Podívejme se, co dělají u Soukupů.

Matka odložila šití, založila ruce do sebe, a přemýšlela. Marie četla v knize. Nemluvil z nich nikdo, a bylo ticho, že Marie zaslechla mouchu letět, která si právě zasedla v knize na místo, jež čtla. Marie ji odehnala s knihy a tím se poněkud zastavila v čtení. Odšoupla od sebe knihu a narovnala se v sedadle.

Matka, vidouc, že Marie přestala číst, přestala též být zamyšlena, a oslovila Marii:

„Co pak to jest, Marie, že zde Sušil nebyl již tak dávno?“

Marie se zalekla, a místo odpovědi se podívala plaše na matku. Tvář jí zahořela, jakoby ji krví polil.

Která by matka nepoznala, co se v dceři děje!

„Marie, povíš mi pravdu?“

„Ještě nikdy jsem ti nepravdu neřekla, matinko.“

„Řek' ti Jaromír, že tě miluje?“

„Neřek', matko.“

„Že neřek'? Ani ti to jinak nevyjevil?“

„Nevím, zda-li tomu mohu vyrozumět tak, jak tomu rozuměti možná. On se ke mně chová velmi šetrně.“

Opět dlouhé ticho.

„Nepsal ti nikdy?“

„Psal, ale lhostejné věci.“

„Na příklad?“

„O významu řeckého chóru v staré tragédii.“

„Požádala jsi jej o to?“

„Nepožádala. Ale rozmlouvali jsme před tím o tom. A poněvadž jsme v rozmluvě nebyli s tím hotovi, a on věděl, že mne věc ta zajímá, psal mi o ní šíře.“

„Miluješ ho, Marie?“

Marie místo odpovědi zůstala, jakoby někdo do ní nůž vrazil.

„No, nemusíš se lekat, Marie. Jaromír je velmi otevřená hlava, a myslím, že to k něčemu přivede. Zdá se mi ale, že se příliš podáváš svým dojmům, Marie. To není dobře. Musíš být zdrženlivější, tím více získáš. Musím ti říci, že nejsem proti Jaromírovi.“

Marie padla matce okolo krku, a dala se do pláče. —

„Upokoj se, Marie. Čím pak chce být Jaromír?“

„Nevím, maminko.“

„Neříkal ti o tom nikdy ničeho?“

„Neříkal.“

„Jen kdyby nebyl Jaromír tak divoký! Což o tom škandálu s paní Grosserovou u Čížků nevíš ještě nic bližšího?“

„Nevím, maminko. Ale to myslím bezpečně, že to nebylo od Jaromíra z lehkomyslnosti. Jednát on vždycky s rozvahou.“

V tom někdo zaklepal na dvéře a do pokoje vstoupil Jiří s beranicí na hlavě, a s holí v ruce.

„Elemente! Jsem to u Soukupů?“ pozdravil Jiří.

Paní Soukupová se místo odpovědi celá polekána dívala na Jiřího, ani slova pronesti nemohouc. Objevení se jeho ji velmi polekalo.

„Elemente! Což pak neumíte mluvit? Jsem u Soukupů?“

„Právě, proto že jste u Soukupů, pane, mohl byste se chovat zdvořileji.“

„No, no — milostivá paničko, vždyť jsem vás nevzal na vidle. Nevídáno! Podívejme se! Elemente! Což pak myslíte, že nevím, že jsou lidé horší, nežli zvěř? Že neumím s nimi zacházet?“

„Prosím tedy, pane, co si žádáte?“

„Na mou tě duši! Snad vás to uráží, choulostivá paničko, že jsem vám nepolíbil poníženě ručičku? Aneb že jsem se vám neuklonil, až bych se vaší nohy dotknul! To by scházelo! Bylit naši předkové boží bojovníci — víte, paničko, co to jest? Ano, elemente! Boží byli bojovníci, krev cedili pro vlast, dali se stínat, dali se pálit na hranicích, ale ručičku poníženě nelíbali. To dělá jen ta nízká, podlá, nynější nevzdělaná chasa, která zapomněla památku otců svých, a opičí se po jiných. Otročit se naučilo nynější pokolení a nemá do sebe ani tolik důvěry, aby se postavilo bez titěrných pozlátek a závěsků, jak je pán bůh stvořil, a jak je míti chtěl! Božími bojovníky máme být, jako byli naši předkové. Elemente! kolik je z nynějšího pokolení toho schopných? Ani tím nemůžeme být, čím byli naši předkové. Elemente! To je váš pokrok! Poroučím se vám, choulostivá paničko. Vidím, že moje slovo tuze drsnaté, a že by mohlo

rozedřít vaši outlounkou pleť. Máte si to napsat na dveřích, že musí člověk jen vyhejčkaná slovíčka k vám mluvit, slaďounká jako cukrlátka a voňavá jako ty vaše pomády. Sto elementů do světa! Knihy pálit — a! to dovedou. Na takové lidi to nemáte s vrchu, viďte! Ale poctivému člověku, když otevře ústa jako boží bojovník, tomu nerozumíte, vyhejčkaná paničko! Poroučím se! Jest mi líto, že jsem zde zmařil tolik času. Neboť jsem to nevěděl, že jsou zde takoví lidé! Poroučím se!"

A Jiřík byl rozhorlen a rozohněn, jako býval jen v největším hněvu. Již se otočil a bral za kliku, aby odešel.

„Ouha!" zvolal sám na sebe. „Sto elementů! Vždyť už je svět tak pokažen, že boží bojovník v něm zapomene na svou povinnosť. Ptám se vás, kde jest Jaromír Sušil?"

Matka i dcera zůstaly podivením jako němé. Avšak Marie nabyla dříve ducha přítomnosti, nežli matka, a zcela vlídným hlasem odpovídala Jiřímu:

„Nebydlí zde pan Sušil, pane."

„Nebydlí zde pan Sušil, pane!" opakoval velmi drsnatě po ní Jiří. „Ptal jsem se vás, jest-li zde bydlí pan Sušil? Nebydlí zde — to vím, že zde nebydlí, a vím taky, kde bydlí. Ale když není doma já vím, že bývá také zde, a zde ho také nevidím: to přece nahlídnete, že se musím zeptat, kde jest Jaromír Sušil? Snad přece není se světa, a čert ho také do pekla nezavřel. Jeť Sušil boží bojovník, vážená paní, jest-liže ho posud neznáte. Elemente, což

jsem se dnes dopálil, že jsem se tak rozhovořil! Kde jest tedy Jaromír Sušil?“

„Nevím, pane, kde jest,“ odpověděla zase Marie.

„Nevím, kde jest! To jste mohla říci hned a bylo by bývalo po řeči! Když tedy nevíte, kde jest, odevzdejte mu tento lístek, až přijde sem. Neboť ho mám odevzdat zde, když jsem ho nenašel doma. Že ale doma nebyl: zde ho máte. A řekněte mu, že hraběnka odložila té chvíle smutek, jakmile se dozvěděla o žádaném rozhodnutí. Odevzdejte mu jej. Poroučím se!“

A Jiří jako přišel, tak odešel.

Ale obě ženštiny stály zde ještě, jako by byl Jiří všechen život jejich s sebou odnesl.

„Hraběnka — smutek — rozhodnutí?“ šeptala jako mimovolně paní Soukupová. A zpamatovavši se, obrátila se k dceři a tázala se jí:

„Rozumíš ty všemu tomu, Marie?“

Marie ale zůstala jako kamenná socha bez hnutí a hlasu. Nohy se pod ní chvěly a lístek, který byla obdržela od Jiřího, jí vypadl z ruky; jen to bylo znamení o jejím živobytí.

„Matko boží! Co je ti, dítě?“ zalekla se matka.

Marii se skoro obracely oči v sloup; jako by ji byla mrtvice ranila. A potácejíc se do náručí matčina, šeptala křečovitě zaťatými zuby: „Nic!“

Matka byla jako zoufalá. Uvedla Marii na pohovku, a tato se počala třást na celém těle jako v zimnici.

Matce napadlo, že musí být odevzdaný lístek příčinou tak nenadálé proměny dceřiny. Zdvihla lístek a poněvadž nebyl ani zavřený ani zaobalený, čtla následující řádky v něm:

„Nebe ať žehná Vám za to, že jste se rozhodl na tom, co si srdce moje tak vroucně žádalo. Všude Vám budu přítomna. Zlíbala jsem celý lístek. Vaše políbení — Hraběnka Klenoveská.“

Matka přečetší lístek, položila jej na stůl, a nepromluvila ani slova. Sedla si vedlé Marie, objala její hlavu a tiskla ji k svému srdci. Snad měla dcera z toho vyrozumět, že krvácí její srdce mateřské, aneb chtěla, aby dcera přelila část své bolesti v duši matky, která je utuženější v snášení bolesti a žalu. A opět nastalo v pokoji ono ticho, že mohl člověk slyšet myšlénky jejich k sobě rozprávět, které se často prodraly na světlo co hluboký vzdech.

Velké štěstí pro člověka, zvláště ale pro ženu, jsou slzy; a velké štěstí pro Marii, že se mohla vyplakat na srdci matčině. Tím se jí ulehčilo.

Do pokoje vstoupila Sylvie, přicházejíc z návštěvy od své přítelkyně. Oko její bylo neobyčejnou radostí jakousi rozjasněné, a radosť ta z něho neustoupila ani, když uviděla sestru celou ubledlou a třesoucí se jako list na osyce.

„Co je ti, Marie?“ tázala se sestry.

„Nic!“ odpověděla Marie jako prvé matce.

Nevím zda byla Sylvie tak lhostejná ku své sestře, že se dala touto odpovědí upokojit, aneb že

sestře věřila, že jí v skutku nic není, aneb že snad byla její radosť, již přinesla s sebou domů, tak veliká, že jí zakazovala, aby se dále ptala: to všecko nevím. Ale Sylvie se v skutku dále Marie po ničem neptala.

Snad že Marie sestru svou znala, že se k ní příliš šetrně aspoň, neřku-li sestersky, nechovává; ale Marie se pojednou tak vší mocí snažila, aby brzy tak vypadala, jakoby jí opravdu nic nebylo, že -poznenáhla míjela stopa za stopou s její tváře, která by svědčila o utrpení nějakém.

Bývať to u nás skoro jako pudem, že dovedeme okamžikem přehodit závoj lhostejnosti přes smutek svůj, jakmile se vidíme pozorovány od oka taktéž lhostejného, od srdce málo soucitného. Zmůže se v nás pýcha; neseme bolesť sami ve svém srdci jako ránu nastřelený orel, a jsme hrdými na to, že bolesť naše není sdílena, čili lépe — snížena cizí lhostejností. A jakkoliv byly Marie a Sylvie sestry, přece si byly co do srdce tak málo podobné, jakoby je jedna matka ani byla nezrodila.

Marie si byla zase znenáhla podobna.

Sylvie sundala s hlavy klobouk a odhodila mantillu; urovnávajíc sobě vlasy a v zrcadle se prohlížejíc, promluvila:

„Zda víte, co nového?“

Ani matka ani Marie neodpovídaly.

„To bych ráda věděla, komu to Sušil udělal k vůli!“ pravila opět Sylvie, a rychlými kroky po pokoji kráčejíc, hladila své rukavičky levou rukou, které právě byla sundala a do balíčku zaobalila.

„Co pak?“ tázala se matka nemálo zvědavostí pobídnuta.

„Tak najednou! A tak určitě a tak rozhodně!“ smála se skoro Sylvie. „A přece o tom nikdy ani slovem nepromluvil!“

Marii přejel mráz.

„Co pak se stalo?“ tázala se opět matka.

„O, velmi mnoho. Jen považte, Sušil se stane umělcem! Garrickem! Haha! Půjde k divadlu! Už je to tak jisté, jako že je dnes čtvrtek A s kterakou pýchou o tom mluví! Skoro s nadšením! Čížková mi povídala, že není k poznání.“

Marie byla jako u vyjevení. Proud jejich myšlének se zastavil, neboť když tak lehkovážně o Jaromíru mluvila sestra: tu se v ní zmohla stará náklonnosť. I byla by s největší vášní bránila Sušila naproti úsměškům sestřiným, kdyby vůbec byla slova schopna bývala.

„Haha! On myslí snad, že se o něho budou dvorní divadla trhat! že hned bude prvním umělcem, že bude první osobou ve společnostech, že se nebude mluvit o nikom jiném, nežli o Sušilovi. Haha! Toť věru k smíchu! A on v to všecko věří, jako dítě, že mu do punčochy nadělí Mikuláš!“

Marie prosebně pohledla na matku. Matka jí porozuměla, a snad by Sylvii byla pokárala, kdyby tato právě neodešla se svým kloboukem a s mantillou z pokoje, aby je uschovala ve skříni.

„S Jaromírem to takhle déle nemůže zůstat, Marie,“ počala matka, když Sylvie odešla. „Ty's ještě

mladá — lepší dřív, než později, až by již bylo pozdě. Lidské řeči jsou pak nemilosrdné, a mladá holka, když si jednou zadá, nelehko se pak ihned zase očistí. Máš z toho sama rozum a nahlídneš, že to tak nemůže zůstat. Povím mu to sama. Jsem to povinna tobě co matka.“

Marie mlčela. Ale v srdci se jí něco hnulo, co jí mluvilo, zda-li snad se neděje křivda Jaromírovi. Vždyť ho ještě ani neslyšely! — Ještě se byly úsměšky v Sylvii neuložily, když se do pokoje vrátila. „Garrick! Haha!“ — Tak a podobně se pronášela.

Někdo zaklepal a do pokoje vstoupil Jaromír.

Nemoh' bych právě říci, že vypadal nadšeně, jak ho byla Sylvie před tím líčila. Psaní otcovo zajisté nezůstalo bez dojmu na Jaromíra, a dojem ten nebyl posud se vykouřil.

Jakási podivná atmosféra vládla dnes u Soukupů, když se Jaromír byl usadil. Tak jakoby všecky byly vyměněny. Na počátku nevěděl Jaromír, má-li jejich chování-se nazvat chladným, aneb-li je nějaká nerozpoloženosť tísní.

Marie se dívala pod sebe a sotva že mu ruku byla podala, když přišel. Paní Soukupová se dívala — nemohu říci, že na Jaromíra, neboť se na něho byla posud nepodívala — ale dívala se tak, že by si byl mnohý mohl myslit, že nevěstí její pohledy právě mnoho dobrého. A Sylvie? Ta chodila po pokoji rychleji než před tím, a na jejím rtu seděl úsměšek a jakási vyplněná žádosť.

Hovor váznul.

Jaromíra zarazila hned při vstoupení bledá tvář Mariina.

„Schází vám něco, Marie?“ ptal se Jaromír.

„Nic!“ odpověděla Marie jako před tím Sylvii.

A opět ticho.

„Nezapírá mi nic slečna Marie, milostivá paní?“ ptal se zase Jaromír, když Marie byla ještě bledší, nežli před tím.

„Nemá co zapírat, pane Sušile!“ odpověděla paní Soukupová tak odměřeně, že bylo Jaromíru, jak by ho ohněm polil.

„Vždyť jste se nám nepředstavil ještě ani co umělec, pane Sušile, abysme vám přály štěstí,“ pravila Sylvie jako úštěpkem.

„Také nebylo zapotřebí, slečno. Umělcem ještě nejsem; až jím ale budu, pak nebude třeba se představit. Budete mít snad tolik sdílnosti na mém osudu, že mne budete znát?“

„Jistě že. Budeť celá česká země hrdá na vás, že se vykáže mužem, jenž dovede zápasit s prvními svého druhu.“

„Přál bych to své zemi, aby měla mnoho takových mužů, na něž by mohla být pyšna.“

„Jistě že jich mít bude, když pan Sušil začne řadu.“

„Kdybych nevěděl, slečno, že již mnohého z té řady znáte, mohl bych pochybovat o zdravosti vašeho úsudku.“

„Výborně! Haha! Takto se ohlašuje velký duch. Přeju vám štěstí, umělče. Jen to mi povězte, komu k vůli jste zvolil tuto novou dráhu?“

„Že ne k vůli vám, jemnocitná damo, to přece si můžete vypočítat na prstech.“

„Vy tedy nestojíte o mou přízeň? Hm, a přece já chci jen umělce milovat, nevíte již?“

„Není to sice tak něco velikánského, aby se tím musil člověk v paměti nosit, myslím ale, že bych ani já vaši přízeň nedovedl náležitě ocenit. Ostatně vám přeji, aby se váš vtip lépe nabrousil. Není všecko špička, co padne, a když to trochu bouchne, mohl by někdo myslit, že je to zhruba.“

A Jaromír se odvrátil od Sylvie, a klonil se k Marii. Bral ji za ruku, ale tato, jakoby ji uštknul had.

„Co pak se to dnes děje?“ tázal se Jaromír celý udivený.

„Mám vám zde odevzdat cedulku, pane Sušile,“ vzchopila se paní Soukupová, a odevzdala mu lístek, jejž obdržela od Jiřího. „Ten snad vám ledacos vysvětlí.“

Marie si zastřela tvář. Jaromír četl a četl, ale ani konec ani začátek mu nepodával smyslu.

„Tomu nerozumím. Věru, že nerozumím. Kdo ten lístek sem odevzdal?“

„Snad to uhodnete, pane Sušile. Či myslíte, že jest to první toho druhu? Myslím, že posla znáte,“ mluvila matka.

„Neznám ani posla, ani toho, kdo psal.“

„Posel sice není příliš zdvořilý. Za to ale překypuje zdvořilostí psaní. A vy bezpochyby víte, proč. A když věci už tak jsou, nahlídnete sám, pane Sušile, že to nemůže tak déle být. Já jsem matka, a dcera moje a pověst její nemůže mi býti lhostejna.“

„Milostivá paní, vy mně ubližujete.“

„Jest mně líto, pane Sušile, jest-liže vám ubližuju. Abych vám ale nemusila déle ubližovat, prosím a žádám vás, aby tato vaše dnešní návštěva u nás byla též poslední.“

Jaromír vyskočil se židle.

„Marie, žádám vás za vysvětlení!“

Marie ale místo vysvětlení se přitulila k matce, a pevným hlasem promluvila: „Děkuju ti, matko, žes mi ulehčila. Uspořila jsi mi, čeho jsem se bála.“

Jaromír se musil zadržeti stolu, aby nezavrávoral. Kolena se pod ním třásla, a všechna krev se mu vrážela k hlavě. Cítil horko a mráz jedním rázem. Oko jeho se divoce koulelo a on s jedné se dívaje na druhou, nevěděl, má-li svým smyslům věřit.

I Sylvie byla tímto nenadálým a ani netušeným obratem nemálo polekána. Nevědělať, co předcházelo, a pročež si mohla tak málo vysvětlit počínání matčino a sestřino, tak jako sám Jaromír.

„Prosím vás, Sylvie, tedy mluvte vy. Zapomeňte, co se bylo stalo. Podejte mi nit, ať se dostanu z tohoto labyrintu k světlu.“

V Sylvii se tenkrát v skutku hnulo srdce. Doposud mluvívala s Jaromírem vždy jen úsečně, uštěpačně, ousměšně. Neslyšela ho posud nikdy tak opravdivě

lidským hlasem k sobě promluvit, jako právě nyní. A obličej její dostal ihned jinší, lidštější výraz. I prsa se jí dmula, a bylo patrno, že cítí s Jaromírem. Že ale nevěděla o ničem, tak jako Jaromír, zůstala němá jako skála, a jenom zrakem mu mohla vyjevit svůj soucit.

„O, hanba! Což jste pozbyli lidskosti? Což jsem tak dlouho bloudil mezi vámi, až jsem musil poznat, že si hrajete s člověkem? Což zde není nikdo z vás, kdo dá poctivé odpovědi?“ volal Jaromír, a slova jeho se třásla, že bylo znát bouři, která uvnitř burácí.

„A mimo to, pane Sušile, jdete k divadlu, a to víte, že se to s měšťanskými mravy nesrovnává, abychom obcovali s hercem. Vy najdete odměny u stavů vyšších, a paní hraběnka vám bez toho vynahradí, co tuto snadno oželíte. S hercem nemůže moje dcera obcovat,“ pravila matka.

Jaromír se nyní zpřímil.

„To vám ovšem nemohu vzíti za zlé, paní vzácná, že nerozumíte, co jest herec. Tím nejste vinna vy, tím je vinno vaše vychování. Že ale proto mne chcete odloučit od obcování s vaší dcerou, poněvadž by se se mnou snížila: aj, upřímná matko, to probuzuje ve mně pýchu! Jsem příliš veliký, než-li abych vás žádal o to, abyste vzala svoje slova nazpět. To vám ale svatosvatě přisáhám, že se vašim křivdám pomstím neslýchaně. Že naučím svět, aby se mi k nohám kořil za ty urážky, kterými mne krmil svět, a že i vy sama přijdete a slavně odvoláte, co jste tuto pronesla. — Chování Mariinu ovšem nerozumím.

Bylo by mně věru líto, kdyby povaha její neměla míti hlubšího základu, než-li bych se nyní mohl skoro směle domnívat. Věru, Marie, to by mně bylo líto. Avšak buďte ubezpečena, já že klid váš nevyruším nikdy. Jednejte tak, jak vám srdce poradí. V každém případu ale buďte šťastna. Buďte s bohem. Vím to, že se ještě uhlídáme. Myslím ale, že si budeme rozumět lépe, nežli nyní. Prozatím jen to, že jednáte tak, že se jistě jednou budete za svoje jednání aspoň rdít. Mé lásky k vám je toto jednání nehodné. To sobě pamatujte a tímto vám dávám s bohem!“

A Jaromír odešel vztyčený a pyšný jako bůh. Žasnutí zůstavil všechněm.

Sylvie to byla, která promluvila nejdříve.

„Tak jako že nevím, oč se zde jedná, tak vám povídám, matko, že jste Jaromíru ukřivdila až do nejhlubší duše.“

„Zde čti!“ pravila matka, a dala jí cedulku.

Sylvie čtla.

„Stojím na svém, že jste mu ukřivdila do nejhlubší duše.“

A Marie?

Ještě téhož dne si stěžovala na bolení hlavy, a druhý den ulehla na lůžko.

VI.

Jaromíru jakoby se najednou byla obrátila karta. Ne příznivá, ale nešťastná. Všickni, kdo si ho dříve

tak vysoce vážili a cenili — na jednou jak by jich nebylo.

Mohl vzít svítilnu do ruky, mohl chodit jako Diogenes po náměstích a shromážděních, mohl hledat člověka — člověka, kterého přece vždy jen hledal v člověku, nic jiného od něho nepožaduje. Svět jako by byl pozbyl lidskosti, lidé jakoby byli zezvířetěli. Všude k němu lhostejnosť, úsměšek, sočení, nepřízeň. Je-li pak člověk jen trochu dráždivý: ký div, jest-li že zanevře na celý svět, jest-li že před světem utíká, jako plachý jelen, jest-li že se uteče do sama sebe, jako do pouště lev, a v sobě samu jest-li že řve lítý hněv, nenávisť a pomstu?

Blaze člověku, který z takovéhoto stavu vyvázne co vítěz. Takový jest pak velikánem, a zrozen, aby přečkal věky. Byloby to zcela přirozené, kdybysme, když svět nezná nás a povrhuje námi, neznali též světa, a povrhovali světem. Svět by to zasloužil často za svou zlobu k nám. Ale díky naší lidské stránce, že dovedeme i světu odpustit, a troje díky naší síle, je-li taková, že můžem svět za jeho zlosť zasypat dobrodiními našeho zneuznaného ducha.

Jest to nejšlechetnější vlastnosť velkých duchů, že cítí v sobě nutnosť, sdílet se. A světa vlastnosť nejhorší jest, velkým duchům spílat. Kdyby to nebylo snad velkého ducha potřebou, aby se sdílel a světu zjevil: jak chudý, jak žebrácký byl by ještě svět! —

V Náhlovicích bylo najednou o Jaromíru řečí, jakoby tam byl mlýnské kolo spustil. A to řečí nejpodivnějšího druhu. Jedni tvrdili, že ho viděli za

lokaje u jistého hraběte; druzí povídali, že musil být něčím víc, nežli lokajem, protože studíroval. Jiní zase pravili, že prý je zcela boha a mravů spustlý, že prý ho viděl kdosi v Praze potloukat se s rozpustilými ženštinami, jiný zase, že ho viděl chodit s flamendry, ba třetí dokonce se zapřisáhal, že se dal sám mezi flamendry. Jiní zase pravili, že se to tak obyčejně stává, když člověk mnoho studíruje a nezůstane jen při jedné věci; že prý se to pak všecko splete v hlavě, a protož není divu, jest-li prý se takový člověk zblázní.

Nejvíc ale víry našel kmotr Horák, jenž přišed z města, tvrdil, že se dal Sušil mezi komedianty.

„Ty umučená hodino!“ spráskla ruce kmotra Horáková. „Mezi komedianty! Co to tomu hochu napadlo! Ale já jsem to vždycky říkala, že ten člověk něco vyvede. Je mu to docela podobné! Nebohá matka jeho! Ta to nepřežije! Ale dobře je jí tak! Chtěli mít ze syna studenta — a teď ho mají! Teď mají z něho komedianta. Tu máš! Však Sušilové teď zajde, nemluvit o ničem jiném, než-li o Jaromírovi! Matko spasitele! Dát se mezi komedianty! Musím se zeptat kmotry Novákové, jest-li už to taky ví, a jest-li už to taky ví kmotra Sušilová.“

A ještě za tepla se šla ptát kmotry Novákové, zda-li už to ví, kmotra Nováková se šla ptát kmotry Součkové taky, jest-li to už ví, ta se zase ptala jiné kmotry, a za půl hodiny to již věděli vrabci za stodolou, co tam to zrní zobají, že se dal Jaromír Sušil mezi komedianty.

V hospodě seděl kmotr Horák ještě s několika jinými kmotry. Nevypravovali si dnes ani o válce, zda-li vítězí Turek anebo Švejda, císař mouřenínský anebo král kamčadálský; nevypravovali si, jak platí obilí, mnoho-li přiskočilo, a zač bude řepka. Co jim bylo dnes do války, do obilí, do řepky, když se dal Sušilovic Jaromír mezi komedianty!

Právě vstoupil do hospody otec Sušil.

Kmotr Horák se ušklíb', jako půl satana.

„Pozdrav pán bůh!“ pozdravil Sušil.

„Vítáme vás!“ odpověděli sousedé.

„Pojďte na poctu!“ pobízel kmotr Horák, podávaje mu svou sklenici piva, aby si připil.

„Děkuju. Dostanu taky hned čerstvé,“ odpověděl Sušil.

„Nu, a jak se máte, kmotře?“ tázal se Horák Sušila, ale tenkrát se neušklíb' jako půl satana, nýbrž jako celý ďábel.

„E! Darmo mluvit!“ pravil krátce Sušil. Nemluvil také. Dal si nalejt, a když mu přinesli pivo, vypil celou sklenici najednou a dal si hned nalejt znova.

Kmotr Horák se ušklíb' stranou, a mrknul na každého ze sousedů zvlášť. A kmotr Horák si pomyslil ještě zvlášť: „Dobrá! Já jsem ti spás' v loni jetel, ale nerád; tys mne pokutoval, ale schvalně. Nu, dobrá. Ty jsi se mi smál tenkrát, nač bych já si naříkal dnes!?“

Tak si myslil kmotr Horák a napil se.

U dveří v kouté seděl domkář Brouček, a doposavad neříkal nic. Nemluvíval mnoho, ale když mluvil, říkali o něm, že řeže jako břitvou. Ostatně prý nebyl mnoho dobrého.

A Brouček zase si dobře všimnul, že Horák mrká na každého zvlášť, neboť mrk' i na něho. A protož si Brouček myslil: „Když jsem v loni potřeboval práci, kdo mi jí nedal, jako kmotr Sušil? Teď si pán bůh zpomněl na něho, a sice ho potrestal synem. Nu, a já jsem ještě živ.“

To myslil Brouček, ale neříkal nic. A všickni se dívali na kmotra Sušila, jakoby byl dnes jeho svátek. Ne aby mu přáli, ale aby se těšili, že ho svrbí kůže. Kdykoliv otevřel ústa, myslil kmotr Horák: „Aha! Teď to přijde!“

Myslil totiž, že začne o synu.

Ale kmotr Sušil kdykoliv otevřel ústa, tak se napil, a když se napil, zavřel zase ústa a neříkal ani *a* ani *b*. To kmotra Horáka již začalo dloubat, že Sušil nezačíná; ale jen tím se těšil, že myslil, že nezačíná schvalně. Či že by ho to ani nemrzelo?

„Inu je to, je to!“ počal konečně kmotr Horák sám, když už dlouho a marně byl čekal na slovo. „Což je to všecko platné! Někdo zde musí být. Nejsem-li já zde, jest zde jiný. A dobře, že je zde vždycky aspoň někdo!“

Šelma kmotr! To jen tak naschvál začal z daleka. Ale kdo ho dobře znal a věděl, že luňák dělá stále užší a užší kruhy; že se kočka netočí nadarmo okolo

kaše: ten mohl také vědět, že kmotr Horák nezačíná nadarmo z daleka.

„Ba to je pravda!“ vmísil se do řeči Brouček. „Někdo zde musí být, ale nikdo zde není na věky. Každý, kdo má víc, nežli druhý — už mu narostou rohy. Myslí, že je zde druhý jen proto, aby se dřel, on sám ale aby si hovil. A hnedle si začne hrát na pána!“

Patrno, že Brouček notoval s kmotrem Horákem, jakož i to je patrno, že Brouček vedl již užší kruhy kolem Sušila, než-li Horák.

„Kdož pak by teď nechtěl být pánem!“ převzal zase slovo kmotr Horák. „Každý kluk chce nyní být pánem. A sedlák myslí, že tam honem doletí. Inu, inu! Kde pak by se svět nabral, kdyby měl být z každého hned pán, kdo si to usmyslí! Kdo pak by pak chtěl pracovat! Inu, bylo by to hezky — takhle chodit po špacírech, dát se vozit, nic nedělat, pít a jíst a dobře se mít: viďte, Broučku, to vy byste taky doveď!“

A kmotr Horák mrknul na Broučka a ušklíbnul se jako celý satan a půl.

„Bodejť by ne!“ dosvědčoval Brouček. „Ale proto nám dal pán bůh rozum, abychom věděli, že každému na pána nevystačí. Hehe! Kdyby vysoké špalíčky již udělaly pána — to by byl mnohý student nosil mordiansky vysoké špalíčky, aby tam hnedle dosáh', kam chtěl dosáhnout. A kdyby mnohý táta měl rozumu tolik dřív, mnoho-li ho má potom, když ho syn zbrkne, to mi věřte, že by byl lépe udělal,

kdyby ty peníze byl propil. Aspoň by se byl napil, a mohl by říct: co mám to mám, a užil jsem to. A lidé by se mu nesmáli, že se dřel proto, aby syn věděl, kterak tátovi od nich odpomoct!“

„Vy máte pravdu, Broučku!“ mluvil zase Horák. „A jak to ti mladí pánové znají, hehe!“ A při slově „mladí pánové“ se Horák zase ušklíb'. „Ti to znají! Nu, nač pak by študirovali, aby ani nevěděli, že je táta hlupák, pokud dává. To jsem já vám jednoho znal, hodného člověka, pravda, ale kamarádi ho svedli. A za krátký čas byl z něho veselý pasažír. A co ten se nasmál s holkami, když pil na tátovu hlouposť! Inu tak! Ti to potom znají! Není divu! Jsou mladí, a jeden druhému dodává rozumu. To dělají všecko kamarádi.“

„A co se pak z něho stalo?“ tázal se Brouček.

„Co se z něho stalo! Nic se z něho nestalo. Co by se z něho mohlo stát? Šlo to tak dlouho, pokud táta dával. Když ale nebylo už kde vzít, nemohl už ani tatíkovi přijít na krk, aby ho zašněroval do posledního dechu. Co se z něho stalo! Ani to nechci říct. Však vy je taky znáte. Potlouká se to od místa k místu, od vesnice k vesnici, od města k městu, píská to hlady, a jsou rádi, když se jim poctivý člověk dá ze svých mozolů najíst.“

Horák se právě chtěl ošklíbnout, jako kníže satanů; v tom ale Sušil si odplívnul a zvolal: „Fui!“ A pak vytáh' zase sklenici na jednou. Tím vypadlo Horákovi slovo z úst a nastalo pomlčení. Ale Horák i Brouček věděli, že se již v Sušilovi vaří žluč.

Nejprvé ale zase počal Brouček.

„Což, co se toho týče," pravil, „to bych já mohl vypovědět celé kroniky. Ale to si dejte dobrý pozor, kmotře Horáku: jak se takový mladík chytí dýmky, sklenice a holky a pak snad ještě flinty — amen je s ním. Ten už padnul do vody. Já nechci pomlouvat — to to! Ale to mi nikdo nevymluví, co já vím. A taky jsem leckdys řekl: kmotře, tento nebo takto — a vidíte, vždycky se vyplnilo, co jsem já pověděl. A nestudíroval jsem. A mohl bych každému takovému studentovi říct jeho rozum nazpamět. Jen se na něho podívám, a už vím, může-li co být anebo ne. Kdyby zde byli lidé mezi námi, to by vám mohli říct, zda-li jsem to neřek' o někom jistém již dávno. Jářku: „Ten je pověsí na hřebíček!" A vida, stalo se to."

V tom Sušil tak začal práznou sklenicí tlouci o stůl, že z ní div nenadělal střepů.

„Šenkýři! Lenochu! Ať mne hrom zapálí! Což pak jsem v hospodě proto, abych měl žízeň? Na mou duši, proto zde nejsem, abych měl žízeň! A jest-li já chci pít, je hospodský proto, aby nalejval. Neboť kdybych já byl hospodským, na mou duši, já bych taky nalejval!"

To mluvil Sušil, a Horák mrknul na Broučka, a Brouček přisvědčil, že mu rozumí, — že totiž starý Sušil už má právě dost.

V tom vstoupila do hospody dcera Sušilova, šestnáctiletá Kačenka.

„Tatínku, máte jít domů," vyřizovala.

„Já že mám jít domů? Jak pak já mohu jít domů, když nechci? Řekni to jen doma, že nechci, a nechci. Basta. Ale ne, nechoď ještě domů, Kačenko. Pojď sem, Kačenko. Tu máš, připij si. Vidíš, Kačenko, ty jsi moje dcera, a na mou duši, jsi ty hodná holka. Mám tě rád, a jsem rád, že mám dceru. Drž na čest, Kačenko; nu, a já jsem ti to vždycky říkal. Ale teď ti musím říct, že tě mám rád, Kačenko. Pojď sem, dej mi hubičku, Kačenko.“

A starý Sušil dal Kačence hubičku, a dal se do pláče.

„Vidíš, holka, vidíš. Já jsem už starý, a nemám už tak chuť do práce, jako jsem míval jindy. Ale což! Vždyť mám tebe. Ty mne zastaneš na stará kolena. A jest-li jsem ti, Kačenko, někdy ublížil, nu — odpusť mi to, prosím tě, odpusť mi to. Já jsem si tě tak posud nevšímal, jaks toho zasluhovala. Ale uvidíš, že tě mám rád. Jak mile pojedu do města, uvidíš, že ti koupím na hedbávné šaty. No, ale holka, proč pak pláčeš?“

„Pojďte domů, tatínku.“

„Vidíš, to ne. To nemohu, proto že nechci. Ale proč pak mám já jít domů? To mně pověz, proč mám jít domů?“

„Jen pojďte, tatínku, na cestě vám to povím.“

„To zas ne, Kačenko. Proč pak bys mi to říkala až na cestě, když mi to můžeš říct hned? Pověz mi tedy, Kačenko, proč mám já jít domů, a pak možná, jest-li že budu chtít, možná, že taky budu moct jít domů.“

„Jaromír přišel na vagace, tatínku.“

„Hahahaha! Vidíš, jak jsem rád, že přišel? Ale domů teď nemohu jít, Kačenko, a víš proč? Protože nechci. Na mou duši, holka, nechci. Jdi jen sama domů, a řekni Jaromírovi, že zas může jít, odkud přišel. Když neplatí u něho nic moje rada — nu, tak že si tedy může hledat ve světě, co chce. Já ho neznám. No, neplač. Jen mu to zrovna tak vyřiď, jak ti to povídám. Bláhová! Toť přece lépe, když mu to vyřídíš sama, než abych já mu to vyřídil. Neb kdybych já měl mluvit — tisíc láter hromů! Já bych promluvil, že by mu to znělo ještě pozejtří v uších.“

Kačenka plačíc odešla.

Sušil si dal znovu nalít a tváře mu jen hořely.

„Je mně vás líto, kmotře Sušile, že jste se dočkal takových radostí se synem. Prosím vás, co mu to jen vlezlo do hlavy, že se dal tak z ničeho nic za komedianta?“ mluvil kmotr Horák, a ušklíbl se jako ďábel, když polapil nevinnou duši.

„A víte vy co, kmotře Horáku,“ odpověděl Sušil, „zpravujte vy si svoje a nechte moje. Jest-li mne píchá střevíc do paty, vás to nebolí. A až bude bolet vás, nu, pak nebude bolet mne.“

„Nu, vždyť jsem tak mnoho neřek',“ prohodil Horák.

„Mnoho, anebo ne mnoho. Jak to kdo vezme. Kdybych já vám na to řek', že jste nezdvořák, který z člověka tahá rozum, nebylo by to taky mnoho, co

jsem řek'. Ale to vám povídám, že nedám ze sebe tahat rozumy. Basta."

„Však proto nemusí být oheň hned na střeše," vytáčel se Horák.

„A je-li na střeše, a vás pálí, kmotře Horáku, haste, kmotře Horáku. Máte rozumu nazbyt. Dobře, když lidé kupujou. Ale věřte, kmotře Horáku, že se já vás o váš rozum neprosím."

„A taky vám žádný rozum nedávám!"

„Tisíc láter do vás! Kterak vy mně můžete dávat rozum? Což pak vy myslíte, že mi teče po bradě mlíko, a že se vás prosím, abyste vy mi ho utíral?! Podívejme se! Tisíc láter! Kmotře Horáku, vy jste na proti mně vyžle! Co pak jste na proti mně víc, nežli vyžle! A proto si nechte rozumu sám! Teď znáte moji abecedu!"

V tom vstoupil do hospody Jaromír. Všechny přítomné vlídně pozdravil, a šel k otci, aby mu políbil ruku, jak se to na syna sluší a patří. Netušil ubohý, co na něho čeká.

„Vari!" utrh' se na něho otec a odvrátil se od něho, když mu tento po ruce sáhal.

„Pozdrav vás bůh, tatínku," mluvil Jaromír, nemálo zaleknut. Neboť že by to otec myslil tak opravdově, jak mu to byl napsal, v to by byl přece nikdy neuvěřil.

„Nepozdravuj mne, ty hade!" obořil se na Jaromíra otec.

„Tatínku, vy mne neznáte!"

„I ty ještěrčí tvore! Což pak tě neznám ještě dost? Chceš, abych tě poznal ještě jednou, kterak se mi umíš stavět do očí, že budeš mně ve všem po vůli, abys pak se mi moh' vysmát co bláznu?“

„To jsem nikdy neudělal, tatínku. Ostatně zde není místo, abychom si zde rozkládali svoje poměry. Prosím vás, pojďte domů, tam se dorozumíme.“

„Tady že není místo? A proč by zde nebylo místo? Zrovna tady je místo, abych ti to pověděl, že jsi špatný člověk. Domů nepůjdu, pokud ty tam budeš, to mi věř, že ne. Neboť tys ten štír, kterýs mne vypíchnul z domu, abych kousek svého rozumu tady utopil. Vidíš, a to není nic špatného? Hahaha! Nu jest-li to není nic špatného, pak to věru není nic špatného!“

„Tatínku, vy mně ubližujete nesmírně.“

„I ty Cháme! Chceš mne odkrýt do cela, abys pak si ze mne ztropil hříšný smích? Myslíš, že jsem já hloupý jako cihla? Myslíš ty, že se dám tak dlouho vodit za nos, anižbych věděl, že mne vodíš za nos? A to snad k vůli tobě? Nu, a co u mne ještě chceš? Ty víš, že jsme spolu kvit, jest-li zůstaneš při svém rozhodnutí. Tak se tě tedy ptám, zda-li chceš poslouchat sebe anebo mne.“

„Já jsem vás nikdy nebyl neposlušen, tatínku. Poslušnosť ale má jisté meze. Nemůžete a nesmíte žádati, abych vás byl poslušen i tenkrát, když je to proti mému svědomí.“

„Ajajaj! Tak to jsi se tam tedy naučil ve školách! A, dobře to umíš povědět, zvedené děťátko! Skoro to

člověkem pohne! Tak tedy nejsi povinen poslouchat, když je to proti tvému svědomí. Vida, vida! Já jsem se učil jinak o povinnostech k rodičům. Nu, tys byl ovšem v jiných školách. Tam ti to pověděli ovšem taky jinak. Ale dobrá. Zůstaňme každý při svém učení. Já jsem již starý, abych se začal učit znova podlé tebe. A když je to proti tvému svědomí, abys mne poslechl, pak je to, synáčku, zas proti mému svědomí, abych ti dal za pravdu. Basta. Teď jsme spolu kvit, a víš, na čem stojíš. Můj dům není více domov tvůj. A máš-li chuť zesvětačit úplně, však víš, kde najít soudruhy."

„Prosím vás, otče, neberte si na svědomí možné následky z vašeho jednání."

„Velikánský světe! Hleďme svědomitého panáka. A ty mi chceš mluvit o svědomí, ty zpousto? Máš-li pak ty nějaké svědomí? Jest to od tebe svědomí, že jsi mou dvacetiletou práci jedním rázem uvedl v nic? Že najednou čumím a vidím, že jsem byl osel? Nestydatá hubo! Ty mne snad budeš chtít učit, kterak mám být otcem k nezdárnému synu! Co ty víš, kluku, kterak se to potí a dře, až z člověka třísky lítají — a proč? Aby si mladý pán v Praze hovil, aby mladý pán po dvaceti létech mohl říci otci: Nemohu jednat proti svému svědomí, nemohu otce poslouchat. Ajajajaj!"

„Prosím vás, pojďte domů, otče!"

„Pravím, že nepůjdu! Co ty mne můžeš nutit? Kdo mne může nutit, když nechci. Nikdo mne nemůže nutit. A pokud ty budeš u mne v domě, jest

v hospodě můj domov. Odtud se nehnu. Buďto půjdeš z domova ty, anebo nepůjdu domů já. Basta.“

Jaromír byl na smrť bledý.

„Nechci vám, tatínku, stát v cestě. Jsem mladší nežli vy, a protož je moje povinnosť, abych se vyhnul vám. Můžete již domů jít, tatínku, neboť já půjdu z domu ještě dnes. A sice hned. Než ale půjdu, otče, prosím vás za vaše požehnání.“

Tato poslední žádosť Sušilovi dodala.

„I ty nestydatý chlapče! Takto se přichází otce udobřit? Já ti dát své požehnání? Abys si za chvilku ztropil smích z mého požehnání? Ajaj! Vidíš, hochu, to ne! Požehnání já si nechám, až budu umírat. Či myslíš, ty zběhlíku, že k vůli tobě chci už zejtra jít do hrobu? Ne a ne. Já teď budu žít. Jak pak bych já ti mohl dát požehnání? Což pak nevíš, že bych ti musil klnout! A k tomu bych měl skoro chuť. Vyvrátit štěstí tvoje z gruntu, tak jako tys moji spokojenosť z gruntu vyvrátil. Máš chuť na takové požehnání? Tísíc láter! Mně z očí — ať nezačnu!“

„Vidím, otče, že jste zaslepen a nežádám si víc vašeho požehnání, tak jako že doufám, že mi ani vaše kletba neuškodí. Cítím to v sobě, že nejsem vaší hračkou, tak jako že nemáte práva vy, dle libovůle synu klnout anebo žehnat. Důvěra v mé síly dodá mi žádaného požehnání, a vám se vrátiž spokojenosť mnou vyvrácená. Až mne lépe poznáte, dovedete mne lépe ocenit. Nezvíte o mne dřív, než až dosvědčíte, že jsem byl této vaší nelásky nehoden. Jdu z domu. Kam, to nevím. Ale to vím, že jsem na světě sám.

Že nemám přítele, že nemám otce. Však až si k uznání dopomohu, pak chci na to být hrdým, že jsem si k němu dopomoh' sám. Vám ale cestu více křižovat nebudu. Otče, s bohem!"

Jaromír odešel a nešel ani více domů, aby se byl rozloučil s matkou a sestrou. Cítil to dobře, že by mu to bylo nemožné.

Na nebi se stahovaly mraky a jako vzteklý po nich jezdil klikatý blesk. Jaromír stál poprvé ve světě sám. Šel — ale nevěděl ani, že jde, ani kam jde. A k čemu to vědět? Vždyť je svět daleký, a celý ten širošíry svět stál před ním otevřen.

VII.

Hraběnka Klenoveská byla asi velmi zamyšlená. Čtouc obracela list v knize, ale vzdor tomu, že měla list již na polo obrácený, zapomněla jej převrátit, a přece ho držela k obrácení krásnými svými prsty. Ba tak daleko se zapomněla ve čtení, že jí kniha vypadla z ruky a ona toho nepozorovala. Za to ale tím svobodnější byly její myšlénky.

Měla překrásné modré oko. Snivosť a něco zádumčivosti mu dodávaly nevýslovného půvabu. A o čem ty oči snily? Bloudily po horách, jako ten myslivec, jenž hledá laň anebo jelena parohatce?

Bez zaklepání a bez ohlášení vstoupil do jejího pokoje muž vysoké nakloněné postavy. Podlé beranice na hlavě a sukovité holi v ruce pozná snad každý již, že je to Jiří.

Hraběnka vyskočila se sedadla. Oko její zahořelo, a před ohněm tím prchla zádumčivosť a snivosť s něho.

„Kde jest!?“ oslovila rychle Jiřího.

„Není v Praze!“ odpověděl právě tak na kvap Jiří.

„A ještě se neohlásil ke zkoušce?“

„Neohlásil.“

„Musíš se dozvědět, kde jest.“

„Jistě se dozvím.“

„Ještě dnes.“

„Dnes více ne. Nenít to možné. Ale co nejdříve.“

Hraběnka si opět sedla. Ale neusedla v ní vášeň.

„Sedni si, Jiří.“

„Boží bojovník sice nesedá; ale u vás, hraběnko, si sednu.“

Kdo by byl viděl Jiřího, kterak vlídný byl k hraběnce, byl by si mohl myslit, že je ho možná kolem prstu otočit. Nebyl to ten Jiří, jak jsme ho posledně viděli u Soukupů.

A když si Jiří sedl, oddychl si z plných plic.

„U vás, hraběnko, zapomínám na nenávisť k lidem. U vás jsem, jak bych byl ještě mlád. Skromné jsou moje naděje, ale u vás počínám doufat.“

Hraběnka snad byla vypustila z mysli, o čem právě byla přemýšlela. Neboť poslouchala Jiřího s napnutostí.

„Musíš přestat jednou nenávidět úplně.“

„Elemente!“ vyskočil Jiří se sedadla. „Chcete mne odtud vyhnat? Nepřejete mi, že jsem se u vás usadil? Kterak já mohu přestat nenávidět? Bídná je

chasa, vyvolenců je ale málo. Národ slavil veliké sebevzkříšení, a kolik jich vstalo z mrtvých? Kolik, ptám se vás. Shnilý je lid a radší dřímá a hnije, nežli aby vstal z mrtvých. Jen jednou zavzní trouba andělova. U nás již zavzněla, a kdo z mrtvých nevstal, ten je mrtev na věky. Kolik máte pracovníků na vinici národa? Kolik je jich? A ta mrtvá lůza nechá ze sebe radší nadělat hnoje, nežli aby byla vstala z mrtvých, když zavzněl hlas andělův! Anděl je z mrtvých nezvolal, co zmohou lidé? A já mám přestat nenávidět? Jsou zde již boží bojovníci, aby člověk mohl přestat nenávidět?“

„Již jsou zde, Jiříku. Ale oči musíš mít otevřené, a pak je uvidíš. Nic na světě není bez boje. A to málo co máme, odkud nám to přišlo? Nebyli to boží bojovníci, kteří nám se práva domohli? Nespali, ale bděli a pracovali, snášeli tíži dne i horka, jako apoštolové se ubírali po vlasti a hlásali evangelium nově vzkříšeného národa — znej úctu a přestaň nenávidět.“

„Elemente! Hlemejždím krokem se plazí, a to jmenují pokrokem! Vlažnosť jest heslo jejich, soběckosť, ješitnosť a ctižádosť jejich pohnutkou. Promluvili půl slova, a myslí, že měli velkou řeč! V jejich vlastních ústech jest jejich velikosť, a tu vnucují každému, aby v ni uvěřil, až jim konečně přikývne posluchač, aby se zbavil jejich drzosti. O sobě mluví jen, protože myslí jen na sebe. Národ chtí užívat za svůj prostředek, za trnož, aby sebe samy povýšili. Vavřínem chtí zdobit čela svá, a neudělali nic, co je hodno vavřínového lístku. Drze si staví věnce sami na čela,

že se zardít musí pravý boží bojovník. S hněvem spravedlivým bych jim trhal věnce s hlavy a volal k nim: Nechte hraček a chopte se práce! Elemente, a lid jásá, že má o zlaté tele víc! A oni o těch svých věncích ještě píšou verše! Elemente! Nepoznali ještě vlastní cenu, aneb ji nemají, neboť zprznili talent svůj, aby jím lichotili vyšším — těm, kteří po nich šlapali a je kopali — ej, sto hromů! Vždyť věděli ti vyšší, že jsou jejich opěvatelé psi.“

„Běda tobě, jestli že křivdíš!“

„Já že křivdím, hraběnko? Na mou duši, že jim křivdím. Neboť je jenom nenávidím. Ale hromem kdybych mohl jimi otřást, pak bych byl spravedliv. Jen se na ně podívejte, na ty velikány, na ty samozvance! Kolik jich najdete tak velikých, aby povrhli nepřímostí, aby jednali zjevně, přímě, vážně, poctivě, jak se sluší na velikána? Podívejte se na ty samozvance! Kterak jeden druhého vraždí zrakem, zmenšuje slovem, tupí pomluvou! Lakotní psi jsou na kus slávy a kdyby ji měli zubem vytrhnout bližnímu svému z živého těla, neštítili by se. Jak mile se jim zdá, že jim někdo roste mimo nadání přes hlavu, u něhož stáli, když se stavěl na nohy: ihned začnou, oni že mu pomohli na nohy, bez nich že by nestál ten jejich přítel, oni že mu z přátelství cesty razí, a oni tedy že z přátelství mají právo, bít jej tak dlouho, až jej z přátelství zavraždí! Až hnusno nestydatě koketují svým přátelstvím, přátelstvím zaobalujou svoje dýky, víno podávají, aby přítel vypil jed. A pak ještě tučným písmem tisknou, že to z přátelství! Hrome na nebi! Přítele

sníží na psa, a pak do světa roztroubí: oni že jsou přátelé, protože vidí na příteli svém chybu. Křivdím, hraběnko?“

Hraběnka neodpovídala. Jiří stál před ní jako mstitel světa. Blesky jeho zrak, a ústa ještě se chvěla jako po bouři.

Vstoupil lokaj a odevzdal lístek.

„Paní Grosserová? Nechť vstoupí!“

Paní Grosserová vstoupila a uklonila se tak hluboko, že by se člověk podivil, kterak to dovedla před hraběnkou Klenoveskou.

„Co se líbí, vážená paní?“ tázala se přívětivě hraběnka.

Paní Grosserová se ohlížela po Jiřím, a bylo patrno, že by byla radší, kdyby mohla s hraběnkou mluvit o samotě. Jiří si ale tak málo všímal paní Grosserové tajného přání, že se posadil zrovna naproti paní Grosserové a zrovna vedlé hraběnky, jakoby on sám vyslýchati chtěl vznešenou dámu.

Takovémuto, jak se paní Grosserové zdálo, nestydatému a drzému chování musí přece paní hraběnka dříve učiniti přítrž, nežli se může začít.

Paní hraběnka ale asi taktéž sotva se ohlížela na přání paní Grosserové a opětně se jí ptala:

„Co se líbí vážené paní?“

„Ráda bych s paní hraběnkou o samotě promluvila,“ vykládala paní Grosserová, jako na srozuměnou dávajíc, že je zde Jiří zbytečný.

Na Jiřího měla ale tato řeč tak málo dojmu,

že nejen se ve tváři pranic nezměnil, ale že přišoupnul se s židlí na půl kroku blíž k paní Grosserové.

„Jako bychom byly o samotě, vážená paní. Důvěrný můj přítel zde ví všecko, co vím já, a nechci míti před ním tajemství.“

Musíme nechat ještě asi půl minuty uplynout, než se paní Grosserová jak náleží podiví, že může mít mladá, vnadná a ušlechtilá hraběnka Klenoveská tak divné choutky, tak divné zábavy a hračky, že si zvolila taký prototyp za přítele, ba ještě víc — za důvěrného přítele.

Té půl minuty uplynulo a paní Grosserová se zotavila již ze svého podivení.

„Vy jste se přímluvou ujala jistého mladíka, paní hraběnko,“ počala paní Grosserová.

„Kde nelze jinak pomoci, musíme se spokojit, dostačíme-li jen na přímluvu,“ odpověděla hraběnka.

„A velmi vřele jste se ho ujala.“

„Tak vřele, jak mnoho mi na něm záleželo.“

„Jest mně vás velice líto, paní hrabénko.“

„O, děkuju za váš soucit. Byla snad má přímluva nadarmo?“

„Vy jste se ujala nehodného.“

„Nehoden byl ovšem mé přímluvy, protože se mne o ni neprosil, aniž jí právě potřeboval. Jsem ubezpečena, že by si byl pomohl i bez mé přímluvy. Já jsem jen chtěla zkusit, zdali by přímluvou mou si dopomohl snadněji, co jistě dosáhne i bez ní. A jestli moje přímluva neměla nijaké platnosti, jsem

tomu ještě radší, neboť vím, že nebude zavázán vděčností nikomu za postavení, k němuž si dopomohl sám.“

„Chci, abyste rozuměla, paní hraběnko. Nehodného jste se ujala, poněvadž zcela neschopného.“

„Dělal ze svých schopností bezpochyby u vážené paní zkoušku?“

Paní Grosserová si musila na něco zpomenout, že se jí tak náhle, najednou vrazila všecka krev do tváří; neboť se to stávalo málo kdy, že se paní Grosserová začervenala.

„On zkoušku nedělal, paní hraběnko,“ pravila za chvilku.

„Nuže?“

„Aniž ji dělat může.“

„A proč asi?“

„Nebude ke zkoušce připuštěn.“

„Jest to vůle divadelního ředitele?“

„Úplná.“

„Jest to též jeho přesvědčení?“

„Ředitel jednal z přesvědčení, když se na tom ustanovil.“

„Nu, přesvědčení se může změnit. Přijde na to, kdo přesvědčí, a jaké dá důvody. A poněvadž mám právě čas a chuť, abych ředitele divadelního přesvědčila, proto udělám to ihned.“

A hraběnka vstala a právě brala do ruky zvonek, aby zavolala na lokaje. Paní Grosserová se lekla.

„Ředitel odjel, paní hraběnko,“ promluvila rychle paní Grosserová, ačkoliv bylo skoro patrné, že slova ta teprv hledala, aby je vůbec měla.

„Nic neškodí," pravila hraběnka, a spustila zvonek. „Dost času, až přijde. Zplnomocnil vás ředitel, vážená paní, abyste mne o jeho rozhodnutí zpravila?"

„Tak jest."

„A kdo mu radil, aby ho odsoudil dřív, nežli ho poznal?"

„On ho znal dříve již sám."

„Znáte ho taky, vážená paní?"

„Znám."

„A proč jste se ho neujala vy?"

„Nemohu se ujímat proti svému přesvědčení."

„A jaké jest vaše přesvědčení?"

„Že jest Sušil zcela nehoden, abych se ho ujala."

Hraběnka se podívala na paní Grosserovou skoro opovržlivě.

„Přejete si ještě něco, vážená paní?"

„Chci vám ještě říct, paní hraběnko, že by bylo marné, abyste se i vy dále o něho ujímala. On ke zkoušce předpuštěn být nemůže. Podobný člověk se nemůže ani trpěti v městě, na toť pak aby se stal osobou veřejnou, a dával pohoršení celému městu. Sušil je již rozkřičen po celém městě."

„Co jaký?"

„Co člověk, jenžto nezná slušnosti."

„Elemente!" rozkřikl se pojednou Jiří, a vyskočil se židle. Postava jeho se zpřímila, že se zdál být vyšší, než obyčejně. Kostnatá jeho ruka mačkala křečovitě hůl, a uhodiv jí nerázně o zem, zahořel v tváři, že mu až z očí sršel plamen. — „Chcete, abych vám držel před očima zrcadlo?"

Paní Grosserová byla jako omráčena.

„Pane, kdo vás oprávnil, abyste směl mluvit takto se mnou?“

„Elemente! chcete, abych vám držel před očima zrcadlo?“

„Žádám paní hraběnku, aby považila, že jsem v jejím domě, kde se mně ubližuje!“

„Ohni boží! Myslíte, že mne zaleknete? Mne, který se nebojím člověka na světě? — Na svět, sem! boží bojovníci a tvořte nám nové ženy! Neboť naše matky se zapomněly nad plodem svým, a nemají srdce, aby národu odchovaly syny. Bože, dej nám matky, a pak budem národ! S božími bojovníky táhly matky do boje, láskou k národu kojily nemluvňátka svá — a naše matky? Můj bože, dlouho-li nás chceš trestat!“

„Pane, žádám zadostiučinění!“

„Chcete je? Máte je mít! Ale dříve se na mne podívejte, dobře podívejte, abyste věděla, kdo mluví k vám, až uslyšíte, co jest hřích! Dobře se na mne podívejte, abyste mne znala! A jestli vám na tom záleží, abyste byla známější, vzácná paní — já vám mohu k známosti dopomoct. Nuž znáte mne, paní vážená?“

„Vy mluvíte hanebně!“

„Ještě ne, drahá paní! Neboť nemluvím o vás to, co jste mluvila vy o Sušilovi, rozumíte? Ještě jsem o vás nepověděl, že neznáte slušnosti! Znáte Jiřího Kuderu?“

Snad by se byl hříšník neulekl svého vlastního svědomí, kdyby před něho předstoupilo, jako paní Grosserová posledních slov Jiřího.

„Vidíte, vážená paní, kterak já mám vás ve své moci? Mám vám to ještě dokázat? Mám vám povídat dál?“

„Smilování!“ šeptala paní Grosserová a třásla se na celém těle.

„Elemente! Znáte to slovo již? Znáte smilování? Budiž! Chci vám dokázat, že mám smilování, jakož i to, že jste hodna politování. A kdybych z duše nenáviděl nynější lidi — —- Avšak, slibte napřed, že nahradíte Sušilovi přímluvou, co jste mu odňala pomluvou!“

Paní Grosserová jakoby byla znova uštknutá hadem.

„Nikdy! To neudělám!“

„Že neuděláte? Elemente! Mám mluvit dál?“

„Ženo, v čem vám ublížil Jaromír?“ sepjala před ní ruce hraběnka, neboť posud žásla nad tím, co se před ní dálo.

„Paní hraběnko, jsou jisté věci v ženě tak subtilné, které může oceniti jen žena. Když ty ale urážené vyzvou ženu k pomstě, paní hraběnko — vy ještě neznáte ženu, když zuří!“

„Nebohá paní! Ale čím si to zasloužil Jaromír?“

„Prosím vás, paní hraběnko, nevolejte mi ho před duši. Jenom to vězte, že jsem jemu přisáhala zkázu! Chci upustiti od své přísahy, nechci déle jednat proti němu, ale co jsem učinila již, to odvo-

lati nemohu. Víte, že jest žena vymýšlivá v prostředcích k pomstě, a že je v tom silnější, nežli mužova síla. Chci přestat v dalším vymýšlení, ale co se stalo — na tom nezruším ničeho.“

„Nuže, tedy zkusím, zda-li jsem vymejšlivější já v prostředcích, abych mu pomohla naproti prostředkům vašim.“

„Jeť marné všecko, paní hraběnko!“

„Elemente!“ rozkřikl se opět Jiří. „Jest-li že marné všecko, pak zkusíme, zda nejsou marné prostředky všecky! A běda klamu, až jej odhalí pravda!“

„Co chcete počít?“ tázala se rychle paní Grosserová.

„Ohni boží! Myslíte, že se může na každou otázku hned odpovědět? A může-li se, povězte mně, zda-li jste šťastnou chotí?“

Paní Grosserová zavrávorala nazpět.

„Nejste? Že nejste? Boží bojovníci! Tedy nejste? Haha! Jak byste mohla vy být šťastna! Elemente! Děkujte bohu, že nejste šťastná. Ale vězte, že již je čas, abyste se počala kát. A svoje pokání počněte tím, že Jaromíru nahradíte, co jste mu ukřivdila!“

„Nikdy!“

A paní Grosserová se poklonila hraběnce a odešla.

„Podivná žena!“ pravila hraběnka, dívajíc se za odcházející.

„Elemente! Ať žije lůza!“ volal Jiří. „Tu protiváhu vyžilá a vyhejčkaná společnosť lidská musí mít, aby lůza pletla biče na její hříchy!“

A Jiří přešel rychlým krokem po pokoji.

„Váš otec, paní hraběnko, to byl muž! Elemente! Škoda že hnije! To byl boží bojovník! Ale váš nebožtík manžel — ej dobře, že hnije! Vy jste zdárná dcera svého národa, paní hraběnko. A jak jsem pravil, když jsem u vás, počínám doufat. Splňte naděje svého otce, a starý Jiří se rád uloží do hrobu. K vůli vám možná že lidem odpustím v poslední hodince, že ze mne udělali psa!“

A Jiří se chystal k odchodu.

„Kam chceš jít, Jiříku?“

„Elemente! Musím se dozvědět, kde je Jaromír.“

„Ptal jsi se u Soukupů po něm?“

„Ohni boží! Jest ta panička taky tak vyhejčkaná, že aby s ní člověk zacházel jako s drahou mastí. Dcera je vlídnější — nu, Jaromír je člověk, a ví, že se z našich ženských musí především státi lidé, mají-li z nich být matky.“

„Měl na dceru velkého vplyvu Jaromír?“

„Elemente! Kde pak nemá boží bojovník vplyvu! Ten zpřevrací všecko vrub na vrub, a moh' by i z psa, jako jsem já, udělati jehně.“

„A Jaromír?“

„Marii miluje.“

„A Jaromír Marii miluje —“ šeptala hraběnka, a zbledla jako stěna. Rtové jí se chvěli a zmodrali jako chrpa.

„Jaromír Marii miluje —“ šeptala opět a opět.

Najednou ale jakoby se zpamatovala, a život opět se rozhostil v její tváři, a oči jí v hlavě jen jen hrály.

„Jest Marie sličná?“ tázala se rychle.

„Elemente! Což já si toho všímám!“

„Jaké má oko?“

„Modré!“

„A ústa?“

„Ohni boží! Což jsem já ji líbal? Ale mluví rozumně.“

„Jakého je vzrůstu?“

„Štíhlá.“

„Jaké má vlasy?“

„Černé.“

„Kterak mluví? Jaký má hlas?“

„Již mi dejte pokoj! Spletete mne a víte, že se musím poptat po Jaromíru.“

„Pravda. Ale pověz mi, jaký má hlas?“

„Ej, boží bojovníci! Může mluvit k lidem. S bohem!“

A Jiří odcházel.

„Jiříku! Ještě to mi pověz, kterak to dovedla, že ji Jaromír miluje? To mi pověz a pak jdi.“

„Haha! Vyť mne ještě přivedete k smíchu! Na mou duši, už jsem se nezasmál kolik let, ale vy mne rozesmějete, jako dítě. Kterak to dovedla! Boží bojovníci! Na mou duši, to nevím. To bude ona lépe vědět, než-li já. A vsadím se na svou beranici, že vám to poví.“

„Kde bydlí Marie?“

„Haha! u své matky, paní hraběnko.“

„Nech žertů! Chci s ní mluvit sama. Chci se jí zeptat, kde je Jaromír. Kde bydlí?“

Jiří pověděl kde bydlí. Hraběnka se náhle zarazila.

„Čtla ona mou cedulku?“

„Na mou duši! Haha! To nevím.“

„Již jdi.“

„Elemente, to jsem mohl již dávno!“

A Jiří si narovnal svou beranici a odešel.

Hraběnka sklesla zpět na pohovku, a zastřela si dlaněma oči. Chtěla se uzavřít před světlem? Či si chtěla vypodobnit v duchu Marii?

Když hraběnka odložila od očí ruce, vyhrkly jí slzy na krásnou tvář.

„A Jaromír Marii miluje —“ zašeptala si tiše, tak tichounce, jakoby to byl hlas jejího srdce.

A opět si zastřela rukou oči. Nechtěla si svěřit, že pláče?

Nevím.

VIII.

Bylo to v prázninách roku tisíc osm set a několikátého, když se v Táboře uhostila kočující společnost divadelní. Že byla kočující, možná dokázati snadno z toho, poněvadž se potloukala z místa na místo. Tíž ale by to šlo, kdyby člověk chtěl dokázati, že byla divadelní. Neboť ač v divadle tamnějším — nedej bůh, aby nikde nebylo lepších! — se umístila, a každý den měla na rozích oznámení (opět jako v závěrce musím říct, že se nechtěla vychloubat nikdy správnou ortografií, poněvadž její principál na podobné tretky nedržel); ač dále každý se mohl přesvědčit, že je

divadlo vždy o sedmé hodině otevřené, a tělnatá paní direktorka že sedí u kasy; ač byl též začátek určen vždy na sedmou hodinu; ač toto vše se dálo: přece doposavad jenom jednou a to sice ponejprv byli zahráli, avšak od těch dob již více ani jednou nezačali, ač ale zase přece byla oznámení na rozích v řeči německé, jako po prvé. Či že Táborští němčině nerozuměli, aneb že jí rozuměti nechtěli, aneb že se jim hra nelíbila: ale divadlo zůstávalo pak vždycky, jakby vymeť.

Bylo sice vždy i později zřetelně udáno na oznámení, a sice tučnou literou vytištěno a ručičkou opatřeno, mnoho-li se platí na které místo. Ale ti tři dlouhanánské lavice, které zastávaly místa sedadel: jakoby je byl bůh nestvořil také k jistému cíli, aby na nich ještě teď sedali lidé. Ředitel darmo vždy čekal, aby dosáhly svého účelu; lavice zůstávaly prázny. Dvě lojové svíčky dodávaly bezpečnosti dost, aby nikdo z obecenstva nesrazil hlavu, kdy by přece vstoupil: ale ani to nebylo nic naplat. Ani to nespomohlo, že byly galerie o značnou částku lacinější, nežli „sedadla"; ani nad galeriemi se nikdo neslitoval. Ba i lóže byly na oznámeních udány; ale Táborští jako by byli již věděli, že v divadle jejich žádných lóží není: a celá táborská vznešenosť a vzácnosť zůstala doma jako zakletí princové. Ani to se nedá upřít, že bylo v divadle místo pro orkestr. Ne sice proto, aby panu řediteli napadlo, že je tam proto, by v něm hráli hudebníci — neboť pan ředitel takových bez toho nikdy nenajímal, maje dost na nájemnících svého

umění; ale to místo pro orkestr stálo tam bezpochyby proto, aby se také někdy mohlo říct anebo psát, že se hrálo při vyprázněném orkestru. I to ještě musím dodat, že se vždycky v určitý čas sešli za kulisy všickni hrdinové, otcové, milovníci, intrikáni, milovnice — a vůbec všickni ti, kterými ředitel vládnul; neboť že někdy jedna osoba měla hrát hrdinu i intrikána v kuse najednou, sem nepatří. Jakož i to nesmím zamlčet, že byl nápověda každý den v boudě, a že pravidelně vždycky třikrát dal zvoneček znamení. Musám žel, že se nikdy již opona nevyhrnula, ba vyhrnout nemohla, poněvadž bylo v divadle prázno. V takovémto případě sice herci i herečky vždycky zase sestupovali dolů mezi „obecenstvo", dělajíce povyku a křiku, aby snad přece někdo nezkušený se dal pohnout myšlénkou, že je divadlo navštíveno, a že tedy je rádno vstoupit. Darmo všecko toto se dálo, „darmo konal Tandariáš divy udatnosti," neboť do divadla nepřicházel více mimo herce nikdo, jakoby na truc.

A přece byli herci živi.

Zde jest patrno, že nežije člověk toliko chlebem; neboť ho herci v skutku neměli, poněvadž jim pekař již vypověděl kredit.

Řediteli bylo sice snadno vypit každý den odměřenou částku piva v hostinci, protože hned na začátku se s hospodským smluvil v ten smysl, že smí za volný vstup do divadla vypít u něho, mnoho-li si žádá, a smlouva ta platila i tenkrát, když se v divadle nehrálo, neboť byl hostinský solidní člověk a tudíž

proti tomu nic neměl. Řediteli tedy bylo snadno pít, a ještě snadněji si naříkat na nevděk obecenstva k umění, na nezralosť, nízký stupeň vývoje atd.

Ale herci!

A přece, jak jsem pravil, byli živi, a bylo na nich patrno, že jsou herci. Chodili totiž v šatech divadelní garderoby, a sice rytíř v šatu rytířském, milovník v oděvu milovníka, intrikán v šatu karakterním, a tak všickni, jak komu přislušelo dle stupně a gáže. I ženské chodily jedna co královna, druhá co kněžna; jenom naivní milovnice chodila ve svém oděvu obyčejném. Nechci věřit lidem na slovo, že chodili herci v tomto divadelním obleku proto, že ostatní obyčejný oděv svůj byli se sebe prodali a zastavili; to ale musím dodat, že to bylo mně více k pláči, nežli k smíchu, když jsem viděl první milovnici v oděvu královny, kterak žádala u pekaře, aby jí svěřil ještě aspoň housku, udávajíc, že jí ten a ten pán slíbil jistou částku peněz, pro které ona si ještě dnes dojde.

Jak známo, teče kolem Tábora řeka, a na straně severní jest tam potoků, rybníků a tůní několik. A poněvadž tyto vody dosti rybnaté jsou, a naši herci bez toho neměli mnoho k zanedbání: to snad se již nikdo nepodiví, dím-li, že se herci živili lovením ryb. A to všichni bez rozdílu. Ten, který hrával krále, jakož i ten, kterýž hrával rybáře, onen v oděvu královském a tento v oděvu rybářském; intrikán jakož i milovník: všickni vedlé sebe svorně chytali ryby.

I nebývalo to nic neobyčejného, že mnohdy ten či onen z lovících umělců se při lovení učil své úloze,

že časem vstal a na louce se rozháněl, svou úlohu sobě a spolurybářům svým odříkávaje; že spolurybář vybídnut nápověděmi odříkávajícího, vpadnul do jeho úlohy s úlohou svou a že se takto odbývaly na Táborských lukách celé scény z kusů, které v divadle darmo čekaly na obecenstvo. Ale i to bylo zcela v pořádku, že od rána na večír měli umělečtí rybáři naši kolem sebe posluchačů na lukách vždy dost a dost a jmenovitě děti, chůvy a kluky nevyjímaje. A jest-li že pak některému z nich se poštěstilo ulovit rybu: tu bylo na jeho obličeji vidět záři radosti takové, jakoby byl volán potleskem nejhlučnějším. Možná říci, že byl takovouto radostí umělecký rybák vždy unešen, tak že zapomněl vždy na úlohy své slova, jest-li že náhodou se v nějaké úloze rozháněl po louce. A když pak nachytali ryb, že bylo možná předvídat, že by dostačily k nasycení celé divadelní společnosti (ani ředitele nevyjímajíc, kterýžto si v rybách zvláště liboval, poněvadž prý se po nich dobře pije): pak už bylo snadněji nasbírat něco dříví, udělati z něho hranici, a upeci je na másle, od některého dobrodince poskytnutém.

Nebylo slyšet, aby některý z herců kdy reptal na osud svůj. Snad to již sebou přináší umělecká krev, že umělec dovede též po umělecku býti živ, čili po sprostu řečeno, míti hlad. Naši herci aspoň byli z většího dílu dobré mysli. —

Byl krásný večer.

Denní hluk umlknul, a nastala doba ptačímu zpěvu a lidskému srdci. Vzduch voněl jemnými od-

dechy květin a stromů. Nebe bylo modré, jakby tam nahoře rostla samá chrpa. A zas mezi tou chrpou zlaté puntíky hvězd, jakoby mezi tou chrpou kvetly lilie a sedmikrásy. Měsíc nad jižní horou naproti Táboru měl ještě červené tváře, jako klučík, který právě vstal z lůžka. Ale za malou chvilku si je umyl a tváře jeho dostaly obyčejnou barvu měsíce: leskly se stříbrem, a ze stříbra toho se rozlévaly paprsky, které osvítily celý svět leskem tak podivným, že celý svět zdál se velikým, krásným snem, že z hor a lesů a srdcí vystoupila touha, aby se slunila na vlhkém paprsku luny. Kraje kolem podřimovaly, a cvrčkové cvrkali, jakoby si umínili, býti hodinami na poli a mezi a ohlašovati sekundy času. Opozdilá koroptev musila někde vyletět, že to najednou tak zafrnčelo a počalo volat: čiřik! I netopýr již lítal na své procházce a jako nějaký uplacený vyzvědač lítal nahoru a dolů, nestydě se více již ani za polovičatosť svou. Mohlo by se sice zdáti, že se této nestydatosti naučil od polovičatých lidí, ale k vůli krásnému večeru si mysleme, že je toho příčina jiná.

Na východní straně města Tábora stály tehdáž některé zbořené zdi, co upomínky snad na udatnosť otců našich. Tyto zbořeniny nevypadají za dne sice velebně ani malebně. Ale za večera jim měsíčné šero dodává aspoň malebnosti. A kdyby si Táborští o nich vypravovali, že tam straší, jistě že by už mnohé lidské oko tam bylo za půlnoci vidělo bloudit ducha, anebo nějaké škodnější strašidlo, nežli jest duch. Protože ale posud nikdo nevypravoval, že by tam strašilo,

myslím, že i ta dívka, která se podpírá o jednu zeď, není žádné strašidlo, ale že jest to dívka z masa a kostí, jako jiná dívka. A smím-li věřit té roztouženosti v jejím oku, že jest to skutečná roztouženosť, mohl bych i říci, že čeká na svého hocha. Pojďme ale tak tichounce k ní, aby nás neuslyšela, a tu již můžem poznat, že jest to první milovnice meškající zde společnosti. Nenapadlo by nám sice hned, že jest oblečená jako Julie, ale když už několikrát za sebou volala hlasem tak roztouženým: „Můj Romeo! Kde jsi můj Romeo!“ tu konečně i napadne to, co by nám jinak bylo sotva napadlo, že jest totiž oblečená co Julie. A jestliže si ještě dovolíme myslit, že za ní ta zeď je zeď Juliiny zahrady a ty kameny pod její nohou že jsou balkón: můžeme, jestliže se Romeo dostaví, očekávat nějakou scénu na balkóně.

A hle tam ten stín, co se blíží od strany severní, není to stín Romeův? O, nech se obejmout, čarovný stíne!

A jak pozorně, jak zdlouhavě se ten stín plíží! Či že Romeo zapomněl na svou roli, a spleť se s Hamletovým duchem? Mělo by zde opravdu strašit? Žádám čtenáře, aby si to našemu Romeovi k vůli nemyslil, že je strašidlo, neboť by ho to mohlo velice zarmoutit.

Konečně!

Konečné totiž stojí Romeo — každý již poznal tuším, že jest to první milovník divadelní společnosti v Táboře — stojí tedy konečně Romeo u své Julie, a chce ji obejmout.

„Pst!“ napomíná Julie. „Neviděl tě ukrutný otec můj, že se plahočíš ku své milované Julii?“

„O ne, neviděl mne ředitel, zde k nebes hvězdám ti to přísahám, Thisbo má nejsladší! Neviděl mne krutý otec tvůj, neboť pije v hostinci. Ale i kdyby mne byl uzřel nelidský jeho zrak, tak jako že jsem první a poslední milovník tvůj: já bych se byl nebál zraku jeho, já bych byl překonal všecky překážky, které by mohl klást naší lásce v cestu nemilosrdně — já bych je byl přeskočil, a nevýslovná láska tvá by mně byla hvězdou severní!“ mluvil s pathosem divadelním první milovník.

„Ani má matka?“ tázala se s bázní Julie.

„Tvou matku spánek drží v náručí. Ale pravím ti, kdyby byla bděla, jako slunce na modrojasnosti nebeské: můj krok by se byl nezvrátil. Ale byl bych okřídlil jej, a kdybych se byl měl vrabčím tvorem stát, aneb kanárkem z klece puštěným: já bych byl musil zlíbat cukrová ústa tvá! Ale ne, poklade nejdražší — zde ti to pravím pod rozsáhlou nebesnosti oblohou — nezalekne mne nic, abych ti dokázal, že tě miluji, že tě velebím, a že srdcem mým nevládne žádná falešnosť! I věřím, že mi propůjčíš tu důvěrnosť a skloníš ústa svá k ústům mým, když je rozehřála lásky palčivosť, a srdce mé ovládla jedna pouze touženosť, bych obejmul tě ve svých náručí rozestřenosť!“

„Avšak co řekne matka, až se o tom dozví?“ tázala se rozpačitě a upejpavě Julie.

„Nic neřekne, věži lásky mé! Pravím, že nic, a stvrdím ti to hned, že ještě zejtra předstoupím před

tvé matky rozhodnosť a řeknu: Hle zde dcera vaše, hle zde já! I žádám vaší materskosti upřímnosť, byste dovolila dceři vaší, však též mně, bych já a dcera vaše jedno směli být, tak jako nás v jedno spojila již lásky naší vášnivosť, a touhy naší pravdivosť. A uvidíš, ty klenote můj nade všecky koruny, že až vystoupím takto před zračitosť její já, a až se hrdinou být v pravé smyslivosti ukážu: že neřekne tvá matka nic, pravím, že nic!"

„O lásko má!" zaštkala Julie.

„Ty chceš? ty tedy chceš? O řekni ještě slova toho neklamnosť, a duše moje vzroste, jako přes noc houby velikosť, a rozvine se, jako poupat jarních podivnosť!"

„O! což mohu jiného říct, než ano?"

„Tedy ano? O, tedy zpívej se mnou píseň lásky, krásná noci vábivá, a mlčte všecky hlasy ptáků na polích, umlkni hájů nerozumná šeptavosť, mlč žerte potoků a mlejny neklepejte víc: neb vaše všecky hlasy nabyla teď duše mojí srdnatosť! Mně „ano" řekla úst tvých náklonnosť, a „ano" volá srdce mého ohlasnosť! A teď — teď — teď ať celý svět si zařve ne! Ať severní pól jižnímu to pošeptá, a „ne!" ať zašelestí v lesa divokosti lev! a „ne" ať vyje slavík, tam kde hnízda jeho kulatosť: když ústa tvá mi „ano" podnesla: pak veškerého světa urputnosti já se vysměju, a tebe pojmu za svou Julii!"

„O, já ti budu věrná vždy! Budeš ty taky věren mně?" tázala se Julie třesoucím se hlasem.

„Zda já ti věren zůstanu? O, řekni, promluv, Hero má? Čím mám věrnosti své důkaznosť ti zpečetit, a já ji zpečetím. A jest-li nedostačí tobě duše mojí přísaha, pak dostačit ti musí slibu mého slovutnost a hlasu mého slovesnosť! Již věříš, Julie?“

„O, věřím ti, jak sama sobě vždy.“

„Však ještě tobě musím říct, že jsi mi dražší nade všecken země pamlsek, že jsi mně milejší, než abych neznal tvoji věhlasnosť, že vážím si tě víc, než král své královny, že miluju tě víc, než sirotek své rodiče, a nežli vnuk svou babičku, a nežli umělec své slávy ohromnosť!“

„O, já ti rozumím!“ pravila roztouženě Julie.

„Nuž tedy, když mi rozumíš, nač ještě déle napínat hlasu ohromnosť, bych pověděl, co duše tvojí očitosť již napřed vyčtla z duše mé? Nač, když mi rozumíš, má bolnosladká Julie, když víš, co nezmuženě žije v ledví mojich okolostojičnostech; nuž, tedy řekni, srdce mého hrdličko; smím žádat od tebe políbení?“

„Smíš!“

„Že smím? O, tedy pojď jsem, matko, abys viděla! Pojď otče sem, a probuď matku ze spaní, a pojďte oba sem, že nespomůže nic, když milují se dva. Již pojďte sem, a pojďte třebas tři, a uvidíte, že se nic vás nebojím, když dovolí to dívky této lesknavosť!“

„O drahý můj, jak šťastná jsem!“

„O, štěstí nás je oboudvou!“

A šťastní lidé ti se políbili ponejprv mimo divadlo.

„Smím laskominu mít, má drahá Julie, ještě na jednoho políbení sladkou rozsáhlosť?“

„O, smíš!“

„O, smíš!“ opáčel po ní opojený Romeo. — „O smíš! O, rozkošný ten slova hudbozvuk! O čaroproud ten jásací! Tak mluvil Dalibor, když naučil se hust na houslostroj! Co ještě víc si přáti smím, když smím! Kde jest ten šlechtic na zemi, jenž smí se ke mně postavit a smí mi říct: Ty a já, my oba sobě rovni jsme!“

A opět se políbili, a byli šťastnější, nežli předešle.

„Nechce se ti ještě spát, můj Romeo?“ počala Julie, když se vyvinula z jeho objetí, jak se přece sluší a patří.

„Mně spát?! Ne, nikdy ne! Jsem v stavostnosti, odolati každé spánku žádostivosti, kdys na blízku mně ty! O, nech nás bdít, abych splácel tobě lásky svojí clo! Nech spánek tvorům zemdleným. Však nás nech bdít, až překvapí nás sen. Já tobě budu povídat, jak všecka pernosť zmizela mi ze srdce, jak jenom láska rozbila v ní svojí vlády dychtivosť! A pakli usneš při tom, nejšťastnější družko má, o věř, že zbudím tebe z spánku otěží, an přitisknu ti k ústům tvým tlak třetího políbení.“

„O, ten by neprobudil mne!“

„Co, co by tě probudilo, můj drahý pomazánku?“

„Nic, Romeo, když vím, žes se mnou ty!“

„Že nic? O, jásej srdce, že by nic! Ty struny jsi se dotkla v srdci teď, jež novou vydávati počne tóninu. O, radosti té obsáhlosť! Když tedy chceš,

mých políbení šťastný pokrme, když tedy usnout chceš, o tedy spi a ujištěna buď, že tě nic z blahého sna neprobudí v pravdivosť, když bude se ti o mně zdát!“

Ale Julie sebou najednou trhla, jakoby ji uštknul had. Vinula se ku svému Romeu, a plna ouzkosti šeptala mu do ucha: „Nevidíš nic?“

„Nevidím.“

„Tamhle ten stín!“

„Aha! Vidím!“

„Prosím tě, buďme tiši.“

„Tedy nemukejme obadva. Já již mlčím.“

A stín ten opravdu byl člověk. Něco mumlal do zubů, ale nebylo mu rozumét, co.

Najednou ale vykřikl: „Márinko, Márinko!“

Zas ale utich', zastavil se a dal se do divokého smíchu.

V Romeu a v Julii stydla krev.

A příchozí ten mluvil k sobě sám: „Nač bych já spal v peřinách, když moje sestra líhá v hedbáví? Ne! Nikdy! Zde na kamení budu spát; kámen chci mít pod hlavou a kámen u nohou. Dobrou noc! Márinko!“

A ozvěna opáčela po něm: „Márinko!“

I probíral se mezi zděmi v kamení, jakoby si chtěl vybrat místo pro spaní nejpříhodnější. Chodil a chodil, a mezi tím si něco zpíval, pak ale zase se zasmál a hledal zas.

Náš párek obcházela hrůza, tak že sotva dýchali.

Konečně si usedl asi tři kroky od nich. Zdálo se ale, že vzdor měsíčné záři nespozoroval jich. Musil

je sice vídět, ale jakoby jen kamení bylo pro něho na světě, nevšímal si lidí a srovnával se s kamením.

Romeo a Julie ani sebou nehnuli.

Příchozí si ulehnul a zdálo se, že hned na to usnul.

„On spí!“ šeptala Julie.

„O, já ho jistě nezbudím!“ šeptal za ní Romeo.

„Utečme odtud, Romeo, ať naši lásku nezradí!“

„Jen pomalu, Julinko,“ šeptal zase Romeo.

A oba se chystali, aby utekli. Ale sotva že udělali krok, povolil pod nimi kámen, a s hrozným třeskotem se válel po ostatních kameních dolů.

Do našeho párku jakoby vrazil nůž.

Příchozí se probudil.

„Hrom do vás! Což pak se už ani kamení mezi sebou nesrovnává!?“ křičel. „Což pak musím jít mezi lidi? Ne, nepůjdu mezi lidi. Půjdu a lehnu si do lesa. Snad jsou stromy svornější nežli lidé. Dobrou noc, Márinko!“

Vzchopil se, a tak jak přišel, odcházel.

„Bohu díky!“ šeptala Julie.

„Je po nebezpečenství!“ oddychl si Romeo.

„Šťastně jsme vyvázli!“ radovala se Julie, když byl příchozí zase zmizel.

„O poklade můj! což myslíš, že bych ti byl dal ublížit, kdyby se byl neodstranil?“ dotvrzoval jí Romeo. „A kdybych byl musil běžet pro meč do své šatnice, já bych byl běžel tam, abych tebe vysvobodil a utnul hlavu postavy té potvornosti! O, jak tě miluju, má Julie!“

„O, jak jsem ráda, že nebylo meče zapotřebí, miláčku můj!“

„Jsi ráda? Jsi? O, kterak teprv rád jsem já, když vím, že takovou jsem radostnosť ti způsobil! Však věř, má drahá, že proto jen jsem pro meč neběžel, bych tobě toto okamžení radosti moh' způsobit. Smím žádat třetí políbení od tvých úst?“

„Smíš!“

A ústa její po třetí vyplnila jeho žádosť.

„Nuž tedy, drahá! Když jsme se již nasytili na svých laskavosti ladnostech, tak že obadva již máme tajůplných důkaznosti dost: tož tedy od sebe se rozejdeme již, by zdálo nám se o sobě, až ze spánku nás zbudí jasného dne slovesnosť!“

A šťastný párek odešel, aby šel spat.

Sotva že ale odešli, opět přišla ona postava a smějíc se a mluvíc k sobě, ulehla si opět na ono místo, kde byla prvé vyburcována kamením.

„Jsem zemdlen cestou,“ mluvil k sobě sám. „Nechci hledat teprv přístřeší v lese. Chci na kamení spát! Tvůj bratr, Márinko!“

Ulehl a usnul hned, jako spravedlivý.

„Dobrou noc!“

IX.

Jaromír byl posledními událostmi jako postavený na neznámý, cizí svět. Ve svou minulosť by byl neuvěřil, kdyby ho přítomnosti úplný opak tak živě na ni neupomínal. Nyní ale věděl jasně, že jest odlomen ode všech lidí, kolik jich koliv znal, že stojí sám,

že musí teprvé počínat, že si musí tvořit teprvé svůj svět sám.

Nemoh' bych říct, že byl Jaromír jen trochu málomyslným. To sice se nedá upřít, a také to bylo zcela přirozené, že nevida lidí kolem sebe duchem i snahou příbuzných, musil se přiznat, že vidí poušť. I jest to, jako když člověk z jasného dne vstoupí do temného sklepa; z počátku neví ani kde stojí, neboť jsou oči jeho oslněny ještě lesklým dnem. Ale netrvá to dlouho, člověk zavře oči na chvilku, a když pak znova prohlédne, již počíná rozeznávat jednotlivé předměty, již ví, kde stojí, již ví, kam se obrátit má, již ví, co dělat, aby neklopýt', a již se začíná snažit, aby se stal pánem tam, kde před chvilkou nedovedl ani být sluhou.

Těžko to pochopit jinému, kdo nezkusil, co jest přestati rodičům býti synem a sice proto, že syn chce jen zachránit svou individualnosť. Znám nesčíslný počet synů, kteří se stali obětí vůle rodičův, a rodiče znám, již byli hrubí nesvědomití dost, žádati takovýchto obětí od synů svých. Ba slyšel jsem na své vlastní uši, kterak se ještě rodičové tito vychloubali poslušností synů svých, kdežto zatím syn nedosáhnuv, čeho si žádal a pro co byl jako stvořen, a věnovav se jinému, k čemu neměl ani chuti, ani vůle, stal se později nešťastníkem, živořícím ode dne ke dni, neprospěšným sobě ani lidstvu, hrozným karatelem samovůle rodičův, co vtělená výčitka pro jich svědomí v dobách žití posledních, stal se rostlinou na cizí půdu pod nepříznivé nebe přesazenou, a vadly jí lístky, usýchal její kmen a nevy-

„O, jak jsem ráda, že nebylo meče zapotřebí, miláčku můj!“

„Jsi ráda? Jsi? O, kterak teprv rád jsem já, když vím, že takovou jsem radostnosť ti způsobil! Však věř, má drahá, že proto jen jsem pro meč neběžel, bych tobě toto okamžení radosti moh' způsobit. Smím žádat třetí políbení od tvých úst?“

„Smíš!“

A ústa její po třetí vyplnila jeho žádosť.

„Nuž tedy, drahá! Když jsme se již nasytili na svých laskavosti ladnostech, tak že obadva již máme tajůplných důkazností dost: tož tedy od sebe se rozejdeme již, by zdálo nám se o sobě, až ze spánku nás zbudí jasného dne slovesnosť!“

A šťastný párek odešel, aby šel spat.

Sotva že ale odešli, opět přišla ona postava a smějíc se a mluvíc k sobě, ulehla si opět na ono místo, kde byla prvé vyburcována kamením.

„Jsem zemdlen cestou,“ mluvil k sobě sám. „Nechci hledat teprv přístřeší v lese. Chci na kamení spát! Tvůj bratr, Márinko!“

Ulehl a usnul hned, jako spravedlivý.

„Dobrou noc!“

IX.

Jaromír byl posledními událostmi jako postavený na neznámý, cizí svět. Ve svou minulosť by byl neuvěřil, kdyby ho přítomnosti úplný opak tak živě na ni neupomínal. Nyní ale věděl jasně, že jest odlomen ode všech lidí, kolik jich koliv znal, že stojí sám,

že musí teprvé počínat, že si musí tvořit teprvé svůj svět sám.

Nemoh' bych říct, že byl Jaromír jen trochu málomyslným. To sice se nedá upřít, a také to bylo zcela přirozené, že nevida lidí kolem sebe duchem i snahou příbuzných, musil se přiznat, že vidí poušť. I jest to, jako když člověk z jasného dne vstoupí do temného sklepa; z počátku neví ani kde stojí, neboť jsou oči jeho oslněny ještě lesklým dnem. Ale netrvá to dlouho, člověk zavře oči na chvilku, a když pak znova prohlédne, již počíná rozeznávat jednotlivé předměty, již ví, kde stojí, již ví, kam se obrátit má, již ví, co dělat, aby neklopýt', a již se začíná snažit, aby se stal pánem tam, kde před chvilkou nedovedl ani být sluhou.

Těžko to pochopit jinému, kdo nezkusil, co jest přestati rodičům býti synem a sice proto, že syn chce jen zachránit svou individualnosť. Znám nesčíslný počet synů, kteří se stali obětí vůle rodičův, a rodiče znám, již byli hrubí nesvědomití dost, žádati takovýchto obětí od synů svých. Ba slyšel jsem na své vlastní uši, kterak se ještě rodičové tito vychloubali poslušností synů svých, kdežto zatím syn nedosáhnuv, čeho si žádal a pro co byl jako stvořen, a věnovav se jinému, k čemu neměl ani chuti, ani vůle, stal se později nešťastníkem, živořícím ode dne ke dni, neprospěšným sobě ani lidstvu, hrozným karatelem samovůle rodičův, co vtělená výčitka pro jich svědomí v dobách žití posledních, stal se rostlinou na cizí půdu pod nepříznivé nebe přesazenou, a vadly jí lístky, usýchal její kmen a nevy-

dávala květu. A nepřicházel ani ptáček nebeský, aby si zazpíval na její ratolesti; nepřicházel pocestný, aby si pohovil v jejím stínu, nepotěšil se nikdo na jejím pohledu, a snad i ten tvrdý zahradník, který ji sem přesadil k potěšení svému, místo útěchy nad ní zplakal.

Běda rodičům, jestliže někdy dítky jejich budou nuceny, rušit nářkem poklid jejich v hrobě! Vím, že nebude nikdy klnout syn otci svému, třebas byl otec zašlápnul štěstí jeho jako housenku. Bývajíť v podobných případech synové šlechetnější otců svých. Ale jestli ta tichá resignace v tváři synově, jestli ta ochotnosť, kterou klade hlavu svou na špalek, jestli že ten utajený výkřik v úkrytu srdce, jestli že ta lhostejnosť k živobytí, kterou otec ukájel hltavou lakotnosť samovůle své; jestli to vše nezatřese pak otcem do nejhlubší duše: takový otec není synů hoden.

Vím také, že nemá každý syn tolik samostatnosti, pevnosti a vůle do sebe, aby proti panující konvenienci si zarazil sám budoucnosť svou dle náklonností a schopností svých. Kde ale schopnosti jsou veliké, které zdar a pomoc slibují lidstvu, který otec se chce zde ještě ohraditi svědomím, že vymknul hvězdu ze dráhy, která padla a zhasla jako ta bludička na bahnitém močále?

Daleko vyšší jest povolání člověka, jaké má schopnostmi svými k vlasti a možná-li i k člověčenstvu. Co jest pak zde samovůle otcův? Přísluší jí první právo ve všemmíru?

I nechci tím snad vůli otcův v snížení aneb v nic uvésti. Ale v případech rozhodných, kde jedná vůle

otcův pravlastnímu a základnímu vývinu synův zcela napříč: taková vůle není otcovská, a syn by věru otce nectil, kdyby ho poslechl i tenkrát.

Nebyl bych pozdvihl zde hlasu svého proti samovůli otcův, kdybych neviděl na své oči ty nesčíslné oběti slepé podrobenosti, z kterých nezkvete zdar ani vlastem, ani lidstvu, zkrátka — nikomu. Kolik nešťastných by bylo na světě míň, kdyby se byli záhy vymknuli z vůle otců svých? Ať se jen každý kolem sebe rozhlédne, a jsem jist, že jich sám napočte několik.

A kdo smí zazlít korábu, určenému k zápasu s větry a vlnami na moři, že nemůže plouti po cestách říčných, ovšem schůdných lehké loďce, jížto není zapotřebí kotvice?

O tom, že Jaromír dobře jedná, vymknuv se ze samovůle otcovy, o tom byl tak jasně přesvědčen, jako že dýchá. Ale nesmírná bolesť ovládla duši jeho, když viděl, že jest od otce zcela neuznán, snížen, nerozuměn, od otce, který mu byl přece tak milý, jako vůbec může otec synu být, jenž jest při vší duševní síle zároveň tak jemný, jako Jaromír.

Jsme zvyklí hned od mládí všecky svoje prospěchy měřiti s radostí otcovou a matčinou. „Co tomu řekne otec? Kterak se zaraduje matka?“ říkáváme sami sobě, a vynasnažíme se silou zdvojnásobněnou, aby radosť otcova byla co možná největší. I není to tak snadné, když pak člověk, když syn toto měřítko více nemá, když nemůže říci: „Co tomu řekne otec? Kterak se

zaraduje?“ Nýbrž vždy a při všem musí říct: „Co tomu řeknu já? Kterak se zaraduju já?“

Jedna ale, a to velemocná útěcha zbývá pak synu, jenž ví, že musí nad poměry zvítězit. Jest si jist, že i otec pozná bývalý omyl svůj, že se opět k synu nakloní, až ho pozná. On že si ho zamiluje, a že radosť jeho bude neobsáhle větší, nežli aby si musil vyčítat, že se syn jeho stal nešťastným k vůli malicherné, vratké, chvilkové spokojenosti otcově. —

Bylo to druhý den na to, v němž jsme vypravovali scénu mezi milovníkem a milovnicí Táborské divadelní společnosti. Slunce již bylo bezpochyby zemdlené dlouhou cestou svou, neboť se už silně klonilo k horám západním.

Po pražské silnici přicházel k městu Jaromír. Nezdálo se, že si příliš všímá vedra a prachu; statným krokem se blížil k Táboru, a bezpochyby, že chtěl ještě před slunce západem si odpočinout v staroslavném městě. A může-li to svědčit o jeho vnitřním stavu duševním, dodáme, že si hvizdal veselou písničku.

Nemálo se ale zarazil, vida na Táborských lukách lidi v obleku divadelním, kterak loví ryby. A snad mu nikdo nezazlí, že se odbočil se silnice, a že zaměřil krokem ku podivnému skupení těch lidí, zvláště když jeden z nich od prutu svého odskočiv podivnými posuňky a hlasem v skutku málo přirozeným počal provádět jakousi úlohu ze známého kusu. Nemůžeme říci, že by se byl Jaromír dvakrát potěšil, vida umění takto si vydobývat chleba. Jaké asi výhledy do bu-

doucnosti může takovýto stav umělců poskytnout umělci v skutku snažícímu se, může si každý snadno doložit.

A kolem nich ta dovádivá, veselá mládež Táborská skotačila, a jim se smála, že to mohlo mnohého také rozesmát, mnohého ale zase také rozplakat — jak kdo chce a jak to kdo vezme.

„Kdo jsou to?“ tázal se Jaromír jednoho z hochů dosti čiperného.

„To jsou komedianti!“ odpověděl tento a otočil se na patě.

„A co hrajou?“

„Nic nehrajou, proto že jim tam žádný nejde.“

„A co zde chtějí?“

„Chtějí nám zde vylovit ryby, bezpochyby že jinde nemají ani ryb.“

„Hrajou v Táboře?“ tázal se zase Jaromír.

„Chtěli zde hrát. Tatínek můj tam také byl, a povídal, že hrajou špatně, a maminka řekla, že jim nerozumí.

Jaromír pohladil hošíka po tváři a odcházel opět k městu.

Nerozhlížel se ani tak po stavbách, ani po poloze města, ale spíše po tom, aby našel hostinec.

V hostinci si zasedl ke stolu, kde, jak se zdálo, sedělo několik měšťanů, a mimo ně, ještě několik, kteří se nezdáli býti měšťany. Tam si zasedl na uprázdněnou židli, a mezi společníky nastalo ono mlčení, které přece tak jadrně mluvívá, vyzrazujíc nám a upamatujíc nás, že jsme cizinci.

Takovéto mlčení netrvává sice dlouho, ale přece vždy tak dlouho, abychom si z něho vybrali, co se nám mlčky podává. A žeť pak Jaromír nemíval ve zvyku, hovor začíti, ale bystrým pozorováním lidí navykl je poslouchati, a jen tenkrát do hovoru se vmíchal, když chtěl z něho některé stránky vytěžiti, které se mu samy sebou nevyzvány nejevily: tuť pak ovšem trvalo mlčení to déle, nežli obyčejně.

Jeden tělnatý pán, který seděl naproti němu začal nejdříve v hovoru, tázaje se Jaromíra:

„Z daleka, pane?“

„Tuze z daleka,“ odpověděl tento zcela krátce.

„Smím vědět odkud?“

„Ovšem se smíte. A smíte také vědět kam. Ale až za chvilku. Dříve mi, prosím, povězte, kdo jste?“

„Jsem divadelní ředitel zdejší společnosti.“

„To je hezké, pane. Ač cizinec, znám již vaši společnosť, a myslím, že umí dobře chytat ryby.“

„Pane —“

„Prosím pane, to není přece urážka, každý ví, jak se má živit, a vaše společnost se přece živí poctivě?“

„Prosím, kdo jste vy?“

„Nejsem posud ničím. Chci ale něčím být. Na jménu mém vám posud nezáleží, poněvadž není proslulé. Chtěl bych ale na příklad vaši společnosť odnaučit chytat ryby, a přiučit je divadlu. Vemte si mne za spoluředitele.“

„Haha! Zdáte se mít zkušeností, mladý člověče.“

„Ne, nemám žádných. Těch chci nabyti teprvé při vás.“

„Jste herec?“

„Chci se jím stát.“

Ředitel teprv teď se podíval na něho jak náleží po ředitelsku. I byla najednou mezi hercem a ředitelem prohlubeň pěti sáhů, a kdyby se mu byl nedal Jaromír do smíchu, bylaby jistě ta prohlubeň vzrostla na sáhův sedm.

„Víte-li pak, mladý člověče,“ počal opět ředitel, „že jsem zde posud nemohl poctivě ani zahrát?“

„Víte-li pak, starý člověče, že tomu věřím?“ odpověděl Jaromír, načež se dala celá společnosť do smíchu.

„Jak tomu rozumíte, pane?“

„Tak tomu rozumím, pane, jak to na můj rozum dostačí. Možná, že zrovna tak, jako vy.“

„Vy jste nezdvořilý!“

„To nic nedělá. Proto bych vám ale přece chtěl zahrát. A jestli bych dostal úlohu nějakého nezdvořáka, vidíte již nyní, že bych ji provedl obstojně, an bych dovedl druhého dopálit. Dovolíte mi zahrát, pane? Ujistím vás, že to nebude s vaší škodou.“

Ředitel se místo odpovědi na polovic od něho odvrátil.

„Čiperný to panáček!“ pravil polohlasitě jeden měšťan k druhému.

„Odseknout umí kapitálně,“ dokládal druhý. „Musím se přiznat, že se mi líbí.“

„Ten by to doveď nabrat!“ přisvědčoval třetí.

V tom se obrátil k Jaromíru jeho soused, kterého si on byl posud jen málo všímnul.

„Zdá se pane, že slyšíte v nebi ještě samou muziku. Nemyslete si, že jest tak snadný, umělecký chleb; až nahlídnete hlouběji do života, teprv se vám pak bude tratit illuse za illusí.“

„Děkuju vám, pane,“ uklonil se Jaromír, aniž se dále po něm ohlíželeje. „Myslíte, že to škodí?“

Myslím, že to škodí, když se pak člověk vidí sklamán.“

„Jste také herec, pane?“

„Nejsem, ale jako bych byl. Jsem recensentem.“

Jaromír teprva teď se na něho dokonale podíval.

„Vy recensentem? Nejmenujete se Míchálek?“

„Vy mne znáte?“

„Jste-li ten samý, o němž vím, že nechtěl jít na pohřeb svého otce proto, poněvadž byl otec Čech a ne právě bohatý, syn ale co německý recensent že chtěl platit za rodilého Němce — jste-li ten samý, pak vás znám, pane Míchálku.“

„Prosím, abyste neurážel, pane, sice vás vyzvu!“

„Aj! Snad na svou čest? Zapřete, že není pravda, co jsem řek', a já odvolám a vás odprosím.“

Pan Míchálek se zapýřil jako kohout.

„Však vy mně neujdete, pane, neboť vás znám,“ pravil.

„Aj, to je velmi možné. Abyste mne ale lépe znal a si mne pamatoval, musím vám dodat, že se jmenuju Jaromír Sušil, pane Míchálku. A věřte, že

toto své jméno nezapřu nikdy, tak jako vy jste zapřel svou krev.“

„Jaromír Sušil?“ zvolal jeden z měšťanů, a vstal a bral Jaromíra za ruku. „Vy Jaromír Sušil?“

„Nu, ano, což na tom divného? Chcete mne snad udat, aneb chcete, abych vám ukázal svůj průvodní list?“

„Nikoliv, pane, prosím velice, abychom se dorozuměli. Ale nesmíte zamítnout mým nabídnutím, když vás požádám, abyste byl mým hostem v mém domě tak dlouho, jak vám bude libo, a že vám tam všecko stojí k službám a k pohodlí.“

„Odpusťte, pane, ale já jsem přece v Táboře, a neznám zde nikoho.“

„Znáte hraběnku Klenoveskou?“ tázal se měšťan.

„Proklatá hraběnka. Už mi jednou udělala kaňku, že ji tak hned nevymažu. A teď se mi už zas plete do cesty. Co se stalo?“

„Včera večer přišel sem jakýsi posel z Prahy s psaním od hraběnky, že jestli dojdete sem, abych vám ve všem stál k službě. Jsem měšťanosta tohoto města, a slyšel-li jsem dobře, jest více poslů rozesláno po Čechách, a sice tam, kde se zdržují kočovnické společnosti, aby se vám totéž prokázalo tam, co zde.“

„Na mou duši, že jest lehko býti na ten způsob Sušilem. Kdo byl poslem?“

„Nevypadal právě po poslovsku; jmenoval se Lambera.“

„Lambera?! Můj Lambera?! Můj ubohý Lam-

bera! — Pane, k vůli tomu poslu přijímám vaše nabídnutí. — Ubohý Lambera! Zda nespláče nad sebou, vida mne hercem?! Jest zde ještě Lambera v městě?“

Měšťanosta si přisedl nyní zrovna k Jaromíru, ani ostatní měšťané s patrným zalíbením se ohlíželi po něm.

„V skutku nevím, pane Sušile. Přišel již pozdě na noc ke mně, a když jsem mu nabízel, aby zůstal u mne přes noc, dal se mi do hlasitého smíchu, a vzkřiknuv: „Dobrou noc! Márinko,“ odběhl spíše, nežli odešel, a já ho více nespatřil.“

„Ubohý Lambera! Můj poctivý Lambera! Vida! Tolik sdílnosti má on s mým osudem! A není ani bratr můj!“

A Jaromír podepřel rukou čelo své, a bylo patrno, že se hluboko zamyslil. Ani měšťanosta, ani kterýkoliv jiný se neopovážil, jej vytrhnouti. Ředitel i recensent vyvalili na sebe oči.

„Vy tedy jste Táborský měšťanosta, pane?“ vyskočil najednou Jaromír, a v oku jeho zahořela radosť.

„Jsem, pane Sušile.“

„Nuže, vy mně přece vymůžete dovolení u tohoto velepřísného pana ředitele, aby mi dovolil vystoupit v divadle?“

„Ovšem, že vymohu. Vždyť náleží divadlo městu, a nám přece přísluší právo, abychom znali, co je divadlu ku prospěchu.“

„Nuže, pane řediteli?“ obrátil se Jaromír k tomuto.

Musím dodat, že pan ředitel již více neseděl na

polo odvrácen od Jaromíra, nýbrž že jej počínal již pořádně měřit zrakem.

„Avšak musíte se podrobit zkoušce," vyrazil ředitel ze sebe.

„Ovšem že se podrobím, když musím. Prosím, kdy?"

„Ještě dnes, a sice zde!"

„Chce snad pan ředitel míti svědků k mé zkoušce, aby mi lépe rozuměl? Či nedovede pan ředitel sám posoudit, co podám? Ah, ano — hrome! Vida, to mi nenapadlo. Vždyť jest zde pan recensent Míchálek a to jsem mohl si hned na prstech vypočítat, že jest pan recensent velikou podporou pana ředitele; je-li pravda, pane Míchálku?"

„Myslím, že až mou důstojnosť co recensenta dokonale poznáte, pane, že jinak budete o mně soudit," pravil Míchálek.

„Toho si velice přeju, pane Míchálku. Nemyslete si, že je mi snad pravý recensent k posměchu! Recensenta si vážím co svého rozumu a jakožto umělec co svého přítele. On musí znát básníka a musí vědět, jak dalece herec dostačil u zobrazení básníka, zda ho pochopil, zda pochopené podal tak, aby i divák a posluchač pochopil básníka, jak to básník chtěl, a jak toho zasluhuje. Recensent buď svatým, neporušeným, nestranným, pravdivým soudcem v chrámě umění, přísným — ale spravedlivým. Vidíte, pane, a který je takovým recensentem, před tím smekám na deset kroků, protože si ho vážím, jak toho zasluhuje."

„Nuže tedy?"

„Ale hleďte, pane, recensentův obyčejným znamením bývá, že mají červené nosy. Pravé recensenty znám jen dva. Avšak tito recensenti s červenými nosy strkají tu červenosť svých nosů trochu dál, nežli jim přísluší. Vtipkují, kde se sluší mluvit vážně — a soudci nepřísluší nikdy vtipkovat. Jim jde více o to, aby se mluvilo o nich, kterak i na velkém herci vidí chyby, kterak i ve slunci vidí skvrny. Jim jde o to, aby herce snížili u obecenstva, vydávajíce jej v posměch. Nejsou herci přítelem, ale spíše zrádcem. Podplatní bývají, a za sklenici vína dovedou velebit do nebe, z kamarádství udělají nuzáka velikánem. Klamou herce i obecenstvo, a nestávají se takto tlumočníky krásy mezi umělcem a laikem, ale vzbuzují v obecenstvu nechuť a lehkovážnosť k divadlu. Nejsou pěstiteli umění, ale hrubými šlapači krásy. A jejich jásot největší jest, když si mohou říct: „To jsem mu dal!“

„Narážíte na mne, pane?“

„Dokonce ne, tak jako si přeju, aby se vás to ani netklo. Neboť to již vím a doufám, že svoji soudcovskou hodnosť nedáte ničím již podplatit, tak jak se to jednou stalo.“

„Pane, vy mne popuzujete.“

„Přál bych si, abyste se již jednou počal stydět za svoje počínání, a počínal si jinak. Víte, co a mnoho-li pohoršení toto vaše počínání zůstavilo v Praze. Že lidé proti vám vystoupili, kteří vám dokázali, že nerozumíte tolik, mnoho-li si domýšlíte. I víte také, že jste proto musil opustit Prahu. Tím nejsem vinen já, nýbrž někdo, kdo je podobný vám. I po-

sloužil byste nemálo věci tím, kdybyste začal na venkově nového člověka.“

Recensent se kousal do pysků a mlčel.

„Nuže tedy, pane řediteli, kdy mám jíti ke zkoušce?“

„Kdy chcete!“ odpověděl zpurně ředitel. „Avšak to vám povídám, abyste to nebral na lehkou váhu, neboť vězte, že vás budu zkoušet přísně.“

„Za to vám velice děkuju, pane řediteli, tak jako si toho žádám. I musím vám napřed říct, že chci, abyste mne zkoušel zcela jinak, nežli své dosavadní herce, neboť chci já dělat zkoušku proto, abych byl divadlu platným faktorem svým hraním, a ne chytáním ryb.“

„No, uvidíme, mladý člověče.“

„Avšak ještě to mi řekněte, pane řediteli, čím to jest, že zde v Táboře s tak malým prospěchem se potkáváte?“

Ředitel na místo odpovědi se napil, a zabručel něco, čemu nebylo rozuměti.

„Já jsem mu to řekl, hned jak žádal u nás za dovolení,“ převzal odpověď měšťanosta. „A řeknu mu to ještě, kdykoliv bude chtít. Nechtěl tomu věřit, ale nyní to ví. Nejde to, a nepůjde to nikdy. Cizí řeč k nám mluví jenom cize: nerozehřeje nikdy a k zalíbení to nepřivede také nikdy, když se jí nerozumí.“

„Ale proč pan ředitel se neobrátí do krajů jazyka, jakého jsou herci jeho schopni?“ divil se Jaromír.

„Aj což! Oni by byli češtiny schopni, ale líní jsou, aby se naučili něčemu, co ještě dokonale ne-

znají. Žeť pak ale němčiny jsou neschopni taktéž, aspoň tolik, mnoho-li by zapotřebí bylo: proto se jim vede mezi Němci možná-li ještě hůř, nežli u nás.“

„Bloudíte, pane měšťanosto,“ bránil se ředitel. „Ukažte mi ve vašem jazyku repertoire, a já vám povím, zda se může hrát!“

„Aj, aj! pane řediteli,“ usmál se Jaromír. „Jestli že vaše herectvo hraje v německém jazyku jen samé klassické kusy, pak to zasluhujete, aby se vám člověk podivil, pak věru smíte se na nás koukat s třetího patra, a chcete-li, třeba s půdy. Nehrajete-li ale samé klassické kusy, jak o tom pochybovati se osměluju, pak se vám také asi vtrousí leckterýs kus na prkna, s kterým by mohl kus český aspoň mírně zápasit. Ano, pane řediteli! Jen se podívejte po českých společnostech, a zdali nemají zásobu aspoň podobnou zásobě vaší? A pak, kdo nám řekl, že jsme již úplně hotovi? Nemáte žádnou důvěru v naše mladší pokolení? Svou hlavu vám dám za to, že máme za patnáct let aspoň repertoire takový, který nebude-li se ještě moci měřit s národy světovými, aspoň vám tolik látky podá, že budete moci hrát s prospěchem, a vaši hercové nebudou musiti lovit ryby, na místě aby zušlechťovali lid a učinili ho vnímavým a schopným pro všecko velké a krásné.“

„Brávo!“ zvolali měšťané.

„Pane Sušile, ke zkoušce!“ rozkřikl se ředitel, dopil, vstal a již byl ze dveří ven.

Sušil vstal za ním a šel ke zkoušce.

X.

Hraběnka Klenoveská byla právě na odchodu, když jí sluha dodal list. Rozevřela jej rychle a zrakem nedočkavým přelítla jeho obsah.

„Jaromír v Táboře! Bohu díky, Jaromír vystoupí!“ zvolala a rychlým krokem přecházela po pokoji, div že dechu popadala. Srdce jí tlouklo hlasitě. I zbledla pojednou a nohy se pod ní chvěly.

„Zda Jaromír tuší, jak mnoho mi na něm záleží?“ šeptala chvějícíma se rtoma a oko její bloudilo v dálce.

„A Marie Jaromíra miluje!“ zašeptala opět tiše a vlhká slza jí zarosila zrak.

V tom ale opět vstoupil sluha, a oznamoval, že se listonoš vrátil, zapomněv odevzdat ještě druhý list, který rovněž přichází z Tábora. Hraběnka se lekla, jakoby jí někdo zvěstoval zprávu úmrtní. — Rychle rozevřela opět list, podívala se na podpis a čtla: „S úctou Váš Jaromír.“

Hraběnce div že list nevypadl z ruky. Ale držela jej tak křečovitě, že se až protrhl. Dlouho trvalo, než se zpamatovala a odhodlala, aby četla.

Konečně si sedla a četla takto:

„Paní hraběnko!

Neznám Vás a nevím, zdali právem zasáháte do mých záležitostí, čili nic. Nevím, zdali Vám mám děkovat aneb zlořečit. K díkům se posud nemohu odhodlat. A žádám Vás, abyste mi svoje chování vysvětlila bez obalu, tak jako já bez obalu jednám. Jakou ránu

jste chováním svým zasadila Marii, snad ani nevíte. Žádám ale od Vaší cti, abyste napravila, co jste nemilosrdně nabořila.“

„Tak mluví hrdost!“ zašeptala hraběnka, když přečtla, a dívala se opět a opět na řádky a zdálo se jí, že v nich vidí Jaromíra osobně.

Vzala pero a odepsala ihned.

„Žádám Vás, důvěřujte. A věřte mi, že více trpím, nežli jednám. Činy naše ale patřtež národu.“

Odevzdala sluhovi list, vzchopila se a odešla k divadelnímu řediteli.

„Přicházím v záležitostech milého mi svěřence, pane,“ oslovila hraběnka ředitele. „Žádám vás za vysvětlení, proč Sušil nesmí býti předpuštěn ke zkoušce?“

„Paní hraběnka se příliš mnoho ptá,“ odpověděl ředitel. „Žádám paní hraběnku, aby rozvážila, kdo jest Sušil? A musím se vyznat, že s obskurním člověkem, jaký jest Sušil, příliš mnoho ceremonií se nadělá, jako by už byl, bůh ví co. Tím mu nepomůžete, paní hraběnko, a je-li v něm talent, bojím se, že takovýmto vynášením se z něho stane mizera, který ani nebude stát za to, aby zkoušku dělal.“

„Prosím tedy, pane, abyste udal cestu bezpečnější, kterak mu možná pomoci k rozvinutí. Naději se toho od vaší zkušenosti, že znáte prostředky bezpečnější. Co pak se týče vaší bázně, pane, věřte, jestliže je pravý talent, že se nestane mizerou ani tenkrát, když pomůžete i vy mně se starat o něho a jemu cestu usnadníte.“

„Posud věru mi za to nestál, paní hraběnko, abych se o něho staral více, nežli o jiného. A jestli paní hraběnka má jinší ohledy s ním, lituji velice, když nejsou v žádném spojení s mým úřadem.“

„Pane, to není vaše přesvědčení!“

„A když že jest?“

„Pravím, že není. Vy nemluvíte ze sebe!“

„A když stojím na svém?“

„Pak vám musím říct, že z vás mluví privátní ohledy, a ne váš ouřad co ředitele!“

„To tvrdí paní hraběnka příliš bezpečně.“

„Co bezpečně vím, to umím a smím i tvrdit. Vy jste podpíchnut paní Grosserovou, at jest to z ohledu jakéhokoliv!“

„Nemohu míti těch náhledů, kterých paní Grosserová?“

„A zvláště tenkrát, když jste jí vděčností zavázán, ať si jest to za službu jakoukoliv!“

„Paní hraběnko —“

„Ano, pane řediteli, vězte, že já vím o všem. A také to vězte, když Jaromíra nepředpustíte ke zkoušce, až bude za to žádat, že já veřejně odhalím příčiny, proč se mu to nedovoluje. A můžete-li, odpovězte též.“

„Paní hraběnko, to neuděláte!“

„Vězte, pane, že jsem neslíbila posud nic, co bych byla též nevykonala. A když se neštítíte vy naproti veřejnosti jednat z ohledů osobních, nebudu se štítit ani já, jednat proti osobnosti z ohledů veřejných!“

„Milostivá paní, já se dostavím!“

„Že se dostavíte? A máte smělosti tolik? Na svou čest vám povím, že odhalím vše nemilosrdně, když nezjinačíte svůj úmysl!“

„Považte ale, paní hraběnko, že jest Sušil nehoden vaší důvěry.“

„Aj, což jsem to neřekla, že jest za vámi Grosserová? O znám to, pane, velmi dobře. Ale vězte, že ani na tom záležet nebude, má-li jej paní Grosserová za hodna a nebo-li za nehodna, protože jí na rázný způsob pověděl do pravdy. Neboť je-li hoden Jaromír, o tom rozhodne soud jiný, soud nestrannější, nežli je váš a nežli je vaší příznivkyně paní Grosserové, o tom rozhodne soud obecenstva!“

„Nikdy!“

„Setrváte na svém?“

„Navždy.“

„Pak setrvám na svém i já, a uvidíme, čí hlas jest spravedlivější. Já jdu krokem bezpečným. Ale připravte se napřed, že bude paní Grosserová s vámi silně podělena, až to přijde k věci.“

„Paní Grosserová není podělena v počínání mém, paní hraběnko.“

„Jak dlouho, prosím? Vězte, pane, že mám vyznání z jejích vlastních úst a že vám dovedu i přivést svědky!“

Ředitel se lekl.

„Paní Grosserová že se vám vyznala?“

„Ano, pane, ona se vyznala. A vězte, že mám proti ní i proti vám zbraně silnější, nežli se vám

může jen zdát! A když necháte věci přijít k nejhoršímu, slibuju vám to zde na svou čest, že užiju prostředků všechněch. Tak jako že netrpím déle hanbu města, aby měla paní Grosserová vliv na ústav veřejný ku zkáze obecenstva!“

„Avšak já jsem se jí ctí zavázal!“

„Vaše čest tím získá, když vás tato vaše čest rozváže z úvazku, který svědčí jen proti vaší cti!“

„Paní hraběnka ale nezná všecky poměry.“

„Tak jako vy! Ačkoliv, jestliže vás vede prospěch jiný nežli mne — pak jsou ovšem cesty naše rozdělené. Ale já jednám ve jmenu národa. Nuže, setrváte na svém předsevzetí?“

„Ta změna mi přichází příliš na kvap, paní hraběnko!“

„Co jest pravé, není nikdy dost na kvap vykonáno.“

„Nuže slibuji, že udělám, co bude v mé moci.“

„Beru vás za slovo, pane! A pamatujte si, že budu bdít, abyste nesměl couvnout ani na krok!“

Hraběnka odešla a zaměřila rovnou cestou k Soukupovům. —

Marie seděla na pohovce, více nemocná, než-li zdravá. Od posledního času, co od nich odešel Jaromír, posud byla nepromluvila. Bylo jí vše lhostejno, ať se jí ptali, nač chtěli. Ptali-li se jí, zda-li je zdráva, přikývla, že ano, a ptali-li se jí, zda-li stůně, přikývla taktéž, že ano. A když se jí ptali, co jí schází, zašeptala: „Nic!“

A matka?

Matka sedávala vedlé dcery, a nevěděla si rady ani pomoci.

Veliká změna se ale také stala v Sylvii. Ta její bývalá koketnosť jakoby se najednou z ní byla vystěhovala. I zdála se být nyní učiněná pokora, jako beránek sedávala u nohou své sestry, líbala jí ruce i hlavu, a když tato na otázky její zavrtěla hlavou, mluvívala slzami.

Tak se podobala domácnosť u Soukupů více smuteční slavnosti nějaké, nežli klidné, spokojené domácnosti. Všecky tři jakoby věděly příčinu toho smutku, ale žádné se nedostávalo odhodlanosti, aby ji vyslovila slovem.

Hraběnka vstoupila do pokoje. A když tak uviděla jednu dceru na pohovce jako bezživotnou sochu, druhou u nohou jejích v pláči, a matku konečně co svědka a soutrpitelku velikého smutku, ustrnula nemálo.

Zapomněla v prvním okamžení na to, aby se hned přesvědčila, kterakými to vnadami Marie tak silně účinkovala na Jaromíra, že mu odňala srdce. Ten obraz domácnosti přesmutný vytiskl z ní každou jinou žádosť. Ale zpomínka ta, že ona má být podlé slov Jaromírových tou, která tyto rány zasadila — ta padla na její srdce jako matčina kletba.

„Odpusťte, drahá paní," promluvila hraběnka, „jest-liže přicházím nevhod. Avšak jen v záležitostech, které se bezpochyby vás tak úzce týkají, jako se pečlivé matky týkati musí. Přicházím v záležitostech Jaromíra Sušila."

Při těch slovech se vzchopila Sylvie a pátravým okem hledíc po hraběnce, dychtivě očekávala, co dále přijít má. Marie ale zůstala jako bez pohnutí, leda to vyjímajíc, že byla pojednou bledší, nežli prvé.

Matka se poklonila a pobízejíc hraběnku, aby usedla, promluvila pevným hlasem:

„Děkuju vám, vážená paní, za ochotu vaši, že mi chcete sdílet to, co se dle vašeho domnění tak blízce týká mne. Avšak musím vám povědět hned napřed, že je nám pan Sušil již docela cizím, a že se snažíme všechny zapomenout, že nám nebýval cizím povždy."

Marii se poněkud zajiskřily oči, a Sylvie se podívala skoro bolestným okem po matce, jakoby ji žádala, aby se mírnila o Jaromírovi naproti neznámé paní.

„Což pak není Jaromír více žádným slovem aneb svazkem k vám přidělen, vážená paní?" tázala se hraběnka celá udivena.

„Zde vizte jeho práci!" pravila matka, ukazujíc na Marii.

Hraběnka se podívala na Marii, a tato jakoby věděla, že je pozorována, aneb proto, že ji matka představila co účinek chování Jaromírova, lehce se usmála. Bylo to po dlouhém čase ponejprv, co se usmála.

Ale hraběnku při tomto úsměvu projel mráz.

„Pro bůh vás žádám, co se stalo!" promluvila hraběnka ulekaná.

„Milá paní, o tom by bylo mnoho co povídat. A nevím, jest-li by vás to zajímalo tak, abyste zvé-

děla všecko. My aspoň trpěly jsme a trpíme doposavad všecky. Neboť Jaromír jednal lehkomyslně, tuze lehkomyslně," vykládala matka.

„Vy se mýlíte, vzácná paní, na to vám chci dát hlavu svou. Neznám ovšem, v čem se přečinil, ale to chci odpřisáhnout, že jest zde nedorozumění," mluvila hraběnka.

„Znáte bezpochyby Jaromíra lépe, než-li my, vzácná paní. My ho známe se stránky jiné. Dovolte ale, abych směla vědět, kdo jste?" tázala se matka.

„Jsem hraběnka Klenoveská," odpověděla tato.

„Hraběnka Klenoveská? Ah tak!" promluvila paní Soukupová, a tvář její nabyla tak lhostejného výrazu, jakoby chtěla říci, že již rozumí všemu. „Paní hraběnka tedy ví, koho se ujímá, neboť ví též proč," dodala za chvilku.

Hned při slovech hraběnčiných se vzchopila Marie, přistoupila k hraběnce, vzala ji za ruku, a dívala se jí tak upřeně do očí, jakoby jí až na dno duše prohlídnouti chtěla.

„Paní hraběnko, miloval vás Jaromír již dávno?" tázala se hlasem tak pevným, jakoby každá stopa slabosti z ní se byla vytratila.

„Bůh ví, vážená paní, že nechápu, co se zde se mnou děje!" pravila hraběnka, a dívala se s dcery na matku.

„Vy že nemilujete Jaromíra?" vzkřikla Marie tak pronikavě, že se až matka nad tím zarazila.

Marii zahořela tvář.

„Vy že nemilujete Jaromíra?“ tázala se týmž hlasem Marie.

Hraběnka se zachvěla, jakoby na ni sáhla smrt.

Mohla říci, že ne?

„Přiznejte se, zda milujete Jaromíra?“ doléhala na ni Marie. „A jest-li jej milujete tak, jako já jej milovat mohla — nuže — já vám z cesty ustoupím, navždy ustoupím,“ doložila hlasem hrobovým.

A Marie vypadala v tom okamžení, jako nevěsta smrti.

„Prosím vás, vážená paní, netrapte mne déle nejistotou. Vždyť již ani nevím, co si myslit mám,“ prosila hraběnka.

„Paní hraběnka mi uspoří výkladů,“ mluvila chladně paní Soukupová. „I doufám, že paní hraběnka dovede pochopit jednání uražené matky. Nechtějte to ode mne, abych se musila omlouvat ze svého jednání před vámi, paní hraběnko. A jest-li jste přišla proto, abyste se nasytila na snížení mém, doufám, že jsme vám již zadost učinily.“

Hraběnka vstala a vzala paní Soukupovou za ruku. Slzy se jí zaleskly v oku.

„Věřte mně, vážená paní, že úplně pochopuji bolesť vaši, a svou ctí se vám dokládám, že ani jediné myšlénky ve mně není nepřímé naproti vám. Prosím vás ale, netrapte mne déle nejistotou.“

„Můj bože, proč mne tak trestáš, vždyť jsem já to nezasloužila!“ hořekovala matka a slzy ji polily.

„Nebohá paní! Kterak vás lituju, že z pouhého nedorozumění povstala celá bolesť vaše," mluvila opět hraběnka.

„Vidíš, maminko, že jest zde nedorozumění!" skočila nyní do řeči Sylvie a v tváři její bylo vidět patrnou radosť. „Viďte, paní hraběnko, že jest zde nedorozumění! O, kterak jsem o tom přesvědčena, že jest zde nedorozumění!"

Matka vstala a podala hraběnce lístek, který jí byl dodal tenkrát Jiří.

„Znáte, paní hraběnko, tento lístek?" tázala se.

„Znám. Avšak co s ním zde?"

„Jest zde bezpochyby ovšem na nepravém místě, neboť svědčí Jaromíru. A víte také, kdo lístek ten psal?"

„Můj bože, vždyť jsem jej psala já!"

„Nuže, paní hraběnko, teď snad chápete všecko!"

„Posud vím tak málo, jako před tím."

Prosím vás, paní hraběnko, všecko matka snese, ale výsměch nesnese. Tím mne, prosím, ušetřte."

„Ale kdo vám praví, že vám chci ublížit?"

„Snad jste přec rozuměla, co píšete, paní hraběnko?".

„Tak jakože tomu rozumím i nyní."

„Nuže tedy prosím, abyste mne dalšími otázkami ušetřila, paní hraběnko. Vímť již více, nežli vědět zapotřebí."

„Ale vy se klamete, drahá paní!"

Marie stála, jakoby se rozhodovalo o její žití či nežití.

„Vás Jaromír nemiluje?“ tázala se Marie.

„Řeknu-li vám, že ne, uvěříte tomu, slečno?“

„On vám to neřekl nikdy?“

„Nikdy.“

„Že neřekl?“

„Nikdy! Neboť se mnou nikdy nemluvil. Ba ani mne nezná.“

„Že nezná?“

„Nezná! Mému slovu věřte.“

Sylvie si oddechla z hluboka.

„A vy jste mu přece toto psala?“ pátrala Marie.

„Již jsem se k tomu přiznala.“

„A svědomí vám neřeklo nic?“

„Já psala s dobrým svědomím, poněvadž pravdu.“

„Matko, prosím tě, pomoz mi, já nemohu dál.“

A Marie se zmocnila opět slabosť, tak že si musila usednout.

„Když už to přišlo tak daleko, paní hraběnko,“ převzala slovo opět matka, „již tedy prosím vás, vysvětlete vše, jak jest, sice v této tmě pozbudeme rozumu!“

Hraběnka vyndala list, který byla dnes obdržela od Jaromíra a dala ho do ruky Marii.

„Znáte toto písmo?“ tázala se.

„Pro bůh, to od Jaromíra!“ zvolala Marie.

„Tedy čtěte.“

„A Jaromír psal vám?“

„Myslím, že spíše platí to psaní vám, ačkoliv bylo odesláno ke mně.“

Marie četla, ale jakoby se v něm nemohla dopátrat smyslu. Ruce jí sklesly na klín, a oči se dívaly bezvýznamně před sebe.

Dala list matce, aby četla i tato.

První promluvila Sylvie. Obejmula Marii a volala: „Sestro, Jaromír tě miluje posavad! Ale vy jste mu ublížily nesmírně. Jenom šlechetnosť Jaromírova by vám dovedla odpustit.“

Marie se zpamatovala.

„Paní hraběnko, moje spokojenosť to žádá, abyste mi ještě vysvětlila svoje psaní, které jste poslala Jaromírovi,“ pravila.

„Což je něco v mém psaní temného?“

„Vy musíte stát s Jaromírem v nejužším poměru. Sice byste mu nemohla takto psát.“

„Stojím k němu v takovém poměru, jaký mi poroučí moje svědomí, aby mne zajímal pokrok velkého ducha.“

„Paní hraběnko, vy mne zahanbujete. Neboť já jsem samovolně se z bližšího ještě poměru k němu vymkla.“

„Vy dobrá duše — toť pak přece napravíte, zač žádá Jaromír, abych napravila já,“ pravila hraběnka.

„Odkud znáte Jaromíra?“ vpadla zas náhle do řeči Marie.

„Prosím za to, aby to ještě déle smělo být mým tajemstvím.“

„Vy tedy prosbu mou odmítáte. Vy mi nevysvětlíte, zač vás žádám! O, tak pak se přece smilujte nade mnou. Vždyť vidíte, že stůňu, a chcete-li, já

vám ustoupím snadno, neboť není těžko, srdce mé dotrhnout," pravila Marie s takovým poklidem, jenž mluvil hlasitěji nežli každé hořekování.

„Co jest vám v mém psaní temné?"

„Všecko."

„Všecko? To není možná!"

„Co znamená: nebe ať žehná Vám za to, že jste se rozhodl na tom, co si srdce moje tak vroucně žádalo?"

„Aj milá dívko, což jste vy mu nežehnala taktéž? Když velký duch najde svou dráhu, na kteréž chce a dovede působit, když víme, že zapíše jmeno svoje mezi hvězdy, mezi velduchy, když víme, že neutonul v obyčejném proudu nádenníků, nýbrž že z lidí pomůže dělat lidi, pravé lidi, aby jim duch a srdce byly na svém místě — aj milá dívko, což to nezasluhuje, abychom nebes požehnání volali na něho? A nežehnala vy jste mu z nejhlubší duše své, když vám zjevil, že se chce stát umělcem? Což ještě nechápete slova moje?"

Marie se rozhlížela kolem sebe, jakoby hledala místo, na němžby zachytila myšlénky své, aby tak divoce se jí neházely v hlavě. O mnoho utěšenějším, mírnějším, ba skoro klidným hlasem tázala se dále:

„Všude vám budu přítomna. Znamená to smysl tentýž?"

„Má dobrá dívko, toť přece vám přisluší, abyste vy poučovala mne, kterak velký duch nás neustále zahrnuje ve svou přítomnosť, poněvadž stojíte tak blízko k Jaromíru."

Marie již skoro tonula v slzách lítosti.

„Ještě to mi řekněte, proč jste zlíbala celý lístek? Jaký lístek jste zlíbala?“

„Nuž jaký jiný, nežli ten, na kterém stálo napsáno jeho rozhodnutí? Což byste vy nezlíbala jej taktéž, vědouc, že vašemu národu vychází o jednoho ducha více. Že máme víc o jeden pilíř, o nějž podepřít můžeme svou pýchu národní naproti cizincům? Měřiť se schopnosť národa dle toho, kam to první duchové jeho přivedli. A žehnat máme dni, v němž najdeme svou naději vtělenou.“

„A psal ten lístek vám?“

„Nepsal.“

„Nezazlete mi, paní hraběnko, vidíte, že jsem dívka nezkušená. Ale za to vás prosím, komu jej psal?“

„Znáte Lamberu?“

„Známe,“ odpověděly obě dívky najednou.

„Vidíte, Lamberovi jej psal, a od něho jsem dostala jej já.“

„O, dost již, dost již.“

„Matko, matko!“ volala Sylvie. „Jaromír musí dostat od vás zadostiučinění, jakého se mu posud nedostalo.“

Matka mlčela.

„O, není to tak snadné, sestro. Jeť Jaromír hrdý, a urazily jsme hrdosť v něm. Všecko se spíše skloní, ale uražená hrdosť jest palma v žulový balvan zkamenělá,“ pravila Marie, a hlas se jí třásl bázní.

„Láska vše odpustí, dobrá dívko," těšila ji hraběnka.

„Láska ovšem, ale hrdosť není láska. A hrdosť neodpustí."

„Pište mu, a já to vezmu na sebe, že vás smířím s ním."

„Smím mu psát, matko?" tázala se Marie. „Zdá se mi, že se zase uzdravím. Smím, matko?"

Matka nemohla mluvit, ale přikývla.

„Ty mu nevzkážeš nic, matko?" tázala se zase Marie, když vzala péro do ruky.

„Napiš, co chceš, Marie, třebas že ho odprošuju."

„A mne se neptá," zašeptala si Sylvie a sáhla si k srdci.

Když Marie odevzdala hraběnce list, pravila tato:

„Chcete se mi stát přítelkyní, Marie?"

„Může-li tak nehodná dívka býti vaší přítelkyní, pak jsem jí od této chvíle."

Hraběnka ji políbila.

„Vy tedy Jaromíra nemilujete?" tázala se ještě Marie, jakoby touto otázkou již i poslední pochybnosť chtěla vyhostit z duše své.

Hraběnka div nezavrávorala. Sebrala všecku svou sílu, aby udusila v sobě pohnutí, jaké v ní tato nenadálá otázka způsobila.

„Nemiluji!" pravila pevným hlasem, ale zároveň se zapýřila, jakoby ji krví polil.

Byla to první lež její co přítelkyně, a první lež v jejím životě, ale tenkráte v skutku z přátelství.

XI.

Nevím, jaký výsledek měla zkouška Jaromírova u ředitele, protože jej tento zkoušel při zavřených dveřích. Ale to jest jisto, že ředitel mu dovolil, že smí vystoupit, jakož i, že když se vrátil ředitel pak zase do hostince, a měšťané se ho tázali, jak to dopadlo, odpověděl jen krátkým: „No!“

Velká práce nastala ale nyní Jaromírovi. Neboť to si vyžádal od ředitele, aby mu ponechal, kterého z herců si chce vybrat ku představení, jakož aby v ničem nebyl vůlí ředitele obmezován. Ty, co scházeli na hercích, vybral sobě Jaromír z ochotníkův Táborských, ku kterým mu byl přístup hračkou, ano mu odporučení měšťanostovo všude dvéře otvíralo.

A nastal čas studování a zkoušek.

Táborským byl ale Jaromír skoro pohádkou. Všude se mluvilo sice jen o něm, ale nikdo neznal odkud přišel, proč s takovou usilovnou starostí dbá o to, aby vystoupil a tak dále. Někteří pravili, že to k nepochopení, kterak duchaplný jinak člověk, jako jest přece Jaromír, se může tak dalece zapomenout, že si chce komediantstvím cestu razit, když přece sotva na něho čeká něco jiného, než-li aby si časem taktéž chleba dobýval lovením ryb. Jiní vykládali, že to bude nějaké sběhlé studentísko, jako prý to bývá zhusta, že prý se takový pak dá buďto mezi komedianty anebo na vojnu. Ale to nemohli zase pochopit

jiní, kterak to možná, že se hraběnka Klenoveská o něho stará tak, jakoby byl její syn. A tu mluvili zase jedni, že prý kdo ví, co není možná? Avšak umlkli brzy zase, když na to dodali jiní, že prý je hraběnka teprv dvacet let stará.

Kdo se z nich asi domakal pravdy?

Skorem bych byl na něco zapomněl. To vrtalo mozkem velmi mnohým, kterak mohlo Sušilovi napadnout, utéci se do Tábora, ku společnosti, jaká jest v Táboře — kdežto přece by se slušelo, kdyby za něco stál, aby v Praze svoje štěstí zkusil, zvláště když tak mocná hraběnka, jako jest Klenoveská, se o něho stará. Těch několik měšťanů, kteří ho byli již poznali v hostinci, tvrdilo sice, že jest to pán nad míru čiperný, a takový že se nemůže ztratit ve světě, jako když hodí do moře kámen. Tomu ale skoro odpírali zase mladíci, kteří z ochoty se mu zavázali, že chtí s ním hrát, poněvadž prý u zkoušek každému z nich sice něco vytýká, nic že mu není vhod, kterak oni hrají, on sám ale že jen svou úlohu odšeptá, tak že mu není ničeho rozumět, a u představení ať prý jen si dá pozor, aby si nezlámal vaz.

A tak kolovaly o Jaromíru pověsti nejrozmanitější a druhu nejpodivnějšího. Žádný nevěděl, co vlastně na něm je, každý ale tušil a vykládal dle svého způsobu. —

Zatím prožil Jaromír duševně nesmírně mnoho. Do hrdiny svého tak se vžil, jakoby se hrdina měl státi jím samým, čili lépe řečeno, jakoby on měl býti

tím hrdinou v skutku. Každý obrat hrdiny obrátil v sobě v krev, každé slovo procítil, prožil, prozkoumal. Každá věta dostávala jím nového významu, každé slovo patřičného důrazu, — báseň stávala se pravdou. A když tak kolikrát seděl sám a sám nad svou úlohou, tu se mu časem zdálo, jakoby se byl rozpůlil ve dvoje já, aneb zas, jakoby z něho byl vyrostl nový člověk, kterého dříve neznal, který ale nyní byl zde vtělený a živý. A když pátral dále po tom novém člověku, viděl, že to jest jeho hrdina, on že se stal hrdinou a přestal býti Sušilem. Ba ten hrdina časem vstal, a jak důstojně si vykračoval po pokoji, jak významně znělo každé slovo z jeho úst, jak hluboce byl hrdina ten uražen v duši své! Ale jak se Jaromír zachvěl, když si najednou zpomněl, že za nedlouhý čas již musí tohoto právě hrdinu ukázat obecenstvu, tohoto hrdinu, v kterého se časem celý proměňuje, že musí ze sebe vyloupnout, aby žil, a aby každý přesvědčen byl, že žije skutečně, ale že to není pouhá deklamace, co mluví — pouhý pathos!

Tu mu studený pot vyvstával na čele. Srdce mu tlouklo, jakoby měl slyšet ortel smrti, a hrdlo se mu stáhlo, že nemohl vysloviti hlasu. Tu viděl, kterak se jeho celá osobnost vydá v šanc — ba možná že lidskému posměchu, lidské pomluvě a potupě. Kdykoliv úlohu svou pročetl z nova, vždy seznal a seznal nových stránek, které mu byly doposavadním čtením ušly. Tím skoro nabýval přesvědčení, že ani úloze své nedostačí, že jí není schopen ani mocen, poněvadž přehlíd' prvé to, co jest přece na bíledni,

a co, jak si myslil, nemůže přehlídnout nikdo, kdo jenom poněkud má rozum.

V pravém slova smyslu dostával strach, že nedostačí daleko úloze sobě vytknuté. A toto vědomí jej provázelo ve bdění i ve spaní zrovna tak, jako vražedníka mrtvola zavražděného. Tu se mu vždycky zdálo o tom, o čem za dne přemýšlel, a čeho se za dne obával, to se v noci stalo. A když pak se zase ze sna probudil a chvilku o tom všem přemýšlel a zase na to usnul, jakoby si ty sny řekly, pořád takřka ty samé, a povždy aspoň téhož druhu.

Tu mu přicházel zase na pamět malý Jaromír z Náhlovic, kterak všichni hoši jednosvorně o něm se pronesli: „Ten to umí!“ I přemýšlel o způsobu, kterak to tenkrát dokázal, a věru že by se hned byl stal Jaromírem v Náhlovicích, aby našel to, po čem se nyní, jak si myslil, tak pracně a skoro tak marně snaží. Avšak v Náhlovicích se potkal s přísným otcem svým, a na jeho tváři četl hrozbu a proklínání. Utekl se do Prahy, zabloudil ku své Marii — avšak u Soukupů viděl pohrdání, ublížení, snižování. Prošel v mysli svoje soudruhy, a viděl, že nemá přítele žádného, všude úsměšek, jakési dvojsmyslné pokrčování rameny, jakési politování z milosrdenství — — ne, tém všem to nesmí udělati k vůli, aby se stal tím, zač by ho ti všichni nejradší vydávali. Sobě samému jest to především povinen, aby jim dokázal, koho urazili, kým povrhli, aby osvědčil, kdo jest Sušil, když se Sušil objeví ve své podstatě, pravdivosti, velikosti.

Kterak děkoval božskému umění, že mu tak ochotně otevřelo bránu do chrámu svého, aby co oslavený kněz hlásal člověka, aby co oslavený kněz objevil se mezi těmi, kteří tak nízce ho vyštvali do světa! Jakým velikánem se cítil teď, když počal pevně věřit v sebe, že jest nadšen ohněm svého umění, že jest dotknut kouzelným prutem pravdy, že jest vyvoleným mezi mnohými! Jak teprv teď cítil svou vlastní pýchu, že jest on ten, který je vyštván od svých i přátel, že jest on jedním z mála těch, kteří o sobě říci smí: „Hle, co jsem já, jsem jenom sebou sám!“ — Nikomu nebýt zavázán vděčností, leč sobě, to povznáší, to udělá z pozemského syna prachu pravého člověka — tu se konečně ucítí člověk co člověk, nezávislý, samovolný, samostatný, a ten zvolati smí: „Já jsem člověk!“ —

Přiblížil se den určený, na kterýž mělo se skutkem státi, co již tak dlouho bylo připravováno.

Ne snad ze šlechetné zvědavosti, z popuzení po něčem ušlechtilém, po umění — ubírali se Táborští dnes do divadla. Může se říci, že skoro všickni jenom z té praobyčejné zvědavosti, aby přece věděli, co na tom člověku je, o kterém proskakovalo tak mnohých, tak temných pověstí, jakoby byl někoho zavraždil.

Ať si šli ale lidé do divadla z ohledu jakéhokoliv, na to se nic neptala paní direktorka ve své tělnatosti u kasy, a to stálé vydávání karet až skoro do jedné ji připomenulo doby dávno, dávno minulé, doby první lásky. Jak se cítila mladou, ba skoro svěží! A kdyby

trochu té tělnatosti na ní nebylo: dnes byla v tak radostném rozpoložení, že by byla zatančila s panem manželem svým třebas kvapík. Ba kdyby Romeo a její dcera Julie uměli dobře použít příznivé chvilky — dnes by byli mohli hnát na paní ředitelku silným outokem, dnes by byla nevzdorovala.

Musí to být šlakovitá věc, když se tak po dlouhém čase zase začne plnit kasa! Paní ředitelce aspoň dnes přicházely na mysl samé růžové nápady, starosti jako by jí padaly s krku a srdce, a ona měla ten přeroztomilý nápad, že si dala svým nastávajícím synem, naším pseudo-Romeem, vyvolat pana ředitele a mu pošeptala, aby takovéhoto herce všemožně hleděl udržet své společnosti, ten že jí může navrátit zase starý rozmar. —

Zatím se dály za kulisami věci, hrozné k vypravování, ač lehké k uvěření.

A sice mluvili mezi sebou dva herci, kteří dnes nesměli být herci, protože je Jaromír byl vyloučil, ačkoliv se tolik lidí dnes do divadla nahromadilo, kteří přece musí odejíti velmi nespokojeni, nevidouce jich. Při tom si ovšem každý herec myslil vlastně, nevidouce *mne,* ale šelma herec věděl, že se nesmí vždycky mluvit, co a jak si to člověk myslí.

„No, uvidíme!“ pravil první.

„Uvidíme! Nic neuvidíme!“ pravil druhý. „Takových pánů už jsme viděli dost! A jinačích! On bude něco chtít povídati nám? On!? Nám!?“

„Hahaha!“ pravil druhý. „Ten se ještě musí schovat!“

„Bodejť by ne!“ dosvědčoval první. „To jsme my dávno zapomněli, co on nám chce mluvit!“

„Mluvit! Kdyby jen uměl mluvit!“

„Máš pravdu! On neumí mluvit. Jak pak by uměl mluvit? Vždyť je začátečník, a při zkouškách jenom šeptal!“

„A kdyby jen šeptal,“ — svědčil zase druhý. „Ale on neumí ani chodit. Což pak jsou to nějaké kroky, jak se náleží na herce? On myslí, že může chodit po prknech, jako když jde na procházku po dláždění! Holenku, to nejde! To se musí ještě začít od abecedy! To mně nebude povídat žádný, neboť to já vím! A což pak jeho gesta! Což pak jsou to nějaká gesta? Vždyť ani neví, kam má ruce dát, ba ani neví, proč ruce má; vždyť ani rukou nehne — já jsem ho viděl po celý kus hnout jenom několikrát rukou! To my to známe jináč, jako vůbec každý to musí znát jináč, komu na tom záleží, aby přece způsobil rámus, aby dokázal, že ví, proč hraje.“

„Uvidíš, on propadne!“ mluvil zase první.

„Toť se ví, že propadne!“ odpověděl druhý. „Ale proč propadne, to ty nevíš! On proto propadne —“

„Nu proč propadne! Jak pak bych to nevěděl! Proto propadne, že nic neumí!“

„Ah, ne proto! Neboť když člověk nic neumí, může se ještě spolehnout na napovědu a ten ho vytrhne. Ale on proto propadne, poněvadž jsem já se umluvil s některými, kteří ho pomohou svými rolemi zabít!“

„I jdi! A jak to?“

„Jak to! Šel jsem k našemu Romeovi a řek' jsem mu: Ty, slyšíš, ty nám přece pomůžeš z přátelství Sušila zabít!"

„A co řekl Romeo?"

„Co by řekl? Řekl: toť se ví. A uvidíš, že to udělá."

„A co řekne Sušil?"

„Uvidíš, že ani nemukne!" —

Leč nechme tam ty dva se bavit na oučty Sušilovy třebas až do ochraptění, neboť jsem jist, že i když se Sušil o tom dozví, že jim odpustí. Nechme je tedy, neboť již po třetí zazvonil zvoneček a opona se právě vyhrnuje.

Ještě to musím dodat, že si Jaromír vyžádal od napovědy, aby mu nenapovídal, poněvadž by ho daremně mátl.

Opona tedy již je vyhrnuta a na scéně stojí Jaromír.

Mezi obecenstvem ono těžké ticho, jaké bývá, když se má rozhodnout nad osudem někoho, který nám není v skutku lhostejným.

Jaromíru přešel sluch a zrak.

Neviděl ani na píď před sebe a jakoby ani nevěděl, kde stojí. Prsa se mu na okamžik sevřela, ale najednou jakoby byla pukla, a z nich se počal vyvíjet jeho hrdina. Jaromír jakoby sama sebe někde byl zapomněl, jakoby zde on sám ani nebyl: ale před jeho vlastníma očima stál hrdina jako vtělený, jako přičarovaný divem božím a ten mluvil a jednal, že

musilo jim být dotknuto každé srdce, neboť sám Jaromír nad ním časem žasnul.

Ta dávná přemýšlení, ta mnohá studování a přemítání jakoby se byla všecka najednou sletěla, a náš hrdina stál úplně na svých nohou. Jaromír jakoby byl v sobě našel Náhlovického chlapce, tak mu vše bylo jasné, že jenom scházeli Náhlovičtí hoši, aby řekli: „Ten to umí!“

A obecenstvo poslouchalo jako zařízнuté. Tak jako les, v němž se ani lístek nehnul a jenom slavík tam z plné duše klokotá: tak se zde nehýbal ani dech, a jenom Jaromírův hrdina mluvil z plné duše a z plného srdce.

A hrdina ten nenechal Jaromíra ani přijít k oddechu. A jakž to mohl, vždyť Jaromír to sám cítil, co ještě hrdina všecko nevyveď, aby se ukázal celým, takovým, jak vyšel z básníkovy duše.

Již podruhé spadla opona a v obecenstvu tleskot a jásot, a všickni jako u vytržení. Jaromír se přece musil jít poděkovat za svého hrdinu; jak pak by nešel, když přece sám viděl na své oči a slyšel na své uši a cítil srdcem svým, jak pravdivě sobě počínal jeho hrdina!

A do obecenstva jako by byl zavanul čerstvý vzduch. Jistá neprolomitelná kůra kolem prsou všech jako by se byla najednou prolomila, a to, co před chvílí jestě nenašlo slova, to teď mluvilo hlasitě a srozumitelně a jasně, jako by najednou vycházelo všechněm světlo.

Když ale všichni takřka plesali, bylo vidět v obecenstvu zvláště jednu osobu, která jásala v pravém slova smyslu. Její počínání bylo všechněm málo pochopitelné, poněvadž se rozeznávala tak zračitě ode všech ostatních, tak jako se šat její lišil od šatu všech ostatních. Neboť jestli ostatní tleskali, skákal on a na jeho obličeji byla vyjádřena tak opravdivá radosť, jakoby byl našel sama sebe; ba kdosi chtěl dokonce i tvrdit, že po ukončení jistého jednání si usedl a usedavě plakal.

A přece byl ten člověk oděn jenom ve sprostou halenu, vlasy jeho byly zcuchány, čepici scházelo čtvrť štítku, a na tváři patrné stopy násilné zpustlosti! —

Avšak i za kulisami se počala otáčet karta. Hned po prvním jednání pravil první onen herec k druhému, že je to ovšem teď jinak, nežli se to ukazovalo při zkoušce. Ostatně že ještě se uvidí, co dovede dál. V druhém jednání měl pomoci Romeo Sušila úlohou svou zabit; vida, druhé jednání u konce, a Sušil hrál lépe, nežli v prvním, a nebyl posud zabit, a posud byl živ. Oba dva herci již ani na sebe nepromluvili; rozešli se mlčky od sebe, a jestli se nemýlím, nikdy více nemluvili o zabití Jaromíra.

Kus se poznenáhla dohrával a s ukončujícím se kusem rostlo i nadšení obecenstva.

Již mluvil bez obalu jeden k druhému: „Ten to umí!“ A již mohl říci bez ostýchání jeden druhému: „Z toho něco bude!“

A již se poznenáhla byli všickni vytratili z divadla, každý s sebou nesa potěšení mile ztráveného

večera, a uvědomění, že je o jednoho pracovníka na roli umění více.

Nevím, zdali si totéž myslila paní ředitelka, aneb-li na něco jiného padly její myšlénky, ale tvář její vypadala velmi spokojená.

Již bylo divadlo prázdno, ale u vchodu čekala ještě jedna osoba s patrnou nedočkavostí. A když jeden z herců vystoupil z divadla, ptala se ho velmi rychle: „Jest' Sušil ještě tam?“

„Jest!“ zněla odpověď.

A osoba ta se upokojila.

Sušil zatím seděl v šatnici, a nemálo se na sebe byl rozmrzel, když se upamatoval, že přece ještě několik barev jeho hrdinovi scházelo, aby byl takovým, jak si ho dříve byl myslil a jak jej vylíčiti chtěl. A tento uvědomělý nedostatek věru mu kalil požitek spokojenosti a pochvaly, jakou mu byli tak nelíčeně vyjádřili. A kdo ví, jak dlouho by se byl nemrzel sám na sebe, kdyby se byl nemohl potěšiti tou myšlénkou, že při budoucím představení nahradí, co tenkrát byl vynechal a přehlídl.

Vzchopil se tedy a odcházel.

U vchodu ještě čekal Lambera.

Jaromír se zarazil, a jakoby ani svým očím nevěřil.

„Lambero! Vy zde?“

Lambera neodpovídal. O jeho dolení pysk se musila pokoušet nějaká křeč, že mu jím tak škubnula. Či to bylo slovo, které marně se snažilo přestoupit práh, aby bylo rozuměné? Ale i dolejší klapkou oka

to tak podivně potrhovalo a oko samo se jiskřilo, jako by chtělo říci, že by zde byla slza na pravém místě.

Jaromír poznal, že je Lambera pohnut. I nechtěl ho novým slovem vytrhnouti z pohnutí jeho. Tolik ale soběckosti přece měl v tom okamžení, že ho způsob ten, jakým se pohnutí Lamberovo jevilo, nemálo zajímal, a že takřka Lamberovu tvář více studoval, než-li aby se dal unášeti citem. Jeť to ovšem poněkud sobecké a nezapírá to sama sebe; ale značí to i pravého umělce.

Nevím, jest-li Lambera zpozoroval úmysl Jaromírův; ale za chvilku se poodvrátil, a rozmáčkl svou pěstí něco v pravém oku. Snad to byla slza. A již zde stál opět Lambera, jako býval jindy.

„Smím uhádnout, Lambero, co vás vedlo do Tábora?“ počal pak Jaromír a vzal Lamberu za ruku.

„Smíte, pane Sušile!“ odpověděl tento. „Již jsem vám to řekl mnohokrát, že se bojím vaší převahy, a protož jsem již jako ujištěn, že víte, proč jsem přišel do Tábora. Hleďte, pane, naproti vám ztrácí ironie každé ostrosti a říznosti; člověk naproti vám se musí objevit takový, jak jest, neboť mu nezpomůže zakuklení, když je prohlídnete vy. Musí k vám být pravdivý, upřímný, jak k samému sobě. Člověk vedle vás okřeje, vida pravdu, vymykaje se klamu, aby mluvil pravdu. Vidíte, co jsem já naproti vám; ale uvěříte mi, kdybych přece poněkud se neštítil před vámi, že bych vás s chutí obejmul, abyste si vycítil, co cítím pro vás já!“

Jaromír mu srdečně stiskl ruku; byl sám pohnut.

„Jenom bez okolku, příteli!“ pravil, vzal ho za ruku a vedl se s ním.

Lambera ale šel vedle Jaromíra jako v ohni.

„Pane Sušile, to není cesta, jakou mne můžete udržeti u sebe,“ pravil. „Tím mne odpudíte, že bych se vás musil stranit na vždy.“

Jaromír se s ním zastavil.

„Nesmím vás nazvati přítelem?“

„Pravil jsem vám, že vedle vás věřím ve všecko. Ale hleďte, pane, přítel musí být přítele hoden. A čím jsem já vedle vás? A víte-li, že jste mi i skoro poslední mou cenu vzal, pro kterou jsem ještě rád byl na světě? Já ve vás našel to, čím stát se darmo jsem se snažil já, a pro co jsem se stal tím, čím nyní jsem a jak mne nyní vidíte. Hleďte, já bych skoro dovedl ustati, se na své sestře mstít — a to jen k vůli vám, že jsem ve vás našel uskutečněné touhy moje vlastní.“

„Vyť jste podivný, Lambero. Neboť mimovolně mne táhnete k sobě, a osud váš mi přestal dávno býti lhostejným.“

Lambera se zamlčel.

„Slibte mi něco, pane Sušile, a jsem váš!“ pravil náhle.

„Mluvte.“

„Přijmete mne za svého sluhu!“

„Lambero, kdybyste nemluvil vždy opravdivě, mohl bych se vám usmát. Vyť ze mne chcete udělat

mermomocí pána, aniž vím já, kterak bych sluhu mohl pansky vydržet.“

„Co škodí! Slibte mně, že mne přijímáte!“

„Nuže buď si! Přijímám vás, ale pod tou výminkou, abyste mi byl přítelem. Dejte mi ruku na to!“

Lamberu tenkrát v skutku polily slzy. Dal mu ruku.

„A ještě něco. Slibte mi, že mi vysvětlíte poměr svůj ku své sestře, jakož i příčinu svého chování.“

„Tak jako že jsem přítel váš, pane,“ odpovídal Lambera bez rozmýšlení. „Nikomu jinému bych se nevysvětlil. K vám ale, pane, nechci míti tajemství!“

„Tedy mně to povíte?“

„Povím vám všecko! Kdykoliv si toho žádáte!“

A pán a sluha se vedli za ruku domů.

XII.

Paní Grosserová přijela před chvilkou z vyjížďky domů. Musilo ji na cestě potkat buď něco velmi nepříjemného, aneb to byl její zvyk, když přišla domů, že házela klobouk, mantillu a co ještě jiného se házet dalo, služkám nemilosrdně na hlavu, ani slov při tom nešetříc, aby služka nebyla v rozpacích, proč jí klobouk a mantilla vzdělané paní lítá po hlavě.

„Nebyl zde ředitel?“ tázala se jedné služky.

Služka chudák nevěděla, má-li říci ano či ne; neboť věděla, že v takovýchto případech bývá zle, ať

se řekne to anebo to — pravdu, aneb-li použije výmluvy za pravdu.

„Nebyl, milosť paní!“ odpověděla tedy přece pravdou.

„Nebyl! O, vždyť jsem si to myslila, že nebyl! A jak by mohl být! Vždyť člověk domácí nemůže mezi vámi vydržet! Mizerná čeládko! Sluší se ten nepořádek na náš dům? Jest to dům Grosserův? Hanba to — propustím vás okamžitě všecky! O bože, což to za kříž, musit míti čeládku! Šťastný člověk, který se může obsloužit sám! — Co stojíte, vy sochory? Což nemáte rukou a nevidíte, že jest všecko v nepořádku? Což vám to teprvé paní má povědět, co schází? Což se nemohou věci spořádat dříve, nežli až se paní vrátí? O bože, sprosť mne té čeládky!“

A urozená paní ve svém urozeném rozhorlení začala převracet všecko jak to stálo a leželo, vrub na vrub, aby služky to musily zrovna tak za ní postavit, jak to prvé stálo, a pak teprvé aby byl pořádek.

To je pravda, na práci si nemohly služky naříkat! A paní Grosserová je naučila, že není třeba zahálet, když se chce sloužit v panském domě. Paní Grosserová je naučila, aby znaly, že urozená dáma musí býti přivyklá pořádku a pohodlí!

V tom přišel sluha a oznamoval, že je poslán od pána, aby mu paní Grosserová vydala pět stovek, které potřebuje, protože peníze, jež měl v zásobě, na střeleckém ostrově prostřílel — že se ale nemíní před večerem navrátit.

Paní Grosserová byla nevýslovně ráda, že se milovaný manžel její před večerem nevrátí domů; ale nevýslovné škubání dostala do prstů, když dávala sluhovi pět stovek. A kdyby se to na její urozenosť bylo neslušelo, aby peníze byla vydávala s velkomyslností, s usmívavou radostí: jistě že by se byla paní Grosserová zapomněla a byla by pět stovek hodila sluhovi na hlavu.

Což jí bylo ale pět stovek, když se nejmilejší pan manžel její před večerem nevrátí! Když se tak dobře baví, že střílí, a když tak dobře střílí, až se baví!

Podivné choutky, ty mužské choutky! Paní Grosserová sice již také několikrát si vystřelila na střeleckém ostrově; ne sice proto, že by ji to bavilo, ale proto, že to byla u dámy urozené věc přirozená, aby se ukázala v něčem, v čem se nemůže ukázat každá žena, jíž jest muž, dítky, domácnosť milejší, než-li střílet proto, aby se ukázala. Ale dnes střílet — ne, to by ji nemohlo bavit! A zvláště když střílí pan manžel, a tam se baví tak, že se nevrátí ani před večerem — jak by ji to mohlo dnes těšit!

A hned na to zase se osopila paní Grosserová na služky, proč zde cívějí, any přece vidí, že chce paní Grosserová býti o samotě. Nebohé služky odcházely jako zmoklé slepice, neboť věděly, že se hnedle musí zase vrátit.

A paní Grosserová měla dnes prapodivné choutky. Sotva že byla sama a zpomněla si, že jest sama, již si také zpomněla, že zde nejsou služky, a zazvonila

na ně tak silně, jakoby hořelo. Nehořelo sice, ale služky vběhly horempádem, aby se slušnou zdvořilostí poslouchaly, co jim vzdělaná dáma s neslušnou zdvořilostí rozkazuje.

Neboť paní Grosserová věděla, co se sluší na její stav.

„Můj ty bože, což pak jste pitomy? Což pak nemáte očí? Což nevidíte, že jsem špatně zašněrovaná? O já nešťastná, že nemohu míti pořádnou holku ku své obsluze! Což cíváte! Zašněrujte mne, povídám, ať je vidět, že jsou šaty šity na mne, a ne na někoho jiného!“

A sotva byly služky hotovy s šněrováním, již také paní Grosserové napadlo, že by jí po domácku slušely lépe šaty světlejší, než-li právě ty, které má na sobě, a již také přání toto jemnocitné se jeví slovem rázným více, nežli aby svědčilo o jemnocitu vzdělané paní.

A služky sotva byly zašněrovaly, musily zase rozšněrovávat, a což zakusila radostí teprvé služka ta, která jí nosila šaty, než přišla na ty pravé! Paní Grosserová jí je vždy pravidelně zase hodila na hlavu, při tom podotýkajíc, že jí služky všecky šaty pomačkají, až vypadají jako žvance spíše, nežli jak šaty.

Že paní Grosserová vždycky tak dobře trefila na hlavu své služce, tomu se nepodiví nikdo, kdo ví již, že paní Grosserová měla trefné oko, a že uměla střílet.

Vida! Tedy přece nadarmo se neučila střílet! Pořád že prý nic, a to se ukázalo pojednou, k čemu je trefná ruka urozené vzdělané dámy.

Ten by ale paní Grosserové náramně ublížil, kdo by tvrdil, že není dosti jemnocitná. Ten by dokázal jenom, že ji nezná tak, aby mohl o ní mluvit vůbec. Neboť právě co toto povídám, zakňučel její milovaný Azorek za dveřmi, pejsek sice co do přirozenosti své, nic však méně přece mazánek urozené paní. Jistě že ho někdo ušlápnul, sice by tak nekňučel, sice by se tak nestydatě nedobýval do dveří. A kdo by ho mohl jiný ušlápnout, nežli některá služka? To si pomyslila také paní Grosserová, rychle běžela ke dveřím, otevřela je, vpustila Azorka do pokoje — o, můj zlatý Azorek, kterak bolestně vypadal, kterak se srdce paní Grosserové nad ním ustrnulo.

„O, ty nebohé zvířátko!“ litovala paní Grosserová kňučícího Azorka, a jsem jist, že by byla dala za to nevím co, kdyby byla mohla kňučet tak, jako Azorek, aby jí Azorek lépe rozuměl. „O, ty nebohé zvířátko!“ opakovala. „Kdo pak ti ublížil? O, ta luza má srdce kamenné! Kdož pak může ublížit takovému zvířátku! Můj drahý Azorek, kterak ho šidí! Pojď na klín, můj miláčku, neboť venku ta lůza se ti ani nevyhne! O, ta — bože mi hříchy odpusť! — ta sprostá čeleď! Nebohé zvířátko! — Vždyť jenom promluvit, a je jako člověk — tak moudře kouká! Má zlatá hlavička! Pojď sem, pojď, můj jedináčku, polož se sem na polštář — tak! neboť ta lůza venku by tě honem zahnala na dláždění, abys tam ležel jako nějaký žebrák! Tak, hajej, Azorku, hajej.“

A paní Grosserová položila Azorka na hedbávnou pohovku, a mluvila tak dlouho do něho, až si mrcha

Azorek nechal konečně říci, a mlčel. Čert by se ale také neutišil, když s ním paní Grosserová srdce rozdělila, a když ho tak brání před těmi kanaliemi, těmi služkami!

A pak ještě někdo řekni, že paní Grosserová neměla srdce, že neměla srdce na pravém místě! Spolek proti trýznění zvířat ji podělí jistě řádem, až se o tom dozví, kterak je jemnocitná k pejskovi svému, k malounkému Azorkovi, kterak ona jediná mu rozumí a jemu vyhovět umí, kterak ho má raději, nežli tu čeládku. Kdož pak by se ale také slitoval nad čeládkou, vždyť je bez toho jen pro zlost stvořená, aby se solidní člověk musil s'ní umořit.

A paní Grosserová právě o tom přemýšlela, kterak se za našich časů musí solidní člověk čeládkou umořit, a kterak ona to ještě dnes i budoucné dá svojí čeládce na srozuměnou, že ona to zrovna a naschvál neudělá nikomu k vůli, aby se dala umořit. Nač by se taky dala umořit, a to zvláště dnes, když pan manžel není doma, když se tak dobře baví, že nepřijde ani před večerem domů? Vždyť ho přece paní Grosserová tak miluje, vždyť mu tak přeje, aby se jen dobře bavil, jak náleží dobře bavil, aby jen střílel, dokud se mu to bude líbit, jen — o ne! však to se nestane — jen aby se při tom dočista nic neporouchal, snad nepostřelil, aneb snad dokonce nezastřelil! Chraň bůh, aby se měl snad pan Grosser zastřelit! Neboť kdyby se pan Grosser měl zastřelit, to by paní Grosserová nepřežila, jistě ne!

Paní Grosserová právě o tom přemýšlela, jak by to nepřežila, kdyby se pan Grosser náhodou zastřelil, an právě Azorek zaštěkl, a tím ji z hlubokých myšlenek jejích vytrhl. — Vida, jaký má rozum to zvíře! A pak ho nemá mít člověk rád, až k zbláznění rád, když tak dobře uhodne, kterak to paní Grosserové může tuze býti na škodu, když tak bezmírně mnoho na svého jedině milovaného manžela myslí!

Když už to dokonce jinak nemohlo být, nežli že paní Grosserová musila uhodnout každé pomyšlení svého Azorka! tuť se nesmíme dlouho zdržovati divením, že přestala paní Grosserová myslit dokonce na svého nejmilejšího pana manžela, ba že ani nedomyslila, kterak by byla nevýslovně nešťastná, kdyby se jí náhle pan Grosser zastřelil — náhle, tak z nenadání.

Azorek tedy zaštěkl a jak se samo sebou rozumí, paní Grosserová se lekla, jakoby vedlé ní někdo upadl a zlámal nohu. S tím ovšem rozdílem, kdyby v skutku někdo vedlé ní upadl a zlámal nohu, že by se ho paní Grosserová ani nevšímla, poněvadž by se tím snížila; Azorka že si nejen všímla, ale že i hned vstala a k němu běžela, aby jí přece řekl, proč ji tak zalekl. Neboť to se přece sluší, aby vznešená dáma ukázala, kterak ani zvířeti nedá ublížit! Mohla se sice paní Grosserová leknout taky proto, že mohl větřit pes nějakého umrlce; ale to právě paní Grosserové víc nenapadlo, ona právě i na to zapomněla, kterak by byla nešťastna, kdyby její manžel se náhodou zastřelil.

A paní Grosserová snášela svému milému Azorkovi všecko, co jen mohla — jen aby se Azorek utišil. Azorek sice již více ani neštěk', ale to nic neškodí, když se urozená paní nechce znova leknout!

Vešel sluha a oznámil pana ředitele.

„Ředitel?! tázala se a divila se paní Grosserová jedním slovem, a její obličej se najednou zaskvěl jako u vytržení.

Sluha již byl bezpochyby tomu navyklý, že nemusil čekat na odpověď, zda-li smí pan ředitel vstoupit čili nic. Také ani na odpověď nečekal, nýbrž se uklonil, zůstavil paní Grosserovou radostným nadějím a odešel, aby na místě něho vešel skutečně pan ředitel, na kterém přece paní Grosserové musí záležeti více, nežli na sluhovi.

„Teprv teď?" tázala se paní Grosserová ředitele s jakousi lehkou výčitkou a podávala mu ruku, kterou on políbil.

„Ale přec!" uklonil se ředitel, a podržel její ruku v ruce své a držel ji skoro déle, než-li se to slušelo. Totiž podlé našeho hloupého a sprostého rozumu déle, nežli se to slušelo. Neboť u pánů se všecko sluší, i to, co je u nás za neslušné. A proč by se to také neslušelo na pány? A to snad jen proto, že se to na nás nesluší? Co je pánům po nás? Kdyby oni se měli dle toho řídit, co se sluší teprv podlé nás — o je! To by oni musili ještě dlouho chodit do školy, a kdy pak by mohli přijít vlastně k tomu, zahrát si na pány? Tu je přece nejpatrněji patrno, že jsou ty naše způsoby v skutku jen sprosté

a hloupé, že to s nimi člověk vlastně nikam nepřivede, poněvadž se s nimi ani nemůže stát člověk pánem.

Držel tedy ředitel její ruku trochu déle, než-li by se to dle našeho rozumu slušelo. Ale což je nám konečně po tom? „Co je po tom komu?“ řekl jednou kdosi velmi duchaplně a měl pravdu.

„Již jsem čekala velmi nedočkavě,“ pravila paní Grosserová a nevyndala ruku svou z ruky pana ředitele, jak to bývá obyčejně v povídkách.

„Vy jste vždycky roztomilá!“ řekl pan ředitel.

„Víte-li pak, co?“

„Nu, a kdybych nevěděl?“

„Že jsme dnes sami.“

„Ah! je-li možná! A kde jest Grosser?“

„Na Střeleckém ostrově, a nepřijde domů ani před večerem. Baví se velmi dobře. Už jsem mu tam musila poslat pět stovek — velmi dobře se baví.“

„To mne těší,“ radoval se pan ředitel. „Avšak že mluvíme právě o penězích, víte-li pak, proč jsem přišel?“

Paní Grosserová se zapýřila vztekem, že neřekl hned, že přišel k vůli ní a že dělá tolik okolků.

„Nu, a proč jste přišel?“

„Pro peníze jsem přišel. Musím vyplácet dělníky, je nedávno po prvním a já musil vyplácet gáže, a kasa je prázna. Musím se vám vyznat, že nemohu tenkrát odejít bez peněz. A nebude-li Grosser chtít již peněz vydat, musíte být přímluvnicí vy. Neboť na vás se spoléhám.“

„A to jest vše, co si žádáte?“ usmála se šelmovsky paní Grosserová, a hrozila mu prstem.

„Vždyť jsem již pravil, že jste nad míru roztomilá!“

„Mnoho-li si žádáte?“

„Tři tisíce!“

„Dám vám je sama, anižby musil Grosser o tom vědět prozatím. Jen je v čas zase navraťte.“

„Vy jste vždycky roztomilá!“

„Nu, a tak si přece sedněte!“

Pan ředitel se dal polo do smíchu.

„Proč se smějete?“

„Jen tak!“

A pan ředitel se díval paní Grosserové tak do očí, jakoby to měla sama si z jeho očí vyčíst, proč se směje.

Konečně se dala paní Grosserová také do smíchu a dívala se zase jako na vzájem panu řediteli do očí.

„Proč vy se smějete?“ tázal se ředitel.

„Taky jen tak!“

„Však vám já rozumím.“

„Platí všecka slova mezi námi?“ tázala se Grosserová.

„Šlakovitá věc! Hraběnka Klenoveská se mi vtírá do cesty. Bojím se véru škandálu.“

„A mé přízně si nevážíte nic?“

„Neskonale mnoho.“

„Tedy platí všecko, nač jste mi dal slovo?“

„Platí!“

A paní Grosserová se opět dala do smíchu jako prvé. A opět se dívali na sebe.

„Smějete se zas jen tak?“ tázal se ředitel v smíchu.

„Ovšem že zas jen tak. O proč se vy smějete?“

„Taky jen tak!“

„Vy jste čtverák! pane řediteli.“

Nevím, jest-li toto pojmenování tak tuze zalichotilo panu řediteli, ale to jest jisto, že hned na to políbil paní Grosserovou v ústa.

Tu by zase mohl někdo namítnout, že se to nesluší. Ale již jednou jsem povídal, že pánům do toho nic není, co se u nás hloupých lidí nesluší. Proto jsou páni, a panský rozum je přece lepší, nežli kteréhokoliv, komu oni spílají sprostáků!

V tom někdo otevřel dvéře. Paní Grosserová i ředitel se náhle ohlídli po dveřích, aby uviděli toho smělého vetřelce, kdo smí vcházet, když řekne paní Grosserová řediteli, že je čtverák a on když ji za to políbí.

Ale jako omráčeni zůstali, když uviděli, že jest to Grosser.

Pan Grosser zůstal stát ve dveřích, přeměřil velmi nevlídně pana ředitele, a tuze nevlídně svou paní.

„A, tak!“ pravil zcela odměřeně, přikývl hlavou, obrátil se na prahu a zavřel za sebou dvéře tak zprudka, až se všecky okna zatřásly.

Ale to vše neznělo tak strašně v pokoji, jako ono: „A, tak!“

Ani paní Grosserová ani ředitel se posud nezpamatovali.

A když se zpamatovali, kterak strašlivou pomstu přisáhala milostivá paní čeládce své, že nedává lépe pozor, aby se její pan manžel nerozhněval. Ihned zavolala sloužícího.

„Tys mne přelhal!“

„Nepřelhal, milost paní.“

„Neřekls, že nepřijde Grosser před večerem!“

„Řekl.“

„A proč přišel Grosser před večerem?“

„Nemohl jsem vědět, že tak najednou přestane hrát.“

„Proč's nepřišel dříve?“

„Pán mi to zakázal.“

„Na místě tě propustím! Jdi mi z očí!“

„Nesmím, milost paní.“

„Jak? Ty se opovážíš odmlouvat?“

„Pán mi to přikázal. Ze služby nesmím.“

Paní Grosserová se chystala padnouti do mdlob, a byla by jistě omdlela, kdyby byla neuviděla ředitele ještě v čas, že se chystá k odchodu.

Sluha odešel z pokoje.

„Kam chcete odejít, pane?“

„Proklatě! Vidíte, že se musím jinde ohlídnout po penězích!“

„Ne, zůstaňte!“

„Vidíte sama, že nemohu.“

„O, já nešťastná! I vy mne chcete opustit! O, nevěrný světe!“

„Zdaž mohu jinak?“

„Nuže tedy mne vemte s sebou! Prchněme!“

„Ale má drahá! Vždyť zde nemohu zanechati divadlo, a s sebou je také nemohu vzít!“

„O můj bože! Já se utopím!“

„To byste udělala kousek velmi nemoudrý!“

„O vy jste všickni ukrutníci — a já žena nebohá!“

Paní Grosserová začala naříkat tak srdcelomně, že by jí mohlo být mnohému líto, kdo ji posud nepoznal.

Ředitel ale nezdál se sdílet tak příliš do živa strasti s paní Grosserovou, poněvadž se díval velmi netrpělivě po dveřích, tak že by člověku mohlo napadnout, že by byl nejradší, kdyby byl již ze dveří ven.

Paní Grosserová zoufala ještě doposud.

V tom vstoupil do pokoje neohlášen Jiří, beranici na hlavě a sukovitou hůl v ruce. Pod pážďím nesl jakési papíry.

„Ah! Dobrá! Jednu cestu mám uspořenou!“ mluvil Jiří drsnatým hlasem, a to bylo místo pozdravení. Rozbalil papíry a podal jeden řediteli.

„Podepište!“ pravil zkrátka.

„Co mám podepsat?“ tázal se ředitel, neznaje listu obsah.

„Elemente, což neumíte číst?“ osopil se Jiří na něho.

Ředitel četl a vyrozuměl ze všeho, že byl pan Grosser právě u advokáta, že dává řediteli právní výpověď na všecky kapitály, a ředitel že má podepsat na důkaz, že výpověď dostal doručenou a že ji četl.

Ředitel celý zbledl a kdyby nebyl již takřka mechanicky zvyklý, jmeno svoje podepisovat: jistě že by byl nevěděl, jak do toho.

Jiří podepsaný papír vzal, složil ho a dal ho zase pod paždí, zároveň ale pošoupnul v popředí papír jiný a obraceje se k paní Grosserové, opět hlasem neprávě vlídným rozkřikl se na ni:

„Podepište!“

Paní Grosserová div znovu nepadla do mdlob. Tázavě se dívala na ředitele, ale ředitel jakoby neměl více pozornosti pro ni, a také se více s ní neobíral.

„Podepište!“ zvolal ještě hlasitěji Jiří, tak že to v paní Grosserové zrovna hrklo.

Paní Grosserová četla, že se svou ctí zavazuje, že vymůže na řediteli ve prospěch Jaromíra to, co byla dříve v jeho škodu osnovala. Na to že se svou ctí zavazuje hraběnce Klenoveské.

A paní Grosserová se třásla jako kapka na listu. Teď měla podepsat, a na kom se má nyní vymstít, ne-li na Jaromíru, když celý svět je proti ní!

„Nepodpíšu!“ pravila odhodlaně paní Grosserová.

„Elemente! To vám váš dobrý duch nenapískal. Juchej! starý boží bojovníku, já tedy přece se ještě dočkám radosti, že vás uvidím sníženou! Poroučím se, ctná paničko!“

A již byl Jiří ten tam.

Paní Grosserová se teprvé teď zpamatovala, a v skutku si musila teď vroucně přát, žeby podepsala; ale náhodou již neměla co, neboť Jiří byl vzal papír s sebou.

„Prosím vás, řediteli, běžte za ním!“

Tato slova zdála se být řediteli velevítaná. Neboť sotva že je paní Grosserová vyřkla, již byl ze dveří ven.

Jiří se ale nevracel. Přišel snad již ředitel pozdě?

A ředitel se nevracel též.

Paní Grosserová byla jako na trní.

Nebohá paní, což tak náhle, tak pojednou byla celá jako vyměněná! Azorek štěkl, štěkl ještě jednou, a paní Grosserová se nelekla ani jednou, ba ani k němu neběžela, a nemýlím-li se, ani ho neslyšela.

To jest v skutku něco neslýchaného, bezpříkladného, a důkazem, jak velice je v jiných myšlénkách paní Grosserová pohřížena.

Nebohá paní! —

XIII.

Podívejme se zatím, co zase dělá Jaromír a kterak se vede u nového pána novému sluhovi — co dělá Lambera.

Jaromír si právě zapaloval doutník, a podal druhý Lamberovi, aby si též zapálil a kouřil s ním.

Lambera se více nezdráhal ani neupejpal. Zdá se, že najednou zvykl býti Jaromíru přítelem.

Bylo již večerní pološero, chvíle to, kde se ještě nerozsvěcuje svíčka, aby bylo světleji, kde ale také není již dosti světla denního, aby bylo světlo. A proto se v takovýchto chvílích dostavuje hovornost, a člověk

bývá důvěrnější, nežli za dne, ba — jest-li že se člověk ještě do čista neztratil — v takovéto chvíli sebe člověk leckdys zase najde.

„Chci vám tedy vypravovat, pane Sušile," počal Lambera, když již viděl, že mu doutník zcela vykonává službu. „A chci být tak pravdivý, jak to vůbec dovedu — tak pravdivý, jak jsem již nebyl po dlouho let."

Sušil seděl vedlé Lambery, držel ho za ruku a na místo slov, jimiž by přisvědčil, aby povídal, jenom se k němu poněkud více přivrátil, jako na znamení, že chce poslouchat, co Lambera bude povídat.

A Lambera vypravoval takto:

Kterak jsem žil co chlapec, to by vás sotva zajímalo. Doby chlapecké jsou sice plny poesie; člověk pak zmítán bouřlivými vlnami života se ohlíží po nich, jako plavec po přístavu, z něhož vyplul. Jen že se plavec může opět navrátit do přístavu, ale člověk k svému mládí nikdy více. Mládí má pro každého člověka nesmírného půvabu, ale jen pro každého vlastní mládí; vypravuje-li někdo druhému o svém mládí: nudí nevyhnutelně posluchače svého, protože si tento daleko živějšími barvami svoje vlastní před oči předvádí.

Nebyl jsem jediné dítě, ale byl jsem jediný syn. Mladší nežli já, byla sestra moje Márinka. Otec můj byl klempíř, a živil se poctivě. Mne dali na studie. Moje sestra byla velmi hodné děvče, a já ji měl skoro radší, nežli sebe sama. I její chyby jsem přehlížel — ba, hleďte, kterak je láska slepá, — já je

i podporoval. Hned z mládí jevila se u ní jakási marnivosť, která si hledala potravu v parádě, v šatech, a v jiných maličkostech, pro které my mužští obyčejně nemáme smyslu. Pak jakási pohodlivosť, která se raději na to dívá, jak jiní pracují, než-li aby sama vzala práci do ruky, a tak snad druhému nadlehčila, aby pohodlivosť sama ustupovala pracovitosti. Což jsem já věděl tenkrát, jak škodlivé mohou býti chyby podobné! A protož, když Márinka o nějaký ten zbytečný hadr škemrala a matka či otec jí nechtěli být po vůli: tu jsem se vložil mezi to i já, a třeba jsem žádal, aby mně ten či onen šat nekoupili, ale aby za to koupili Márince. Mél jsem sám z toho pak radosť, když sestra moje se v šatech vyrovná komukoliv. Že si ale tak příliš mnoho na tom zakládá, to jsem tenkrát ovšem ještě nevěděl. A tak to bylo i s prací. Jest-li jsem jen dost málo pozoroval, že by ta či ona práce jí nebyla právě po chuti: neptal jsem se dvakrát proč, ale chopil jsem se jí, a vykonal jsem ji sám. Bylo mně vždy velmi milé, když se sestra z vděčnosti na mne usmála; myslil jsem totiž tenkrát, že to je z vděčnosti. Kdybych ale mohl býti ještě jednou chlapcem, myslil bych o tom jinak, a neštítil bych se doložit, že to bylo z ženské chytrosti. Nu, dobrá.

Co mne ale tenkrát již často domrzelo, ba někdy i k tajnému hnèvu popudilo, jest, že se Márinka tak systematicky dovedla vytáčet všemu učení, ba že vzdělání její počalo za léty jejími silně pokulhávat. Nebylo platno nic, jí domlouvati. Na všecko mi od-

povídala: že nechce být a nepotřebuje být učená paní, a na domluvu mou, že nevzdělané ženské zůstane v hlavě i v srdci prázno, a že pak se snaží vyplnit tu práznotu všelijakou titěrnou malicherností, odpovídala: „Nu, a to je právě dobře.“

Nebylo to věru jemnocitně, kterak mi odpovídala, a mohu se přiznat, že jsem tu nejemnou stránku její odpovědi vždycky též ucítil. Ale myslil jsem si, že jest ještě mladá, že s větší zkušeností dostaví se u ní též větší opravdivosť, a pak že jí vlastní cit poví, co jí schází, a co nutno nahradit.

Já zatím prospíval ve studiích i ku své i ku svých rodičů spokojenosti. Však co mně bylo při studiích pokladem ceny veliké, bylo, že jsem našel přítele.

Nevím, jest-li to mnoho přispělo k mému štěstí, že nebylo slovo přátelství u mne pouhým slovem, holým zvukem. Ale co jsem čítal v starých knihách o starých přátelích, kterak jeden pro druhého se odvážil života: to počalo budit ve mně žárlivosť. Za nevím co bych se byl nedal zahanbit Pyladem a Kastor a Poluks mne vždy jen dráždili, abych mohl si vyznat, že vedlé nich nejsem já přátelství nehoden. A tak byl Havel přítelem mně a já jemu. Bylo mi již pak zcela lhostejno, co byl Kastor, co byl Poluks, já přestal na tom, že jsem já mu Lamberou a on že mně je Havlem. Havel byl dospělejší v létech nežli já a to mne podněcovalo, aby mi nikdy nemusil vytýkat, že jsem já mladší, nežli on, že jsem přátelství jeho méně hoden, nežli on mého. Havel

také dokončil dříve studie než-li já. Stal se tím, čím se stáváte vy: stal se dramatickým hercem. Nepřestal ale k nám chodit do domu, ba chodíval k nám častěji, nežli když býval studentem, a chodíval k nám ještě častěji, protože se mu sestra moje stávala ode dne ke dni více, nežli pouze sestrou jeho přítele. Svěřil se mi dosti brzy a potěšilo mne nad míru, když mi řekl, že mu sestra moje odpověděla, že ho taktéž miluje. Ani otec ani matka se jim nestavili v cestu. Co vlastně jest, býti hercem, býti umělcem, tomu ovšem nerozuměli. Ale protože znali Havla co člověka ve všem všudy ctihodného, a ani dost málo lehkomyslného, vážili si ho co pořádného člověka, s kterým dcera jejich může býti šťastna. Mne pak to těšilo tím více, když jsem poznával, že moje sestra Havlu po boku dosti časně vynahradí, co jí na srdci v skutku scházelo. A netajil jsem to nikdy příteli svému, aby nepřehlíd' chyby sestry mé; pověděl jsem mu je, a žádal jej, aby (ovšem ne zjevně) proti dotčeným chybám se snažil účinkovat. On mne sice vždy ujišťoval, že se to podá, ne-li dříve, že jistě později.

Nu není každý člověk prorokem; zcházíť mnohým zpotencírovaná, bystrá logika. Tu neměl Havel v ohledu lásky.

Sestra moje byla nad míru krásná. Věděla také o tom, že jest krásná, a netajila tuto vědomosť ani sobě ani jiným. A nemýlím-li se, cenila si své krásy víc, nežli Havel svého umění. Snažila se v skutku, aby se Havlovi zalíbila, a Havel jí nikdy netajil, aby

ji v tom dotvrdil, že se mu líbí. Marnivosť její aspoň podporoval.

Lidé povídají, že prý není těžko, lásky si vydobýt; ale těžko že jest v lásce se udržet. A v tom mají pravdu. Já ale ještě dokládám, že jest pravá láska skutečné umění, ovšem tak řídké, jako je pravá láska řídká, a jako je umění řídké. V tom aspoň nevidím umění žádné, když milující se jeden druhého vychvalují na účty pravdy. V lásce má být pravda, a pravda jest veliké umění.

Avšak toto umění nebylo dáno sestře mé. Moje sestra neřekla pravdu všecku, a když řekla Havlovi, že ho miluje nade všecky, tenkrát lhala. Marnivosť její nemohla zůstat na tom, aby se zalíbila jen jednomu, aby jen Havlovi dala srdce své. Teprv později se ukázalo, že nemá žádné.

Havel byl v skutku neobyčejně krásný člověk a při tom bohatý na duchu. Byl pýchou otce svého a veškerou jeho nadějí. A že i co umělec prospíval neobyčejně: to lahodilo sestře mé, ale jen proto, aby mohla dívky a jinochy jiné dráždit. A zavěšená za ruku Havlovu, nebyla pyšna na to, že jde s ním, a že bude putovat s ním po celý život svůj, ale byla pyšna na to, že se lidé po ní ohlížejí, že se zastavují mladí i usedlí, aby se dívali za ní — zkrátka, že věděla, že vítězí bezpečně.

Nemohu říci, že Havel nebyl žárliv, ačkoliv měl dle přesvědčení žárlivosť za vášeň sprostou.

Mně si aspoň stěžovával, a něco-li prohodil o tom sestře, usmála se vždy tato, a bylo na ní patrno,

že si přeje, aby byl Havel žárlivým. Havel konečně prohlídl ten její úmysl, a to ho vyléčilo tak, že odpustil milence své všecko.

Asi čtvrť roku na to zemřel otec můj. Zbylo po něm aspoň tolik jmění, že dítky jeho — já a sestra jsme mohli býti na dlouhý čas bezstarostně živi společně s matkou.

Měl-li Havel před tím pevný úmysl, tož myslil, že má nyní svatou povinnosť, vzít si Márinku za ženu. Bez okolků jí vyjevil, aby určila čas, kdy se chce státi jeho ženou. Nevím, jak to dojalo jeho, mne ale tenkrát projel mráz, když se sestra na jeho nabídnutí lehkovážně zasmála. On jí pravil určitě, že žádá určité odpovědi, načež ona, že se stane ženou jeho, kdykoliv mu libo, jen co odejde čas smutku po otci.

Čas utíká, a každý jeho krok nese novou změnu; málo co zůstává při starém, a času se podrobují i lidé: ne všickni, ale mnozí.

A již se blížil rok a Márinka se měla z nevěsty státi chotí Havlovou. Havel sedával velmi často se mnou a vypravoval mně, kterak bude šťasten štěstím domácím.

Jednou sestra moje si vyšla a nevracela se dlouho domů. Havel byl u mne. Nechtěl právě na sobě ukázati, že je netrpěliv, ale já jsem byl netrpělivější, než-li on.

Byl již skoro večer, a Havel počínal míti starosť, zda-li se sestře mojí nepřihodilo něco nemilého, zda-li snad dokonce jí nepotkalo neštěstí. Já mu řekl, aby počkal tak dlouho, až sestra moje se vrátí.

Bylo před třetí ohláškou a za tři dni měla býti svatba. Byl již pravý večer, když se sestra moje vrátila. Než vešla do domu, slyšel jsem, že dává někomu s bohem. Když vešla, byla samé zlato. Náušnice, náramky, — všecko ve způsobě dubových lístků; taktéž ozdobené modlitby.

Sestra zastavila se ve dvéřích, zvědava, jaký její ozdoby dojem způsobí.

„Nu, Havle, kterak jsem se připravila na svatbu?“ tázala se.

„Vy tak se připravujete na svatbu? Vyznávám se vám, že by mně bylo milejší, kdyby to bylo jednodušší,“ odpověděl Havel.

Já jsem jí začal domlouvat, že co to na sebe zavěsila za věci, Havel že jistě se tím dvakrát neuspokojí.

„To bych ráda věděla proč?“ odpověděla krátce.

„Nelíbí se mu to,“ řekl jsem jí.

„A mně se to líbí,“ odbyla mne ona.

Vložila se do toho matka.

„Holka, holka,“ pravila. „Co pak to myslíš? Kam pak to jde? Což pak se to sluší na měšťanské děvče?“

„Tomu vy nerozumíte, matko!“

„Jak, že? Já že tomu pojednou nerozumím?“

„Nerozumíte tomu. Co se neslušelo za vašich časů, to se sluší dnes, a ne-li dnes, bude se slušet zejtra.“

„No přeju ti, abys mohla vždycky tou slušností se vychloubati. Ale ty začínáš špatně.“

„Vy jste hloupá, matko!“ odpověděla dcera.

My všichni jsme zůstali těmito slovy, jako kdyby do nás hrom udeřil. Havel se díval tázavým zrakem na mne, a já se díval na sestru, jako by byla s nebe spadla.

Na matku ta slova velmi dobře účinkovala. Začala se třást na celém těle, nemohla promluvit ani slova; oči její zčervenaly, a bylo patrno, že nemůže ani plakat, ani mluvit. Bylo jí tak dobře na to, že ulehla, aby více nevstala.

„Márinko, pamatuj se, co mluvíš!“ zvolal jsem na ni dosti zhurta.

Ona se dala do smíchu.

Havel odešel, aniž by byl promluvil slova. Ani ruku mi nepodal, ani nedal s bohem.

Zdálo mi se, že sestra na to velmi pokojně spala.

Když na druhý den odpoledne Havel opět přišel k nám, nebyla již sestra opět doma.

„Kde jest Márinka?“ tázal se rychle.

„Není doma,“ odpověděl jsem.

„Kdy přijde?“

„Snad zase večír,“ odpověděl jsem, usmívaje se, jakobych říci chtěl, že zde bude již za malou chvilku.

„To mi není milé,“ pravil Havel jako pro sebe.

„Co ti není milé?“ tázal jsem se ho já.

Havel přecházel po pokoji. Najednou se zastavil přede mnou, podíval se na mne, jakoby mne ještě neznal, a pravil:

„Bratře, zda-li víš, že má být pozejtří svatba?“

„Jakžbych nevěděl? Vždyť se těším, že budu tvým švakrem.“

„Co říkáš Márince?“

„Zapomněla se. Myslím, že to u matky napraví.“

„Myslíš?“ řekl rychle Havel a s patrnou radostí mne vzal za ruku a tiskl ji v ruce své.

Uplynula dlouhá chvíle, aniž někdo z nás byl promluvil. Tak to bývá, když každý myslí na tu samou věc, ale každý jinak, když jsou oba v nejistotě.

Opět dlouhá chvíle, a Havel se podíval tázavě na mne.

Já nemoha dáti odpovědi, sklopil jsem hlavu.

„Kam šla Márinka?“ tázal se opět.

„Nevím,“ pravím.

„Snad ví matka. Kde jest matka?“

„Tamto v pokoji. Bolí ji hlava.“

Havel počal velmi netrpělivě přecházet. Tak dělával jen, když byl u velikém rozčilení.

Blížil se již večer a sestra ještě nešla. Havel si sedl na židli, a položil čelo do obou dlaní. Mně byla tato chvíle velmi trapná.

Přišla sestra a za ní nějaký sluha. — Tenkráte jsem se já sám chopil slova.

„Víš-li pak, že máš pozejtří svatbu, Márinko?“

Sestra se dala do smíchu.

„Kdes tak dlouho chodila? Nevíš, že zde bývá Havel?“

„Vždyť přece vidíš, že si musím nakoupit šatů ke svatbě,“ pravila sestra, rozbalujíc balík od sluhy jí podaný.

„To je věru zbytečno, Márinko," pravil Havel.

Sestra se opět dala do smíchu.

Matka přišla z druhého pokoje. „I pro pána boha, dítě, kam pak to myslíš s takovými věcmi?"

„Však já vím, kam myslím, i bez vás. Mohla jste zůstat tam, kde jste byla, matko, bylo by to zrovna tak dobře."

Matka šla v skutku nazpátek, ale vrávorala.

„Márinko, vězte, že matce vaší ubližovat nedám," předstoupil před ni Havel. „To já od vás opravdu nežádám, abyste proto musila urážet matku, že chcete ku naší svatbě zbytečných věcí na se navěsit."

Sestra se dala do smíchu.

„To věru není k smíchu, Márinko," pravil Havel.

„Ale mně je to k smíchu," ona na to.

„To ale není k smíchu!" pravil jsem zase já.

„Já se ale chci smát. A to bych ráda věděla, kdo mi v tom může zabránit."

„Byl bych radší, Márinko, kdybyste věci ty nebrala na tak lehké váhy. Jsout důležitější, než-li aby se braly lehkomyslně," řekl Havel.

„Kárejte tam, kde vás chtějí poslouchat, já nemám k tomu schopnosti."

„Já ale mám k tomu právo."

„Ne víc, než dříve."

„Jak to?"

„Jak chcete. Třebas jako byste neměl žádného."

„Márinko!"

„A chcete-li třebas, pak vězte, že jste mi obtížný.“

„Jest to vaše pravda?“

„Nevím, proč bych neřekla pravdu.“

„Buďte tedy šťastna.“

A Havel odcházel.

„Ou, bratře! Takto se přece nedáš vodit za nos!“ pravím já a beru ho za ruku. „Ty jsi ženich mé sestry! Márinko, zde ho odpros za to, že jsi ho urazila.“

„To bych nevěděla!“

„Pravím ti, odpros ho!“

„Neodprosím!“

Havlova ruka se třásla v ruce mé. Já ji pustil. Krev se mi hnala k hlavě.

„Bratře,“ pravil jsem konečně, „buď rád, žes poznal pravdu ještě před časem. — Tys ale bídnice, nehodna takového člověka!“

„Ať si. Není-li ten, je jiný.“

„Bratře, víš tedy, na čem jsi; zůstaň mi přítelem!“ pravil jsem k němu.

Havel odešel; ani slova nepromluvil.

A i já jsem od této chvíle na sestru skoro nepromluvil.

Se svatby sešlo. Třetí den na to přišel k nám Havlův otec, Jiří, a promluvil sám se sestrou.

„Panno,“ pravil k ní, „chcete si to vzít na svědomí, že mého syna zabíjete?“

„Do vašeho syna jest mi tak málo, jako do vás!“

„Elemente, jak že to povídáte?“

„Pane, pamatujte se, že jste v mém bytě!“

„Blesku boží, já jdu! Ale pamatujte, panno, abyste neměla se mnou co jednat někdy též v mém bytě!“

Povahy jsou podivné; ani jedna není s druhou stejna. Já bych byl tu nemoc přestál snadno; ba byl bych rád býval, kdybych se tak za času byl dozvěděl pravdu, jako Havel. Ale Havel tu nemoc nepřestál. Měl ještě dřív pohřeb, nežli jsme se toho nadáli. Zpráva o jeho smrti nehnula sestrou, ale tím více sblížila mne starému Jiřímu.

Jiří si nad mrtvolou synovou v pravdě zoufal. Všecku svou naději viděl zmařenou. Chtěl se jednou chlubit, že zplodil zemi umělce, ale chlouba ta nebyla mu dopřána. Stal se od času toho lidí nepřítelem.

Co dělala sestra zatím, nevím; já více o ní nedbal. A kdyby nebylo doma matky, snad bych byl ani už nechodil domů, u starého Jiřího přebývaje, abych plakal s ním.

Starý člověk snadno podlehne nemoci. Matka moje chřadla, až dovadla. Tak jí dovedla k srdci mluvit dcera.

Pan Grosser byl peněžník, a tentýž, který tenkrát dal sestře mojí zlato a druhý den na to poslal služebníka s šaty. Na den pohřbu mé matky měla sestra moje s ním sňatek.

Ale před svatbou ještě šel jsem k ní.

„Sestro, víš-li, že nám zemřela matka?“

„Vím. A co víc?“

„Víš-li, žes ty jí zasadila velkou ránu?“

„Chceš mne popudit k hněvu?“

„Nechci, sestro; ale chci, abysi se smířila s matkou. Nech svatby dnes; dnes pochováme matku; vdej se zejtra.“

„Hm! Odložte pohřeb na zejtřek. Já musím svému rozumět lépe, nežli kdokoliv jiný!“

„Tak!“ rozkřikl jsem se já. „Nuž tedy — dobrý apetit, Márinko! Ode dneška ale máš cítit, že jsem byl já synem matky své a přítelem zrazeného ženicha! — Dobrý apetit, Márinko!“

Odešel jsem k Jiřímu, a pověděl mu, co jsem věděl.

„To není možná!“ zvolal Jiří.

„Přesvědčte se sám!“

Jiří šel, ale nenašel sestru více doma. Byla již u oltáře.

Když jsme nesli matku k hrobu, potkali jsme svatební průvod, záležející z nesčíslných vozů. V jednom z nich seděla sestra moje a ta byla nevěstou. Když jela okolo mne, rozbil jsem u jejího kočáru okno a ztratil jsem se mezi lid.

Matku jsme pochovali, a sestra nás nepotřebovala, aby se vdala; ta se vdala sama. Byl to podivný den. Kdybych měl všecko povídat, co se onen den se mnou a ve mně dálo — nu ale, což na tom! Já to již přežil, a je to za mnou. —

Nevím, proč to bylo, ale já se od toho času nemohl držet doma. To jsem velmi dobře předvídal, že je s pořádným zaměstnáním u mne konec. Doma

mně ustavičně připadalo, kterak jsou lidé zlí; já musil ven, mezi lid, abych byl okamžitě v každou chvíli přesvědčen, že nejsou všichni lidé zlí. Já musil žít na ulici, abych uvěřil, že je domov: já žil mezi lůzou, abych nezoufal nad lidmi. Já vzal na sebe šat lůzy, abych věřil ještě v mrav a cit a v poctivosť. Nu, a své sestře jsem dělal škandál. Byl bych se stal věru něčím; ale hleďte, já neměl tolik vnitřního klidu a pokoje, abych vydržel doma, tím méně abych studoval. Já se naučil ctit lůzu, já se stal bičem své sestry, nu — a já se stal flamendrem. A sestra moje darmo hleděla podplatit mou pomstu.

„Nuže, víte toho již dost, pane Sušile?“

„Dost, příteli, abych věděl, že jsi šlechetná duše!“

Lambera se chtěl dát do smíchu, ale slzy mu vyhrkly přes tvář.

„Své sestře ale ještě nesmíš odpustit!“ pokračoval Jaromír.

„Nesmím?“ A oko jeho se zajiskřilo. „Nesmím? Nuže tedy neodpustím! Hej, teď jsem dvakrát váš, neboť vím, že mi rozumíte.“

A opět se mu zaleskla slza. Ale on se odvrátil, aby ho Jaromír neviděl.

„Lambero, proč se ode mne odvracíš?“

„Eh! U čerta, nechce mi hořet doutník. Dejte mi jiný, pane, pak to snad půjde.“

Lambera si znova zapálil, a šlo to.

„Tys hrdina, Lambero — ať žije naše přátelství!“ vzal ho Jaromír opět za ruku.

„Víš-li, žes ty jí zasadila velkou ránu?“

„Chceš mne popudit k hněvu?“

„Nechci, sestro; ale chci, abysi se smířila s matkou. Nech svatby dnes; dnes pochováme matku; vdej se zejtra.“

„Hm! Odložte pohřeb na zejtřek. Já musím svému rozumět lépe, nežli kdokoliv jiný!“

„Tak!“ rozkřikl jsem se já. „Nuž tedy — dobrý apetit, Márinko! Ode dneška ale máš cítit, že jsem byl já synem matky své a přítelem zrazeného ženicha! — Dobrý apetit, Márinko!“

Odešel jsem k Jiřímu, a pověděl mu, co jsem věděl.

„To není možná!“ zvolal Jiří.

„Přesvědčte se sám!“

Jiří šel, ale nenašel sestru více doma. Byla již u oltáře.

Když jsme nesli matku k hrobu, potkali jsme svatební průvod, záležející z nesčíslných vozů. V jednom z nich seděla sestra moje a ta byla nevěstou. Když jela okolo mne, rozbil jsem u jejího kočáru okno a ztratil jsem se mezi lid.

Matku jsme pochovali, a sestra nás nepotřebovala, aby se vdala; ta se vdala sama. Byl to podivný den. Kdybych měl všecko povídat, co se onen den se mnou a ve mně dálo — nu ale, což na tom! Já to již přežil, a je to za mnou. —

Nevím, proč to bylo, ale já se od toho času nemohl držet doma. To jsem velmi dobře předvídal, že je s pořádným zaměstnáním u mne konec. Doma

mně ustavičně připadalo, kterak jsou lidé zlí; já musil ven, mezi lid, abych byl okamžitě v každou chvíli přesvědčen, že nejsou všichni lidé zlí. Já musil žít na ulici, abych uvěřil, že je domov: já žil mezi lůzou, abych nezoufal nad lidmi. Já vzal na sebe šat lůzy, abych věřil ještě v mrav a cit a v poctivosť. Nu, a své sestře jsem dělal škandál. Byl bych se stal věru něčím; ale hleďte, já neměl tolik vnitřního klidu a pokoje, abych vydržel doma, tím méně abych studoval. Já se naučil ctit lůzu, já se stal bičem své sestry, nu — a já se stal flamendrem. A sestra moje darmo hleděla podplatit mou pomstu.

„Nuže, víte toho již dost, pane Sušile?“

„Dost, příteli, abych věděl, že jsi šlechetná duše!“

Lambera se chtěl dát do smíchu, ale slzy mu vyhrkly přes tvář.

„Své sestře ale ještě nesmíš odpustit!“ pokračoval Jaromír.

„Nesmím?“ A oko jeho se zajiskřilo. „Nesmím? Nuže tedy neodpustím! Hej, teď jsem dvakrát váš, neboť vím, že mi rozumíte.“

A opět se mu zaleskla slza. Ale on se odvrátil, aby ho Jaromír neviděl.

„Lambero, proč se ode mne odvracíš?“

„Eh! U čerta, nechce mi hořet doutník. Dejte mi jiný, pane, pak to snad půjde.“

Lambera si znova zapálil, a šlo to.

„Tys hrdina, Lambero — ať žije naše přátelství!“ vzal ho Jaromír opět za ruku.

„Naše přátelství a památka na mého Havla!“

„I na jeho otce Jiřího!“

„Oho! Vždyť otec jeho ještě žije!“

„Že žije? Kdo jest on?“

„Ten, který vám dal lístek od hraběnky Klenoveské.“

„Ten? A kdo jest hraběnka?“

„O tom až jindy.“

„Tedy až jindy. Teď půjdem na procházku.“

A pán a sluha se vedli na procházku. — Večer byl překrásný.

XIV.

Netrvalo to dlouho a do Tábora se vestěhoval nový duch. Hlasy dříve Jaromíru nepříznivé umlkaly, hlasy dříve lhostejné ho chválily, a hlasy dříve mu příznivé ho vynášely. Mluvilo se jen o něm, lhostejnosť k divadlu mizela ode dne ke dni, a i dívky, což jest u nás věru řídkosť, počínaly se hlásit, že rozumějí své matce i mimo dům.

Ale také to začínalo vypadat v divadle zcela jinak, než jak bylo až posud. Ředitel nakládal s Jaromírem jako s drahou mastí, vzdor tomu, že mu Jaromír nezůstal ani slovo dlužen, v čem shledal, že by nebylo dobré. A paní ředitelka stávala na práhu u divadla, ruce v kapsářích u zástěrky, a v kapsářích cinkaly drobné. Paní ředitelka se usmívala, jako by se ještě chtěla vdávat. Patrno, jak hluboko bývá zakořeněna

nespokojenosť lidská, když se musí teprvé cinkotem z kapsáře vyhánět, jako zlí duchové svěcenou vodou.

Kdo ale vypadali, jako by je zevrub převrátil, byli herci. Jaromír byl k nim z počátku nemilosrdným, a nepřehlédnul ani jediný pohyb. Při zkouškách mu nezáleželo jenom na úloze jeho; ale protože vždy prostudoval celý kus a každou osobu v něm znal, jako by ji měl hrát sám: stával při každém, na kom byla řada, aby hrál a poučoval ho a káral a chválil, jak mu to svědomí jeho kázalo. Tím ovšem také velice získal sám, poněvadž si tak razil cestu k větší mnohostrannosti, jak by jí byl nedosáhl pouze úlohami svými. Ovšem že si herci z počátku naříkali, že trvají zkoušky nesmyslně dlouho, že ani nemohou přijít k dechu, že jsou týráni. Ale znenáhla přicházeli již herci i k dechu a ani si nenaříkali více, že jsou týráni. Neboť je Jaromír též naučil, aby nedělali zbytečný rámus, aby nechodili, jako když mají nohy ze dřeva, aby nemluvili, jako když mají na ústech košík, ale aby se pohybovali a mluvili přirozeně a vždy tak, jak to úloha požaduje. A hle! I ti, kteří se usnesli na tom, že Jaromíra zabijou — i ti se vzdali vražednických choutek svých, a viděli v Jaromíru více přítele, než-li cokoliv jiného.

Byla to podívaná, kterak se při zkouškách vždy obracely oči každého herce k němu; co on tomu řekne — byla hlavní otázka jich, a byli si jisti, že to, co on tomu řekne, je jako svaté, tak že to ani kritika nezvrátí. Obecenstvo jim přestalo býti lhostejné, neboť je Jaromír ponaučil, že třebas obecen-

stvo nebylo vždycky tak rozumné, jak by si toho mohl herec přát: protože jest zde herec, aby pomáhal básníkovi vzdělávat jich vkus, zušlechťovat jich mysl — povznášet je z kalu každodennosti, vracet je do sebe samých, co do zdroje lidskosti a stávati se člověkem. Hercům ovšem při těchto slovech teprv nejvíce se oči otvíraly, neboť sotva kdo z nich si byl před tím vědom, proč vlastně hercem je, a jen z toho se dá vysvětlit, že tak lhostejně vyměnili rybářský prut za své umění.

A hercům se počalo vést v Táboře jakoby bylo před posvícením. O Jaromíru bez toho ani nemluvím. Jemu byl každý dům otevřen již proto, že ho měšťanosta mohl všude odporučit. Ale kdyby ani nebylo odporučování měšťanostova, tak rádi ho všude viděli, že by si to byli zapsali s chutí mezi památní dni do kalendáře, když k nim Jaromír vešel. Teď se teprvé naučili znát a ctít herce. Teď teprvé viděli, že není komediantem jen ten, který se skoro v hadrech od místa k místu potlouká, více žebraje, nežli umění svoje provázeje. Teď teprv poznali, že jest umění vzácnosť, že jest to jeden z nejvzácnějších darů člověka, jímž nabývá obohacení jen člověk. Společnosti divadelní se jim stávaly poznenáhla něčím jiným, nežli bandou se všech koutů světa naverbovanou z lidí, kteří jinak si neumí poctivě vydělati chleba, a proto ho na lidech na takovýto laciný spůsob vylákají, jsouce spíše nutné zlo, nežli aby se z nich mohla obec nadíti prospěchu. Již poznávali veledůležitou úlohu a potřebu divadla v národě, co školy mravnosti,

účeliště lidskosti, co pobudky k činům a cnostem. Bez divadel viděli, kterak chudý je každý národ, nemaje jich, když mu co člověku není poskytnuta příležitosť, makavě a patrně nahlížeti do sama sebe a takto poznávati zase jen sama sebe.

Což, kdyby byl jen Jaromírovi vystačil čas, aby mohl všecky poučit tak, jak sám si toho žádal! Ale ani takto netratil marně ani chvilky, aby jí nepoužil buď k poučení jiných, buď k poučení sama sebe. On byl jako velebným knězem umění; slovem vyučoval, a veřejně ukázal na prknech příklady svého slova. Všude našel víry; neboť poznali, že mluví a koná pravdu.

Jaromír také ale nezapomínal na sebe. Vážil ustavičně ponaučení i zkušenosť ze zřídla člověka, a poněvadž byl člověk předmětem jeho studií, proto vzrostl vždy člověk jeho rukou zase v člověka, nikdy nezůstávaje zakrsalým nedochůdčetem, jež pro vlastní dušnosť nejen že jiné nerozehřeje k životu, ale ani samo nemá síly dost, aby žilo. Prameny člověka měl takřka při ruce — a sice lid, onen lid, který se podá, jak jest, netající se v ničem a mluvící a jednající tak, jak cítí a jak to ví. U lidu vystoupí vášeň v skutku co vášeň; lid není ještě zašněrován do šněrovačky polovičné vzdělanosti a hloupé etiketty a konvenience, kde člověk pro samou formu a pro samý tretek musí zapomenout, že jest člověkem, kde člověk pro samou povrchnosť ani nepřijde k jednání, proto že v pravdě lidskou půdu ztratil, kde člověk tím ustavičným a stálým přetvářením-se konečně

v skutku sám sobě zmizí, tak že mu musí voňavky, pomády a líčidla nahradit, co v jeho vnitřku volá tak hlasitě o hrozné, strašné duševní zpouště a prázdnotě.

Kdyby nemělo být lidu, člověk řádný by se buď udusil v tom bahně hlouposti, aneb by musil nad sebou zoufat, tak jako zoufá nad lůzou tou, která v hedbáví jen choulostivým oudům hoví, v prázdnotě duševní si libuje a sama pokroku lidstva nedůstojna a neschopna, vzdělanců si přezdívati dá. Není to jen vzduch, který nás občerství, když z města si do vsi vyjdeme; ale jest to lid, zdravý, svěží, schopný, přirozený, k životu uspůsobilý. Lid městský jest z více tak ničemný, jako městský vzduch a člověk se leckdys zoufalosti vytrhne z klepet, když uteče z města. Z lidu musí vyjít, kdo chce lid spasit. —

Představení v Táboře rychle se opakovala. Nejprvé jen dvakrát za týden, později ale již ob den, což se ovšem též hlavně řídilo dle toho, zdali Jaromír a ostatní herci si troufali obstát. Jaromír ovšem pracoval, seč jeho síly byly; že ale již mnoho kusů a mnoho úloh měl napřed hned z Prahy prostudovaných, přišlo mu to zde výborně vhod, tak že mu vždy ještě zbývalo času tolik, aby již opět napřed do budoucnosti pracoval, aby budoucí jeho síla se rozvíjela vždy výdatněji a mocněji.

Již ani při starých hercích to nezůstalo. Prohlídl Jaromír velmi snadno, který z nich schopnosti jeví a který nijaké. Přibylo k nim mnoho nových, dílem z Tábora samého, dílem i od jinud; neboť co

byli poznali, jaký člověk jest Jaromír, přestalo u nich štítění-se, státi se hercem. —

Byla neděle a naši herci dnes právě nehráli, a protož se na vybídnutí Jaromírovo usnesli na tom, že udělají malý výlet do některé z okolních vesnic. Odpoledne vyvandrovali vespolek ve vší svornosti, a byli veselí, až se kopce zelenaly. V nejbližší vesnici byly na návsi koníčky, a na vybídnutí Jaromírovo si všichni na ně sedli a při flašinetu byli šťastní jako děti. Což se lidé tomu nadivili, že tak velcí mužští si hrajou na takové dětiny! Celá ves skoro byla vzhůru, a nepochopili to dříve, jak se to může stát, aby střízlivý člověk si zasedl na koníčka, až když se jim řeklo, že to jsou komedianti. Pak ovšem jim padly šupiny na jednou s oka. I Lambera byl tenkrát vesel a jezdil zrovna na koníku za pánem svým.

„Kam odtud půjdeme, pane Sušile?“ tázal se Jaromíra Lambera, když byli s koně slezli.

„Kam jinam, nežli do hospody? A chceš-li, jdi napřed.“

„Dobrá, půjdu. Uvidíte, že nejsem s vámi nadarmo.“

A Lambera odešel.

Ve vesnici nastal zatím čilý život. Neboť to šlo jako ohněm nebo větrem, že jsou zde komedianti a mladý i starý běžel jako o přítrž, aby uviděli ty, kteří také hrají na krále, ba ještě na větší potentáty, jak jejich představený ujišťoval. A poněvadž se tito ubírali do hospody, jaký div, že se

i ostatní lid hrnul do hospody, a ještě menší div, že měl z toho hospodský radosť.

A kdyby nebylo na návsi bývalo dětí, věru že by byla náves najednou jako osiřela. To cítil zvláště koničkář a potom zpěvák jeden, který na malovaném plátně ukazoval rákoskou, kterak čert lapil jednu peklu propadlou duši. A poněvadž tento zpěvák právě zpustil, když šel Jaromír okolo, zastavil se Jaromír u něho, a poslouchal, až tento vyzpívá svou událosť, která se jistotně stala v městě Inspruku v zemi Bavorské. A žeť pak Jaromír za vyzpívaný hlas zpěvákovi zaplatil po pansku, chlubil se písničkář ještě dlouhý čas, že umělec umělci přeje.

Zatím se byla sešla do hospody i okolní muzika, jak obyčejně nazývají muzikanty, sešli se hoši a holky a zábava byla hotová.

Když Jaromír vešel do hospody, ohlídl se nejprvé po Lamberovi, neboť věděl, že tento neodešel nadarmo před ním do hospody. A v skutku rozpřádal Lambera kolem sebe zvláštní život, nic si nevšímaje, kterak a zda-li se baví ostatní. Jaromír zastavil se ve dveřích, a viděl, kterak Lambera odcházel právě od jednoho z hochů a blížil se k jedné dívce, kterézto ukazoval na Jaromíra. Jaromír mu sice nepokynul, ale Lambera šel k němu a šeptal mu do ucha: „Dejte si pozor na toho hocha tamhle v koutě a studujte žárlivosť.“

Jaromír mu stiskl ruku jako na znamení, že mu rozumí. Divili se ovšem mnozí lidé, kterak to, že slušně oděný Jaromír tak důvěrně obcuje s nuzným

patrně Lamberou, a nevěděli nejprvé, mají-li mít Jaromíra za přestrojeného flamendra, aneb Lamberu za přestrojeného pána. Zdá se ale, že poslední náhled zvítězil, protože povídali moudřejší z občanů, že je u komediantů všecko možné. A s nimi se zdála i souhlasiti ona dívka, protože, když Lambera se vrátil od Sušila, se chovala k Lamberovi o mnoho přívětivěji, než-li před tím.

To ovšem také zpozoroval onen hoch v koutě, a ihned se přiblížil ku své holce, a začal ji vzadu tahat za sukni. Holka ale nezdála se rozumět podobné jemnosti a poslouchala více na slova Lamberova, nežli aby se obrátila za hochem svým a pohledem ho smířila. Chtěla jej snad rozdráždit?

I Jaromír se přiblížil k malému skupení, co zatím hudba vířila a mládež se točila v kole. Jaromír nespustil hocha ani s oka. Každý jeho pohyb zpozoroval, každé mrknutí okem mu bylo důležité dost, než aby mu ušlo. On na obličeji jeho takřka visel a nebylo jednoho trhnutí pyskem, které by byl nezpozoroval. Hoch ale celý byl pohřížen do dívky své.

Lambera bral dívku za ruku.

„A vy byste mi nevěřila?“

„Bodejť že nevěřila, protože nemluvíte pravdu.“

„A což kdybych přece mluvil pravdu?“

Holka sklopila oči a neříkala nic.

„Tančíte ráda?“

„Kdož pak by rád netančil!“

„A což pak nemáte žádného hocha ještě, aby s vámi tančil? Vždyť jste mladá a hezká!“

„I což ten! On o mne nedbá. Ale dobrá. Já mu taky ukážu, že nedbám o něho. Za jednoho deset.“

„Třebas mne.“

„Vás? Haha! Co bych s vámi dělala?“

„Nu, a kdybych vás chtěl provádět? Myslíte, že neumím tančit?“

„Může být, že ne. Posud jsem vás neviděla.“

„A což, kdybych vás vzal k tanci? Šla byste?“

„Proč bych nešla?“

„Solo!“ vzkřikl Lambera a hodil muzikantům dva stříbrňáky na talíř. Lidé v hospodě sotva svým očím věřili.

Její hoch stál jako na špendlíkách.

„Ty jsi šťoura!“ pravil k němu jeden z hochů. „Stojíš zde jako z marcipánu panák, a necháš ji se otáčet s kýmkoliv.“

„I nech ho, on zkoprněl!“ pravil druhý. „Mně se to stát, aby přespolní mi tak pro nic za nic vzal holku, já bych mu podrazil nohy, že by je roztáh', jako ta zemská žába!“

Ale náš hoch neslyšel. Oči mu jen hořely a divoce se koulely v hlavě. Zatínal pěstě, ale nevěděl si jak pomoci.

„Nu, jest-li pak ne?“ pravil jeden z těch hochů k Jaromírovi. „Vždyť je to beztoho nějaký poběhlík, a tady nám bude dělat nějaké fuky!“

„Odpusťte, není on, zač jej vydáváte,“ odpověděl Jaromír. „Jest on můj přítel, a kdo mu ublíží, má se mnou co dělat.“

„Jeden asi jako druhý!“ zabručel onen a otočil se na patě.

„Ten tady bude chtít mít pré?“ pravil zase druhý stranou k prvnímu.

„Když chce být Skora hlupákem, nač mu cpát do hlavy moudrosť?“ pravil zase první. „Proč mu ji nevytrhne z kola?“

A Skora už se sotva držel na nohou. Snad by byl již i po Lamberovi skočil, kdyby byla muzika v tom nepřestala hrát.

„Bravo!“ tleskal Jaromír Lamberovi a za jeho příkladem tleskali všickni herci, kteří zde byli přítomni.

Skora stál jako opařený. Horký pot se mu řinul po tváři, a ňádra jeho se prohýbala, jakoby sám byl tančil půl hodiny.

Lambera se zastavil s holkou zase nedaleko Skory, kolem něhož se stavěli oni dva hoši, kteří před tím vybízeli jej na Lamberu.

„Chcete nějaké pouti, Kačenko?“ ptal se Lambera dívky, opět ji za ruku bera.

„Nechci. Já neráda jím sladké.“

„No, ale kdybych já vám je koupil!“

Kačenka opět sklopila oči, a Lambera z toho vyrozuměl, že ano. Vedl ji za ruku do síně k bábě, která tam prodávala pouti.

„Vyberte si, Kačenko!“

„I, já nevím, co je dobré. Vyberte mi sám.“

„Nevím, budete-li spokojena, co vám vyberu.“

„Budu. Vím, že tomu rozumíte.“

„A dle čeho to víte?“

„Protože umíte hezky tancovat. Takový člověk musí bývat často u muzik, a proto musí také rozumět poutím.“

A Lambera jí vybral a narovnal do zástěrky. Kačenka se chtěla vrátit do hospody.

„Nechoďte tam, Kačenko, jest tam horko.“

„A co bych zde dělala?“

„Pojďte sem, sedneme si na práh a budeme si povídat.“

„To pojďte radší na dvůr. Tady chodí mnoho lidí.“

„Nemáte ráda lidi?“

„Co mi je po nich? Radší se dívám na ně, než aby oni se dívali za mnou.“

Šli na dvůr.

Skora zatím začal v hospodě řádit, a to tím více, protože ho oni dva hoši ještě podpichovali a slovem šťourali do něho, jakoby do vosího hnízda. A v skutku do vosího hnízda, neboť z jeho očí sršely žíhadla, a běda, kdo se k nim přiblíží.

„To bych se na to podíval!“ pravil zase první hoch.

„Já bych mu ukázal, kdo je s koho!“ notoval s ním druhý.

A Skora vyskočil jako lev.

„Zahrajte! Hrom do vás! Což jste zde, abyste mlčeli!“ rozkřikl se a hodil jim taktéž stříbrňáky na talíř.

Muzikanti zahráli. Skora ale netančil. Sedl si do kouta a směje se, díval se po všech, kteří tančí.

Jaromír šel k němu.

„Příteli, proč pak také netančíte?“ tázal se ho. „Vždyť jste si dal hrát!“

A to bylo jakoby nalil oleje do ohně, čili, jakoby strčil ruku do vosího hnízda.

„Proč také netančíte!“ opáčel po Jaromíru a dal se do divokého smíchu. „Chcete snad, abych tančil s vámi? Pojďte, ale já vám nestojím za vaše hnáty, že vám je nerozmačkám.“

A Skora zaskřípal zuby a zaťal pěstě. Šla z něho hrůza.

„Ale vidíte, proč pak jste nechal svou holku před tím stát? Toť se nesmíte divit, jestli s ní tančí jiný.“

„Ta ještěrka!“ zasýpěl Skora a čelo mu nabíhalo. „Však až přijde ten otrhaný oulisník, já mu spravím chuť!“

„Není on vinen, že si ho všímá holka víc, než vás. Vyť jste si jí nevšímal, a protož je vina na vás.“

„Haha! Chcete se o něho zastat? Myslíte, že se vás bojím?“

„Nerozumím vám!“

„Tedy mlčte, a nedopalujte mne!“

V tom vešla Kačenka do hospody.

Skora byl skokem u ní.

„Kdes byla?“

„Kde jsem chtěla.“

„Kdes byla?“

„Proč jsi se nešel podívat.“

„Pojď tancovat!“

„Až potom.“

„Až potom? Potom nebudu chtít já. Pojď hned.“

„Teď nechci já.“

„Že nechceš?“

Kačenka místo odpovědi se obrátila a chtěla zase ven.

„Ouha! Kam jdeš?“

„Co ti po tom?“

„Kam jdeš? Nepůjdeš z místa!“

„Toť se ví! Protože velký pán poroučí!“

A již chtěla Kačenka odejít.

„Ani se nehneš odtud!“

Kačenka se dala do pláče. Jaromír se mezi ně vmíchal.

„Neubližujte té holce. Ona za nic nemůže. Vy ji týráte!“

„Pane, jest-li se vám líbí, zde vyplácíme hotovými.“

„Nechtsi, ale holce ublížit nesmíte!“

„A jest-li jsem já jí ublížil, po tom není nic lecjakému vyšeptalému panákovi a kdyby měl třebas ještě jedny kníry!“

„Nedej se!“ křičeli druzí.

Lambera vešel. Skora se chtěl vrhnout na něho, ale Jaromír ho zachytil a trhl jím nazpět.

V okamžení byli v hospodě dvě strany. Na jedné herci, na druhé hoši z vesnice.

Skora chytil Jaromíra kolem plécí a chtěl ho vyzdvihnout. V tom ale přiskočil Lambera a jako hračkou vymknul Jaromíra z rukou Skorových.

Ale sotva že ho pustil, již se ho chopilo několik jiných rukou a dříve nadání byl ze dveří ven.

V tom ale Lambera měl zvláštní nápad.

„Hrajte!“ vzkřikl na muzikanty a tito spustili. Lambera vzal Kačenku a dal ji Skorovi do rukou a několikrát sám je otočil. Jako by dotknut kouzelným prutem, zapomněl Skora na pračku a na všecko, a ještě několik taktů, a již tančil a vejskal, že nebyl k poznání.

To smířilo obě strany: herce i hochy. Každý se chytil holky své a již to šlo, jakoby se bylo pranic nepřihodilo. A když na to hned vešel Jaromír mezi ně a uviděl vše v nejlepším pořádku, chytil také jednu holku a točil sé s ostatními, jakoby všechněch jich kamarád.

Byli veseli až zrovna dost. A smíchu a veselí nebylo konce, když si pak vespolek svorně vykládali, proč který z nich co dělal.

Skora se pak již Kačenky ani nespustil.

Jaromír ale svou první studii musil zaplatiti vyhozením z hospody.

XV.

V Náhlovicích byli lidé sice již poněkud střízlivější, proto ale ještě přece ti sami, jako byli jindy. Jest to tak všude. Nejhůř bývá, než to člověk u nich přestojí: neboť v ten čas se brousí vtip i hlouposť nemilosrdně třebas o lepší stránky člověka. A běda člověku, který se zpronevěřil jich dosavadním náhledům a nadějím, jaké měli o něm a jaké kladli na

něho. Když pak to ale člověk přestál, pak to již jde z volna. Jest-li že o nás mluvili dříve, jako když to jde s kopce, mluví o nás teď, jako když to jede po rovině. Jsme zapsáni do rejstříka ztracených lidí, a vytáhnou nás z něho tenkrát, když potřebují nějaký příklad pro uvarování. A nebohý Jaromír sloužil teď za příklad sběhlého studenta.

Ale jak jsem již pravil, fantasie lidská se konečně unaví na předmětu jednom, když jí tento nepodává vždy nové, vždy jiné potravy. Fantasie jest nejbujnější labužník všech labužníků tohoto světa; hnedle nasycená a snadno přesycená se odvrátí ku stravě jiné, nové, a proto lahodnější, aby s touto vyvedla to, co s předešlou.

Jaromír byl podle soudu nejvyšších a nejmoudřejších v Náhlovicích prohlášen za komedianta, a tím bylo jako konec všemu dálšímu mudrování, neboť v Náhlovicích počítali komediantství mezi poslední věci člověka. A protož, jak již povídám, co platno říkat ustavičně, že je Jaromír komediantem, když už to každé dítě zná dříve nežli abecedu, když to vrabci již zpívají hned z rána, než jdou za Sušilovou stodolu na snídaní? Jeť sice lidská pověst silnější a trvanlivější, nežli ten nejprudší vítr; ale i lidská pověst konečně se s větrem uloží někam tam za hory a jenom časem lehký šelest listů stromových a slov lidských upamatuje na to, co bylo, co ale již více není, jak to bylo.

Poslední čas začaly ale zase o Jaromíru proskakovat podivné pověsti, jako vlnky na rybníce. Těch

několik vlnek si něco povědělo, stala se z nich vlna, a již bylo na rybníce vln, ty přivolaly vítr, a Náhlovičtí si vypravovali, že s Jaromírem drží jistá mladá hraběnka.

To přinesl kmotr Horák domů z Prahy, tak jako onehdy, že se dal Jaromír mezi komedianty. A proto že se první věsť jeho potvrdila na slovo, ba až na puntík: kdo by se mohl nyní ještě opovážit, a pochybovati o pravdivosti slov kmotra Horáka? Ba kmotr Horák to dotvrzoval tak určitě, a zaklínal se tak po hříšnicku, že to slyšel: že proto již nemohl nikdo o pravdě toho pochybovati. Ale tenkrát to šlo lidem tíž, aby to pochopili. Hraběnka? Aj, aj! Vidíme — to je něco zvláštního! A protož jest-li to šlo tenkrát s Jaromírem, jako když to jde s kopce, šlo to s ním nyní, jako když to jde do kopce. Kmotra to nepovídala kmotře s takovou rychlostí, jako tenkrát, neboť jí samé že nešlo tak snadno do mysli, kterak to možná, aby s Jaromírem držela hraběnka, mladá prý, hezká, a jak někteří řekli — i bohatá. To se přece musí jak náležitě ze všech stran rozvážit, než se to poví kmotře sousedce, aby se jí zároveň taky mohlo vysvětlit, kterak aneb zdali vůbec je to možné.

„Vida, vida!“ řekla kmotra Horáková, když to dostala od muže svého z první ruky.

„Ale jděte! Je-li pak možná!“ říkala zase jiná kmotra, když jí to Horáková svěřila jako mezi čtyřma očima, aby se nenadělalo zbytečných klepů.

„Podívejme se! A jest-li pak si ho vezme?“ pravila zase třetí kmotra, když jí to byla zase druhá kmotra svěřila jen tak jako mezi čtyrma očima, aby prý lidé z toho nenadělali hned, že je už Jaromír skutečným knížetem, a že už může jezdit se čtyrma.

Komu to ale nechtělo do hlavy, byl domkář Brouček. Ten dnes seděl v hospodě ve svém obvyklém aneb oblíbeném koutě a díval se ustavičně jen do sklenice, jakoby tam to stálo, kterak to možná. Ani se neohlíd' kolem sebe; neboť to by v tom musil vězet sám čert, aby on tomu nepřišel na grunt, když už tak mnohým věcem přišel na grunt? Ale tahle ta věc byla trošku jinší, nežli ty druhé věci, a proto se Brouček tak neodvratně díval do dna své sklenice; avšak právě proto není ani jinak možná, nežli že tomu musí přijít na grunt.

A ani tomu nezdál se býti dvakráte povděčen, že vrazil do hospody právě kmotr Horák; neboť když ho tento pozdravil, kývnul Brouček jenom na polo hlavou, jako by chtěl dát na srozuměnou, že to už hnedle má, jen aby kmotr Horák do něho nemluvil.

Kmotr Horák musil mít ale bez pochyby dnes prazcela jiné myšlénky, než-li domkář Brouček, aneb že mu nic na tom nezáleželo, jaké myšlénky Brouček má.

„No, no, Broučku!“ pravil. „Vyť koukáte dnes do té sklenice, jakobyste z ní něco lovil!“

„A kdybych lovil, pak to jistě vytáhnu, jestli to chytím,“ odpověděl Brouček, položil ruku na stůl a podíval se na Horáka. To bylo ponejprv, co dnes Brouček odvrátil oči od sklenice.

„No, no! A co pak tam vlastně lovíte?“

Brouček vzal sklenici do ruky, podíval se jako skrz ni, jest-li tam v skutku něco loví, připil si, postavil sklenici zase na místo, odkašlal si a pravil: „Co lovím! Kdybych já věděl, co lovím, nemusil byste se mne ptát. Ale to je tak! Což je platno, ať si člověk přemýšlí, až ho hlava brní, dál to nepřivede. Co ze mne může už jiného být, nežli domkář? Za mnou se už dvířka zavřely. A řekněte sám, kmotře Horáku, jest-li ano, anebo ne? Kdybych přemýšlel na příklad o tom, kterak bych si mohl vaši chalupu přihradit ku svému baráku, zdali pak mi ji dáte dobrovolně?“

Horák se usmál.

„Na mou duši, vy mluvíte moudře. Neboť to víte, že bych to neudělal, ani kdybych chtěl, nemoh' bych to udělat. To mi věřte, Broučku, ani kdybych chtěl, nemoh' bych.“

„Zde to vězí, kmotře Horáku. Tam to je. Vy jste to trefil. Člověk nemůže, ani kdyby chtěl. Ale řekněte mně jen to, kterak se to může jen taky stát, že člověk chce?“

Horák se zase usmál a mrknul na Broučka jako na znamení, že už začíná vědět, na čem asi jest, a že už zná jako na polovic, kam Brouček měřit začíná.

„Inu, inu,“ pravil. „Viďte, to je šlakovitá věc. Sakvientská věc to je, viďte Broučku? Je, nebo není?“

„Toť se rozumí!“ přisvědčil Brouček. „A hraběnka je přece víc, než-li vy, to přece mi přiznáte, kmotře Horáku. Je, nebo není?“

Horák již byl doma.

„Toť se ví, že je! Jak pak by nebyla! Ale za to je taky Sušil něco víc, než vy, Broučku, to mi taky přiznáte. Je, anebo ne?“

A teď si Horák mrknul sám pro sebe, neboť byl tomu rád, že dovedl Broučka taky podobně odmrsknout za to, že má být hraběnka víc, než-li kmotr Horák.

„Inu!“ řekl Brouček. „Kdož pak se rovná k Sušilovi?“

„Kdo se k němu rovná? Ten, kdo může, Broučku, ten se k němu rovná.“ A při tom myslil: Já se přece mohu rovnat k Sušilovi!

„Inu! Ale já se k němu nemohu rovnat!“ řekl Brouček.

„Ah tak! Teď to je, jak se to patří. Tedy ten se k němu nemůže rovnat, kdo se nemůže. Ale teď k věci. Což pak vy tomu nevěříte o Sušilovi? Vždyť jsem to já přines' z Prahy!“

„Inu, já tomu věřím na slovo. Ale myslím si, že ten Sušil má z pekla štěstí. Tu se myslí, že je jeho syn jako nic, zrovna tak jako nic, a najednou se začne povídat, že s ním drží hraběnka. Máte z toho rozum, kmotře Horáku?“

„A proč bych já z toho nemoh' mít rozum, když ho mám?“

„No, já jen tak povídám. Ale hleďte, já z toho nemám rozum.“

„Co škodí, Broučku, co škodí. Dary jsou rozličně rozděleny. Nemůže to každý mít. Ačkoliv jsme

spolu stejně dlouho chodily do školy —“ usmíval se kmotr Horák, a myslil si: „Teď jsem ti vlastně dal, neboť se sám vyznáváš, že mám já víc rozumu, než ty.“

Domkář Brouček byl ale šelma. Tak jakoby všecky myšlénky Horákovy byl uhodl až do dna.

„Hm!“ pravil. „A vidíte, kmotře Horáku, všecko jste taky ještě s hůry nesundal. Jest toho tam ještě dost, co vy nevíte, a možná, že vím já ledacos, co zase nevíte vy. Když toho víte tolik, povězte mně tedy, která hraběnka že o Sušila stojí?“

„Vy to víte?“

„Vím, nevím. Ale já myslím, že to vím.“

Kmotr Horák vyvalil na něho oči. Že ho Brouček dovede tak nenadále seknout, na to si byl nepomyslil.

„A kdo vám to řek'? Byl jste v Praze?“

„Což pak myslíte, kmotře Horáku, že musí jít člověk teprv pro všecko do Prahy, aby to měl? To nomusí, kmotře. A zavřete Prahu jen čtrnáct dní a nevezte jim tam ani zrna obilí, a uvidíte, komu se bude dříve stýskat, jest-li nám po Praze anebo Praze po nás. Mám pravdu, nebo ne?“

Kmotr Horák neodpovídal. Ale myslil si: „To je zatrolený člověk, ten Brouček, neboť na mou duši, on má pravdu.“

Nevím, jak dlouho by se byla tato rozmluva ještě mezi nimi střídala, a jakého by vzala posléze skončení, kdyby byl najednou nevešel do hospody Sušil otec a s ním několik sousedů.

Neboť to bylo velice divné kmotru Horákovi, že jde dnes Sušil do hospody, protože od posledního výstupu ještě nebyl ani práh překročil a vůbec s nikým takřka nemluvil, aspoň o synu svém dokonce ne. A proto upřel na něho kmotr Horák oči, jakoby do něho chtěl střelit. Myslil si: „Jak pak asi ten Sušil to nese?“

Ale prapodivná věc: Sušil byl veselý.

„Ahá!“ myslil si hned na to kmotr Horák. „Přemáhá se! Toť se ví, že se přemáhá — jak pak ne? Ale však já to na tobě vytáhnu, milý Sušílku, jestli se jen přemáháš, anebo zda-li ti jde ta tvá veselosť od srdce.“

Neříkal ale kmotr Horák prozatím nic, ale jenom mrknul na Broučka, jako na znamení, že on tomu také přijde na grunt. Nezačal ale tenkrát zatáčet svou řeč z daleka široka, nýbrž uhodil, jak myslil, zrovna do plného.

„Nu, a co dělá váš pan syn, kmotře Sušile?“ tázal se, a usmíval se jako půl satana; ba zapomněl tenkrát i mrknout na Broučka.

„Zkazuje vás pozdravovat, kmotře Horáku,“ odpověděl Sušil.

Horáka jakoby polil. Takové odpovědi se nenadál. Nevěděl kam s tím, zda-li v pravo, anebo-li čehy.

„Ajajaj!“ pomyslil si kmotr Horák. „Mělo by to být pravda? Či se mi Sušil jen tak vytáčí? Toť se rozumí, že se jen tak vytáčí. Ale však já tomu přijdu přece na grunt, zda-li je v skutku veselý!“

A na hlas řekl: „Mluvil jste s panem synem, kmotře?“ a na slovo „s panem“ dal zvláštní důraz; myslil si při tom: „Mně se zdá, že už tě mám, kmotře Sušilku!“

„Tak jako bych s ním byl mluvil, kmotře. Psal mi nedávno, a já co nevidět za ním pojedu,“ odpověděl Sušil.

„Psal mi? Za ním pojedu?“ myslil si zase domkář Brouček ve svém koutě. „Na mou duši, už je to! Už to je! Hraběnka si ho vezme a on pojede na svatbu!“

A Brouček již myslil, že tomu přišel na grunt.

Trochu jinak si to myslil kmotr Horák, ale jinými slovy skoro totéž. Ačkoliv se tomu divil, že Sušil pojede za synem.

„No, to je hezky, kmotře Sušile, že jste si již s panem synem porozuměli,“ pravil na to Horák, u sebe si ale myslil, že to není hezky. „Vždyť jsem já si to vždycky myslil, kmotře, že si dáte říci!“

„Co že si dám říci?“

„Inu, já myslím, kmotře, že dáte jeden druhému jako za pravdu, či pan syn vám, anebo vy panu synovi.“

„A což pak vy myslíte, kmotře Horáku, že já k vůli vám se budu se synem prát, abyste vy z toho měl potěšení? To já vám k vůli ještě neudělám, ani k vám nepůjdu žádat za dovolenou.“

„Vida, vida!“ myslil si domkář Brouček. „Přece je Sušil víc, nežli kmotr Horák. Teď mu to řek' Sušil zrovna do očí, že se mu nemůže vyrovnat!“

„No, no, kmotře," vyhýbal se Horák. „Vždyť jsem já to tak zle nemyslil. A jest-li jsem řek' něco víc — nu, vždyť se podruhé může říci něco míň."

„To taky bude nejlépe, kmotře Horáku!"

„Proto já ale nikdy neupíral, že váš pan syn vám ještě jednou udělá radosť. Nu, a když mu to tak nyní přišlo —"

„Co, můj syn? A jak pak by on mi neudělal radosť? Což myslíte, že zapomněl, že jest Sušil? Myslíte, že se on zapomněl? kmotře Horáku, on se jmenuje Sušil, a ten nikdy nezapomene, že musí dělat Sušilům česť!"

„No, a vidíte, vždyť jste mu to sám tenkrát upíral!"

„A co vám je do toho, kmotře Horáku? Jest-li jsem já mu to upíral, byl jsem já otec, a co takový moh' jsem si něco víc dovolit, nežli vy, kmotře Horáku! A jest-li jsem tenkrát mluvil jinak, mohu dnes mluvit zase jinak; neboť to víte sám, že člověk se později zase může rozmyslit jinak. Když ale myslíte, že mne dopálíte, kmotře Horáku, to vám musím říci, že byste musil tuze časně z rána si na mne přivstat, abyste mne dopálil. A jest-li vám můj syn někdy něco udělal, že jste nyní proti němu: nu, však on vám to ještě může nahradit!"

„Vždyť já proti němu nic nemám," bránil se Horák. „A vždycky jsem držel na něho."

„Na tom mu asi málo záleží, kmotře Horáku."

„Inu, a proč by mu na tom nemohlo záležet?"

„Protože mu zkrátka na tom nezáleží, rozumíte kmotře?“

„No, vždyť já už nic neříkám!“

„To jste moh' říci hned, a bylo by to kratší.“

Kmotr Horák byl hotov, a nedomakal se na dno. Teď si ale taky odkašlal Brouček, a mluvil: „Já jsem si to sám taky myslil, že on při tom nezůstane!“

„Při čem?“ ptal se zprudka Sušil.

„Inu, při těch komediantech!“

„A proč by při nich nezůstal?“

„Což pak už není od nich pryč?“

„A proč by byl od nich pryč? Když já chci, aby při nich zůstal.“

„A hraběnka?“

„Ano, ta hraběnka!“ podporoval v otázce Broučka Horák.

V tom se otevřely dvéře, a do hospody vkročil Jiří, beranici maje na hlavě, a sukovitou hůl v ruce.

„Hospodin vás pomiluj!“ pozdravil sousedy.

Jako mimovolně řekli všichni jednohlasně „Amen!“

A Jiří šel od souseda k sousedu a prohlížel si každého s velikou pozorností. Když ale přišel k Sušilovi, vzal ho za ruku, a pravil: „Jste vy Sušil?“

„Jsem!“ odpověděl tento.

„Otec Jaromíra Sušila?“

„Ano!“

„Elemente! Vždyť jsem si to myslil hned. Jeť syn otci podoben, jako voda pramenu, z něhož vzala počátek. Avšak vy jste třikrát šťastný otec, že máte syna, jako jest Jaromír Sušil!“

Všickni se podivili této řeči, nejvíc snad ale Sušil sám.

Jiří poodkročil od Sušila, a začal s povýšeným hlasem:

„Boží bojovníci!“

Všichni najednou myslili, že chce k nim mít kázaní, a poznamenali se znamením kříže.

A Jiří mluvil takto:

„Běda národu, který se lásky vzdal, a běda otci, který přestal syna milovat! Ječ v našich synech všecka naše naděje. Otcové naši mnoho zhřešili, neboť zapomněli, že jim slavných předků duch je dán v dědictví; otcové naši mnoho zhřešili, neboť nám zanechali vědomí vlastní naší bídy. Do třetího pokolení mstí se otců hřích, a my ještě zkoušíme nyní, že zhřešili otcové naši. Ale veleben buď Hospodin! Neboť v mláďatech našich vzbudil jiný duch! Jiná bude žeň, neboť je jiné osení. Však za trest nerozumí více otec, co počíná syn, neb na božího bojovníka opásán je syn. Buďte svorni! Podemeleť nesvornosť i nejpevnější hráz. A když bůh kletbou stíhat chce své národy, aj sémě nesvornosti hodí mezi ně, a národ zahyne, v němž nesvornosť je silnější, než láska k člověku! Vy, kdo jste otcové, milujte dítek svých. Tenkrát nesvornosť slavívá pravou žeň, když do domu se dostane, když otec nevře na syna, když bratra dáví syn. K vám mluvím, poněvadž vám ještě pevné jádro jest, jež nenahlodal červ. Avšak již tráví na mnohém z vás rez! Zmužte se, ať čisti jste, jak slunce, které vychází, ať vznešení jste, jako boží bojovníci! Ječ

práce mnoho, málo dělníků. Věz každý z vás, že národu prospívá jenom čin! Nám třeba lidí, neboť jen *člověk* činu schopen jest! A protož veleben buď, kdo se národu svému věnuje. Jeť síly potřebí, a nemá každý síly dost, by sloupem stal se národu. Avšak třikrát šťastný otec ten, z něhož vzal takou sílu syn, že národ sílu tu v něm ucítí, a šťastná matka taková, neboť za příklad postavena bude lepším potomkům, že matkou byla syna velkého. Již tedy vzmužte se, boží bojovnici, a syny odchovejte nám, že chloubou ještě budou vnuků svých! Jeť patrno, že půda jest zde prospěšna; neboť již jeden z vašich synů důstojný jest boží bojovník! Jej ctěte, ctěte každý sebe zvlášť, a nezapomeňte, že *člověk* v každém z vás, jenž povolán, aby byl boží bojovník na věky věkův!"

„Amen!" pravili všickni jednohlasně, a poznamenali se křížem, neboť myslili skutečně, že k nim měl Jiří kázaní. A Jiří zde mezi nimi v skutku stál jako boží bojovník, tak že úctu musil mít k němu každý, kdokoliv se na něho podíval.

Jiří se opět přiblížil k Sušilovi, vzal ho za ruku a pravil:

„Otče Sušile! Vám vzkazuje hraběnka Klenoveská, jestliže byste ji chtěl poctit svou návštěvou. Důležitou věc že má s vámi vyjednat. Svolujete?"

„Svoluju!" odpovědél Sušil.

Sousedé koukali jeden na druhého, a v jejich očích bylo možná číst: „Už je tomu tak! Už je to pravda!"

Na to vytáhl Jiří z kapsy nějaké tištěné listy, a když je rozbalil, bylo vidět, že jsou to noviny.

„Zde čtěte o synu svém, otče Sušile!“

Otec Sušil vzal noviny do třesoucí ruky své a četl. Oko se mu časem zalilo, tak že nemohl čísti dále. Bylo ale patrno, že to slza pýchy, že to slza radosti. A když si opět utřel slzu s oka, tu se radostný úsměv rozložil kolem jeho úst, a on s toužebností otcovskou četl dále.

Všechněch oči byly k němu obráceny.

Když Sušil dočetl, podíval se vděčně na Jiřího, složil opět noviny, aby je Jiřímu vrátil.

„Ty si nechte, otče Sušile. A vězte, váš syn že je klenot národa, neboť veřejně si bude národ povídat, kterak ku prospěchu jeho pracuje váš syn. To, co jste o něm četl dnes, není snad jen jediné; neboť od nynější chvíle neuplyne ani týden, aby podobně si o vašem synu národ nevypravoval, jehož se stal již majetkem. A hle, otče Sušile, to syn je váš!“

Otec Sušil sotva mohl mluvit.

„Odpustí mi Jaromír?“ ptal se Jiřího, za ruku ho bera, a slza se třásla opět v jeho oku.

„Elemente! Snad vám má odpustit, že jste jeho otec?“

„Avšak já mu ublížil!“

„Aj blesku na nebi! Toť jste chybil! Ale což myslíte, že váš syn je tak slabý boží bojovník, aby nedovedl odpustit otci? Elemente! Zde jeho jmenem podávám vám ruku svou, že vám odpouští. Sem dejte

také ruku svou, ať synu vašemu mohu zvěstovat, že otec se syna hodným stal!“

Podali si ruce.

„Elemente! A kdy chcete se mnou do Prahy?“

„Kdy vám libo!“

„Tedy ještě dnes!“ A stranou pravil: „Elemente! Již jest otec smířen!“

„Budiž!“ doložil Sušil. „Třebas ještě dnes.“

„Hospodin vás pomiluj!“ obrátil se Jiří k ostatním odcházeje. „Ode dneška ať to každého z vás pýchou naplní, že se Jaromír Sušil mezi vámi narodil!“

Když odešli, věru že ani Horák ani Brouček nevěděli, kterak do toho. Nevěděli, co četl otec Sušil v novinách; ale v novinách o svém synu číst — věru, že by to mohlo být jak náleží pravda s tou hraběnkou. A teď ona otce k sobě zvát?

„Na mou duši je to pravda!“ pravil Brouček a dopil.

XVI.

Poslední událost zůstavila Náhlovickým látky k přemýšlení a povídání až dost. Postava i řeč Jiřího, jeho náhlé objevení-se a zase zmizení zároveň s otcem Sušilem, jeho vyjádření se o Jaromírovi musilo nutně vyvolat zcela jiný obrat v názorech a v smýšlení Náhlovických. Škoda jen, že tam Jiří se nepozdržel déle, aby jim to vysvětlil jak náležitě do podrobna, tak aby věděli všecko, pravšecko. Neboť to je všecko

již patrno, že všichni Jaromírovi přejí, že je Jaromír tak mnoho zajímá — zkrátka věděli by rádi, na čem jsou. A k tomu ještě ta šlakovitá věc, že musil ten podivný člověk Jiří vzít Sušila otce zrovna tenkrát s sebou, když jim byl nejvíce zapotřebí, an jediný mohl jim dát vysvětlení, na čem vlastně jsou, a co vlastně tenkrát četl v novinách! Zdali to přece v skutku bylo o hraběnce, a zda-li k nim přijede do Náhlovic již se čtyrma, a neb-li to bylo něco o jeho komediantství.

Patrno, že nám ve světě na soucitu neschází, jenom to potřebujeme popadnout s pravého konce.

Ale i v Praze se začínalo mluvit divně, pradivně. Neboť zprávy v novinách o Jaromírovi zněly tak určitě, jeho talent se zastával tak rozhodně: že se musilo o něm též mluvit zase rozhodně i určitě.

Pravý talent nás musí vždycky tak zajímat, že se k němu nikdy nemůžem chovat lhostejně. Kdo svým působením vyvolal u ostatních lidí jen lhostejnosť a vlažnosť, ten nikdy není a nebyl talentem. Talent musí vyvolat buď lásku aneb závisť, lhostejnosť ale nikdy. Láska o něm mluví zase s láskou, není slepá pro jeho vnady, ale taky se nekouká skrz prsty na jeho vady; závisť pak ujímá na skutečné ceně jemu, a je-li ještě raffinovanější — mlčí. Odpor ale budí zase odpor, a tak se musí stát talent předmětem všeobecné pozornosti! Láska i závisť jemu prospívá, a věru časem závisť víc než láska. Jeť láska k talentu více mírná, střízlivá ve svém působení; závisť ale snadno přijde do křečovitosti v upírání ceny, a tím se více jen budí pozornosť a vřelosť. Ovšem

když pak stůně závisť na křeče v žaludku: že pak se snadno sama odhalí.

A tak v skutku začali v Praze jedni plesat, druzí ale jen dvojsmyslně pokrčujíce rameny, odpovídali! „Nu počkejme! Nač pak začínat dřív, nežli třeba. Vždyť uvidíme, jak bude dál. Uvidíme, zda-li se nezačne brzy opakovat, uvidíme, zda-li nebude sám s sebou brzy u konce, uvidíme, jaký má fond, uvidíme, zda-li můžeme očekávat. Uvidíme, ale pochybujeme. A až uvidíme — nu, vždyť musíme vidět častěji, abysme uviděli, že vidíme.“ — Jářku, uvidíme!

Takováto závisť ovšem nemohla být příčinou, že také ředitele divadelního začal dloubat Jaromír do spánků. Musilo to zajisté být do spánků, protože zvláštně před usnutím mu často napadalo, proč se as tak zbytečných orací nadělá s Jaromírem, jakoby byl bůh ví co. A to ho mrzelo tím víc, že se s Jaromírem tak příliš mnoho nadělá, an je Jaromír spolupříčinou, že mu Grosser dal výpověď na kapitály. Při tom uznával velmi logicky, že není třeba již vlivu paní Grosserové, aby se musil stavět ředitel naproti Jaromíru, že on sám je dosti a dosti silný vlivem svým, aby Jaromíru širší cestu na divadlo pražské odříznul. Nebohý pán byl v skutku časem, jakoby se byl pominul, když si pomyslil na Grosserovou, ale stal se opět zase zcela logickým, když mu připadl na mysl Jaromír.

A což paní Grosserová? A což pán Grosser?

Nemoh' bych říci, že pan Grosser dělal paní své přílišné výčitky. Nenít ve velkém světě módou,

aby se dalo přílišné váhy podobným nepatrným maličkostem, jako když řekne paní Grosserová řediteli čtveráku, a ředitel když ji za to políbí.

A protož žila paní Grosserová s jedině milovaným manželem svým v skutku jako jeho druhá polovice; totiž: žili každý o sobě, aby nikdy nemusili dohromady tvořit celek. A paní Grosserová věru nezáviděla milovanému choti svému choutky podobné, aby se nemusil zbytečně mnoho zdržovati doma, a to snad k vůli ní.

Vždyť jeden druhého znal, vždyť jeden druhému věřil! — —

Naši komedianti se hnuli z Tábora.

Jak zcela jinaké bylo loučení jich, nežli přijetí! Když tam byli přišli — kdož to byli? Komedianti, kteří jsou dost dobří k tomu, aby si i méně poctivý člověk na nich brousil vtip, aby ústa si jimi vyplách' třebas kdokoliv. A teď? Již několik umělců s vědomím, se snahou, již zasvěcených, a mezi nimi Jaromír co pravá perla, která ode dne ke dni přichází více k uznání a ocenění. Když tam přišli — chladnost; a nyní? Věru, že se přátelé tak vroucně neloučí, jako Táborští s našimi umělci, jimž děkují za tak mnohý krásně strávený večer, za tak mnohý v skutku opravdivý požitek. A není to liché, že závidí Bechyni, kam nyní se naši lidé cestou ubírají, že pravím závidí při pomnění na ušlechtilé zábavy, jaké Bechyňským nastávají. Mnohá slza se zaleskla v oku, když Jaromír jim dával s bohem, mnohý mu žehnal za to, čím jejich městu tak ušlechtile prospěl. A byla

vděčnosť ta Jaromíru vyjevená tak všeobecná, tak nelíčená a srdečná, že mohl být Jaromír v skutku hrdým na to, kterak k ušlechtění mysli lidu byl valně přispěl.

A což Lambera! Kterak skákal, kterak se smál jako dítě radostí, vida vděčnosť, ana se tak nelíčená, tak opravdivá mladému jeho pánu podává! Ba musím k nemalé pochvale Lamberově ještě podat, že se o vyparádění svého pána vždy staral, jako o sama sebe to již dávno byl neudělal. Jeho pán měl šat, když hrál, vždy tak čistý, tak spořádaný, tak vkusný, že by mu nejcvičenější oko nemohlo nic vytknout. Každá zbraň, každý nůž, kterého Jaromír potřeboval na prknech, byl lesklý a čistý jako by je byl včera teprvé koupil, a Lamberova zvláštní pýcha záležela v tom, když si sám mohl vyznat, že se jeho pánu z herců nikdo, ani co do zevnitřku, nevyrovná. Jak samolibě si vždy prohlížel Jaromíra v šatnici, když tento měl vycházet! A kterak by ne samolibě, když na pána jeho nikdo nesměl sáhnout mimo něho, když on, Lambera sám pána svého strojil vždy od paty až do hlavy, a dříve ho z ruky nepustil, až stál před ním vymóděný jako panna! Kdo z herců se mohl chlubit podobnou obsluhou, ba kdo z nich se mohl chlubit jen obsluhou vůbec? Každý jiný herec byl pán a sluha v jedné osobě; ale zde byl Jaromír pánem a Lambera sluhou.

Lambera býval Jaromírovou druhou pamětí. Kasu mívali beztoho vždy společnou, kteráž, jak se samo sebou rozumí, ačkoliv ne přebohatá, přece vždy stačila daleko na vše, co potřebovali. A tu jakmile Lambera

spozoroval, že při některé z následujících her bude té či oné třebas nepatrné maličkosti Jaromírovi zapotřebí: již to Jaromír měl jako na zavolání, aniž by byl o to Lamberu požádal. Lambera jakoby byl zrovna Jaromíra studoval, co by tento mohl chtíti, aneb co potřebovati; v pravý okamžik ale bylo vždy vše při ruce, tak že se na Lamberu mohl spolehnout, skoro lépe, nežli na sama sebe. Stisknutí ruky, lehký úsměv na Jaromírových ústech — to odměnilo Lamberu více, nežli cokoliv jiného na světě; ba kdyby snad se ani Jaromír býval neusmíval: i tenkrát by se byl cítil Lambera odměněným za službu prokázanou. Jak živo by bylo žádnému nenapadlo, že to pán a sluha; tak bezrozdílně bylo obou obcování, tak srdečné obou k sobě se chování. Lambera takřka mládnul vedle Jaromíra. Ta kůra nenávisti k lidem v jeho duši byla beztoho již na několika místech prolomená; poznenáhla jí ale ubývalo kus po kuse a mizela zcela. Život nabýval mu zase nové ceny, víra v lidí se opět začala dostavovat, a šlechetnosť Jaromírova jím pohnula časem nemálo.

Naši tedy již sídlili v Bechyni; před nimi ovšem dříve už dostavila se pověsť jejich. Zde již bylo Jaromírovi o mnoho snadněji, umění svoje rozvíjet a sesílet, poněvadž to bylo již druhé místo účinkování jeho, a mnohá hra se zde opakovala, kterou byli hráli v Táboře. Proto ale přece nezůstala ani jedna úloha neprobrána; ba probíral jednu po druhé se vší důkladností a svědomitostí umělcovou, tak že každá z nich nabývala nové svěžesti, každá ale zvláště celist-

vosti a okrouhlosti. Nejedna z jeho úloh byla již jako z jedné litiny. —

Duševní práce jest namáhavá, těžká, protože požaduje všechněch duševních sil; ale zároveň není snad ze všech pozemských slastí nic sladšího a rozkošnějšího, nežli právě duševní práce. Možná že právě proto bývame tak velice nevrlými, když nás někdo nepovolaný vytrhne uprostřed duševní práce samé.

Jaromír se právě byl odvážil studovat Hamleta, aby se s ním buďto i na venku odvážil, aneb jej měl již v zásobě pro hlavní město. Byl právě v nejlepší práci, jak říkáme, když ho vytrhlo z ní nenadálé zaklepání na dvéře.

Vešel člověk již obstárlý, a s nesmírnými a nesčislnými úklonami kolem Jaromíra obskakoval. Jaromír byl z prvopočátku v skutku nemile vytržen a dosti nevrle se podíval na příchozího a mrzel se na sebe, že nerozkázal Lamberovi, aby nikoho k němu nevpouštěl. Ale když ta polovyzáblá osobička tak nevídaně okolo něho obskakovat začala, nemohl se udržeti smíchu. Vybídl ho, aby se posadil, a sám se posadil naproti němu.

Náš host začal velmi patheticky:

„Slavný umělče!“ a velmi hluboce se uklonil.

Jaromír se musil odvrátit, aby se nedal do smíchu zrovna jemu do očí. Neřekl ale nic, nýbrž poslouchal, co tento asi slavnému umělci přináší.

„Slavný umělče!“ počal tento ještě jednou a narovnal si na krku šátek, odkašlal si, sepjal ruce a mluvil dále:

„Nemyslete si snad, že nevím, co jest divadlo! Vím, že to byla vaše první myšlénka, když jste mne uviděl: že nevím, co jest divadlo. Ale věřte mi, slavný umělče, že vím, co jest to, dávati kousky. Tuze dobře to vím. O, nemyslete si, slavný umělče, že jest to tak snadné, tak lehké dávati kousky, tak jako se to řekne. To ne, tak snadné to není, slavný umělče, a myslím, že jsem vás již o tom přesvědčil.“

„Úplně!“ odpovídal Jaromír.

„Nu, tak tedy vidíte, když jsem vás již přesvědčil, že také tomu musím rozumět, když dovedu někoho přesvědčit. A myslíte, že jest to tak snadné, rozumět něčemu, aby člověk přesvědčil? To mi věřte, pane, to není dočista nic snadného, něčemu tak rozumět.“

„To poznávám na vás,“ usmál se Jaromír.

„Že poznáváte? Toť se rozumí, že poznáváte! Neboť na mně to přece musí být vidět, kterak je to nesnadné, něčemu rozumět. A hleďte, slavný umělče, jak jsem já přišel k rozumu! To vy asi nevíte, jak jsem já přišel k rozumu, ačkoliv moje děti to již všecko vědí, protože jsem jim to řekl. Tak obšírně jsem jim to řekl, že tomu až rozuměly, neboť vězte, slavný umělče, já jsem učitel ze zdejšího okolí.“

„Vy učitel? O, těch šťastných nebožátek, které učíte!“

„Nebožátek? Aj jak pak ne nebožátek, toť se ví, že nebožátek, neboť já je učím. Ale hleďte, slavný umělče, právě proto, že je učím, proto jsem učitel, abych měl z nich rozum. A že ho mám, to jste již

uznal sám. Avšak právě proto, že mám rozum, proto ho musím mít ze všeho, i z vás, slavný umělče.“

„Přeju vám mnoho štěstí, pane učiteli!“

„Nu, a hleďte, já vím, co to stojí práce a potu, takový kousek dávat. Vím to, protože vidím, kterak se člověk napotí, když je horko, a musí se dávat kousek. A myslíte, slavný umělče, že jest to již dost, jen takový kousek umět z paměti? To mně nikdo nepovídej, že jest na tom již dost! Na tom není dost. Neboť když to člověk umí jen z paměti: tu ještě neumí nic. Dočista nic. To není jenom tak! Slovo se řekne tak a slovo se řekne zas tak. Ale když se dává kousek, musí se slovo říci zrovna tak, jako je to napsáno. A z toho již vidíte za druhé, že tomu rozumím, proto že se každé slovo musí říci zrovna tak, jako je to napsáno. Slavný umělče, jest pravda?“

„Dočista.“

„Tedy vidíte, protože jest pravda, co já mluvím, mluvím také jen to, co jest pravda, protože mám z pravdy rozum. Ale já jsem učitel, a protože učím, mám také dítky, aby mne poslouchaly, aby měly rozum zase ze mne.“

„Ten jistě že budou mít při vaší obšírné důkladnosti.“

„Vy jste to trefil, slavný umělče. Vy tomu rozumíte. A poněvadž již nahlížíte, že mám rozum z vás lepší, nežli vy ze mne, proto si také musím myslit, že vy máte rozum, abyste mohl nahlédnout, v co já jsem nahlédl.“

„A co si tedy vlastně žádáte, pane?“

„Ano, neboť právě proto jsem k vám přišel. A teď jsem zrovna přišel až na ten třetí puntík, abych vám za čtvrté řekl, co si za páté žádám. Vidíte, že mám děti ve škole, a mnohé mám, které již nejsou ve škole, ba které již jsou dorostlé a některé i ženaté, a ty zase mají děti, které chodí ke mně do školy. A tam ty odrostlé děti již smějí chodit do divadla, protože již mají rozum, neboť jest tomu již dávno, co přestaly chodit do školy. A proto již mají za šesté rozum.“

„V tom s vámi souhlasím.“

„Tak tedy vidíte. Ale proto já přece zůstanu učitelem, toliko s tím jediným křesťanským rozdílem, že nemohu již ty odrostlé mrskat metlou, ty neodrostlé ale doposavad učím metlou moudrosti a cnosti. Ale tento křesťanský rozdíl žádá za sedmé, aby ty děti, které již mojí metle odrostly, nikdy nezapomněly, že chodily do školy, a že se jednou tomu naučily ode mne, co nyní umějí samy od sebe i beze mne. A proto se obracím k vám, slavný umělče, abyste vy mné byl v tom nápomocným, abyste mi podal ruku, tak že abych to vyvedl ve společnosti s vámi, co vy beze mne vlastně a podstatně podle všech rozdílů vyvésti nemůžete.“

Jaromíra začínala již přecházet trpělivosť.

„Pane, co si tedy přejete?“

„Nyní vám musím za osmé dokázat, že když to není tak snadná věc, kousek nějaký dávat, že jest to za deváté ještě nesnadnější, takový kousek napsati.

Neboť hleďte: Všichni naši divadelní tak zvaní básníci zapomínají, že vlastně chodili za desáté do školy nejen oni, ale za jedenácte i jiní lidé. Tu bývá v jejich kouskách za dvanácte špás, šprým a paškvil na učitele, že se musí křesťanský žaludek v člověku za třináctě obrátit. Na morálku zapomínají, a morálka musí být. Morální princip musí zvítězit, a kde ne, tam padni s morálkou i kus. Neboť jaký potom za čtrnácte div, když v mládeži hned hyne mravopočestnosť, úcta k šedinám učitelským, an si již kluk dovede s metly strhnouti smích? A tu já jsem za patnácté napsal kousek!“

Pan učitel vítězně hleděl na Jaromíra, aby přece spatřil, jaký dojem jeho slova mají na slavného umělce.

Rozumí se samo sebou, že Jaromír tento jeho úmysl ihned ocenil a protož se také jak náleží podivil.

„Není možná! Slavný člověče!“ pravil Jaromír.

„Ano slavný umělče, já jsem slavný, an jsem v dráhu nastoupil, abych se stal slavnějším, nežli jsem posud byl, abych se stal — není to jistě mnoho žádáno — abych se stal za svou klopotnou práci nesmrtelným! A hleďte zde mám já ten kousek svůj. V něm se ukazuje za šestnácté, kterak je učitel svědomitý, a co z toho za sedmnácté pojde, když si takové klouče myslí, že má učitele v pytli! Ano v pytli! Neboť to samé by si mohli moji žáci myslit o mně, a můj hrdina v mém kousku to řekne zrovna na hlas, a tím se ukončí za osmnácté jednání první. Effekt zde je nutný, a protože všichni vědí, že ten kousek je ode mne, musím já být za devatenácté hned po

prvním jednání volán. V druhém jednání ten chlapec již vyroste, ukradne nejdřív špendlík a potom za dvacáté krávu. Přijdou policajti, a svážou ho na žebřinový vůz. Jest zima, on se třese, umrznou mu uši — tím se končí jednání druhé. Effekt — a já jsem i s klukem, když ho budete dobře představovat vy, za jedenadvacáte podruhé volán. Kluk to jest vy, v třetím jednání uteče z žaláře, nemá dost na tom, aby kradl krávy, ale on začne i dvaadvácaté mordovat lidi. Potká ho jeho bývalý učitel, totiž jako já, a má k němu řeč. On ale nic. Nýbrž morduje pořád dál, až přijde za třiadvacáte na šibenici. Tam vede učitel své dítky, aby viděli, co z toho pochází, když chce mít kluk dříve rozum, nežli mu ho dal učitel, když má rozum, nežli ho mít má, a nežli vyjde ze školy. Tím se skončí můj kousek, a já jsem nesmrtelným!"

„Přešťastný člověče!" klepal Jaromír učiteli na ramena. „Z vás může za čtyryadvacáté ještě něco být!"

„Vidíte, že může! Já to sám říkám, že může. A poněvadž vidím, že máte tolik rozumu, slavný umělče, abyste mne mohl nesmrtelným udělat: proto vám chci ten kousek dát, abyste ho představoval tady v Bechyni, kde mne již znají, a potom pak za pětadvacáté i jinde, kde mne ještě neznají, aby mne tam znali tak, jako mne znají v Bechyni. Podáváte mi ruku, slavný umělče?"

„Aj, kdož by tak slavnému nesmrtelníkovi, jako jste vy, ruky nepodal?" smál se Jaromír a stiskl učiteli ruku tak silně, že tento skoro vykřikl.

„A když je tomu všemu tedy tak," pokračoval učitel, když si byl na prsty nafoukal, „tedy vám kus ten zde dávám, abyste ho provozoval ale pod jednou výminkou."

„Jen směle ven s ní, pane učiteli nesmrtelné paměti!"

„Aby všecky školní dítky mohly předně do divadla, a aby za druhé nikdo nevěděl, že jest ten kousek ze skromnosti ode mne. A aby to nikdo nevěděl, proto jsem se taky nepodepsal celým jmenem. Já se jmenuju František Žvastal, a vidíte, já jsem se podepsal jen F . . . . . ek Žvast . ., a proto jsem jist, že to nikdo nepozná."

„O jistě ne, nesmrtelný Žvastale. Ale teď také výminky moje."

„Mluvte, slavný umělče, mají se stát!"

„Předně, abyste hrál učitele vy sám!"

„To nemohu."

„Nemůžete? Aj to je mně líto. Pak se kus váš nemůže dávat. Neboť z celého personálu není nikdo, kdo by mohl hrát učitele."

„A, prosím, slavný umělče, když je tomu tak, pak se tomu podvolím s radostí, ačkoliv se musím za třetí vyznat, že mi to za čtvrté není milé, poněvadž mne pak *co umělce* jen budou volat, a ne za páté co spisovatele toho kousku."

„To nic neškodí Vaší Nesmrtelnosti. Druhá výminka ale je, abyste si k vůli lepšímu effektu v zakončení prvního jednání dal od toho kluka, respektive ode mne, notně vymrskat, tak aby za šesté všecky

dítky viděly patrněji, co z toho pochází, když si chlapec váží na podobný způsob učitele. A protož musíme zakončení prvního jednání trochu změnit.“

„Vidíte, slavný umělče, v tom máte za sedmé pravdu. Jen jest-li mne nebudete za osmé příliš mrskat!“

„Aj když přijdu na šibenici za to, toť se rozumí, že notně. Vám to ale jen prospěje a mimo to vám to zjedná větší nesmrtelnosť. Svolujete?“

„Na mou duši, svoluju. Větší nesmrtelnosť, to je pravda. Na tu bych byl nezpomněl. Jen hodně velkou nesmrtelnosť!“

„Nu, a proto musí být také notný výprask, aby každý nelezl za darmo na nesmrtelnosť, kdo si na ni jen zpomene.“

„Slavný umělče, máte pravdu!“

„Chcete ještě něco?“

„Již nic.“

„Chcete snad Vaší Nesmrtelnosti, pane Žvastale, zkusit hned, jak by to šlo s tím výpraskem?“

„A ne, slavný umělče, to necháme až při zkoušce.“

„Dobrá. Tedy při zkoušce. Poroučím se vám.“

Jaromír otevřel dvéře, a nesmrtelný učitel dělal zase poklony, že by mohl hlavou podlahu zamest.

„Tebe jistě z nesmrtelnosti vyléčím, pane učiteli!“ zvolal Jaromír, když byl za ním dvéře zavřel; v duchu ale byl by skoro zaplakal nad mládeží, která má v schopnostech prospívat učitelem podobným! Kterakým útočištěm blahodějným bývá lidem požitek umění, když byli zakrsáni učitelem podobným!

Tyto a podobné myšlénky mu proskakovaly hlavou, když vešel listonoš a odevzdal mu list.

Obsah byl tento:

„Hleďte co nejdříve dostati dovolení od svého ředitele a přijeďte do Prahy, kdežto vám beze vší pochyby bude dovoleno, abyste vystoupil. Váš otec jest smířen. Pozdravuje vás přítelkyně moje Marie Soukupová. Myslí, že jste jí již odpustil.“

Hraběnka Klenoveská.

XVII.

Kterak paní direktorka nabývala s přirůstající kasou sebevědomí, o tom by se nejlepší přesvědčil, kdo by šel v Bechyni do divadla, a zastavil se na chvilku u kasy. Jaký to rozdíl v Táboře a v Bechyni! V Táboře ještě za lovení ryb slavné paměti by byla paní ředitelka skoro každému ruku políbila, který chtěl vstoupit; jisté, že by zde již byla pranic proti tomu neměla, kdyby jí aspoň hoši líbali ruce sami.

Jaromír byl dnes sice zaneprázdněn v divadle, ale protože někteří z herců již tolik spolehlivosti nabyli, že se mohl Jaromír na nějaký ten čas od kulis vzdálit: používal chvilky té, že si u kasy oddychl mezi mladým lidem. Mladý lid totiž přicházívá do divadla nejmíň o tři čtvrti hodiny dřív, nežli lid vážný, dospělý a usedlý. Vždyť se z nás ještě každý pamatuje, kteraká radosť a naděje nám dováděla po

celý den v mladém srdci, když jsme věděli, že smíme večír do divadla. Snad kdyby byl přišel v takýto den k nám Abraham i proroci, a slibovali nám zlaté šaty a cukrátka v nebi; kdyby v takýto den byl někdo přinesl bezpečnou zprávu o tom, že zejtra pojede Praha okolo, když dnes nepůjdem do divadla; kdyby v takýto den se nám maminka i tatínek byli naslibovali plný strop zlatých prasátek, abysme nemyslili na divadlo: my bysme byli jistě v takýto den jim řekli: „Co je nám do Prahy i do zlatých prasátek, když my jdeme dnes do divadla!“ Takýto den se zdá být o mnoho veselejší, když víme, že se večír skončí divadlem; o mnoho veselejší, pravím, než-li snad zlatá hodinka o posvícení, a kdyby třebas v takýto den se od rána do večera jen lilo. Ze všech zaslíbených radostí jest snad tato ta největší, a největší jistě, pak-li jdeme do divadla ponejprv, a víme, že dnes sami uvidíme a uslyšíme to, o čem jsme dosud jen byli slýchali, co jsme ale dosud neviděli nikdy. Co nám byl v takový den míč, co nám byla nová palestra! Kterak opovrženě ležel dnes v koutě náš špaček, jak hloupým se nám dnes zdál být drak! co byly všecky naše dřevěné koně, kočáry, malované i nemalované vojsko, pěší i kanonýři proti tomu uvědomění že dnes jdeme do divadla! Všecky pozemské radosti chlapeckého věku musejí ustoupit, a chlapec by dnes líbal každého, a pohlavkoval půl druhého světa, když ví, že večír půjde do divadla.

Avšak nejen proto bývá mládež již o dobré tři čtvrti hodiny dříve u kasy, ale taky a časem dosti

hlavně proto, aby si našla příhodnější a pohodlnější místečko, s něhož by mohla vidět a slyšet tak, jak si to přeje. „Kdo dříve přijde, dřív mele," říká se; a v divadle se bude již přes rok říkat: „Kdo dřív přijde, lépe sedí, vidí a slyší." A to věru bývá podívání, jak se ti mladí tvorové hemží u kasy, tak jako ti čmelíci ve vodě, aneb jako komáry za letního večera. Tu to hučí, bzučí, strká se, předbíhá se, ba někdy se i štouchne a popere — a proč? Aby se tam nahoře na galerii sestavili za mříže, aby z nich vykukovali jako ty dušičky z očistce, aby viděli a slyšeli co se děje na divadle, aby mohli být při větším pohodlí více šťastní.

Tuto neskonalou touhu v mladém srdci znal Jaromír předobře ze vlastní chlapecké zkušenosti, a protož kdykoliv mu jen trochu čas dovoloval, aby se z jeviště v ten čas právě vzdáliti mohl, jistě nikdy nescházel, aby nebyl svědkem té bouřlivé a tlačivé periody kolem kasy.

Mezi dětmi býval Jaromír také dítětem. Tak se dovedl vmyslit do dětské mysli, že to dítě samo se necítilo ani za mák šťastnějším, nežli on sám.

Jaromír si sedl na lavici před divadlem, která dle blahodatného zvyku našich praotců u každého domu stávala, a kterou naše pokročilé pokolení zachovalo lépe, nežli otcův jazyk. — Kasa ještě nebyla otevřena, ale kolem divadla již bylo hochů, že by mohli divadlo odnest až za humna. Dováděli a byli veseli, jako jejich mladá krev a jako jejich nezkalená mysl.

Dva z nich stáli nedaleko Jaromíra a po očku pokukovali na něho. Zdálo se, že si netroufají, aby se na něho podívali oběma očima, aspoň tenkrát ne, když se on díval na ně.

Jaromíra toto pošilhávání zajímalo, a proto se k nim obrátil vždy plným zrakem tenkrát, když i oni se chtěli na něho na celého podívat.

„Pojďte si sednout ke mně, hoši," pozval je na to Jaromír.

Hoši se nedali dvakrát pobízet, a každý se posadil mu po jedné straně.

„Kterak se jmenuješ?" ptal se Jaromír toho, jenž mu seděl po pravici, a hladil mu světlé vlasy.

Hoch se dal do smíchu a odvrátil se. Staří takovémuto smíchu říkají, že se směje z hlouposti. Nu, ale dítě je dítě.

„Aj, nepovíš mi, jak se jmenuješ?"

Hoch se dal zase do smíchu.

„Aha! Už vím, proč mi nechceš říci svoje jméno; ty žádného nemáš!"

„Jak mám!" odpověděl hoch a zase se smál.

„Jak pak máš jméno, když je nemůžeš říci?"

Teď ale se chopil druhý hoch na lavici slova.

„On se za ně stydí," pravil a usmál se též.

„Že se stydí? A, to není pravda. Kterak pak se může člověk stydět za jmeno! Viď, že se nestydíš, Pepíčku!"

„Mně neříkají Pepíčku!"

„Že neříkají? Nu, a kterak pak ti říkají?"

„Je, je," štouchal do něho hoch s levé strany. „Řekni, Vojtěše, že se jmenuješ Vojta!"

„No, Vojtěše, kterak pak se tedy jmenuješ?"

„Vždyť vy to už víte."

„Nevím! To vím jenom kousek tvého jmena. Kterak se jmenuješ ještě jinak druhým jménem, na kterém ti také musí záležet?"

Hoch se dal zase do smíchu

„No, řekneš-li mi je, koupím ti pouti."

„Já žádné nechci."

„A postavím tě v divadle na první místo!"

To účinkovalo.

„Vojtěch Stehlík se jmenuju," pověděl na jednou, a hned za ním druhý ani nečekaje teprv na otázku, povídal: „A já se jmenuju Jan Lesík."

„Dobrá Lesíku, ty přijdeš taky na první místo!"

Hochům se zářily oči; patrno že radostí.

„Ale víte, hoši, co?"

Hoši střihli ušima.

„To mně uděláte k vůli, je-li pravda?"

„Uděláme!"

„Tedy ty, Lesíku, poněvadž jsi méně kurážnější políbíš paní ředitelce ruku u kasy. A ty Vojtěše, poněvadž máš víc kuráže, nepolíbíš paní ředitelce ruku, nýbrž budeš dělat, jakobys ji neviděl, a jdi do divadla. Uděláte to?"

„Uděláme!"

Tím ovšem Jaromír jen vlastně chtěl, aby dostal Vojtěch více kuráže, nežli má, neboť jí v skutku měl

Lesík víc, jak již patrno. Ředitelku ale že tím trochu pozlobí a její marnivost sezná.

„Ale teď mi vlastně pověz, Lesíku, proč jdeš do divadla?“ převzal Jaromír opět slovo a lehce plácl jemu do tváře dvěma prsty.

„Hehe!“ odpovídal Lesík.

„Nu, nevíš, proč tam jdeš?“

„Je je! On se ptá a neví, proč tam jdu!“

„Věru to nevím. Pověz mi proč?“

„Inu, proto!“ doložil Lesík, a myslil, že již Jaromír tím ví vše.

„A proč ty chodíš do divadla, Vojtěše?“

„Hehe! Taky pro to!“

„Dobrá! Tedy taky pro to. Abys viděl, kterak to tam vypadá, není-li pravda?“

„Ba že!“ odpověděli hoši obadva.

„Aby jsi se naučil, jak to ve světě chodí, ne-li?“

Hoši se podívali na sebe a mlčeli.

„Abys poznal, co člověk zkusí, a kterak zas může požit radostí?“

Hoši se dívali na Jaromíra.

„Abys se naučil s člověkem cítit, a měl s ním outrpnost, protože bys sám mohl přijít do podobných případů, až vyrosteš, pravda-li?“

„To je pravda!“ zašeptal Lesík, a bylo patrno, že hoch začíná již chápat, proč jde do divadla.

Tak vyučoval Jaromír mládež. —

Zatím se otevřela kasa a hoši se hrnuli, jako když se rojí včeličky. Že ale vzal Jaromír oba hochy do ochrany, netroufali si ostatní, předběhnout je.

Lesík políbil paní ředitelce ruku, a paní ředitelka se usmála tak milostně, že jí až bylo vidět, kterak jí napřed schází několik zubů.

„To je hodný hošíček!“ řekla ředitelka, dávajíc mu lístek.

Lesík vysázel peníze, ale o běda! scházel mu krejcar. Lesík prohledal všecky kapsy, ale kde nic tu nic. Bolestně se podíval na paní ředitelku a již chtěl vracet lístek, že přijde později.

„I to nic nedělá!“ řekla tato a ukazovala, že jen má jít.

Lesík se usmál, až mu bylo vidět bílé zoubky, a šup na horu.

V patách za ním Vojtěch, aniž byl platil.

„Půjdeš sem, ty hrubiáne!“ volala na Vojtěcha ředitelka.

Vojtěch zůstal jako opařený.

„Nedej se!“ šeptal mu Jaromír.

„Budeš dříve platit! Podívejme se na kluka!“

Vojtěch platil, ale ředitelka, než mu dala lístek, chtěla ho jako štouchnout do hlavy, aby byl po druhé pamětlivým. Vojtěch to ale spozoroval ještě v čas, sehnul se a jako mimovolně jí shodil drobné se stolu, že se rozkutálely, a v smíchu utíkal za Lesíkem, ani se neohlídnuv.

Což se tu ředitelka teprv nalála, když musila sbírat drobné! Na mou duši, kluci ostatní dostali takový rešpekt k ní, že začali najednou myslit, že je ředitelka veliká paní. Jeden dočista jí taky chtěl políbit ruku, ale že už byla paní ředitelka ve vzteku,

trhla svou rukou tak nemilosrdně, že zašla ostatním chuť.

První ekspedice byla již v divadle.

Stáli tam ještě dva hoši a smutným okem se dívali za těmi, kteří byli dnes tak šťastni, že mohli jít do divadla. Chtěli aspoň kasu vidět, když sami nemohli jít dál.

„Půjdete, kluci, odtud!“ kázala jim ředitelka. „Vás tu potřebujem! Jest zde tolik místa! Táhněte, když nemůžete koupit!“

Hoši se bolestně na sebe podívali a již chtěli utíkat.

„Počkejte, hoši!“ volal na ně Jaromír. Hoši se zastavili.

„Chtěl bys jít do divadla?“ ptal se Jaromír jednoho z nich.

Hoch se podíval pod sebe. Jaromír mu chtěl uspořit bolestné vyznání, že je chudý, a proto že nemůže jít, kam by chtěl, dal mu do ruky peníz, aby si koupil lístek.

Hochu vstouply slzy do oka.

„Jen přijď každý den,“ pravil mu Jaromír. „Já zde vždy budu na tebe čekat.“

Hoch si vyskočil a snad by si byl zavejsk', ale už byl taky nahoře.

Jaromír chtěl totéž udělat s hochem druhým; ale v tom chtěla paní ředitelka dokázat, že ona se taky nedá zahanbit, když jí právě na tom záleží.

„Tu máš!“ pravila k němu a dávala mu lístek. „Přijď každý den, budeš-li chtít.“

Ale přece se paní ředitelka začervenala, když to řekla.

Jaromír se usmál a odešel na jeviště.

Sotva že byl Jaromír odešel, přišli ke kase dva starší mužští, a chtěli sedadla. Ředitelka se vymlouvala, že nemůže dodati, když jí byli dali větší peníz.

„Elemente!“ rozkřikl se jeden. „Vždyť jsme dva!“

„Nemohu dát ale každému nazpátek, potřebuju drobné, až přijdou páni!“

„Elemente!“ zvolal ještě hlasitěji onen. „Otče Sušile, slyšel jste to někdy? Styďte se, paničko! Blesku boží! Otče Sušile, nechme jí zde každý celý peníz, ať ví, že mluví panička hloupě, tuze hloupě!“

Dnešní den byl stvořen zrovna, aby ředitelka přicházela z nesnáze do nesnáze.

„Otče Sušile?“ tázala se nahlas. „Jste vy snad pan otec —“

„Elemente! Aj toť se rozumí, že jest otec vašeho Sušila!“

Ředitelce se vehnala všecka krev do tváře.

„Prosím, račte jen dále, nemohu přijmout peněz,“ pravila ostýchavě.

„Elemente! Myslíte vy, paničko, že se vás o něco prosíme? Boží bojovníci! Ale vězte, že máte s lidmi zacházet co s lidmi, paničko, rozumíte, paničko! Pojďte, otče Sušile!“

Oba šli a nevzali žádných peněz nazpátek.

Ředitelka byla v ještě větší nesnázi, má-li běžet za nimi do divadla, čili ne. Ale kasu nemohla přec opustit. —

Představení se dnes dařilo, jakoby je vyloupnul.

Otec Sušil plakal a smál se radostí, když viděl, kterak to jde. To bylo ovšem něco zcela jiného, než-li jak viděl komedii v Náhlovicích.

Vystoupil Jaromír a celé obecenstvo se dalo do tleskotu a jásání, tak že Jaromír nemohl ani přijíti k slovu.

Otec Sušil ovšem nevěděl, co a proč se to děje. Nepoznal syna v tomto přestrojení a nevěděl, že jest miláčkem obecenstva.

Teprva když se tleskot utišil, když Jaromír počal mluvit, když zaznívaly jeho zvučný hlas, jako stříbrná struna, a on mluvil a hrál, že se každé srdce hnulo, že se duše v těle chvěla — — — kterak by se bylo nehnulo srdce otcovo, kterak by se byla nezachvěla v těle duše otcova!

Málo scházelo, a otec by byl vykřikl radostí, že to jeho syn. Avšak na štěstí by mu snad byl selhal každý hlas, neboť otec Sušil mohl právě jenom plakat.

Opona spadla a vyvolání za vyvoláním — Jaromír se klonil, a otec věděl, že to jeho syn.

A v obecenstvu ten šepot, ten nepokoj. „Ten to umí!“ — „Ten to zná!“ — „To je chlapík!“ — „To je radost!“

Má jim otec všem povídat, že to jeho syn?

„Elemente! Otče Sušile, jest to boží bojovník, co?“

Otec neodpovídal.

„Elemente! Škoda, že hnije můj Havel!“ zašeptal Jiří a sklonil hlavu. Zamyslil se.

„O vždyť jsem já věděl, že má Jaromír jádro dobré!“ šeptal si otec.

„Havel žije v Jaromíru,“ šeptal opět Jiří.

Oba se podívali na sebe.

„Škoda, že zde není matka. Ta by měla radosť!“ pravil na hlas otec Sušil.

„Elemente! A jakžby neměla. Však jí ta radosť neujde!“ odpověděl Jiří, a pro sebe zase doložil: „Škoda, že zde není Havel! Jakou radosť bych měl já!“

„Ta paní Grosserová jest divná žena!“ pravil otec Sušil.

Jiřímu zašlehly v očích dva blesky. —

Bylo po představení. Nebyl právě Jaromírův obyčej, zacházet po představení do hostince. Dnes ale byl nějak neobyčejně smuten a chtěl se rozptýlit.

Když vešel do hostince, našel tam recensenta, pana Michálka, který ve svém potloukání-se po světě byl také do Bechyně se dotloukl. A že právě bylo vedlé něho místo prázdné, šedl si k němu.

Recensent nevěděl, jak do řeči. Chválit, to bylo proti jeho obyčeji; hanět ale neměl takměř co.

„Kdo pak o vás psal do novin, pane Sušile?“

„Posud jsem se o to nestaral, pane. Jenom to vím, že tam bylo chvály víc, než-li sem zasloužil.“

„V skutku, přechválili vás.“

„Chcete to snad opravit, učený pane?“ pravil Sušil, neboť ho tón recensentův dohřál.

„O, na vás se dá ještě velmi mnoho opravovat, pane.“

„A toť se rozumí. To jest ale právě dobře. Znám lidi, na kterých již nic napraviti nelze, kteří jsou tak duševně na dranc, že by bylo vší práce škoda.“

Recensentův červený nos zmodral.

„Jest to přece pravda, pane Sušile, co si lidé o vás povídají.“

„To se mi líbí, když povídají pravdu. Nu, a co říkají?“

„Že jste příliš pyšný na své umění.“

„Hm, a proč bych nebyl?“

„To škodí, pane!“

„Byl jste snad také někdy pyšným na svoje umění, pane Michálku? Či vám uškodilo snad něco jiného, než-li pýcha?“

Recensentův nos dostal opět přirozenou barvu.

„Vy si příliš mnoho do sebe domýšlíte, pane.“

„Víte, pane, každý na svoje konto. Myslím, že jest to dobře, když si už člověk může o sobě myslit něco víc, ba že jest to lépe, než-li když si člověk musí o sobě myslit míň.“

„Já k vám ale mluvím co přítel!“

„Podívejme se! Co přítel? To mne opravdu těší, vážený pane. Smím-li vědět, co mi vás tak naklonilo?“

„Vždycky jsem byl přítel váš; ale vy jste mi nechtěl rozumět.“

„Teď jsem ale věru na to pyšný, že vám již chci rozumět. Stojí to za to, pane, že jsem na to pyšný?“

Recensentův nos ztratil barvu.

„Pravý umělec ale jest pokorný!“

„Ovšem, pane, ale toliko před sebou a před uměním. Ostatní pýcha čili pokora se řídí podlé toho, kdo jest vedlé nás.“

„Chybuje ale, kdo si nevšímá přátelské rady, pane Sušile. Vy si jí ale z pýchy nevšímáte a to škodí.“

„Hm! Šlakovitá věc, pane. Mně jest někdy, jako když mi mravenci lezou po těle. A tu bych se vám před nikým neukořil, kdybych měl zůstat na místě mrtev. Já mám českou lebku, pane, a to mi brání, abych ustoupil někomu jinému z cesty. A na to jsem pyšný, že mám českou lebku. A hleďte, když přijde k tomu pýcha národní, tu by mne musil čert vzít na místě, abych ustoupil někomu druhému. Jsou to divné choutky, viďte! Nepřál bych vám, abyste měl jen na chvilku té mé pýchy; nepřál bych vám to — sice bych za vás nestál, že byste se časem musil za sebe stydět!“

„Hleďte, pane Sušile, vy nemůžete mluvit s někým bez narážky.“

„To je z přátelství, pane, na mou duši z přátelství.“

Recensentův nos dostal opět barvu, a to bylo zlé znamení.

„Budete ještě dlouho v Bechyni?“ tázal se Sušila zdánlivě lhostejně, ale uvnitř se mu vařila žluč.

„Proč se ptáte?“

„Nu, myslím, že vám Bechyně zcela dovede porozumět.“

„Toť se rozumí, že dovede!“

„Jste na to pyšný, bezpochyby?“

„Tak jak to dovedu.“

„Toť jsem si myslil. V Bechyni se vámi zajisté nemálo vytříbí vkus.“

„O tom nepochybuju. Chcete snad se mnou vstoupit ve spolek?“

„Ve spolek? A vzdělávat zdejší sedláky?“

„Hleďte, pane, zdejší sedláci přicházejí do divadla svátečně oděni a přijíždějí na kolik mil z okolí.“

„Co z toho následuje?“

„Z toho následuje, pane, že český sedlák rozumí umění lépe, než-li vy českému sedláku.“

„Tím bych se nikdy nechlubil, kdybych mu rozuměl.“

„Že ne? A toť se ví, že ne. A víte proč? Protože má český sedlák ještě tak zdravý žaludek, že by se ani vaším rozumem nedovedl státi bláznem.“

„Jak to myslíte?“

„Kulatě i hranatě. A myslíte-li, že českému sedláku něco záleží na vás, pak třebas špičatě.“

„Vy jste impertinentní, pane Sušile!“

„Z přátelství, pane. Vidíte, že si vás umím cenit, více než-li zasluhujete.“

„To jste se bezpochyby již naučil od zdejších sedláků!“

„To ne. Neboť sedlák by před vámi vyplivnul, já to ale neudělal.“

Recensent celý zčervenal.

„Mohl bych se zapomenout, pane Sušile!“

„To jste již udělal kolikrát.“

„To slovo odvolejte!“

„Nač bych je odvolával! Chcete-li, já vám vypočtu, kdy a kolikrát již jste se zapomenul!“

„Elemente!“ ozval se za nimi Jiří. „A chcete-li, já vám to dokážu svou sukovicí!“

A Jiří zde stál jako vtělený hněv. Recensent se až třásl.

„Elemente! Nemůžeť boží bojovník vyjít z hněvu, ani když se blíží chvíle radosti. Fuj na ten prodajný, zotročilý svět! Z vás už ani umění neudělá člověka! Elemente — ale což se zlobím! Vždyť jsem u našeho Sušila a nesu mu radosť!“

„Mně radosť? Jakou?“

„Elemente! Tak pak počkejte, až domluvím. Jedu k vašemu otci, a chci vědět, co mu zkážete!“

„K mému otci?“ mluvil Jaromír pro sebe a slovo to se chvělo v ústech jeho, jako srdce v jeho těle.

„Elemente! Což mu mám říci? Což neumíte mluvit?“

„Aby mi odpustil!“

„A hrome! Nač pak to? On se na vás nehněvá. Něco jiného mu vzkažte!“

„Tedy opravdu se nehněvá?“

„Nevím zda opravdu a nebo žertem. Ale to vím, že se nehněvá.“

A Jiří se usmál.

„Nuže, co mu zkážete?“

„Že ho pozdravuju a líbám co syn.“

„Elemente! Tak se to patří. Tedy mu to řekněte sám!“

Jiří pokynul ku dveřím a odtamtud přišel otec Sušil. Jaromír sotva zrakům svým věřil.

„Otče!“ zvolal syn a líbal otce.

„Hle, to jest můj syn!“ volal otec a objímal syna.

„Elemente, tak se to patří!“ rozkřikl se Jiří, a do jeho oka vypráhlého vstoupila slza.

XVIII.

Hraběnka Klenoveská měla dnes, jak se zdálo, milé hosti. Byla velmi hovorná a jasná její mysl se obrážela v přívětivém, mírném a jako jarní nebe modrém oku.

„Tak jest, takým musí být, neboť jen tak jsem si ho představovala,“ pravila hraběnka a vzala Marii za ruku.

Sylvie jen poslouchala a sklopila oči jako na přisvědčení.

„Bývaly to krásné hodiny,“ vypravovala zase Marie. „Jeho hovor byl vždy tak zvláštní, tak nevšední a přece jemu tak přirozený. Již tenkrát mohl v něm vidět každý, kdo měl úsudek, že jeho duch rozpíná perutě do výší ne právě obvyklých. A když jsem se stýkala časem s jinými našimi mladými pány — kteraký tu rozdíl! Právě k neporovnání veliký! Tu se mně vždy zdálo, že ani nejsem doma v té lichosti jejich pohybů, v té prázdnosti jejich úklon, v té ducha-

morné zábavě jejich řečí. Kterak naproti nim byl on vždy svůj, přirozený, nenucený, pravdivý! Věru že z té pravdivosti mohl již každý soudit o něčem, co jest víc než každodenní. Neboť okem pravdivým nahlížeti do života, duchem život pojímat pravdivým — aj to vylučuje již všecky předsudky, všecky staré, liché prázné formy i neduhy. Já se cítila vždycky ve společnosti s jinými, jakobych byla vyhostěna z domova, jakobych z jemného, teplého vzduchu přišla na místa zvetšelá, zpuchřelá. I dívky se mi stavěly v světle jiném, nežli jak obyčejně se berou. Obcování s nimi bylo mi nesnesitelné, za přítelkyni z nich jsem si nevybrala žádnou. Vidíte, paní hraběnko, mladík velmi mnoho může působit na dívky. A jsou-li dívky v skutku tak k politování obmezeného smýšlení, není tím nikdo jiný vinen, nežli naši mladí páni. Dívky jsou obyčejně obrazem mladých mužů. Jest-li že ale mladíci se k nim chovají tak liše, tak naučeně, ducha- i srdceprázně: není věru divu, že dívka, nemá-li zvláštní síly do sebe, musí svou lepší stránku časem v dusnosti těch sladkých lží a bezvýznamných frází udusit. Jest to věru dobrodiním pro nás, jest-li že vstoupí do této bohopusté nicoty vyšší duch; hned zavane čerstvým dechem celé okolí, mysl se občerství a člověk aspoň zase uchová si naději. Jest vyšší duch v každém ohledu reformatorským, a proto největší poklad světu! Nebyloby snad tolik reformatorů světu zapotřebí, kdyby vždycky lidé velkého ducha pochopili obsáhlé, a kdyby jednostrannosť vždy neudělala z nových zásad povrchně pochopených zas kolem sebe zkamenělou šupinu, kterou

pak vždy nový duch musí znova prolomit, aby se svět nezadusil.“

Marie domluvila — kterak byla krásná při posledních slovech svých! Hraběnka div na ní nenechala oči. Tak mladá dívka a náhledy a zásady její tak zdravé, tak promyšlené, tak hotové! Mohl-li si někdo přát, aby obcování jeho neslo blahodatnějšího, utěšenějšího ovoce, jako obcování Jaromírovo u Marie?

„Marie! Bůh ví, Jaromír že může být na vás pyšný! Vyť jste pravá perla mezi dívkami!“ zvolala hraběnka, a již jí nebyly tajny příčiny, pro které Jaromír Marii miluje.

„Paní hraběnko, buďte pravdivější, nežli právě jste, když vás okamžik a chvíle vděčností svou podplatí,“ odpovídala Marie. „Neboť vás není tajno, kterak nerozváženě jsem se já posledně chovala k němu, kterak hluboce jsem ho musila ne-li urazit, aspoň zarmoutit. Jaromír je člověk tak drahocenný, že jich málo chová země větších; podobného mu aspoň neznám já. A hleďte, já jsem tak lehkovážně jeho cenu ve prach snížila, jako pastýř, který hodí kamenem drahocenějším za svým stádem, nežli co celé stádo jeho stojí. A já jsem Jaromíra znala, já se nemohu vymlouvat, že jsem jednala z nevědomosti. Jaromír jest přímý, jako šíp, jejž dobrý střelec naměří, a nic ho z rovné cesty nesvede. A hleďte, já se dala v této víře rozviklat, a zasluhuju v plné míře, aby mnou Jaromír povrhl, tak jako že já jsem se k němu chovala více, nežli cize.“

Nastalo mlčení, neboť si nikdo netroufal vyvrátit Mariino domnění, které ona tak rozhodně pronesla. Mimo to ale měla pravdu, a nebylo zvykem hraběnčiným, aby snad vyvracela pravdivosť něčí proto, aby vůbec mluvila, jak to u nás všude zvykem, kde proti svému přesvědčení začnou nám nás samé chválit a omlouvat jen proto, aby vůbec něco mluvili.

„Teď ale, milá paní," započala po chvilce Marie sama, „nám povězte, jaké jsou to okolnosti, které vám káží, abyste brala tak vřelého podílu na osudu Jaromírově, ač jest-li uznáváte za hodno, abyste již strhla roušku se svého tajemství."

Toto vyzvání trefilo hraběnku velmi neočekávaně. Byla v skutku v nesnázi, a vzdor tomu, že chtěla vší silou utajit svoje překvapení, vzdor tomu nebyla s to, aby zatajila všecky ty protivy, které se samy prozrazovaly tím, že jí všechnu krev s tváře sehnaly a v prsou jí burácely, až se jí prsa dmula jako vlny na vysokém moři. Hraběnka vypadala jako nevěsta smrti. Jedním mžikem jakoby odvadly její životní barvy a opadaly někam tam do pustin, aby si jimi zahrával vítr, a lehkomyslně je od sebe rozházel do všech koutů světa.

Nepozorovala to sice tak Marie, poněvadž seděla vedlé ní, a hraběnka právě v tom upustila šátek, aby se sama pro něj sehnula a tak učinila méně patrným, co v skutku již bylo patrné. Ale dobře ji byla spozorovala Sylvie, která seděla naproti ní, avšak i Marií to skoro trhlo, když ucítila, kterak se v ruce její zachvěla ruka hraběnčina.

„A kdy že přijdou hosté, paní hraběnko, na které jisté čekáte?“ převzala slovo Sylvie, chtíc hovor na jiný předmět uvést, a hraběnce tím pomoci z nesnází. Nebyla ale hraběnka nezkušená, aby nevěděla ihned, proč Sylvie v řeči obrátila. Teď ale bylo na ní, aby ukázala, že jí není potřebí podobného obratu. I předsevzala si, že schválně sama obrátí opět řeč na otázku Mariinu, a tak aspoň částečně zakryje ještě, co se bylo již samo takřka dočista obnažilo.

„Dříve musím odpovědět zde slečně Marii, protože se ptala dříve,“ odpovídala hraběnka, ale v hlase jejím to ještě stálo patrně, že se neutišilo všechno ještě k takovému poklidu v ní, aby mohla o té věci vyprávěti chladně aneb aspoň tak, aby se mohlo zdáti, že rozpráví chladně.

„Není moje zásluha při tom žádná, milé přítelkyně,“ odpovídala hraběnka již opět znenáhla svoje. „Žádná, pravím, aneb aspoň, chcete-li, ne valná. Byl to můj nebožtík otec, který ze šlechty první přišel k tomu poznání, že vše, čím vládne, náleží vlastně lidu, a jeho svatou povinností že jest, aby se dálo zcela ve prospěch země a lidu. A protože zásada jeho byla, aby se na základě národním člověku odchovával člověk, hleděl k tomu, aby vyhledával mladé talenty, je podněcoval slovem i skutkem k tomu, aby se poznali, a aby působili tak, jak jest jejich nejsvětější povinnosť. A otec můj v tom ohledu působil zjevně i tajně, a nebylo snad jediného nadaného člověka u nás, na němž by byl nebral živého ba opravdivého podílu, a pomoc jeho nescházela nikdy a nikde,

kde a kdy toho bylo zapotřebí. Jmění svoje mi odkázal otec můj, ale dokládaje, chci-li se státi jeho dcerou hodnou, abych působila v směru tom, v kterém mne vychoval. To máte moje tajemství, a jest-li se tak vřele podílím na osudu Jaromírově, jest jenom to příčinou, že mi není lhostejným pokrok národní ani ten, kdo pokroku toho je povolaným spolupracovníkem."

Možná, dost možná to, že hraběnka Klenoveská nějakou nepatrnou příčinu ještě byla zamlčela, že se opět tak náhle začervenala. A možná, že jí to právě napadlo, neboť dokládala dále:

„Vím, milé dívky, že tomu nedáte jmena jakéhosi vtírání se do záležitostí, čili do osudu druhého; neboť lidé podobní, jako Jaromír, musejí zajímat živě každého, kdo si sám nechce vydati svědectví buď národní netečnosti aneb převeliké duševní chudoby. Co se ale, Sylvie, dotýče vaší otázky, myslím, že zde mohou být naši hosté každou chvilku."

A sotva že to dopověděla, již se otevřely dvéře, aniž byl někdo se dal ohlásit aneb zaklepal, a do komnaty vešel Jiří s beranicí na hlavě a sukovitou holí v ruce.

„Elemente!" pozdravil přítomné dámy. „Už je máme, ty ptáčky, už jsou v kleci."

Z našich dám mimo hraběnku sotva která věděla, oč se vlastně jedná, co mají za ptáčky, a které mají v kleci.

„Kdy přijdou?"

„Jsou zde co nevidět. Elemente! Vždyť jsme se na té cesté roztřásli jako na vidlích. Vy, slečno Marie,

nemyslete, že to s vámi jen tak zkrátka se zakončí! Elemente! Myslíte, že si boží bojovník dá ze sebe vyvádět kudrlinky? To ještě nedá, a to si pamatujte!“

Marie se asi sotva ve snu nadála, kam Jiří tím měří.

V předsíni bylo slyšet kroky, any se blíží sem.

„Už jdou, elemente! Dejte si na sebe pozor,“ pravil drsnatě Jiří, a šel ke dveřím, aby je otevřel.

Do dveří vstoupil Jaromír a otec Sušil.

Marie by se snad byla spíše nadála smrti, neméně byla překvapena Sylvie. — A Jaromír?

Hraběnka představila jen otce Sušila, protože myslila, že se ostatní znají více, než aby je bylo zapotřebí teprvé seznámit.

Jaromír se uklonil hraběnce.

„Znám vás již, vznešená paní, z vašich listů. Nevím sice, proč vám tak proklatě mnoho na mně záleží, ale věřím zde tomu poctivci, který se přikrývá beranicí, a ohání se sukovou holí, že smýšlíte poctivě a upřímně. Za to jsem vám ale nemalou vděčností povinen, že jste k tomu byla nápomocná, abych našel zase svého otce dříve, než-li jsem se toho nadál. Tolik aspoň buďte ujištěna, že jste tím ku spokojenosti mé přispěla velmi mnoho.“

„Děkuju vám za vaši důvěru, pane Sušile,“ odpověděla hraběnka.

„Tatínku,“ pravil Jaromír, bera otce za ruku, „zde jsou slečny Soukupovy, které vám zapomněla oznámit paní hraběnka, oznamujíc vás. Tato se jmenuje Marie, a tam ta Sylvie.“

Hraběnka se nemálo zarazila touto výtkou Jaromírovou.

Ještě více ale byla zaražena Marie tou odměřenou jeho chladností. Což on jí v skutku neodpustil? Nevzal na její odprošení žádný ohled? A jest-li že jí odpustil: tento chladný pohled, ta lhostejná řeč — ani ruku jí nepodal, ani zachvěním-se neodpovídal třesoucímu se srdci jejímu, ani vřelým pohledem jí neuvítal — — —

Marie ještě upírala to modré, vlhké oko svoje k němu, jako na znamení, aby jen vešel, kde se srdce její po něm tolik natoužilo, duše nazpomínala, a oko naplakalo! Vždyť to bylo patrné v jejím pohledu, kterak je pohostinská její duše pro něho, aby navždy rozbil v ní svůj stan — a on?

Chladný pořád, jakoby jí neznal.

Sylvii samu přejel při tom mráz. Nejdříve se ale zpamatovala a sama oslovila Jaromíra.

„Kterak se vám vedlo, pane Sušile?“

„Děkuju, slečno, hrál jsem komedii, jak víte. Chtěl jsem se hodným učinit vašich úsměšků — bohužel to nešlo.“

A na Marii se ani nepodíval. Hraběnka nevěděla, co o všem tom soudit. Ale i Sylvii nemálo dojala odměřenosť v jeho řeči, ačkoliv byla zvyklá, na podobný způsob obcovati s ním. Mohl Jaromír vědět, že a kterak se Sylvie změnila?

„Slyšela jsem, pane Sušile, kterak jste vynikal. Není mi nic tajno o vaší dovednosti,“ pravila opět

Sylvie, snažíc se, možná-li, zklenouti nějaký most, po němž by se dorozuměli.

„V skutku? A zajímalo vás to?“

„Velmi opravdivě.“

„Podivné, že vás již něco baví. Vždyť je to vše tak nepatrné, že ani já sám tomu žádnou váhu nepřikládám. A vás to mohlo zajímat?“

„Náhledy se mění, pane Sušile.“

„To je štěstí tohoto světa. A změnám těm podléháme skoro všichni. Jak ale vidíte, já jsem se nezměnil.“

„Elemente! Jaromíre, což pak to za řeč, když zde Marie? Což pak jí neznáte?“ vložil se v to Jiří a uhodil svou sukovicí o zem.

„Slečna Marie? Což myslíte, pane, že jsem jí neviděl? Či jsem jí zapomněl se uklonit? Aj toť musím se napravit hned. Skládám svou poklonu, slečno Marie.“

Marie se zachvěla.

„Takový tón vám nesluší, Jaromíre. Což byste se chtěl v skutku mstít na mně, Jaromíre? Neplatí nic, že jsem vás odprosila, a že vás chci ještě kdykoliv odprosit, chybu svou uznávajíc?“

„Vy mne odprosila? V skutku, já se pamatuju, ale jen dosti slabě. Proklatá je ta paměť moje, že se v ni vtiskne jiná věc silněji, nežli to vaše odprošení. Mně tanete pořád na mysli, kterak jste matce děkovala, že vám mluvila ze srdce, když mi dvéře okázala.“

„I matka moje vás odprošuje.“

„Hm! Toť je věru nedůsledné. Ale důsledně jednám já. Myslíte, slečno, že uražený člověk jde tak snadno nazpátek, když se nám zlíbí, na něho si zavolat? To ne, slečno. To udělá pejsek, jenž jde opět na klín, s něhož byl shozen. Člověk jest ale příliš člověkem, než aby byl pejsku podoben.“

Marie se musila posadit.

„Jaromíre, neubližujte sestře,“ převzala slovo Sylvie. „Vy nevíte, co zkusila Marie za poslední přenáhlení své.“

„Hm! Slečno Sylvie, víte vy, co asi jsem zkusil já? To jistě nevíte, a hleďte, já jsem zkusil mnoho. Proto ale jsem hrál komedii, abych nepřišel o rozum. Díky té komedii, že mám rozum ještě pohromadě.“

„Víte-li pak, že sestra byla pro to nemocna na život a na smrt?“

Jaromír se zarazil. Přešel několikrát po pokoji a pak si sedl vedle Marie na pohovku.

Podíval se na Marii — té se třásla slza na modrém oku. Slza vstoupila i Jaromírovi do oka.

„Tatínku, pojďte, posaďte se ke mně.“

Otec Sušil se posadil k němu.

Jaromír vzal jeho ruku a políbil ji.

„Tahle ruka otcovská zaslouží, aby ji dali do zlata,“ pravil.

Nastalo ticho, a nikdo se netroufal, aby je přerušil.

Marie vzdychla si z hluboka.

„Marie, byly to krásné časy, když jsem ve vás věřil. Byl jsem tak šťasten ve své víře. Bylo to krásné,

velmi krásné. Bylo by toho škoda, že to bylo tak krátké.“

Jaromír vzal Marii za ruku.

„A hleďte, Marie, já se nemohu změnit. Já vím, čím jsem povinen svému národu, protože jsem z něho obdržel, co mám. Jemu to náleží. Kdo si ve mně neváží toho, myslím, že si také neváží mého národa. Marie, a já vás přece nevýslovně miluju.“

Políbil jí ruku.

„Někdy se mi zdá, že jsou ve mně dvě bytosti; jedna je umění, druhá je člověk. Ty se často hádají, kdo z nich je více. Umění praví, že je proto, aby šlechtilo člověka, a člověk? Člověk mu zase říká, že není na světě nic vyššího, nežli člověk sám. A kdo má zvítězit? Marie, umění jest ale se mnou nerozdílné, nerozlučitelné. — Milujete mne, Marie, posud?“

Horká slza mu padla na ruku.

„Vzdor tomu, že jsem tak lhostejně si vážil vašeho utrpení?“

Marie mu stiskla ruku.

„Nastala doba odpouštění. Otec odpustil mně, já jsem odpustil otci. Člověk ve mně zvítězil — nuže odpouštíte mi též?“

„Odpuštění!“ šeptala Marie.

„Nu a hleďte, Marie, vy jste jediná, která mi může štěstí moje vrátit, aby bylo zase úplné. Vy byste mi scházela vždycky, a kdybych se uměním chtěl utišit, byloby to utišení jen umělé. Mému srdci scházíte; chcete, aby bylo zase celé?“

Marie mu padla do rozestřeného náručí; srdce tlouklo na srdci — snad si řekly obě, co já zde ještě říci zapomněl.

Nevím, čím se to stalo, že si hraběnka a Sylvie také padly do náručí. Co si asi říkaly srdce jejich?

„Elemente!“ rozkřikl se Jiří. „Což to ale potřebovalo času! Ale dobře tak! Tak jedná boží bojovník, který neustoupí, dokud nevykoná svoje dílo. Otče Sušile — na mou duši, to abysme se taky obejmuli, abysme zde nestáli liši! Elemente! Kdybych já to již také mohl udělat! Šťasten, kdo může odpustit; já ale odpustit nemohu! Boží bojovníci, nemohu. Snadno si odpustí srdce šlechetné — blesky boží! Ale já jí odpustit nemohu!“

A Jiří sejmul beranici se své hlavy, pozdvihl dva prsty k nebi, a zvolal ještě povýšeným hlasem: „Bůh ví, nemohu!“

„Tatínku,“ pravil Jaromír, maje Mariinu ruku v ruce své. „Štěstí se po krátkém vypovězení opět dostavuje. Požehnejte nám!“

„Amen!“ zvolal Jiří, a opět sejmul beranici, sotva že ji byl na hlavu dal.

Otec jim požehnal.

„A nyní chci přemýšlet, kterak já přijdu k spokojenosti, neboť elemente, již také po ní prahnu,“ mluvil drsnatým svým hlasem opět Jiří a připlácl si beranici na hlavu a pravici svou ozbrojil pádnou sukovicí.

„Dnes si ale odpočiň, boží bojovníku," promluvila hraběnka. „Dnes chceme být vespolek šťastni. Zejtra můžeš začít dál!"

„Dobrá! Elemente, buďsi! Ej — odložím tedy na chvíli svůj hněv, abych zejtra v něm započal znova. Ale, ouha — paní hraběnko, někdo nám ještě schází, abysme byli úplni. A na toho musíme počkat!"

„Počkáme, Jiříku. Dostaví se brzy?"

„Elemente! Vždyť nám schází Lambera!"

„Lambera? Ach ovšem že schází. Vždyť ale snad přijel s vámi?"

„Přijel, ale ještě před městem vystoupil z vozu a nebožák utíkal, prozpěvuje si svou píseň o Márince — elemente! O ní!" —

Zatím již mluvil Jaromír s Marií, jako mluvívával, nežli z Prahy odešel. Štěstí zas rychle naučí, čemu jsme byli odvykli.

„A kdy mně povíš ostatní, Jaromíre?"

„Kdy budeš chtít, Marie."

„Zdržíš se zde dlouho v Praze?"

„Chci zde vystoupit."

„Jaromíre, mám k tobě prosbu."

„Mluv, panenko, vše ti udělám."

„Sylvie již odložila svou chybu. Prosím tě, neubližuj jí více, neboť by to nesla velmi bolestně."

„Že odložila? Honem k ní! — Slečno Sylvie, mám k vám prosbu."

„Nuže?"

„Vy víte, že jsme spolu byli vždycky v souboji."

„Vím dobře, pane Sušile."

„Má to tak déle zůstat?“

„Jak se vám líbí,“ a ústy jejími si zahrával potutelný úsměv.

„Ajaj! Jak se mně líbí? Nu, a kdyby se mi to líbilo?“

„Neměla bych nic proti tomu.“

„Nuže, mně se tak líbí.“

„Nemám nic proti tomu.“

„Zde ruka na to, že jinak na sebe nepromluvíme, nežli jako kdykoliv jindy.“

„Zde máte i ruku mou, a běda, kdo ustoupí,“ odpovídala Sylvie, ruku podávajíc.

„A abysme to zkusili, zda to ještě umíme, myslím, Sylvie, abysme začali hned. Jste srozuměna?“

„Docela. Tedy začněte.“

„Dámám sluší přednost.“

„Když pánové nevědí z místa. Uznáváte sám, že máte pomoci mé zapotřebí.“

„Ne tak zapotřebí vaší pomoci, jako spíše proto, že si myslím, že dříve klopejtnete —“

„Nu, a?“

„Nu a pak je moje povinnost, abych vás podepřel, právě protože jste dáma.“

„Té vaší velkomyslnosti, která si klade za zásluhu, když dámě slíbí podporu!“

„Aj slečno, myslíte, že nestojíte ani za zásluhu?“

„Jste k politování vy mužští, že si teprvé námi musíte dobývat zásluh. Jest to svědectví chudoby.“

„Ale přece přijímáte podpory, třebas chudé!“

„Jest to slitování s naší strany.“

„Nad námi mužskými?“

„Pane Sušile!“

„Co račte, slečno Sylvie?“

„Mně se zdá, že nám to tak už nejde, jako druhdy.“

„A víte, proč?“

„Nevím.“

„Marie, ty taky nevíš proč?“

„Nevím.“

„Protože bude Sylvie mou švakrovou.“

Marie se na Jaromíra usmála, Jaromír na Marii — a Sylvie se nutila do úsměvu a — šlo to.

Vstoupil do komnaty Lambera a hned na prahu volal: Už ji mám! Dobrý apetit, Márinko!“

Marie i Sylvie sice se zalekly, poznavše v něm téhož, který byl u Čížků udělal paní Grosserové škandál.

Na Lamberově tváři byl divoký smích, až z něho šla hrůza.

„Můj přítel!“ představil Jaromír Lamberu oběma dívkám.

Zasedli všickni k večeři a byli dnes šťastni.

Všickni? — Nevím.

XIX.

Paní Grosserová vzala do ruky noviny. Nebyl to zvyk paní Grosserové, aby čítala noviny k vůli novinám, totiž k vůli skutečným, znamenitým událostem.

To jí bylo příliš zdlouhavé, jak to bývá u mnohých dám, které čítají noviny. Ale čítala s velikou opravdivostí všechny lokální zprávy, klepy, maléry a inseráty. Tím se ovšem stalo, že bývala paní Grosserová brzy, velmi brzy vždy s listem u konce, vyjímaje snad, jestli že se při některém inserátu pozdržela déle proto, že si některý mladý párek určil na jisté místo a na určitou hodinu šťastné shledání-se, aby si tam pověděl, co se v inserátu říci nedá.

Náhodou přišla dnes paní Grosserová zrovna na inseráty a tu čtla hned na prvním místě následující oznámení:

„Jestli že se direkce zdejšího divadla bude déle zdráhat s dovolením, aby mladý a nadaný herec J. S. na divadle vystoupiti směl, ať se na to slavná direkce připraví, že příčiny ty, poněvadž jsou pouze osobní, nemilosrdně odhalíme obecenstvu, jakož i, že nikoho neušetříme, kdo se slavnou direkcí má v tom jakéhokoliv podílu.

Hraběnka Klenoveská ve jmenu mnohých.“

Paní Grosserová se lekla a zbledla, jakoby uviděla hada, který jí hrozí jedem a smrtí. Nevěřila svým očím; čtla a čtla vždy zase, zase znova. Slova se opakovala ale vždy v témž pořádku a paní Grosserová se přesvědčila, že jest pravda, co čtla hned ponejprv, a proč se tolik ulekla.

A paní Grosserová věděla předobře, že hraběnka Klenoveská nerozumí žertům, z toho nerozumění že

by mohl rozvinout se veřejný škandál a paní Grosserová držela na čest svého domu.

Dala ihned zapřáhnout a jela k hraběnce Klenoveské.

U hraběnky byla celá společnosť ještě pohromadě, jak jsme ji byli před nedávnem opustili.

Paní Grosserová vstoupila — ale sotva že vstoupila, již zase se chystala k odchodu. Tak mocný dojem na ni učinili všichni zde přítomní.

„Prosím, vzácná paní," zadržela ji hraběnka. „Neračte se dokonce nic zdráhat, neboť jsou zde samí poctiví lidé."

„Ej, dobrý apetit, Márinko!" vykřikl Lambera a běžel k ní a za ruku ji pojav, vedl ji k sedadlu vedle sebe. „Pozdrav tě pánbůh, drahá sestřičko; pojď sem ke mně, pojď — už jsme se dávno neviděli, povídej přece, jak se máš, drahá duše a kterak ti se vede?"

„Elemente!" zabručel starý Jiří a zaskřipal zuby.

Paní Grosserová sice seděla na sametovém sedadle, ale nezdá se, že příliš pohodlně; aspoň s její tváře se spokojenosť neusmívala.

„Vy chcete vystoupit, pane Sušile, na zdejším divadle," počala paní Grosserová.

„Nemá-li vzácná paní nic proti tomu, učinil jsem již k tomu kroky, ačkoliv posud nadarmo," odpověděl Sušil.

„Já proti tomu přece nic nemohu mít, pane. Naopak, těšilo by mne, abych vás poznala a z vašich vloh se těšila."

„Hm! Tedy přece musím vzácné paní přispět, aby se upamatovala na to, nač posud nezapomněla. Ředitel mi nedovolil, abych vystoupil.“

„Ředitel vám nedovolil?“

„Ovšem že ne. A sice proto, poněvadž prý jsem člověk tak nevázaný a beze všeho respektu pro mrav a slušnosť, že prý mohu býti rád, když na to netlačí, abych se z Prahy musil odstranit.“

„A co chcete dělat?“

„Chci si zůstat důsledný. Abych to jmeno neměl nadarmo, jakým mne nazvati ráčil k vůli vám, milosťpaní, chci mu dokázat, že mluvil pravdu, A k tomu konci udělám jemu, milosťpaní, škandál, milosťpaní, a ještě někomu, a třebas to již byl druhý škandál, milosťpaní.“

„Pro všecko na světě vás prosím, pane Sušile, změňte svoje předsevzetí!“

„Jen tenkrát, jest-li se změní ředitel. Bojíte se toho předsevzetí, vzácná paní?“

„Jest to vaše úplná opravdivosť, pane Sušile?“

„Zeptejte se těchto!“ A Jaromír ukázal na Jiřího a Lamberu.

„Elemente!“ rozkřikl se Jiří, vyskočil a beranici pošinuv, mrštil sukovicí svou o zem. „Lekáte se, paničko? Boží bojovníci! Teď vás mám ve svých rukou, paničko — tenkrát mi neujdete. Mám toho již mnoho nastřádáno na srdci, a chci si jednou odlehčit. Vy jste bídnice, vznešená paní, veliká bídnice! Vy jste posud sila kolem sebe jenom bídu, a to vámi nehnulo; vy jste do hrobu připravila matku, vy jste

ustlala vedlé matky mému synu — hrome boží! a vy jste neměla srdce, aby to vámi pohnulo! A nyní vás dohání bázeň, sprostá bázeň, strach před škandálem k tomu, abyste se plazila jako nahý červ a prosila o slitování! Vámi nehnuly nářky, vy jste se vysmívala neštěstí a puklému srdci, vy jste srdce rozšlápla jako kus hlíny — nic vámi nehnulo — hrome boží, a námi má hnout teď vaše bázeň! Fuj! Fuj! Svatá cnosti na zemi! Kam se poděl člověk s tohoto světa, když jím nehne lidské utrpení víc, když jím nehne člověk! A hleďte, paničko, vámi člověk nehnul, vy jste jím povrhla, jako nějakou loutkou a vámi hnula sprostá bázeň — nuže, paničko, znáte již tu velikánskou vlastní bídu svou?“

A Jiří stál před ní hrozný a strašný, jako vtělené svědomí. V jeho očích žhaly blesky a slova jeho padala do její duše jako ohnivá síra do města Gomorhy. A Grosserová se třásla na celém těle, a duši jí to začalo prorývat, jako orkán, když se chce prodrat až do nedohledných, do nedostupných hlubin velikého moře, kde sídlí ještěr a had, kde v tajném zákoutí číhá žralok, jako v lidské duši hřích.

Grosserová nebyla schopna jediného slova. Cokoliv by byla pronesla ku své omluvě — nebylo jediného slova, které by ji bylo nevinilo ze lži. Chtěla vstát, ale nemohla; chtěla se u sebe omluvit — a nemohla. Viděla duši svou v zrcadle, s něhož Jiří strhl závoj — a ona se poprvé zděsila sama sebe.

„Elemente — ctná paničko! Tento mladík nastoupil čestnou dráhu umění, aby dělal z lidí boží

bojovníky, aby je vedl k síle a ukázal jim, co je ve vlastním srdci moří, co je ničí, a vámi to nehnulo co člověkem, vy jste mu cestu zamezovala a zahradila, vy byste byla okradla člověka, vy byste byla člověku roztříštila pravé jeho zrcadlo, tak jako jste svědomí svoje rozbila — hrome boží! A to vámi nehnulo! Již na mém synu jste svoji nelidskosť dokázala, teď jste ji chtěla opakovat na tomto, to vámi nehnulo — a sprostá bázeň vás učí volat o milosť: znáte již nesmírnou bídu duše své?“

Grosserová jakoby se potácela v mrákotách. Vyhýbala se z jedné strany na druhou, vyhýbala se sama sobě, ale všude zase viděla sama sebe, všude, ať se uhnula kamkoliv.

„Do třetice, paničko! Vy jste dcera velikého národa. Vy jste mu prospívala tím, že jste trhala jeho květy a zaházela je jako plevy; vy jste zhasínala světla božích bojovníků, aby na věky zakryty zůstaly peleše neřestí; vy jste z lidí nadělala psů, že bysme mohli zapomenout, že lidmi jsme — zde se podívejte na bratra svého: a to všecko vámi nehnulo? Fuj! Fuj! Hrome boží — a sprostá bázeň vás sem přivedla — o bído, bído, což jsi tak již v světě sesílila, že musí člověk před tebou utíkat? Nuže, ctná paničko, znáte již velikánskou bídu svou?“

„Smilování!“ vykřikla Grosserová a rukama si vjela do vlasů.

„Haha, Márinko! Chutná již? Nuže, dobrý apetit, Márinko!“ zasmál se divoce Lambera a uchopil ji za pravou ruku. „Došlo to již tak daleko s tebou, že se

chceš živit z naší milosti? Prabídná ženo! Můžeš zbudit ze hrobu mrtvou matku? Můžeš jí dát život zpět, tak jako si jí ho urvala? Můžeš oživit opět mého přítele, můžeš navrátit Havla zde otci ubohému — můžeš vzkřísit opět jeho pochované naděje? To nemůžeš, bídnice! U nás smilování nehledej! Tys prodala matku svou za bídný hedbáv, tys zahodila lásku a vzala v odměnu samet a pohodlí — nuže tedy, dobrý apetit, Márinko! Ať ti nahradí teď hedbáv, samet a všecko pohodlí to, čím jsi povrhla, a co jsi zničila. A jest-li to více tvoji vyvolenci nedovedou: pak si zoufej a nenajdi smilování v celém světě, tak jako tys nikdy žádného neznala! — Aj, tys přece šťastná, Márinko? Či že nejsi šťastna? Nejsi?! Bohu díky, ty nejsi!"

„Bratře!" zvolala Grosserová a slzy jí vyhrkly. Bylo to snad poprvé, co se cítila člověkem. „Bratře, buď spravedliv!"

„Haha, Márinko! Na mou duši — že chci být spravedliv. A jest-li že ti mám odměřit tak, jaká jest tvoje zásluha, pak tě musím rozšlápnout, jako tys rozšlápla štěstí všech, kdo stáli kolem tebe. Tys byla zmije — a nyní jsi u nohou mých: nuže, Márinko, mám tě rozšlápnout, jako tu zmiji? Tys hlodala na srdci všech, kdo ti své srdce svěřili, až jsi jim srdce dohlodala. Vidíš, sestro — má se učit svět novým zákonům? Má se stát pravidlem, abysme prorádným zmijím se učili býti vděčnými, abysme za zlosť jejich zasypali je laskavostí? Ne, ne, milá holka — tak daleko ještě svět neklesnul. A jest-li jsem ti červa

zbudil v svědomí, pak ti sešli nebe vláhu na něho, aby rostl, jako na louce černobýlí, aby tučněl a bral potravu z ničemné duše tvé, aby se svíjel v srdci tvém, abys si musila zoufat, že nenajdeš v světě více pokoje. Tak, Márinko, — to jest moje nadělení, a jest-li máš již na něm dost, pak odejdi v pokoji, neboť já tě více z něho rušit nebudu. Nemáš-li ale na něm ještě dost: pak tě budu stíhat, jako pomsta stíhá vraha, a jest-li že dovedeš svého červa uspat: pak se vypůjčím já hlas anděla pomsty, a vzkřísím toho červa k novému nevídanému životu!“

Grosserová byla úplně překonána. Klesla na kolena, zakrývala si oči rukama — začala poznávat velikou bídu svou, a zhrozila se.

„Což pak už není žádné pomoci, žádné?“ volala, a z hlasu jejího mluvila skoro zoufalosť.

„Hledáš pomoci, Márinko? Slyšíš hlas ten ponejprv, který k tobě mluví dnes? Nemluvili jsme ti ještě nikdy podobně? Slyšela jsi kdy hlas, jenž ti kdy pomoc přinášel. Bídnice! Kdo se zatarasil proti vší lidské pomoci, ne-li sama ty, když jsi přestala býti člověkem? Můžeš začít nyní, čím jsi posud nikdy nebyla?“

„O tedy pomozte vy, pane Sušile, jehož šlechetnosť vynáší svět! Nejsem já více žena ta, jenž bažit chce, jakby nasytila svou marnivosť, svou vášeň! Hlas člověka jsem zaslechla nyní z vašich hřímajících slov — chci se učit, co jsem posud neznala, chci nahradit, co jsem odejmula, a co nelze více nahradit, chci oplakat! Nuže, pane, ujmete se mne vy!“

„Nemám já k tomu práva, vzácná paní," odpověděl hlasem pevným Jaromír. „Neboť co jste mně ublížila, jest maličkosť, jež ani není hodna slov naproti tomu, co jste ublížila těmto zde. Ty odproste, a jestli vám mohou ti odpustit, pak vám je spomoženo!"

A Jaromír ukázal na Jiřího a Lamberu.

„Milosť!" sepjala ruce Grosserová, klečíc před Jiřím.

„Elemente! Vstaňte!" zahřměl Jiří, a Grosserová jakoby nucena slovem jeho uposlechla, kterak on jí velel.

Nastalo ticho. Jenom uražený člověk v Grosserové křičel, a volaje se domáhal svého práva.

Jiří přecházel po pokoji. Temné myšlénky se probíhaly jeho hlavou a ústa jeho se stahovala křečovité. Na jeho tváři zašlehal za bleskem blesk, a zase hasnul. Pomsta sbírala v něm poslední síly svoje, a to, co tak dlouho živil a krví napájel v utrpeném srdci svém, začalo volat po novém chlebě, po čerstvé vodě. Před oči se mu stavěl Havel, viděl jeho potrhaný zrak, jeho ubledlé tváře, ssinalé rty, slyšel jeho smrtelný chrapot, viděl, kterak smrť křečovitě napíná jeho oudy, viděl poslední myšlénky se rozbíhat po zříceném jeho životě, slyšel poslední slovo jeho, a to slovo bylo: kletba — viděl pochované své naděje, viděl vrbu vyrůstat nad pohřbenou rakví, slyšel šelesť svislých listů a šepot jich zněl: kletba! Viděl růže vyrůstat na hrobě synově, přiletěl na vrbu slavík a zpíval — a on z každého zvuku slyšel kletbu a pomstu! — Přišel hrobník a hrob okopával a zpíval si

lhostejnou píseň — a jeho srdce pukalo, a pomsta žíhala do něho nový jed, že zanevřel na lidi, na svět, že hledal potravy své pomstě — — a na jeho tváři opět šlehaly blesky a hasly, a v jeho prsou burácela divoká bouře.

Jiří se zastavil před Grosserovou, vztýčil svou nakloněnou postavu, podíval se na Grosserovou a hněv zahřměl na čele jeho, že se Grosserová zachvěla v nejhlubší duši a na krok zavrávorala.

„Milujete svého muže?“ zvolal Jiří a oko upřel na ni.

Grosserová mlčela.

„Milujete svého muže?“ zvolal ještě prudčeji. „To vám radím, ať jste pravdivá, jako kdybyste stála před soudem. Jest-li jste nikdy nemluvila pravdu: teď ji musíte mluvit, abyste ji znala. Milujete svého muže?“

„Nemiluji!“ zvolala Grosserová hlasem pevným, skoro hrobovým.

„Haha! Teď jste to slyšeli všickni a víte to! Elemente, a ona svého muže nemiluje! A řekla jste mu to, než jste mu podala ruku?“

„Neřekla!“

„A řekla jste mému synovi, že ho nemilujete, když se vás o lásku ptal?“

„Neřekla!“

„Hrome boží! Teď začínáte mluvit pravdu a pomsta má se sytí. Miloval vás manžel váš?“

„Miloval, neboť si mne vzal z lásky!“

„Miluje vás doposud?“

„Nemiluje.“

„Svatí na nebi — kterak by mohl! Kterak může najít štěstí ten, kdo lehkovážně šlape po štěstí cizém! Ale vy jste bídná, paničko, tuze bídná! Kdyby vás aspoň něco lidského bylo vedlo k tomu, že začínáte mluvit pravdu. Ale sprostá bázeň — elemente! to jest bídné!“

A Jiří opět začal chodit po pokoji. Začal v něm mluvit člověk.

„Znáte důstojnosť člověčí, paničko?“ zastavil se opět před ní.

„Znám!“ odpověděla Grosserová pevně.

„Nelžete, neboť jí neznáte! Neznala jste jí nikdy! Ale hleďte, paničko, já vám povím, co člověk jest. Vy jste na krev rozedrala srdce mé, že jest jako roztrhaný jelen, jemuž sotva zbylo dechu, aby bídné oudy své dovlekl k studni a svou žízeň uhasil. Vy jste mne oloupila o všecko — o naději mou, o pýchu mou, o budoucí pýchu národa, a mně nezůstalo nic, leč kus zdravého rozumu, abych mohl přemýšlet o hanbě své a abych mohl rozvažovat, kterak bych se pomstil a pomstou došel upokojení. Nuž hleďte, a to všecko volá o pomstu, o pomstu pravím, abych jí přikryl svoje neštěstí, abych jí nasytil svůj hlad a svou žízeň — to všecko volá hlasem strašlivým, jehož vy posud neznáte. Neboť jest ve mně člověk na krev uražený, a člověk žádá zadostiučinění. Avšak hleďte, ten člověk ve mně má ještě síly tolik, aby všecko volání to zakřikl a je přivedl k mlčení. Nuže tedy, já to všecko volání o pomstu zakřiknu a přivedu je k mlčení.

A abyste věděla, co člověk jest — nuže tedy slyšte: já vám odpouštím!“

A Jiří klesl na židli a rukama si zastřel tvář.

Ale právě toto vyřčení Jiřího, že odpouští, mělo na Grosserovou nejstrašnější účinek. Všecka kletba k ní nemluvila tak, ale odpuštění Jiřího ji takřka roztříslo. Teď teprv viděla velikost člověka a jeho velebnost, a pocítila úplně svou vlastní ničemnost a všecku podlost i nízkost. Stud a hanba začaly jí duši lomcovat a teď teprvé viděla, že jest tonoucí bez břehu, že jest plavec bez kormidla. Neboť začala znát velikost člověka jen podlé toho, co v ní vlastně nebylo. A blesk Jiřího slov projel její duši až na nejhlubší dno. To ale bylo u ní vítězstvím, že si netajila více pravdu, a svou nicotu že nepřikrývala omluvou lži a klamu — že se poznala.

Bylo zde ticho, jako po strašné bouři.

A když se Grosserová zpamatovala, padl její první zrak na bratra Lamberu.

„Bratře, ty mi neodpustíš?“ mluvila třesoucím se hlasem.

„Oho! K tomu ještě není čas, milá sestro, abych já ti odpustil. Neboť já nejsem oprávněn matkou, abych zapomněl, zač ti musím klnout! A jest-li že ti budu moci odpustit — pak musíš dříve dokázat velikými činy, že se toho stáváš hodnou. Mne jsi zničila — to bych ti dovedl odpustit. Ale že jsi ustlala před časem matce, buď ti milostiv bůh. Ale pouhé litování nestačí!“

„Bratře, všemu se podvolím, co uznáš potřebou!“

„Uhlídáme! A pak ti snad budu moci odpustit i jmenem matky i jmenem přítele. Do toho času ale tě neznám. Tolik ti mohu napřed ulevit, jestli začneš na opravdivé lidské cestě kráčet, že ti více nebudu dělat škandál — rozumíš, Márinko? Více ale nic! Ostatně se ale vzdávám všeho práva, abych ti vyměřil pokání, a skládám je zde na Jaromíra. Myslím, že je Jaromír z přátelství přijme, jakož i že bude i tenkrát spravedlivým, kde bych já toho nedovedl. Přijímáte to, pane Sušile?“

„Přijímám.“

„Zde tedy od nynější chvíle viz svoje svědomí, Márinko!“

„Jste srozuměna, vzácná paní?“ tázal se Jaromír Grosserové.

„Se vším jsem spokojena; mluvte, kterak mám započíti.“

„Vidíte, vzácná paní, vy jste se svým jednáním a svými skutky prohřešila velice na svých a opovržení jste na sebe vyvolala všechněch, kdo vás blíže poznali. Povinnosť vaše tedy jest, abyste hleděla činem napravit, co jste činem bořila. Nechci vám ale vyměřovat cestu, neboť si příliš cením samostatnosti člověka, ona jen dodá člověku pravé ceny. První vaší úlohou tedy buď, abyste si sama vyměřila cestu i způsob, kterými si chcete a můžete získat odpuštění bratra svého.“

„Chcete mi být přítelem a rádcem, pane Sušile?“

„Vždycky, jak daleko toho dovedu. Co přítel si ale vezmu právo takové, jakého jen přítel se smí od-

vážit. Pravím vám napřed, že budu přísný jako svědomitý a že vám neodpustím ničehož, co by mohlo slouti pokleskem na vaší nové dráze. Jste srozuměna?“

Paní Grosserová byla srozuměna v skutku. Tenkrát to myslila opravdově, ponejprv snad opravdově ve svém životě.

Domácí život její od té chvíle podlehl veliké proměně. Ještě dnes, jakmile přišla domů, uzavřela se a zanášela se pouze sama sebou. Strašlivá tíže spočívala na jejích prsou, celé balvany ji tísnily, a novým oddechnutím nepozbývaly tíže. Její minulost se táhla za ní co veliká, nepřehledná poušť; hrůza šla z ní a mráz táhl přes ni; hyéna i šakal slídili po čerstvé kořisti, a tygr se napájel z čerstvé mrtvoly, a ta mrtvola byla člověk. A to všecko byly skutky její. Díky probudilému člověku, že to stálo za ní. Viděla se na velikém rozhraní minulosti a budoucnosti, hořké slzy se jí vylily na zbledlé tváře, a ty slzy platily její minulosti. Viděla, kterak vstávají z hrobů její oběti, ale cítila taky, že se uspokojeni vrácejí do hrobů zpět, vidouce, že ucítila jejich vražednice, co provinila.

A Grosserové nastala noc plná hrůzy a nepokoje, jaké posud byla nezakusila. Pohodlí a hedbáv dovedly uchlácholit neprocitlou její duši; pohodlí a hedbáv ale nedovedly jí dáti spánek, když se duše probudila. I zdálo se, jakoby duch její si chtěl vynahradit bděním, co byl tak dlouhým časem prospal v neuvědomění a zlosti. Sen nehledal víčka jejího oka, a zdá se, že ani oko její nehledalo sen. Dnes byl pro ni

den velikÝ, den znovuzrození, a ona jej slavila bděním a pláčem.

Ani si nebyla dala rozsvítit. V temnosti musí prodlít, komu byl zrak navrácen, a teprvé poznenáhla smí užít požehnání z nabytého zraku. Přece ale luna zabloudila do polotemného pokoje a vlhkým paprskem se dotýkala zelené stěny a rozvěšených po stěně obrazů, a když přišla dál, nalezla Grosserovou v pláči. Luna jest přítelkyně slzy a útočiště vzdechů. To, co si netroufá za dne na jasného slunce paprsek, to vezme luna v jemnosti své ochranu, nevyzradí, co se jí svěří a ranám smrtelníků poskytuje léku i útěchy. A proto jest tak důvěrná přítelkyně tichého neštěstí a důvěrná těšitelkyně bolu.

Grosserová přistoupla k oknu a otevřela je. A na nebi hvězda vedle hvězdy, a mezi nimi svornosť co modrý baldachýn — a po nebi putuje luna, a země i nebe se šatí v roucho stříbrného lesku. Na nebi mír a láska, na nebi to, co tak často lidem schází. A v povzdálí hučela Vltava tajemný pochod, lehké páry se vznášely nad ní co noční sny — aneb to byly v páru rozplynulé víly, které se přicházejí dívat, zda-li jsou již naše dcery hodné a důstojné, aby slouly dcerami svého národa?

Večerní vzduch byl ochlazen líbezným chládkem; tu si zalaškoval, tam si odpočinul, jinde zase vál ochlazením, a když přišel k rozpálenému čelu, zastavil se u něho ze soustrasti a mluvil mu, jak mohl.

Grosserová byla poprvé ve svém živobytí dojata velebnou krásou. Zdálo se jí, že pojednou rozumí

tomu všemu, co bylo kolem ní; neboť kde člověk začne, tam taky začne lidský život kolem něho — člověk rozumí sobě a jiným.

XX.

Nezáleží na tom, kterého to bylo dne. Ale jednoho dne byla u divadelní kasy v Praze neobyčejná tlačenice. Na divadelních cedulích stálo, že vystoupí v úloze Hamleta pan Sušil co host — ponejprv.

Nevím, zda proto zase ukazoval kasír, mnoho-li u něho platí protekce, aneb-li proto, že byl už nenapravitelný.

„Chci lóži!“ pravil jeden muž.

„Nemám!“ odpověděl kasír, a obracel se jinam.

„Já ji ale musím mít!“

„Já jí ale nemám!“

„Vždyť ale vidím, že máte ještě několik poukázek.“

„Jsou zamluveny!“

„Elemente, tedy chci jednu já!“

„Zde se musí žádat zdvořileji, pane!“

„Nedopalujte, pane. Se zdvořilostí jsem nedokázal u vás nic, a teď chci zkusit, zda-li něco dokážu jinak!“

„Nemám času.“

„A já nemám chuti dvakrát mluvit. Elemente! Dostanu lóži, anebo ne?“

„Už jsem řek'!“

„A já taky, a stojím na svém. Zde čtěte.“

„Co mi do toho?“

„Jak? Elemente! Vám že nic do toho? Pravím, že jest vám do toho.“

Kasír vytrhl Jiřímu cedulku a zběžně ji přečet, dal mu poukázku na lóži ani slova nepromluviv.

„Elemente!“ bručel Jiří a odcházel.

„Vida, ten to umí!“ ozýval se jeden z těch, kteří se už dávno byli tlačili a posud se byli nedotlačili. „Kdo je nezdvořácký, ten dojde nejspíš. Ze zdvořilosti člověkem odstrkují, jako hračkou. Buďme nezdvořilí!“

„Ano, nezdvořilí!“ přisvědčovali jiní.

A kasír krotnul.

Divadlo se plnilo a ještě pořád se hrnulo lidí, jakoby jich nechtělo býti konce. A v divadle to již šumělo a bzučelo, klapala sedadla, tu úklony, tam šlápl někdo na nohu a prosil za odpuštění; tu upejpání, tam odkašlání, nepočítaje ani, kolik mládenců hrozilo dívkám, že se k vůli nim zastřelí, a kolik dívek jim to nevěřilo.

V koridóru před vchodem do divadla se scházívaly autority, tiskly si ruce, s autoritou pohlížely na neautority, mluvily na hlas, aby je lid slyšel, a bylo patrno, že ze skromnosti dbají o to, aby byly viděny. Do divadla je času bez toho až pak, zůstanou tam na některé-to jednání či výstup, a co potom promluví, jest pravda, proto že to řekly autority.

V jednom může se říci koutě stáli tři recensenti, a mluvili taky dost nahlas a každý se smál svému vtipu. Při tom myslil první recensent, že ví a rozumí víc než-li druhý, druhý si to zase myslil naproti třetímu, a třetí si myslil, že ví a rozumí víc, nežli první a druhý dohromady. Patrno, že i recensenti jsou lidé, kteří časem stůní — navzdor ujišťování jich, že jsou nestranní.

„Kdože jest Sušil?“ ptal se první a dával na srozuměnou, že o něm doposud nic neví.

„Kdo jest?“ pravil druhý. „Nesmysl! Sušil jest!“ A dal se do smíchu.

„Pan kollega chce říci, že jest na tom dost, když se řekne Sušil, není-li pravda?“ dosvědčoval třetí, na znamení, že druhému rozumí.

„Vždyť hraje Hamlety!“ pravil zase druhý a usmál se podivně na třetího.

Třetí byl velmi kollegialní člověk, a proto říkal každému recensentu pane kollego.

„Co tím chcete říci, pane kollego?“ ptal se.

„Inu nic právě. Ale Sušil hraje Hamlety!“

„Nesmysl!“ mluvil s autoritou první recensent. „Zláme si vaz. Na pražském divadle nám něco povídat, kde již hráli ten a ten! Není to drzost?“

„Pan kollega má pravdu. Jest to drzost.“

„Hrál prý někde na venku,“ notoval druhý a myslil si, že ho tím tal.

„Taky Hamlety?“ usmál se první.

„Snad by zde nechtěl mít generální próbu, pane kollego,“ smál se třetí. „Uvidíte, že jest si jist.“

„Dnešní večer jest váš, otče Šušile," pravila polohlasitě Klenoveská ale tak, že to recensenti zaslechli.

„Proč pak jste nesmekl, pane kollego?"

„Nesmysl! Snad proto, že jest to jeho otec! No, ten tomu chudák asi moc bude rozumět! Bude plakat radostí dřív, než ho pochováme."

„Vždy jen hrobařské nápady, pane kollego." —

Opomineme, co ještě mluvily jiné autority a podíváme se, co zatím se děje s Jaromírem.

Už je skoro ustrojen, Lambera ho ale ještě obskakuje ustavičně. Brzy to, brzy ono mu není vhod, brzy šátek ještě příliš přiléhá, brzy límec není dosti urovnán, brzy šňůry nejsou dosti v pořádku. A jistě žeby Lambera byl ještě Jaromíra tak snadno nepropustil z rukou, kdyby nevěděl, že právě Hamlet musí jevit jakousi nedbalosť v uspořádání obleku. Chystal ale ještě Jaromírovi překvapení, a sice to, že mu knížku, s níž má Hamlet vystoupit čta, dal zavázat dočista na starodávní způsob. Kterak se Jaromír podiví, až to uvidí!

Jaromír se byl již po delší čas díval na Lamberu a viděl tomuto nějakou otázku na očích. Nechal ho ale naschvál hledat slova, dychtiv, kterak Lambera započne. Zajímala jej ta nejistota velmi.

Lambera pořád jen odkašlával, často již otevřel ústa, aby mluvil, ale nechtělo to nikterak ven. Jaromír se usmíval. Jen kdyby se ho byl Jaromír aspoň na něco zeptal, hned by slova našla cestu, ale Jaromír byl dnes velmi tvrdošijný. A přec to již Lambera

„Nu ovšem! Má již k tomu léta. Jest mu dvacet a několik. Haha! Nesmysl! Holý nesmysl! Zlámeme mu vaz.“ Každý ví již, že to mluvil první. „Co myslíte, může již hrát Hamlety?“

„Snad je geniální, pane kollego. Uvidíme.“

„Pah! Snad se proto o něho zasadila hraběnka Klenoveská.“

„Ah — pane kollego! Abysme nezapomněli. Jak pak to stojí s hraběnkou? Proč se ona tak ujímala o to, aby zde hrál?“

„Nesmysl! Hraběnka jest útočiště mrzáků — nu a teď se ujala bezpochyby také duševního mrzáka ve své dobrotě, a obecenstvo a my máme k vůli ní poslouchat duševní bankrot. Nesmysl! Pánové, my musíme mu zlomit váz. Pro jednou na vždy!“

„Pan kollega má katovské nápady! Haha, katovské!“ smál se třetí, a byl tomu jak náleží rád, že dokázal na jednou, kterak dovede víc, nežli druhý a první dohromady.

První recensent se sice cítil tím žíhadlem píchnutým, ale jeho autorita žádala, aby to nedal na sobě znát.

„Mám pomahače,“ chechtal se první, s jednoho na druhého se dívaje.

„Jen kollegy, pane kollego, jen kollegy!“

V tom šla kolem nich hraběnka Klenoveská, po jedné straně majíc otce Sušila a po druhé matku. Za nimi šly Marie a Sylvie a doprovázela je paní Soukupová. Poslední byl Jiří.

„Dnešní večer jest váš, otče Sušile," pravila polohlasitě Klenoveská ale tak, že to recensenti zaslechli.

„Proč pak jste nesmekl, pane kollego?"

„Nesmysl! Snad proto, že jest to jeho otec! No, ten tomu chudák asi moc bude rozumět! Bude plakat radostí dřív, než ho pochováme."

„Vždy jen hrobařské nápady, pane kollego." —

Opomineme, co ještě mluvily jiné autority a podíváme se, co zatím se děje s Jaromírem.

Už je skoro ustrojen, Lambera ho ale ještě obskakuje ustavičně. Brzy to, brzy ono mu není vhod, brzy šátek ještě příliš přiléhá, brzy límec není dosti urovnán, brzy šňůry nejsou dosti v pořádku. A jistě žeby Lambera byl ještě Jaromíra tak snadno nepropustil z rukou, kdyby nevěděl, že právě Hamlet musí jevit jakousi nedbalosť v uspořádání obleku. Chystal ale ještě Jaromírovi překvapení, a sice to, že mu knížku, s níž má Hamlet vystoupit čta, dal zavázat dočista na starodávní způsob. Kterak se Jaromír podiví, až to uvidí!

Jaromír se byl již po delší čas díval na Lamberu a viděl tomuto nějakou otázku na očích. Nechal ho ale naschvál hledat slova, dychtiv, kterak Lambera započne. Zajímala jej ta nejistota velmi.

Lambera pořád jen odkašlával, často již otevřel ústa, aby mluvil, ale nechtělo to nikterak ven. Jaromír se usmíval. Jen kdyby se ho byl Jaromír aspoň na něco zeptal, hned by slova našla cestu, ale Jaromír byl dnes velmi tvrdošijný. A přec to již Lambera

věděl, že mu Jaromír se dívá na dno duše — ale ptát se nechce.

Konečně si Lambera ještě jednou odkašlal a začal:

„A on to uvidí všecko nejlépe!“

„Kdo? co?“ ptal se Jaromír.

„E, nic. Já chtěl říci něco jiného.“

„A cos chtěl říci.“

„Že mám zlost na napovědu.“

„Na napovědu? Proč to?“

„Proč to! Hleďte, pane Sušile, tenkrát jste neuhodl, proč.“

„A co kdybych to byl uhodl?“ smál se Jaromír.

„Kdybyste to byl uhodl, netrpěl byste ho tam. Jsem o tom přesvědčen. Právě na nejlepším místě, právě vidět všecko!“

„Nu, tedy mluvte bez okolků, Lambero.“

„Bez okolků tedy, pane Sušile — — ale ne, neřeknu to.“

„Tys bláhový!“

„Ale není-li to k zlosti, já bych časem zlostí shořel! Já se na vás musím dívat vždy jen se strany, a to můžete říci sám, mnoho-li se člověku ztratí, když se dívá za kulisami na prkna. A napověda vás vidí od počátku až do konce, vidí vás hrát, napovídá vám, a vidí vás z nejlepšího místa — — pane Sušile, mám k vám prosbu!“

„Ale Lambero — vždyť pak jsem ti ještě nikdy ničeho neodepřel!“

„Ej, to vím. Ale víte, že mám taky trochu divadelní zkušenosti, a mimo to bych udusil starého červa.

Myslil bych si, že hraju sám, a k tomu kdybych viděl hrát vás, zapomněl bych na všecko."

„Nu, a co si žádáš?"

„Pane Sušile, vy dnes naschvál mi nechcete rozumět. Myslím, že jsem vám již řekl aspoň tolik, jako dost. Ale nežť. Nemusí to být ještě hned. Však to nějaký čas ještě vydržím. Ale slibte mi, že aspoň někdy se stane, po čem toužím — že se stanu vaším tělesním napovědou, ale jen vaším, totiž jen tenkrát, když budete hrát vy!"

„A myslíš, že bych to trpěl, abys byl vůbec napovědou? Ty musíš být navždy jen se mnou."

V tom zavzněl zvoneček a volali na scénu Hamleta. Jaromír tedy byl tímto okamžením povýšen na prince dánského. A v skutku hned jiná osobnosť. Polo komicky podal Lamberovi ruku a pravil: „Tolik co může ubohý princ vám prokázat, to udělám. Jmenuju vás tedy svým tělesním napovědou. Ale přísáhejte, že neřeknete v království dánském nikomu, co uvidíte a uslyšíte — že jest to na věky uzamknuto ve vás, jakoby to bylo pochováno ve hrob. Přisáhejte!"

„Přisáhám, a chcete-li třebas na váš meč," odpověděl Lambera, a vyskočil radostí do výšky, že se div hlavou stropu nedotknul, neboť se mu v tom okamžiku zaleskla budoucnosť ve světle už dávno po tichu roznícením.

Sušil — Hamlet vystoupil. V obecenstvu hrobové ticho. A Hamlet odpovídal králi a matce, a v jeho slovech taková říznosť sarkasmu, a mezi nimi ta hluboká, opravdivá bolesť Hamletova, nejevící se snad

jen v šatech, v držení těla, ale sídlící v plné duši — to vše mluvilo takou opravdivostí, takou jednoduchou přesvědčivostí, že jedna jiskra prolítla všemi, že každý viděl na své oči, jak jednoduché jest najít vejce Kolumbovo tomu, kdo jest pravý zasvěcenec. A když pak na to odejde král, královna a komonstvo a Hamletova duše na to najde slov, a jimi se celá jeho tíseň a opovržení prolomí tu v třesoucím se hlase, tu v zoufalosti, tu v nářku, že bůh dal zákon proti samovraždě: tu stálo před nimi živé, co básník nakreslil slovy, tu bylo každé slovo mluveno z duše, neboť zde mluvil Hamlet. A když pak se utíká k zoufalému prostředku, aby mlčením strojeným jak chytrý Brutus vyzvěděl, co temné v duši své jen tuší; když končil slovy: však puknì srdce mé, neb mlčet musí ústa má — tu celé divadlo jeden tleskot, jeden jásot, tu se ukázalo to, co v Náhlovicích řekli hoši, jednohlasně volajíce: Ten to umí!

Jedním mžikem byly všecky pochybnosti zabity a zahanbeny tíhly do temných koutů k lakotné závisti, z níž byly vzaly počátek.

Hraběnka Klenoveská trnula; neboť že je v Jaromíru síla tak velikánská, tak přesvědčující, ve svém uchopení tak překonávající a nutící a vše si podrobující: to si doposud jen přála, ale nyní nabyla o tom nezvratného přesvědčení.

Podívala se na Marii — Marie se třásla na celém těle. Němě si podívaly do očí, a bylo patrné, že si rozumějí. A když pak spadla opona, tu teprv

poznenáhla si troufala slova, aby vynesla, co vřelo v duši. Hraběnka tiskla Marii ruku.

„Jste spokojena, Marie?“ ptala se s lehkým úsměvem.

„Věřte mi, paní hraběnko, že začínám býti toho přesvědčení, že ani jedinou hru Jaromírovu jak náleží nezažiju. Neptala jsem se ho sice, zda-li před vystoupením tak zvaný strach se zmocní jeho smyslů: já ale mám strach o každé slovo jeho, jako bych v jeho duši přebývala, a strachem tím snad nikdy nepřijdu k pravému požitku. Neboť vím, kdyby se mu měla hra nezdařit, že by pro zahanbení to ani nechtěl více přede mne předstoupit. A já ho přece tak mnoho miluju, a milovala bych jej zrovna tak, kdyby ani umělcem nebyl. V divadle vám vždy budu záviděť, milosť paní, že nemilujete umělce.“

Dobře že se zazvonilo, dobře že šla opona nahoru, dobře že již začal rozkládat Polonius svou širokou moudrosť, dobře že se hned taky ohlídla Marie k jevišti: neboť hraběnka v tváři jen jen zahořela, horko a mráz jí najednou proběhly tělem, a přec jí Marie záviděla, neboť milostpaní nemiluje umělce. — V druhé scéně vystoupil Hamlet čta — přál bych každému, aby byl uviděl při tomto výstupu Lamberu za kulisami. Lambera číhal zrovna na tvář Jaromírovu, zda-li aspoň nějakým mrknutím aneb nějakým trhnutím úst dá na sobě znát překvapení, že je knížka, z níž Jaromír čte, zavázána dočista dle staré módy. V skutku — Jaromír se poněkud usmál, a Lambera vyskočil a byl by běhal jako chlapec do kola, kdyby právě byl ne-

začal Hamlet odbývat dotíravého a všetečného Polonia na způsob, který se Lamberovi velice zalíbil. Neboť měl Lambera na herce, jenž Polonia představoval, trochu s vrchu pro to, že tento v šatnici začal pohrdavě ukazovat hercům na Jaromíra, že potřebuje sluhu. A teď mu právě Hamlet povídá, že mu s očí kape ambra, že starci mívají nadbytek na chudobě vtipu, že mají slabá lejtka — — to a podobné mu povídal Hamlet na takový způsob, že musil Polonius sám být o tom přesvědčen, tak jako byl o tom přesvědčen Lambera a celé tleskotem a smíchem přizvukující obecenstvo. To byla voda na Lamberův mlýn, a Lambera si mnul ruce jako starý šelma. Kterak ale zcela jinak vypadal Lambera hned za chvilku na to! Tak jakoby sám byl na jevišti a ne jeho pán, tak se každé slovo ozývalo v jeho prsou, a kdoby ho byl blíže pozoroval, sotva by se byl zdržel smíchu. Neboť Jaromírův tělesní napověda hýbal pyskem zrovna jako Jaromír, zdvihal ruce, dělal všecky posuňky po něm, očima mrkal, ba skoro i dle Jaromíra chodil. On byl jako Jaromírův obraz v zrcadle. Ba jednou dokonce, když Jaromíru tleskali, a Jaromír se klonil, klonil se kulisám i Lambera.

Minula „scéna s herci“ a Hamlet si počíná vytýkat svou váhavosť, svou neodhodlanosť k činu, spílá si, že má srdce holubí, jemužto schází žluč, že ač ho nebe a země již k pomstě vyzývá, on jen jako nějaká nevěstka si klením a žvastem pomáhá — to, kterak to Hamlet podal, a ta hra před tím — — každý musil být úplně o tom přesvědčen, co nyní povídá,

neboť mluvil pravdu. Opona spadla, opona se zdvihla a divadlo se div nerozbořilo. Obecenstvo jásalo, že našlo tlumočníka básníků, a básníci mohli být na to hrdi, kterak důmyslně a pravdivě dovede jejich výtvory zvšeobecnit. Zde bylo vidět patrně půdu tak dobrou, tak hojnou úrodu slibující, že se z toho každý musil buď jen těšit, aneb jí závidět.

Jako bleskem prolítá divadlo zpráva, že v jedné lóži sedí otec Sušil a Jaromírova matka. Všechněch oči se obracely k nim, a matky i otcové jim přáli v srdci štěstí k takovému synu. Avšak ani Marie nezůstala bez všeobecné pozornosti.

„Tam je jeho milenka," zašeptal kdosi a již se obracely lorněty a kukátka mladých i starých dám, aby uviděly tu, která je jeho milenka. Marie musila bezpochyby zaslechnout ten šepot zdola, bez pochyby že věděla, proč se všechněch oči k ní obracejí. Hrdě se vypnula z lóže ven, jako by všem zrakům i slovům odpovídala: „Ano, já jsem jeho milenka!"

Přišla scéna s matkou. Jaromír mluvil tak dojemně, že každé slovo jeho musilo říznout do jejího srdce. A v obecenstvu nebylo slyšet ani dechu, mrtvé ticho — jenom na prknech bojoval duch a svíjel se pod dusným hlukem mařících poměrů, duch bojoval a padal, padaje vítězil, a člověk se cítil člověkem, boží bojovník vše lidsky naladil a člověk mu přisvědčil, že jest knězem umění, tlumočníkem člověka a prostředníkem přírody. Duch člověčí se zde jevil ve své velikosti, an sebe sama pochopil a na světlo vyváděl, co bylo temné, co bylo skryté, an zlatá zrnka roz-

síval, jež byly uschovány v šachtách. A teď padaly do kyprých srdcí, povznášely ducha a učinily pokroku schopnějšího člověka.

První vystoupení Jaromírovo na divadle pražském mělo tedy výsledek veliký. Zde se nedalo více pochybovat, vytáčet a všelijak stahovat, až nebyl člověk k poznání; zde byl jeden hlas, jedno mínění, a i ten, kdo ze závisti neměl hlasu, byl aspoň mínění téhož.

Lambera radostí plakal; byl by snad dnes odpustil půli světu. Neboť to nás velmi povznese nad hněv, jaký házíme v oči obyčejnému světu, když vidíme, že v tomto světu právě zase se vyklenula pyramida, k níž je zřetel obrácen, a že tedy můžeme přehlédnout, co v nás vzbudilo hněv.

U vchodu do divadla stálo celé studentstvo a vůbec to mládež, která je schopna nadšení pravého. Pro Jaromíra byli opravdu nadšeni. A teď čekali, až vyjde, aby ho uviděli v tvář, aby mu projevili, že si ho váží a ctí toho, kdo je pravým člověkem, kdo tak lidsky dovede se dotknout člověka. A mezi nimi ten ševel, to povídání, ta radosť — vždyť byl z nich a k nim se hlásí, vždyť se cítí velikým ve svém národu, ctěným úctou svých, jest člověk pravý, celý, rázný — a ne nějaké nedochůdče aneb polozakrsalý ve svém uvědomění.

Jaromír vyšel — celý zástup se rozstoupil na dvě strany a nastalo ticho jako před tím v divadle. Mladíci smekli klobouky, mlčky dali na jevo, co v sobě cítí a uprostřed nich kráčí Jaromír, klobouk

v ruce, oko k zemi sklopené, tichý, a bylo patrno, že jim rozumí. —

První cesta ho vedla k Marii. Tam již na něho čekali ti, kteří byli již dávno jeho, a stisknutím ruky mu dali na jevo, kterak se z jeho prospěchu těší. Jaromír opětoval zase tisknutím ruky — s tím toliko rozdílem, že když pak podal ruku Marii, že ruka jeho v její ruce zůstala.

„Slečno Sylvie," smál se Jaromír, „potřebujete mé podpory?"

„Cítíte se dnes boháčem, pane? Hleďte, to nebývá způsobem velkých boháčů, že cinkají penězi, aby jim lidé uvěřili."

„Haha! Proto ale přece mohou vycinkat jiným?"

„Pak jsou chudáci."

„Nikdo by vám to ale nevěřil, slečno."

„Chcete, abych vás chválila, pane Sušile?"

„Nedovedla byste toho, slečno. A nechci, abyste mluvila proti přesvědčení."

„To je hezky, že mluvíte pravdu. Mluvila bych v skutku proti svému přesvědčení, kdybych mluvila, jak vy nechcete."

„Teď mluvíte zcela proti svému přesvědčení."

„Víte proč? Proto že vás chválím. To jest mnoho na vás, když se shýbnete sám a to zasluhuje pochvaly."

„Že vám začnu také lichotit, slečno!"

„Nedovedl byste toho."

„Zkusme to."

„Jsem srozuměna. Vy ale prohrajete."

„Pak budete velikomyslná a prohru se mnou rozdělíte.“

„Tak velikomyslná nebudu, protože bych vás uviděla málomyslným, který by se dal pro svou prohru do pláče, kdybych ji nerozdělila.“

„To by vám velmi slušelo. Neboť byste ukázala, kterak si umíte výhry té vážit proto, že jsem ji prohrál já.“

„To právě ne proto.“

„Pak by vám to slušelo ještě líp, neboť byste byla i nestrannou.“

„Ale já bych si nevážila výhry.“

„Tím velikomyslněji. Ukázala byšte, že jste nevítězila jen k vůli výhře.“

„E jděte!“

„Já jsem vyhrál!“

„Vy jste prohrál!“

„Vy jste prohrála, slečno!“

„Není pravda. Neboť proto, že chcete, abych byla prohrála — to mně nelichotí. Nuže — kdo vyhrál?!“

„Vy jste čtveračka. Chcete-li tedy, dám vám pac.“

Jaromír jí políbil ruku, a patálie se smířila.

Promluvili ještě všichni vespolek a pak se odebral Jiří, Lambera a Jaromír s otcem Sušilem na „pražské pivo.“

Šli do jednoho hostince, kdežto se scházívali literáti, umělci, pololiteráti a poloumělci, a proto tam kvetl velmi živě literární klep. Bylo to ještě za těch blahých časů, kde se život v literatuře jevil hlavně

sočením, spíláním, všemožnými intrikami a na slávě uškubováním, nadsazováním sama sebe na účty druhého, a tím, že si chtěl každý zahrát co možná nejlaciněji na diktatora v literatuře. Podkuřovali sami sobě, nedbali na to, že se jim ostatní lidé smějí do očí i stranou, a uspokojili se tím, že jim několik úsudkůprázných lidí spílalo velikánů. V to ovšem každý z nich věřil, a za to se ujal také vždy slabšího, když mu šel někdo na kůži, neboť by bylo škoda o jednoho herolta literární slávy. To bylo ovšem tenkrát; dnes už je to ale jinak — neboť dnes již panuje láska a svornosť mezi všemi a nedrží vrch více náhled ten, že je svět stvořen jenom pro jednoho. Za našich časů nejsou literáti více rozděleni jako tvorové v menažerii na reální a idealní, nýbrž svorně a vespolek pracují na národu roli dědičné. Národ jim není více trnožem, aby bylo vidět jejich nalakované boty. Za našich časů se líbají literáti na potkání, každý vzdává druhému patřičnou úctu a nemyslí si nikdo, že je víc, než-li druhý. A to vše nebylo ještě enkrát.

Tam si tedy taky zasedli naši lidé, ale stranou, poněvadž z nich neměl nikdo privilej posud, aby si zasedl také mezi vznešené.

Ale náhodou se stalo, že literáti a pololiteráti poznali Jaromíra, a že vyslali prvního ze svého středu, aby naše lidi vyzval, by si zasedli k nim. Udělalo se taky hned místo, a Jaromír měl poprvé ve svém živobytí česť, že seděl mezi výkvětem.

Nechme se vystřídat všecky liché i sudé úklony, přání, podání visitek, ujištění o věčném přátelství, a jak se všecky ty lži jmenujou. Musíme taky podotknout, že tam byli též známí tři recensenti, a že jenom dva čekali na to, aby je Jaromír požádal uctivě, by byli ve svých recensích milosrdni, že se ale divili všickni tři, když to ani jednomu z nich byl neudělal k vůli.

„Jste engažován již, pane Sušile?“ ptal se jeden literát.

Jaromír byl sice již engažován, ale myslil, že si udělá jundu.

„Já engažován? Ah, prosím vás, pane, to nejde jen tak snadno. Kdybych měl jen někdy vyhlídku, třebas v dosti daleké budoucnosti, že bych mohl se státi oudem pražského divadla. Ale mně schází protekce. A tak mně nezbývá, než zase odejíti z Prahy.“

„Nu, kdyby se jednalo o protekci, pane Sušile, mohl bych vám přispět,“ pravil literát, a podíval se na něho.

„Vy jste velmi laskav, pane,“ uklonil se Jaromír, a divil se té neobmezené skromnosti. „Vy byste mne učinil šťastným.“

„To je maličkosť, pane, a chcete-li, dám vám odporučení svoje na ředitele.“

„Vy jste přelaskav, pane.“

„Ale jednu službu mi prokážete, pane Sušile.“

„Každou.“

„Já mám u direkce jeden kus. Nevím, z jakých příčin jej direkce nechce dávat, ale myslím, že proto, poněvadž mu nerozumí. Můj kus stojí na zcela novém stanovisku. Dávejte ho ke svému příjmu, pane Sušile. Uvidíte, že si pomůžete na nohy.“

„Na každý pád, vaše blahorodí.“

Literát se obrátil ku svému sousedu, a šeptnul mu do ucha: „Jest pořádně obmezený člověk.“

A Jaromír? Jaromír se usmál. Neboť takového štěstí se nenadál: šel na pivo a našel básníka a protektora v jedné osobě.

„Hrajete také milovníky, pane.“

„Jsem tak smělý, pane.“

„Máte tedy široký obor. Myslím, že to na škodu.“

„Jen slabým kusům, vaše blahorodí.“

Literát si připil a už neříkal nic.

„Lambero, kuř,“ pravil Jaromír a podal mu cigaro.

„Elemente, kuřme a podkuřujme samozvaným modlám,“ bručel Jiří, a dýmal, že ho sotva bylo vidět pro dým.

„Pane, vy nás zadusíte,“ pravil literát a kašlal.

„Elemente, není škoda. Pravý boží bojovník se cigarem nezadusí.“

Otec Sušil si zapálil též, a smíchem a kouřem dávali na jevo, že vědí, co jest drzosť a co jest zásluha.

XXI.

Snad na nikoho nemělo vystoupení Jaromírovo v Hamletu mocnějšího, trvanlivějšího, až do základů sáhajícího účinku, jako na paní Grosserovou. Chodívalať často do divadla, ale vždy jen proto, že to byla móda, že tam chodili vznešení, že se chtěla ukázat, že si chtěla zahnat dlouhou chvíli koketováním, vypínáním se, aniž byla věděla, co se vlastně děje na jevišti. Jen když obecenstvo tleskalo, ohlídla se také na jeviště, a byla-li právě v takovém rozpoložení, tleskala taktéž. Její myšlénky byly příliš lehké, příliš povrchní, a umění se nemohlo posud vychloubat, že slavilo nad nimi vítězství. Poslední výstupy zatřásly jí až do nejhlubších základů a zbudily v ní úplně, co spalo dlouhý sen. A k tomu teď Jaromírova hra, kus sám a duše její vnímavější a dostupnější — — věru že se začaly Grosserové teprv nyní otvírat oči, že začala vidět, co jindy nikdy neviděla, že trnula nad velikými, velebnými účinky umění.

Její život se změnil k nepoznání. Ustoupila nadutosť, hrdosť, prázná vypínavosť, a od toho času, co našla Grosserová zase sama sebe, začala s pokorou, shovívavostí a snášenlivostí. Těmto změnám přiměřen byl také domácí její život. Služky nezakoušely více výbuchů vznešené paní, která je v stavu snížit služebníka pod věc jedině proto, aby platila její vůle, a sluha aby se ucítil sluhou. Grosserová se ucítila člověkem.

A jakmile se v člověku ozve člověk, vidí pak člověka v každém jiném soudruhu, ať si jest v postavení jakémkoliv, ctí jeho snahy, váží si jeho individuálnosti a béře ho pod svou ochranu co člověka, přispívá k rozvinutí jeho vrozených schopností a smíření se rozloží nade vším, co by jinak mohlo státi velmi příkře naproti sobě.

Služky u Grosserové se ucítily jako na novém světě. Z počátku ovšem nemohly pochopil ty lidumilé choutky vznešené dámy, jíž se zalíbilo snížit se k druhému člověku a ctít v něm oprávněného člověka. Ale poznenáhla i jim se otvíraly oči, a začaly poznávat, že jest to úplná změna, co měly za chvílkové, že jest to přesvědčení, co měly za choutku. Jest to v skutku mnoho, povíme-li, že se paní Grosserová posud ani jednou nezapomněla, aby jen na čas byla upadla do své navyklé minulosti zpět. A také začalo v Grosserově domě všecko chodit jako na drátkách, práce se odbývala jako hračkou, neboť vědomí, že se nemusejí bát více choutek a strachovat nelidských urážek — to jim dodávalo chuti, tím více, ana se Grosserová chovala k nim více co přítelkyně, než-li co paní.

Jediné, co snad se nedalo více napravit, byl poměr její k manželovi, neboť zde bylo chybeno již v základech a stavení stálo již příliš vysoko zbudováno, než aby se mohlo začíti znova. Rozpadnutí úplné a sesypání mohlo snad jedině smířit, neboť kde ruku nepodává srdce, tam se láska nikdy neuhostí a kletba nepřirozených poměrů musí následovat v zápětí. Koho jiný hlas více určit dovede, nežli hlas přírody, s tím

nemůže mít také smilování příroda, leč by začal odtamtud, kde se poprvé vybočil a přišel na scestí. Mládí se nám ale více nevrátí, a tak můžeme jen upravit příští den, za minulý nesouce přítěžek vlastní snahou zasloužený. Ale zatoužení po dobách minulých, aby se nebylo stalo, co se stalo, již jest veliký pokrok v člověku.

K paní Grosserové přišel Jaromír s Lamberou.

Lambera se zdál být těžkomyslným. Aspoň když se usadil, neodvrátil ani oko, které bylo do země jako zaryté. Snad že chtěl sestru teprvé až pak uvidět, až bude, jak si ji přeje.

„Bratře," pravila Grosserová a slza jí zalila oko. „Pověz mi upřímně, zda-li ti na něčem chybí, a máš mít všeho dostatek."

„U mne nezačínej, Márinko; byl by to špatný začátek," odpověděl Lambera, oko maje upřené k zemi. „Nechceš-li nic jiného vykonat, než abys mne snad nějakým darem podpíchla, to nejde, Márinko. Víš sama, žes mi nabízela již často tolik, mnoho-li budu žádat, jestliže umlknu jen na ulici, a já nepřijal od tebe ničehož a neumlknul jsem. Já vzal na sebe roucho chudoby, roucho lůzy, protože moje sestra pro hřích zvolila hedbáv a pohodlí, a chtěl jsem tak aspoň poněkud zjednat rovnováhu naší rodině, z níž jsi odpadla. Mně se zdá, že mi sluší doposud můj šat, a poněvadž nevidím u tebe, co by mně právě dosvědčilo, že si méně vážíš hříšného pohodlí, nežli dříve, prosím tě, Márinko, nech mi můj šat. Na výměnu jest ještě dost času, a byl bych rád, abys pak byla

šťastna. Náš národ se křísil z apoštolské obětavosti, Márinko, byl bych rád, abys tomu rozuměla.“

A Lambera se zamlčel.

„Ty víš, Márinko,“ pokračoval po chvilce, „že jsi mne skoro zničila, že jsem nemohl též se státi apoštolem; pane Sušile, zeptejte se mé sestry, jakou náhradu chce dát za to národu?“

„Vy víte, milostpaní,“ převzal slovo Jaromír, „že jsem z přátelství k vašemu bratru zde převzal jistou povinnosť na sebe. Žádám vás tedy, na čem jste se rozhodla?“

Paní Grosserová místo odpovědi šla ke psacímu stolku, vyndala z jedné přihrádky papír, jejž rozvinuvši, podala Jaromíru.

„Zde prosím, čtěte.“

Jaromír četl, jak následuje: „Ze všeho mně připadajícího jmění dávám polovičku hned té chvíle, jakmile se dva svědkové podpíšou, co základní kapitál, z něhož mají nadaní divadelní herci nabývati podpory ku svému vzdělání, neboť vím, jak velikého štěstí nabývá z umění národ a člověk. Druhá polovice má po mé smrti připadnout ústavu tomu, který pro národní vzdělání za nejúčinlivější bude uznán od mužů pravdivých a zkušených. K tomu mně dopomáhej bůh, aby více užitku přinášel odkaz můj mimo ruce moje, než jakých nesl v rukou mých.

Marie Grosserová.“

Lambera pozvedl oči, a ponejprv, co se za dlouhá léta podíval na sestru zase tak, jak to byl dělával

leskem svým shaslo. Často ji tak našla Marie, a když jí řekla: „Sylvie, ty ještě svítíš!“ — tu se lekla, podívala se na sestru, shasla, a divila se, že má sestra pravdu, divila se, že již je den, an byla teprv před chvilkou vstala, a tu byla ještě noc. Pojednou se jí zdálo, že jí lidé nerozumějí, že si ona rozumí sama nejlépe, a proto že jest nejlépe, když mluví s sebou sama; někdy ale se jí zdálo, že nerozumí ani sama sobě. —

Dnes ale měla zvláště bystré oko. Neboť jsme viděli, kterak před Marií spozorovala, že došly hodiny, a teď zase, když řekla Marie: „Již je pět hodin a Jaromír ještě nejde —“ tu najednou z okna vyhlédla a zvolala: „Vidíš ho tamhle!“

V skutku. Marie vyskočila, přiběhla k oknu a Jaromír se již blížil k jejich domu. Kynula mu vstříc; nezáviděla Sylvii, že ho tato uhlídala dřív, nezáviděla jí — vždyť Jaromír jí, jí jen tak pěkně poděkoval a pak teprvé pozdravil Sylvii.

A když Jaromír zaklepal, ani neřekla „dále,“ ani mu nešla vstříc, nýbrž chtěla mu ještě udělati návzdory; podepřela se o dvéře a nechtěla jej vpustit do pokoje. Ale to dělala jen tak; neboť jakmile začal Jaromír na dvéře tlačit, povolovala také Marie, a když se dvéře již tak otevřely, že mohl Jaromír skrze ně prostrčit hlavu, aby uviděl tu šelmu, která mu brání vstoupit: tu povolila, políbila ho v tvář a s radostným vykřiknutím uchytila vpadajícího Jaromíra do náruče své.

„Kdes byl?“

„U zkoušky.“

„Kdes byl ale tak dlouho?“

„Na cestě.“

„A kdes byl před zkouškou?“

„Doma.“

„A cos dělal doma?“

„Myslil jsem si na tebe.“

„Co jsi si myslil?“

„Že tě mám rád!“

„E jdi! To jsem já si myslila taky.“

„Tedy jsme měli stejné myšlénky.“

„Nebyly stejné. Moje byly lepší.“

„O mnoho-li?“

„O tolik hle!“

A rozevřela oboje ruce, aby Jaromír viděl, o mnoho-li byly její myšlénky lepší, nežli jeho.“

„Jak zde zůstaneš dlouho?“

„Asi hodinu.“

„A proč tak málo?“

„Mám zůstat dýl?“

„Nu, když nechceš, vždyť nemusíš!“

„Hleďme na ni, ona by chtěla trucovat.“

„Bodejť že. A taky budu trucovat. Just budu trucovat, až mne odprosíš. Ty mne musíš odprosit, Jaromíre, sic budu trucovat až do rána.“

„A kdy začneš.“

„Kdy? Nu, třebas nikdy. Což bys ty tomu věřil?“

„A toť se rozumí, že bych tomu věřil. Vždyť vím, že to umíš.“

„Poslouchej, dej pozor, ať nezačnu hned!“

„A to bych tě rád viděl, kdybys tak začala.“

„Žádáš si toho?“

„Jak pak ne, jenom začni!“

Marie ho políbila.

„Má ten být začátek?“ ptal se Jaromír.

„Což mám pokračovat?“

„Pak ti musím odplatit.“

„A jak bys mi odplatil?“

„Takhle!“ A políbil ji též.

Podivné. Takové otázky a takové řeči lásce se zdají být důležitějšími a jsou taky důležitější, nežli všecky soustavy sluneční, a nežli mudrcům všecky staré důkazy, zdali se točí slunce okolo země, aneb-li země okolo slunce.

„Slečno Sylvie!“ obrátil se Jaromír k této.

„Co račte?“

„Chcete, abych vám přál dobrý večer?“

„Chci.“

„Já vám ho ale nepřeju.“

„Tedy jste můj nepřítel, když mi jej nepřejete.“

„Chcete, abych jím zůstal?“

„Chci.“

„Tedy začněte.“

„Vždycky mám začínat já. Ani nepřítelem být nedovedete začít. Mám tedy pomoci?“

„Nemůžete pomáhat mně, poněvadž byste přestala být nepřítelkyní mou. Musíte pomáhat sobě, neboť jste nepřítelkyně. Či již nejste?“

„Na život a na smrť.“

„Ouha! Já jenom na smrť.“

„Jak to?“

„Nenávidím totiž toliko smrť vaši, miluju ale život váš.“

Sylvie zbledla na smrť.

„Co jest vám, slečno?“

„Co je ti, sestro?“

Sylvie se ale pojednou tak měla v moci, že v tom samém okamžení se dala do hlasitého smíchu a odpovídala: „Vždyť vidíte, že nic!“

Tato ovšem velmi umělecká vytáčka neoklamala ale Jaromíra.

„Slečno, vy se přemáháte.“

„Ovšem, že se přemáhám. Chcete, abych vám řekla, proč?“

„Jestliže toho zasluhuju —“

„Pane Sušile, nechme žertů. Chci s vámi mluviti opravdu.“

„Vy se mnou opravdu? Toť bude zajisté ponejprv.“

„Na tom nezáleží. Žádám vás ale, abyste mi odpovídal svědomitě. Jedná se zde o krok rozhodný pro celý život můj.“

Jaromír se zarazil a neméně Marie, neboť byla poslední slova tak vážně a opravdivě pronešena, že o jejich pravdivosti nemohlo býti ani dost malé pochybnosti.

„Povězte mi, pane, zda-li mám schopností k divadlu?“

„Proč se na to ptáte?“

„Protože jest-liže mám nějaké, chci jít k divadlu.“

„Z jakých příčin?“

„Ty si dovoluju zamlčet. Prosím jen, abyste mi odpověděl, zda-li mám schopností, čili nemám.“

„A řeknu-li, že nemáte.“

„Jest-li že jest to odpověď vašeho svědomí, pak musím hledat uspokojení jinde. Já je ale chci hledat v umění. Mám schopnosti?“

„Máte.“

„Děkuju vám, pane Sušile.“

„Divadlo si může přát štěstí, jest-li že jste si to jak náleží promyslila a jest-li to vaše předsevzetí pevné.“

„Zcela nezvratné. Jen vás zatím prosím za to, jakož i tebe, sestro, aby ještě o tom nezvěděla matka dříve, nežli až jí to řeknu sama“

Sylviina tvář se od té chvíle vyjasnila, a nebyl by nikdo uhodl příčinu s její tváře, pro kterou se rozhodla na dráhu umění.

„Vy mně budete nápomocen, pane Sušile, je-li pravda?“

„Slovem i skutkem.“

Snad by byli ještě déle rozmlouvali o tomto předsevzetí. V tom ale vešla do pokoje matka a za ní hnedle vstoupil Jiří, beranici na hlavě a pádnou hůl v ruce. Usedl si hned bez pobídky.

„No, a už jste mi odpustila, paničko?“

„Zcela od srdce, neboť z vás mluvila jen přímosť.“

„Elemente, toť se rozumí. Já jsem dobrý chlap, a hleďte, dítky, nikdy jsem neublížil božímu bojovníku. Ale je mezi námi mnoho padrti, neprocitlých parkosů

divoké pejřavky, a ta dusí boží osení. Blaze těm, kdo o sobě vědí, blaze jim, neboť v tom jest požehnání světla, že svítí. Že svítí nejenom sobě, ale také otvírá oči napolo otevřené, ospalé. Jen divoká a chytrá šelma se světla bojí, sova a netopýr před ním prchá a skrývá se do doupat a do slují, neboť by světlo obnažilo jejich šerednosť a u známosť by uvedlo pelechy jejich pokoutních rejdů. Blaze vám dítky, že jste procitly, neboť potřebuje národ božích bojovníků. Jedno světlo rozžehne světel více, a kde jsou již podpory, tam se může směle stavět dál. Vy jste se podařily, dítky, a národ zachová vaši památku vděčně v srdci svém. — Elemente, víte-li pak ale, zlaté dítky, proč jsem k vám přišel? To nevíte, viďte?“

Jiří posunul beranici na pravé ucho, o hůl podepřel obě ruce svoje, a tázavým zrakem se díval na Jaromíra, s něho na dívky a pak na matku Soukupovou. Poloviční úsměv na jeho ústech dával všem na srozuměnou, že je Jiří o tom ujištěn, že dosud nikdo neví, proč sem přišel. Ale divné jakési tušení projelo myslí všech.

„Elemente! Dítky, já se jdu s vámi rozloučit!“

Všickni se zarazili.

„Ano, děti, já se jdu rozloučit a chci vám ještě něco dát na ruku, abyste si zpomínaly na starého Jiřího.“

„Kam byste chtěl odejít, Jiříčku? Zůstaňte u nás a buďte šťasten s námi,“ prosila ho Marie tak dojemně, že by to hnulo i zatvrzelcem.

„A toť se ví, že zůstanete, viďte, když vás poprosím také já?“ připojila Sylvie prosbu svou k prosbám sestřiným.

„Teď nesmíte odejít, Jiříku,“ jal se slova Jaromír. „Teď ne, když vám máme a chceme proukázat lásku svou.“

„Zůstaňte!“ prosily dívky.

„Vždyť zůstane!“ ubezpečoval Jaromír.

„Elemente! Což pak nebude ticho, když mluví boží bojovník? Na mou duši, vy byste mne rozplakali dřív, nežli je čas. Hrome, vždyť ještě odtud nejdu. A to víte, že kdybych chtěl a mohl někde zůstat, že bych zůstal mezi vámi, neboť bych byl doma. Moje srdce zde již beztoho pustilo víc kořínků, nežli jsem chtěl — ale čert aby se srdci ubránil. Ale hleďte, dítky, boží bojovník nesmí nikdy ustat. Vždy dál, a vždy dál, neboť jest práce ještě mnoho a dělníků na vinici málo. Není to tak ještě všude, dítky, jako mezi vámi! Jsou mezi námi srdce, že k nim nepronikne slovo, ale hrom jimi otřese. Hromovat do nich, až na polo zkoprní — a pak se ucítí. A hleďte, dítky, musím taky mezi ně. Potravu jim musím dávat, neboť lační a žízní, a nevědí o tom. Nepřítel jim popálil knihy, vzal jim duševní potravu a oni přece nesmí zahynout. Proputovat se musí celá země, tlouci na dvéře třebas o půl noci, tlouci tak dlouho, až otevrou. A teď vám ještě musím říci, dítky, co mám na srdci. Vím, že toho není u vás potřeba, ale lépe jest, míti v zásobě poučení, nežli kámen

v mošně na cestu. Co je dobré, není nikdy zbytečné, a neopustí nás, ani když nás opustí přátelé. Málo jest lidí nezištných, a mnoho těch, kteří se radují ze škody bližního. — Nebuďte nikdy polovičatí, milé dítky. Není to celek, co jest z polovicí dvou, ale to jest celé, co je slité, co jest jedno. Jen slaboch a padouch se zdráhá zřejmě projevit to, čím jest: ale muž jest rázný, přímý, určitý, a polovičatosti nezná. Jen člověk polovičatý mluví mnoho o sobě, a více, nežli druhý dovede zažít. Chce křikem vás ohlušit a planým zvukem vás přesvědčit na místo důkazem; ale oko přímé pozná, že jest rozříznutý vejpůl. Nepodobejte se těm, kteří po hospodách rozkřikují o slávě své a podloudnicky vraždí svého soudruha, kteří na místo činu se chápou slova a v tom jsou velicí, že se jim nikdo nevyrovná v drzosti a mělkosti. Jejich vtip je lichý, a podaří-li se jim někdy přec, pak uhodí na buben, ať svět to zví. Sebe hledají, a národ by vám zaprodali na dranc, za stisknutí ruky, za úsměv — neboť jsou otroci lidské přízně. Do očí se vám staví s úsměvem, ale úsměv ten znamená, že posud nevíte o tom, kterak vám novou ránu zasadili. Buďte bdělí, nic netajte bratřím svým, přátely buďte z přátelství a ne ku svému zisku, ze sobectví. Tak, dítky, a teď vám dám s bohem!"

Všickni byli pohnuti. Jiří vstal, sejmul beranici s hlavy a podával Jaromírovi ruku.

„Jiříku, vy víte, kterak si znám cenit vašeho zlatého srdce," pravil Jaromír, za ruku ho bera. „Zná-li kdo všecky snahy vaše, znám je já. Neza-

zlete mi ale; nemohu jinak a musím vás o to požádat: zůstaňte mezi námi. Hleďte, jste již při létech, nemá vás kdo ošetřovat, a zde můžete působit také, neboť není zde ještě všecko, jak býti má.“

„Zůstaňte, Jiříčku,“ prosila Marie. „Já vás sama každý den učesám, uhladím, a když dovolí Jaromír, — já vás zlíbám. Zůstaňte, prosím vás!“

„Zůstaňte,“ prosila Sylvie, a slza v oku prosila s ní.

„Zůstaňte mezi námi,“ prosila taky matka.

„Jest ještě tak mnoho práce, která zbývá zde,“ pravil Jaromír.

„Elemente!“ rozkřikl se Jiří a mrštil svou beranicí o zem, až to bouchlo. „Což pak zde již nejste vy?! Nejste vy boží bojovníci? Ne, ne, zlaté děti, mne jest jinde více zapotřebí. Co pak se ale týká toho vašeho lízání a česání, Marie, myslím, že toho budete mít brzy plné ruce, až se dostanete do kučer svému Jaromíru. Nejde to, dítky, bůh ví, nejde to. Musím pryč — buďte s bohem. Vy pak, Jaromíre, v němžto jsem si zalíbil, bůh ví, jako byste byl mým Havlem — nezapomeňte nikdy, že k vám národ obrací naději svou, že vás chová v důvěře své; podporujte tuto důvěru, nezvraťte jeho naději. Elemente — a teď s bohem!“

Jiří chtěl odejít, Jaromír ho ještě zdržel.

„Hrome boží, pusťte mne. Což pak mne chcete uvázat zde na řetízku? Pravím vám, ať se nikdo

neopováží chtít mne podpláceti prosbou, abych zde zůstal. Elemente, sic pochodíte špatně!“

„Jen to nám povězte, Jiří, kdy vás opět spatříme?“ ptal se ho Jaromír.

Jiří se zarazil.

„Kdy? Elemente, to sám nevím. Snad nikdy. Vždyť vidíte, že jsem již starý, a nevím, zda již na mne nečeká hrob. Ale myslete si, zlaté dítky, že se spatříme brzy. V práci a namahání musí žít bojovník boží, sama smrť ho musí překvapit v práci. Boží bojovník musí sám kolikrát zmást smrť na její pouti; neboť když nás uvidí čilé a v práci, tuť si musí sama pomyslit: Aj, ten ještě nedozrál! — Zpomeňte si na mne, dítky, vždy, když vyjde večernice na boží oblohu, neboť v ten čas se já vždy také na ni podívám, smeknu svou beranici, zpomenu si na svého Havla a na vás. — S bohem!“

Poslední slova promluvil Jiří s tak měkkým, třesoucím se hlasem, že všechněch srdcem hnul a do oka jim slzu vyvolal. A dříve, než tu slzu rozmáčkli, aby mu stiskli ruku, byl již ten tam.

V uctivé tichosti setrvali všickni; nikdo si netroufal promluvit, neboť poslední Jiřího slova ještě doznívala mezi nimi a ozývala se v srdcích všech.

Ještě ho uviděli skrz okno na ulici, kynuli mu rukou a šátkem, ale boží bojovník se neohlídnul — putoval dále.

XXII.

Tuším již napřed, že se „spanilá čtenářka“ a neméně spanilý čtenář již dlouho na to těší, kdy přece bude svatba. Chtějí vědět, jaké se dějí přípravy, jaké šaty bude mít Marie, zda-li Jaromír byl ve fraku aneb jen v kabátě. Na to vše jim musím odpovědět, že jest již po svatbě a líto je mi, že jim nemohu nic bližšího o ní podat, protože jsem sám nebyl k té svatbě pozván.

Poněvadž jsme ale svoje vypravování v Náhlovicích započali, uznáváme za dobré, abysme je v Náhlovicích také skončili. Zvláště dnes to tam člověka láká, jdoucího okolo. Jen se podívejte zde s toho pahorku, jak ty domky klidně vedlé sebe stojí, jako stádce, které si za poledne odpočívá. Sestrčí hlavy do jednoho chumáče, a i pastýř, ta vyvýšená kostelní věž, se usadí, aby poobědval. Modrý kouř odskakuje z komína — zdaž to nejsou ohně pastýřské, jež jsme obskakovali co děti, těšíce se z každého nového plamínku a očima sledujíce vlnící se kouř, jenž vstoupal a vstoupal, až se nám ztratil jako marný lidský čin, až byl modrý, jako ty vzdálené vrchy, v nichž se snad uložil? Milá to vesnička, a zvlášť je-li to kolébka naše: kterak bysme mohli jíti okolo, neprohlédnuvše si ani náves, první to forum naší činnosti, první to rejdiště našich dětských let? Zdaž bysme hned se sebe neshodili celý mandel roků, abysme se

zase mohli tam prohánět na proutěných koních, vozit za sebou proutěné vozy, pískat na píšťaly, frkačky a slavíky z lýčí, o závod dovádějíce s větrem, a myslí mladou si hrajíce na dospělé a starce?

A dnes je tam mezi tím mladým národem tak živo. Vylezlo to všecko z domů jako ti červíčkové, a zpívají a skotačejí, že se jim až diví otcové i matky, jakou neposedlou krev má za nynějších časů ta mládež. Za jich časů prý to bývalo zcela jinak. Dnes se ale ti hoši zvláště prohánějí kolem Sušilových a to na každý pád něco znamená. Jde tam také z domu jakási neobyčejná vůně, ale hoši jí ještě nepřišli na stopu. Tušili, že se tam něco děje, jasně to ale věděli teprv pak, když Kopáčův Toník povídal, že u Sušilů pekou koláče. Teď to měli, co chtěli vědět, teď to věděli, co a proč je to k Sušilovům tak mocně táhne, že nelze odolat.

Najednou zadrnčel na návsi kočár, u Sušilů se otevřely vrata a kočár tam vjel. Kočár z nenadání vjet do vesnice, zajet k Sušilovům — hrome, to by mohlo pobouřit i usedlou a méně zvědavou krev, na toť pak naši mládež. Hned stáli všichni u Sušilových vrat, jakoby je tam zavolal, zanechali hru a skotačení, neboť musili přece vědět, kdo tam vjel.

Pes Turek byl již sice šedivý chlapík, ale jakmile vjížděl kočár do dvora: nedal se ještě zahanbit. Vyskočil, zaštěkl a hned byl u kočáru. Musili to být bezpochyby dobří známí, že Turek tak brzy umlknul, svěsil ohon mezi nohy a schlípil uši. Jen ta panička mu byla trochu divná, neboť na psí jeho duši — tu

posud neznal, a kdyby při ní nestál Jaromír, pomáhaje jí, vlastně snášeje ji s vozu dolů: však on by jí to ukázal, co o ní soudí. Ale takto musil mlčet, neboť si nesměl rozhněvat Jaromíra, an měl ještě velmi dobře v paměti, kterak dostával od něho chleba na obou stranách máslem namazaného. A když je k ní Jaromír tak vlídný, že ji ve svém náručí sesadil s vozu: však on, pes Turek totiž, se s ní taky seznámí! To ale Turka mrzelo, že se Jaromír posud na něho nepodíval. Má to být odplata za to, že se jim tenkrát pokazil kníže a král? Teď toho ale měl Turek konečně taky dost, a začal Jaromíra obíhat.

„I kýho šlaka — Turku, jak pak se máš?“ zvolal Jaromír, spatřiv svého spoluherce, čili kolegu, a chytil ho za přední nohy a postavil ho na zadní.

„Nezapomněl jsi ještě na všecko, cos jindy uměl?“ ptal se dále Jaromír psa Turka a točil se s ním do kola. Pes Turek kňučel jak to dovedl a měla to být bezpochyby odpověď, že jako všecko ještě nezapomněl, třebas byl po celý ten čas býval jen na venku.

„I je je! Koukejte se, on si hraje s psem!“ povídali si hoši a divili se, že si může pán, jenž přijede v kočáře, hráti s šedivým Turkem, kterého oni vidí každý den, aniž by jim napadlo, aby si s ním zahráli též. Byli sice ti hoši tenkrát ještě v peřinkách, anebo dokonce na houbách, když byl Jaromír hochem, a proto mohlo být tenkrát taky v obyčeji, že si hoši zahrávali s Turkem.

„Dovedl bys zahrát na knížete?“ volal Jaromír a ubohým Turkem točil tak na vše strany, kdyby

mu byl netanul na mysli chleb s obou stran namazaný, že by se mohl v skutku dopálit, třebas to Jaromír uměl lépe nežli on.

„To je ten komediant!“ povídali si hoši, a divili se opravdu, kterak po komediantsku umí Jaromír zacházeti s psem, neboť to věděli všickni, že chodívají komedianti buďto s psy anebo s panáčky.

V hospodě seděl mezi tím kmotr Horák a domkář Brouček a oba vyskočili jako vyjevení, když slyšeli po návsi drnčet kočár. Ihned běželi k oknu, aby věděli, kdo jede.

„To přece není ta kněžna, kmotře Horáku, anebo ta hraběnka,“ pravil Brouček, když si opět zasedl ke sklenici, v níž tak často hledával outočiště, když chtěl přijít věci na grunt.

„Toť se ví, že ne, Broučku. To není hraběnka,“ odpověděl kmotr Horák, a na důkaz toho, co řekl, si připil. „Jak pak by to mohla být hraběnka, Broučku?“

„A proč by to nemohla být hraběnka, kmotře Horáku? To bych rád věděl, proč by to nemohla být ona?“

„Tomu vy nerozumíte, Broučku; věřte mi, že tomu nerozumíte.“

„Hmhm! Vida pojednou tomu nerozumím. — Když tomu ale rozumíte vy lépe, nežli já, kmotře Horáku, povězte mi tedy, proč by to nemohla být hraběnka?“

Nastalo ticho. Či že nevěděl kmotr Horák sám příčinu, anebo chtěl být ještě jednou od Broučka otázán, aby takto uznal Brouček sám, že ví Horák

ledacos, co neví Brouček, protože se ho musí tento dvakrát ptát; aneb chtěl vědět, zda-li Broučkovi na tom záleží tolik, aby se ještě jednou zeptal.

Brouček ale byl někdy mrcha člověk, jak sám říkal, a když si zrovna zpomněl, aby si postavil hlavu, tu by z něho byl nikdo nedostal slova, kdyby se byl na hlavě stavěl. „Just ne!“ říkával Brouček a připil si. A to si taky pomyslil právě teď, když mu kmotr Horák na jeho otázku neodpovídal. „Však on začne sám,“ myslil si, „jestli něco víc ví, nežli vím já. A neví-li víc — ať si, pak víme stejně!“

A tak čekal kmotr Horák na jednu otázku ještě, a domkář Brouček zase čekal, aby začal Horák bez otázky. Konečně to bylo Horákovi přece dlouho, držet odpověď za zuby, a když Brouček ještě a ještě se neptal, ušklíbl se napolo a řekl konečně:

„Proto by to nemohla být hraběnka, proto že si Sušila nevzala. Co pak vy myslíte, Broučku, že se ujímají hraběnky proto takových lidí, aby si je vzaly? To ne proto. A kdyby to bylo proto, pak si ho přece nevezmou, protože to nedovolí jejich stav, Broučku, rozumíte?“

„Tomu bych rozuměl, kmotře Horáku. To je jako tak, když si nechtěla vzít Sušilovic Kačenka vašeho syna, protože to nedovolil její stav. Jest to pravda, anebo to není pravda?“

Větší ránu nemohl zasadit Brouček kmotru Horákovi, nežli tímto názorným porovnáním. Neboť to dopálilo Horáka vždy nemálo, když mu někdo řekl,

že se nemůže rovnat k Sušilovi. Tenkrát ale to bylo tak pichlavé, že se kmotr Horák ušklíbl jako celý satan.

Brouček ale si myslil: „Tu máš, kmotře Horáku, ber, dokud je co. Já ti ukážu, že si ty taky ještě všecko nesundal!“

„To není tak, Broučku, to není tak,“ začal odmlouvat kmotr Horák. „Neboť jest-li že ji Jeník můj nechtěl, pak přece mi přisvědčíte, že tomu není tak. Mám pravdu, anebo nemám?“

„Ah tak! To máte ovšem pravdu, kmotře Horáku. Já myslil doposud, že mají ostatní lidé pravdu, když povídali, že Kačenka nechtěla Jeníka, a teď na jednou vidím, že ti lidé lhali,“ pravil Brouček, a u sebe si zase myslil: „Jen ber, kmotře, však ono je to zdravé!“

„Lhali, Broučku, lhali,“ dosvědčoval Horák a připil si.

„Aha, už skrotnul!“ pomyslil si Brouček a připil si též.

„Teď mi ale povězte, kmotře Horáku, jak je to s Jaromírem. Je on přece tím komediantem anebo není?“ mluvil na hlas Brouček.

„To zas mluvíte na slepo, Broučku, tuze na slepo.“

„Inu, nemůže si každý vidět do úst, kmotře Horáku. Každý ne, to mi věřte, že ne, a vy taky někdy bouchnete dříve, nežli namíříte. Mám pravdu anebo ne?“

„Čertový Brouček!“ myslil si kmotr Horák. „Kde on dnes ty odpovědi kupuje? Patrno, že mne chce dopálit. Ale ať. Však on mne nedopálí!“

A na hlas povídal: „Hmhm! Toť se rozumí, že na slepo mluvíte. Neboť on sice komedie hraje, ale komediantem není. Rozumíte, Broučku!“

„Tomu opravdu nerozumím, kmotře. Hraje komedie, ale komediantem není! A přece byl proto až doposud komediantem, protože hrál komedie. Jak pak tomu může člověk rozumět?“

„Inu, každý ne. Toť se ví, každý tomu nemůže rozumět. Neboť kde by se potom vzalo lidí učenějších a lidí učených?“

„O, vzalo by se jich, kmotře Horáku, vzalo!“

„Vzalo? A kde?“

„Inu kde! Toť se rozumí, že kde! Ale musili by dobře hledat, kmotře Horáku, a pak by se jich vzalo. Nás dva by k tomu nesměli vzít, toť se ví, že ne. Neboť my jsme jen hlupáci, že ne — kmotře Horáku?“

„Ten Brouček mne přece jenom ještě dopálí,“ myslil si Horák. „Jak pak ne? Připočítat mne k sobě, rovnat mne k sobě a říct, že jsme hlupáci? Ale počkej, Broučku! Však ještě neodzvonili klekání, ještě je čas!“

A odkašlal si a pravil: „Teď jsou už ale komedianti docela poctiví, Broučku. To už není, jako to bývalo jindy! Toť se rozumí, že není! A proto co bylo tenkrát komediantem, nemusí jím být taky dnes,

a dnes už se tomu nemusí říkat, jako se tomu říkalo tenkrát! To může být každý poctivý člověk takovým komediantem, jako je Jaromír, neboť on vlastně ani komediantem není.“ .

„Dal byste svého Jeníka taky mezi ně, kmotře Horáku?“ ptal se Brouček a ušklíbl se tak, jako někdy Horák. Při tom si ale myslil: „Však já tě ještě dostanu, Horáku, dostanu!“

„Hm! Svého Jeníka! Když by k tomu měl fortele a schopnosti, proč pak bych ho k tomu nedal?“

„Inu! Kdyby měl k tomu fortele a schopnosti! Toť se ví, že kdyby měl. Ale on je nemá, kmotře Horáku, jako Sušil, viďte že ne!“

„Čert aby mu dnes odpovídal!“ pomyslil si kmotr Horák a odplivl si. A na hlas doložil: „To je tak, Broučku, jak vám to já řeknu! Kdybych já neměl rozum tak na všecky strany rozpočítaný, mohl bych vám zůstat odpověď dlužen. Ale to já neudělám, rozumíte? Já ho nechci k tomu dát, proto že on dostane moji chalupu, a teď to víte!“

„Vím! Co vím! Vždyť jsem to již věděl dávno!“

„Že jste to již věděl dávno? Což pak to ale škodí, když vám to připomenu znova?“

„Inu, to právě ne! Nač pak by to musilo škodit!?“

„Tak tedy vidíte, Broučku, to všecko přijde na náturu. A kdybych já měl tu náturu, že bych moh' plakat, já bych byl už dávno býval rozervaný. Ale moje nátura to s sebou nenese, a proto je to zrovna tak, jak to je, a to nezmění víc ani pan páter!“

„Aha!“ pomyslil si Brouček. „Už mu leze zase ta historie s Kačenkou a jeho synem do hlavy, protože tohoto Kačenka nechtěla.“

„Je to pravda, Broučku, anebo to není pravda?“ dotazoval se Horák a ušklíbal se z nova.

„Jak pak by to nebyla pravda, kmotře Horáku? Ale víte, váš syn může za to tak málo, jako vy. Nelíbil se Kačence, a je amen. A proto už jen to pusťte z hlavy!“

„I bodejž ti hrom jazyk na cucky rozmlátil!“ myslil si kmotr Horák. „Toť už je přece patrno, že mne chce Brouček dopálit, neboť začíná hádat moje myšlénky. Ale však ono se ti to nepovede, Broučku, nepovede!“

„Proto je ale syn přece jen váš syn, kmotře Horáku,“ dokládal Brouček a myslil si: „Jen ber, kmotře Horáku, ber!“

„Inu, nechme to, Broučku. To víte, že vy jste taky ještě všecko na světě nevyved'.“

„Nevyved', nevyved'! Toť se ví, že nevyved', a taky nevyvedu i kdybyste mi pomáhal vy, kmotře Horáku Žádný z nás na světě ještě všecko nevyved'; proto jsem já ale na domkáře vyvedl dost, kmotře, rozumíte? Třebas víc, nežli mnohý chalupník na to, že jest chalupníkem!“

Kmotr Horák by se byl tenkráte zajisté na čisto dopálil, kdyby byl do hospody právě nevstoupil Lambera. Ale nejen to, že tam vstoupil co třetí, ale hlavně to, že jim byl zcela neznámým, aneb jen aspoň tak dalece známým, že ho viděli na kočáře přijíždět

s Jaromírem k Sušilovům: to, pravím, ochladilo Horákovu krev aspoň tak dalece, že hned nepřekypěla.

Horák a Brouček na chvíli utichli a dívali se po cizím příchozím, kterak si zasednul a jak si pochutnával na pivě.

Lambera jc sám dříve oslovil.

„Co jest zde nového, pánové?“ tázal se, ovšem jen proto, aby jim zase rozvázal jazyk. Horák i Brouček tomu byli velice rádi, že jim podává sám příležitost, aby se ho co možná nejdříve zeptali, co by oba věděli rádi.

„Nic právě. Pán z Prahy bude vědět asi víc. To byla, prosím, mladá paní Sušilová, co přijela s vámi, je-li pravda?“ osmělil se ihned kmotr Horák zeptati.

„Tak jest. To byla mladá jeho paní,“ odpovídal Lambera.

„Prosím za dovolení. Jest ona hraběnka?“ tázal se ještě za tepla Brouček.

„Hraběnka?“ usmál se Lambera. „Ona jest více, nežli hraběnka.“

„Oho! Safraporte, to musí být mnoho. A co ona asi je?“

„Sušilova paní!“ odpovídal Lambera.

Brouček i Horák vyvalili oči; Brouček proto, že nevěděl, zda-li to je víc, Sušilova paní anebo hraběnka, a Horák proto, že si myslil, že by v tom přece něco jako hraběcího mohlo vězet.

„Patříte vy taky k nim, pane?“ ptal se opět Horák Lambery.

„Ano, já jsem tělesní nápověda pana Sušila,“ odpovídal Lambera.

„Ajajajaj! Tělesní nápověda,“ divil se Horák a myslil, že to musí být velmi mnoho, neboť všecko, co bylo tělesní, jako tělesní stráž, tělesní lékař atd. označuje velikého pána.

„Vidíte, kmotře Horáku, že to nebylo prvé jen tak, když jsem se vás ptal po té hraběnce,“ pravil nyní s velikou kuráží Brouček a připil si s ještě větší chutí, neboť pozoroval, že jeho náhledy vyhrávají.

Kmotr Horák ho ale tenkrát neslyšel, aneb alespoň slyšeti nechtěl, neboť mu doposud nepřestal tělesní nápověda vrtati mozkem.

„A co jest to tělesní nápověda, smím-li se ptát?“ řekl Horák.

„Velmi důležitá osobnosť,“ odpovídal Lambera.

„Ajajaj! To bych jako už věděl. Ale jest-li je to něco víc, než-li ku příkladu tělesní stráž?“

„O mnohem víc!“

„Že víc?“

„Ovšem že víc!“

„Podívejme se! Snad asi tolik, jako tělesní lékař?“

„O, daleko víc!“

„Ještě víc? Podívejme se! A má toho pan Sušil tolik kolem sebe?“

„Aj toť se ví, že má. Ale já jsem ze všech nejdůležitější,“ usmál se zase Lambera.

„Jaký to má tedy ouřad tělesní nápověda?“

„Na mně vlastně leží všecko. Já musím svého pána vytrhnout, když vázne, já mu musím pomoci, když nemůže dál; já mu musím ukázat cestu, když už neví kudy a jak ven; já ho musím rozplest, když se zaplete a zamotá; já musím za něho mluvit, když neví z místa; já ho musím vytáhnout z každé bryndy — z krátka, já jsem kolem něho nejdůležitější osobnosť, protože jsem jeho tělesní nápověda!“

„Vidíte, kmotře Horáku, co jsem já povídal?“ Zrovna jako u velikých pánů! Mám pravdu, anebo nemám?“ tázal se Brouček a z oka mu zářila spokojenosť a sebevědomí.

Kmotr Horák ale už měl dnes na Broučka pořádně s vrchu a protož neodpovídal. Ale znova se tázal Lambery:

„Prosím tedy, čím pak ale vlastně tedy je pan Sušil?“

„Komediantem!“ odpovídal Lambera.

„Kmotře Horáku, kdo má pravdu?“ ozval se tenkrát velmi hlasitě Brouček a na důkaz toho, že si také umí toho vážit, když něco ví, vstal a připil si tenkrát stoje.

„A což pak se jim ještě tak říká!“ ptal se opět Horák.

„Nemusilo by se jim právě tak říkat. Ale poněvadž jim lidé tak přezdívali, stala se přezdívka ta jmenem čestným, a proto se jim tak říká ze cti.“

„Aha! kmotře Horáku, kdo měl pravdu? Já anebo vy? Neřekl jste vy, že už nejsou tím, čím byli jindy? To jste řekl, kmotře Horáku, to nemůžete zapřít!“

Do hospody se přivedli otec a syn Sušil za ruku.

„Ej, pane Sušile!“ vítal ho Lambera. „Což už tak brzy po svatbě od své paničky do hospody?“

„Musil jsem ji tam zůstavit své matce. Neboť ta se posud nemůže na tom nasytit, že jsem jí zahrál podobnou komedii a přivedl jsem jí takovou dceru, že ji ani nechce od sebe pustit,“ pravil Jaromír a zasedl si za stůl.

„Vidíte, kmotře Horáku, že jest ještě komediantem!?“ pravil Brouček, tenkrát ale Horákovi do ucha; neboť radosť z toho, že má on také jednou pravdu, mu nedala ani sedět. „Ale s tím rozdílem,“ dokládal, „že má fortele, že to umí!“ —

MUZIKANTSKÁ LIDUŠKA

I.

Toníčku, kdo dýl?“

„Co pak, Liduško?“

„Dívejme se sobě do očí, kdo dýl?“

A Toníček se díval s Liduškou do očí, kdo dýl.

Svatý bože, což to za krásné oko! kde jest v světě ta barva, která mu se může připodobnit? A kdyby ta barva i byla na světě: kde jest to, co za tou barvou se dívá z oka? Ani modré nebe není hezčí, nežli Liduščino oko. Kdež je v nebi tolik lesku, tolik dobroty, tolik nezkalené čistoty? A ta milá duše, již je vidět skrze to vše, — až člověku přechází zrak, když to vše vidí pohromadě.

Toníkovi se zakalilo oko, Lidušce se vykrádala drobná slzička, jako malinké poupátko liliové, to poupátko puklo, rozvilo se — a slzička padla na růžovou tvář.

„Nemohu dýl, Liduško!“

„No nežť! Já dýl!“

A oba si padli do náručí.

Kdo by si troufal povědět, čí políbení bylo sladší?

Muzika hrála, a Toník musil k muzikantům. Ale kterak možná hrát? Neviděl ani jedinou notu; tak se zakoukal do Liduščiných očí, že je viděl pořád před sebou, že sebe viděl ustavičně v nich — až ho přecházel zrak. Kdyby byl měl nyní zahrát, musila by to být nějaká zvláštní písnička; asi taková, že by musil každému přecházet sluch, tak jako jemu zrak, když uviděl Liduščino oko.

Kamarád Toníka šťouchnul.

„Toníku, u čerta, hrej!“

„Až druhou písničku; bolí mě hlava.“

„Nevídáno! Tak najednou!“

„Jen hrejte teď beze mne.“

Hráli bez něho.

Toník si šel pro Lidušku a pravil: „Liduško, tys mi udělala. Pojď k tanci; všude vidím tvoje oko. Kýž ti také mohu udělat!“

„Není zapotřebí, Toníčku. Co by řekl můj milý?“

„Kdo je tvůj milý, Liduško?“

„Hádej, však ho znáš.“

Toník hádal ale naschvál na jiné.

Liduška se dala do smíchu.

„Podívej se ráno lépe do zrcadla, ať ho znáš.“

Toník přivinul k sobě Lidušku, jako svoje srdce. Tančili, že se na ně radost podívat.

To Liduščino oko mu musilo v skutku udělat, dělaly se mu před očima mžitky, a Toník, vyhlášený tanečník, nemohl se držet v kole. Brzy zarazil o stůl, že na něm sklenice zacinkaly, brzy vrazil do někoho

až odletěl, brzy zase byl v kole a pořád na jednom místě — až na jednou upadl.

„Haha! Toník upadl," křičeli a smáli se jedni.

„První ohláška!" přisvědčovali druzí.

„Dej ti pánbůh štěstí, Toníčku, bude brzy svatba!" smál se Vovorkův Jeník, když se Toník sbíral se země. „Ale to ti povídám, hochu, nepozveš-li mne za mládence, ať jsem čí jsem, nezkazím-li ti to před samými dveřmi!"

Bylo smíchu ještě více, Toník se taky smál sobě sám, Liduška se smála Toníkovi a zase se tančilo jako o závod.

Ale i Liduška se zakoukala do Toníkových očí, a nemýlím-li se, neméně vroucně a opravdově, nežli Toník do jejích. Následující písničku, kterou hrál Toník s ostatními muzikanty, netančila. Sedla si do kouta, ale s Toníka nespustila oko. Všecko v ní jen hrálo, ale příčina toho byla, že hrál Toník. — Nikdy se jí ještě písnička tak nelíbila, jak tenkrát, a snad Toník ani o tom nevěděl, že se jí vtiskla do duše. Ty jeho oči — kýž se možná do nich dívat tak dlouho, až se jich nasytí! A proč by to nebylo možná? myslila si Liduška. Toník bude beztoho můj, tak jako jsem já jeho — — v očích jí zašlehla divoká radosť, právě když se Toník s partesů podíval na ni.

Někdo ji žádal o tanec, Liduška neslyšela.

„Nevídáno!" pravil hoch a šel k vedlejší.

Liduška to ani neslyšela, neboť by jistě byla šla k tanci, kdyby byla uslyšela, že ji hoch žádá.

Lidé si v hospodě ledacos povídali, někteří šeptem, někteří na hlas; ti co mluvili na hlas, povídali, že je

Liduška pyšná, že na ni dojde taky, že ještě všecko nepřečkala a na to nejhorší že nikdy není po čase. To mluvili na hlas někteří, a ti co šeptali, možná, že mluvili ještě hůř.

Ale což na tom.

Za chvilku tančil s Liduškou Toník, po Toníkovi tančil s Liduškou jiný, a bylo řečem konec: aspoň na čas.

Za chvilku přišel k Toníkovi ten, který prvé žádal Lidušku o tanec, a řekl: „Poslouchej, Toníku, ať to dá Liduška paličkou ohlásit po vsi, že nejde s každým k tanci, a že si vybírá. Sic, na mou duši, jestli mi to udělá ještě jednou, ať se kouká, kdo ji přivede nazpět, když já ji vyvedu z hospody.“

„Ty z hospody? To chci vidět!“ rozkřikl se Toník a vstal.

„To se ti také snadno může stát! Neboť jestli že si ji navádíš, aby s nikým nešla do kola: to si ji dej doma za sklo, aby ti na ni ani moucha nesedla. Myslíš-li ale, že je hospoda skleněná klec, pak ti dokážu já sám, že je tomu jinak!“

Toník se necítil. Snad by byl po něm skočil, kdyby jej byli muzikanti nedrželi zpátky.

„Toníčku, nechte ho!“ pravil jeden

„Tondo, sedni a nech ho!“ pravil druhý. „Nadělá fuky, jakoby ho byli ukazovali po půl světě. Nevídáno!“

„Máte pravdu!“ umírnil se Toník. „Nestojí mi za to. Ale víte co, hoši, hrejte beze mne pro dnešek, já budu tančit.“

Muzikanti byli hned při tom, tak jako bývají vůbec při všem.

Bouře utichla a Toník tančil s Liduškou.

Byl v hospodě taky „zlatý ženich“.

Tak se totiž jmenoval člověk, jenž byl půl blázna a půl starosvata. Zlatým ženichem ho jmenovali proto, že každému říkal: „zlatý“. Tak na příklad: zlatý ženichu, zlatá nevěsto, zlatá panno nevěsto, zlatá paní-mámo, zlatý pantáto atd. Pravili o něm, že to říká proto, že má v hlavě o kolečko víc anebo míň; jiní zase proto, že má z lidí rozum, a ví, co se lidem líbí. Těžko se domakat pravdy. Ostatně neublížil nikomu, a byl-li blázen, byl jeden z dobrých. Chodíval po posvíceních, po muzikách, po poutích a k lidem se blížil tím, že každému říkal: „zlatý“. Při muzikách tančíval s každým a s každou. Co bláznu mu všechno prošlo a holky se s ním časem vyrážely dost a dost.

Ten, který se prvé stavěl proti Toníkovi, jmenoval se Krejza. Byl ze statku, a protože snad měl jmění, dovoloval si ledacos, co se i neslušelo, neboť myslil, že mu musí všechno projít. Lidé arci o něm říkali, že mu v hlavě rozum straší; o tom on ale nevěděl, neboť to lidé říkali po straně.

Zlatý ženich přišel k Toníkovi a Lidušce a žádal Lidušku o tanec.

Lidušce by ani bylo nenapadlo, aby se zdráhala, a protož šla k tanci.

Když zlatý ženich přetančil, postavil Lidušku zas vedlé Toníka a několikrát se ohnuv do předu a do zadu, jak to býval jeho zvyk, pravil: „Zlatý Toníčku,

to budete mít zlatou nevěstu. Jen se jí podívejte do těch zlatých očí, jestli by člověk s ní hned nechtěl mít zlatou svatbu!“

A štípnul Lidušku do tváře.

Jak jsem již povídal, jemu u holek všecko prošlo.

Toník se dal do smíchu.

„Zda-li pak bys chtěl od Lidušky hubičku, zlatý ženichu?“ ptal se.

„I což! zlatou hubičku od zlaté nevěsty — to by to mlaskło!“

„Ale Toníčku, jak to mluvíš!“ zdráhala se Liduška.

„Vždyť je to žert! — Ale víš co, zlatý ženichu, máš ji dostat od Lidušky, ale musíš Krejzu dopálit.“

„Hej, což je o to, zlatý Toníčku! na Krejzu já mám také zlatě s vrchu,“ pravil zlatý ženich, obrátil se a již byl ten tam.

O tom, co zde Toník mluvil se zlatým ženichem, nevěděl mimo ně nikdo. Hrálo se a tancovalo, jako o svatbě.

Najednou se vrátil zlatý ženich do hospody a držel něco pod kabátem. Nevšímal si toho nikdo, a však podlé toho, že se díval ustavičně za Krejzou, a že na něho číhal, kdykoliv se v kole přitáčel k němu, mohl ten, který o něčem věděl, soudit, že to není na darmo.

Právě se blížil zase Krejza v kole k němu. Zlatý ženich něco vyndal z pod kabátu, a dříve pomyšlení měl Krejza na hlavě slaměný věnec.

Zlatý ženich běžel za ním, a křičel, že překřičel celou muziku: „Zlatý pane ženichu, zlatý pane ženichu! Neztraťte ho! Držte si ho! Neztraťte svůj zlatý věneček!“

Lidé se najednou zastavili v tanci, muzika přestala hrát, a celá hospoda jeden chechtot, jeden smích, div se lidé nesvalili na zem.

Krejza byl jako v ohni.

„Kde jsi, ty žebrácký pse!“ křičel a honil se za zlatým ženichem, a pro zlost si zapomněl strhnout slaměný věnec s hlavy.

Ale to bylo právě, jakoby rozlehtal všechen smích, tak že se už lidé ani nemohli smát. Jak pak ne! Napřed zlatý ženich, a za ním Krejza na hlavě s věchtem!

„Čuc!“ křičel zlatý ženich, a ubíhal před Krejzou. „I to já ne, zlatý pane ženichu! To tak někdy roste někomu z hlavy, když se neurodí na poli!“

Krejza byl jako bez sebe.

Zlatý ženich se konečně zastavil a vyhýbaje se každé ráně s Krejzovy strany, dal se do kajícného pláče a zpíval usedavým hlasem:

Umřeš ty nebo já —
neumřem obadva.
Kdo vyhraje, bude pánem,
zazpívá druhému amen,
a pak jej pochová.

Tu teprv bylo smíchu, jako když prší s nebe. Co si měl Krejza počít s bláznem? Nechtěl-li se na vždy dát lidem do úst a uvalit na se věčný smích,

musil spolknout žluč a sednout si, a dělat, jakoby vše bylo žertem, a on žertu rozuměl.

Ale zlatého ženicha si podávaly holky i hoši zrovna z ručky do ručky.

Liduška se podívala Toníčkovi ještě do očí; najednou se ale zamyslila, slyšíc, kterak se zlatým ženichem lidé provádějí žerty.

„Můj ty bože," myslila si; „což to člověk za podivný tvor, když není úplně při smyslech!"

Jak povídám, to si jen tak pomyslila na chvilku, jako když mráček přes slunce přeletí, a hned je zase jasno. Málo kdy bývá z něho dešť.

Bylo už hnedle k ránu, když šla Liduška domů. Toník jí tenkrát doprovázel s celou muzikou.

Byl ale dnes veselý, ten Toník, jakoby se byl z rána ve veselé vodě vykoupal.

A Liduška?

Již byla pod peřinou, již se jí oči zavíraly, a pod okny ještě muzika, a ta ji uspává v klidný sen. Celá ves je ještě na nohou, staří i děti poslouchají pod okny. Jak dobře rozeznává Liduška Toníkovy housle! Jak ji musí mít Toník rád! A ty jeho oči! Do smrti by nechtěla víc, nežli ty oči nazývati svými! Tolik krásy v nich! Když se člověk do nich dívá — aj, toť je to v nich jako v překrásné krajině, a v ní se prochází Toník, ona s ním, jsou svoji — —

Muzika přestala hrát, Liduška usnula, zdá se jí o něm.

Dobrou noc!

II.

Podivné pověsti počaly se trousit v Zárubech. Nejprvé sice lítaly osamělé, jako první lašťovky z jara; znenáhla jich ale přibývalo, a rostly a rostly, a bylo ševele a mluvení, jako v jarním háji. Jen že nebylo vše dobré, co se povídalo, a nelahodilo vše srdci, jako ptačí zpěv.

K Staňkovům začal docházet Krejza. Zlomyslní lidé povídali, že jde na táčky k starému Staňkovi, ještě zlomyslnější dokládali, že mu padla stará Staňková do oka, a ona že za ním „větří“; všichni ale vyrozuměli z těch řečí tolik, jako že Liduška se nebude dlouho zdráhat, a že bude co nevidět svatba.

Dobrá.

Kdo neznal starého Součka, ten by ho byl koupil; to jest, ten by byl o starém Součkovi něco pověděl, v co by byl ani sám Souček nevěřil. Byl ale taky Souček vybraná kopa. Veselí, žert a vtip měl zrovna v krvi, a třeba už mu sedm křížků viselo na zádech, jak sám o sobě říkal, mohl ještě mnohému omrzelému mladíku býti vzorem, kterak i při polovičném nedostatku lze se vesele dívat na svět.

„Nač pak by člověk mluvil smutné věci,“ říkával. „Beztoho jich má každý až dost; a kdybysme ještě měli smutně mluvit, toť by byl celý svět klášterem a ne světem.“

A měl pravdu. Spal při tom v noci tak dobře, že ani dveří svých nezamykal. Neboť co prý by si zlodějové u něho ukradli? Ženu? Tu prý jim od srdce přeje, aby taky věděli, co jest na světě kříž.

Na posvícení strojil vždycky hody; nakoupil koření a nadělal omáček, že to vonělo na dvě míle cesty. Sezval prý všecky pány z vůkolí; ale pomoz si, když šli páni na faru a do zámku a u něho se nestavili. Omáčky prý mu zkysaly, a dal je sousedově koze.

„Páni nosí bradu vzhůru," říkal. „Ale jen počkejte, počkejte! Já jich už mnoho poznal, že si nezachovali na stará leta ani tolik, jako já: spokojenosť a veselou mysl."

Starý Souček se nazýval rejstříkem schudlých; neboť zapisoval v paměť svou všecky, kteří hospodaří od pěti k čtyrem; o kom on řekl, že dodělá: netrvalo to ani rok, a on dodělal. Pak ho přijal Souček do své armády; dostal totiž halenu a do ruky kopáč, a nebyl-li s to již ani sloužit v Součkově armádě, avansíroval na žebrácký pytel a dostal z milosti hůl. Starý Souček měl zkušenosti světa, jako nebožtík Nestor. Lidé se při něm nasmáli do sytosti, ale měli ho ve vážnosti a úctě. O kom ale začal Souček prorokovat, že dodělá, o tom věděli, že Souček mluví pravdu, a proto jim byl Souček osobnosť polo tajemná. Každý se jeho proroctví bál více nežli žebrácké hole; neboť se Souček posud nikdy nezmýlil. —

Bylo poledne, Souček šel z práce a zastavil se v hospodě, jak říkával, „na půl stricha".

Seděl tam kostelník, a rozumoval pro sebe, a myslil, že má rozumu za celou obec.

„Co nového, Součku?“ ptal se.

„Moc,“ odpověděl Souček. „Krejza se u mne hlásil, abych ho zapsal do své armády.“

„Je-li možná!“ vyjel všecek polekaný kostelník. Neboť slyšel také v posledním čase mnoho o té možné svatbě se Staňkovou Liduškou, a vypočítával vedlé toho, mnoho-li mu skápne do postranní kapsy.

„Je tomu tak,“ řekl Souček. „Ale nebylo z toho nic. Chlapík musí přijít ještě párkrát. Ale neujde mi. Nosí se ještě po pansku, a bojí se mozolů. Ostýchá se jako nevěsta. Avšak on přivykne. Z počátku mu dám trochu vůle, aby se osmělil, — dále to půjde samo.“

„No, ale tenkrát si jistě nevidíš do huby, Součku,“ povstal kostelník a myslil, že promluvil moudrost.

„To nic nedělá, strýče. Myslíš ty, že když obsluhuješ za oltářem pana pátera, že máš taky tolik rozumu, jako pan páter? To nemáš, kmotře, a v rozumu se taky každý den nekoupáš. Ty hlupáku, ty musíš pracovat na střechách, tak jako já, a pak přehlídneš celou ves; pak teprv uvidíš, co se děje ve dvoře i za humny. Ale myslíš-li, když v neděli uvidíš lidi v kostele ve svátečním šatě, že jest u každého svátek doma: to musíš ještě dlouho do hlavy rozumu přikládat, než se na něm ohřeješ.“

Bylo patrno, že se starý Souček dopálil. Vytáhl jedním rázem svého půl stricha a již byl ze dveří ven. —

Podivný člověk byl hospodský. Že měl nerad práznou hospodu, to mu odpustíme. Ale slyšte jen, jak ferina hospodský se snažil, aby byla jeho hospoda plna. Bylo-li tam docela prázno, a mimo hospodského ani živé duše: tu počal mluvit k sobě sám; nejprvé šeptmo, pak nahlas, pak křikem, potom hulákáním, až konečně se pustil do sebe sám, nadával sobě a světu a s sebou sám se pral. Tak přivolával do hospody lidi, neboť podlé jeho rozpočtu musil každý okolojdoucí myslit, že je v hospodě plno, že se tam něco důležitého děje, že se tam perou — vešel tam, za chvíli druhý, za tím třetí, a tak to rostlo dál, až bylo v hospodě plno, hospodský utich', a hosté rozmlouvali sami mezi sebou.

Jak víme, byl tam nyní kostelník. Ale což byl hospodskému kostelník? Ten by mu nestál ani za řeč, kdyby nebyl právě hospodský schválně chtěl rozdělat řeč, aby bylo hostí víc. Neboť co může kostelník utratit? myslil si, a možná, že právem. A protož počal:

„Hrom do světa! Na šibenici s ním!"

„Ale, ale, šenkýři!" domlouval mu kostelník. „K čemu pak se tolik zlobit!"

„Tisíc láter! Kostelníku! Myslíte, že je rychtář větším pánem, nežli když nebyl rychtářem? Ať jsem špinavým hadrem, jestli mu to nedokážu jasně jako abecedu, že není teď větším pánem, nežli byl dříve. Věříte mně anebo sobě, kostelníku!"

„Vám, šenkýři, vám!"

„To je vaše štěstí! Ale hleďte, kostelníku, tak jako že jsem jaktěživ sklenici piva nikomu nepřipsal — moje je to neštěstí!“

Kostelník vyvalil na hospodského oči.

„Haha! Divíte se, kostelníku, divíte! To věřím! To si dám líbit! Čert může za svou náturu! Člověk ale nemůže za svou náturu. Na mou duši mně to věřte, kostelníku, člověk nemůže za svou náturu, a kdyby byl ze samého špeku a z alabastru!“

„Kýho šlaka! Snad se nechcete dát udit, šenkýři!“

„Udit! Já udit! Já se dát udit! Hahaha! Ale hleďte, to je všecko jen proto, proto že si věřím víc nežli doktorovi, a kdyby byl ten nejučenější a všecko konal podlé předpisu.“

Hospodský začal poznenáhla umlkat, neboť jeho dřívější hovor začínal již nésti ovoce.

Do hospody vešel Toník Jarošův.

„I hle, hle! Toníčku!“ vítal ho kostelník. „Víte-li pak co nového?“

„Nevím nic.“

„To jsem si myslil!“ vskočil mu hned do řeči hospodský. „Ale to já vám mohu povědět nejlépe, protože to nejlépe vím. Krejza se hlásil u starého Součka k odvodu!“

A nyní vyšpoulil hospodský pysky a díval se po Toníkovi, kteraký dojem ta zpráva na něho učiní a kterak ho poleká.

Ale Toník, jakoby ho volal někdo k obědu.

„Což ten!“ pravil. „Ten už tam mohl být dávno a bylo by ve vsi stejně dobře. Co ten dobrého proukáže, od toho by žádný z nás neztloustl'.“

„To má Toník pravdu, šenkýři; na mou duši má pravdu!“ dosvědčoval kostelník a připil si. „Nu a což pak ta svatba?“

„Jaká svatba?“

„Nu, já myslím, jako ta tady naproti.“

„Co naproti?“

„Ale jděte, jděte! Budete najednou se dělat, jakobyste neuměl pět počítat. Což pak nechodí Krejza za Liduškou?“

Toník si odpliv'. —

Za chvilku ale, jakoby zcela nic, pravil: „Když ho to těší, a ji taky, proč by tam nechodil?“

„No a myslíte, že z toho něco bude?“ pátral na něm kostelník.

„Něco z toho bude, na to vám mohu dát slovo, a můžete každému vynadat oslů, který vám řekne, že z toho nebude nic!“

„Vida, šenkýři, Toník taky povídá, že z toho něco bude: a ten bláznivý Souček nám tady chtěl něco pověsit na nos!“

„Však jste si to ještě s nosu nesundal, kostelníku!“ usmál se Toník.

Kostelník si mimovolně sáhl po nose a podíval se do dlaně, jestliže si něco sundal. Nevida ale ničeho, co by stálo za řeč, pokračoval:

„To byste udělali muziku, Toníku, co?“

„To si myslím! Na tu byste jaktěživi nezapomněli!“ svědčil Toník, ale hned na to udělal tak hluboký doušek, jakoby chtěl něco spláchnout až do nejhlubších útrob.

Za chvilku vešel do hospody Krejza. Nejvíce se tomu ovšem divil hospodský, poněvadž Krejza si sotva v neděli přál sklenici piva. I hned ale pochopil, že to musí mít dnes svoje zvláštní proto, když Krejza všedního dne nelituje na sklenici piva.

„No tak, hoši, bude svatba!“ pravil Krejza ještě dříve, než-li si usedl.

„Svatba? jaká pak?“ vyzvídal ferina hospodský, jakoby nevěděl o ničem.

„Nu jaká! Moje a Liduščina.“

Toník se dal do smíchu.

„Myslíš, Toníku, že ne?“

„I ne. Já nemyslím nic.“

„A proč se tedy směješ?“

„Proto, že chci.“

A Toník se dal z nova do smíchu.

„Kdo pak si kterého bude brát, ty Lidušku, aneb Liduška tebe?“ začal z nova nabírat Krejzu Toník.

„To je otázka! Já si vezmu ji, a ona si vezme mne!“

„A nemá to žádný háček?“

„Jaký háček?“

„Nu, jen tak. Já myslil jen, jest-li to má nějaký háček?“

„Jaký to může mít háček? Starý tomu chce, můj otec nemá nic proti tomu, a já tomu chci taky.“

Toník se dal zase do smíchu.

„Rád bych věděl, Toníku, proč se mi směješ?“

„To já jen tak.“

„Myslíš to opravdu aneb žertem?“

„Jak sám chceš.“

„Když tě to pálí, já za to nemohu. Ale ohlášky mám co nevidět v kapse, a potom ať se směje třebas celý svět.“

„No, dej ti pánbůh štěstí!“

A Toník se dal znova do smíchu.

To ale již začalo Krejzu nenáležitě dloubat. Měl totiž vypočtěno napřed, kterak tou svatbou dopálí Toníka, ba může se skoro tvrdit zcela bezpečně, že hlavně to přivedlo Krejzu na tak opravdivé myšlénky s Liduškou, aby se Toníkovi pomstil za to, čeho on byl při předešlé muzice příčinou. A hle, Toník jakoby nic. Toník se Krejzovi směje, místo co by se měl Krejza smát Toníkovi. Toho se Krejza nenadál. Kdyby byl věděl, že celá ta věc nebude mít jiného účinku na Toníka: to by byl věru neudělal ještě kroků tak opravdových.

„Ale nežť si!“ myslil si Krejza. „Však ono ti to, Toníku, přijde, že to ani tak snadno neuneseš. Neboť není ještě všem věcem konec.“

Kdo ale nevěděl ze všech, na čem vlastně stojí, byl kostelník. Nejprvé, že bude svatba, pak zas přijde Souček s proroctvím, že Krejza brzy dodělá, pak zas Krejza, že bude svatba, a konečně Toník, jenž se všemu tomu směje — toť by se ani pan páter v tom

nevyznal. A kostelník si přece přeje, aby svatba byla a byť by měla být co nejdříve. —

„Jak pak?“ začal kostelník. „Až budou ty ohlášky, toť přece abysme dělali taky nějaké intrády!“

„A, toť se rozumí! Intrády musejí být!“ dokládal hospodský.

„A toť se ví!“ přisvědčil Krejza.

A Toník se dal zase do smíchu.

Kostelník sám se již divil tomu, že se Toník tak pořád může smát, kdežto jemu to přece není docela k smíchu. Netroufal si ale na Toníka, nýbrž číhal jako kočka na příležitosť.

„Toť bude asi mnoho hostí,“ pátral hospodský.

„Jak pak by ne! Toť se rozumí! Taková svatba! Toť se ví, hostí bude dost!“ dosvědčoval kostelník, „není-li pravda?“

„Jak pak by nebylo hostí na mé svatbě!“ odpověděl Krejza zcela sebevědomě.

„Pozvete taky zlatého ženicha?“ tázal se z nenadání Toník.

Krejza byl jako v ohni. Oko mu zrovna hořelo.

„Toho si můžeš vzít sám na starosť!“ odpověděl, a bylo patrno, že to v něm vře.

Ale Toník, jakoby to již byl měl ve zvyku, dal se zase do smíchu, a možná-li, ještě do hlasitějšího, nežli prvé.

Krejza už nevěděl, na kterou stranu se má obrátit.

Toník vstal a tak mírně, jakoby se nebylo pranic přihodilo, a jemu nezáleželo na ničem, co se zde

mluvilo, přiblížil se ku Krejzovi, poklepal mu na rameno a pravil: „Ještě nejdeme od oltáře, Krejzáčku, to si pamatujme.“

„Ale my od oltáře půjdem!“ naparoval se Krejza.

„Nu, dej ti pánbůh štěstí!“

A Toník odešel.

III.

Voda teče, řeči se mluví a lidé se mění.

Krejza šel k Staňkovům na táčky. Ovšem že někteří těmto táčkám již říkali námluvy, někteří dokonce, že jde již jako do svého, a jiní pak, že už v skutku do svého. Ale to nic nedělá.

Krejza vešel, matka se usmála, otec přendal dýmku s levé strany úst na pravou, Krejza si samolibě mrknul, a Liduška si toho ničeho nevšímla. Ani to krásné modré oko nepozvedla, aby pozdravila svého ženicha.

Krejza začal povídat, jaké jest u nich chystání k svatbě, mnoho-li slepic, kuřat, kachen, hus, ovcí a prasat jest na krmníku, mnoho-li strýčků, tetiček, bratranců, sestřenic, dědečků, babiček — vzdálených i blízkých bude při svatbě, kdo všecko bude ze vsi pozván: ale Liduška jakoby to neslyšela. Toť se rozumí, že to musila slyšet; jak pak by neslyšela, když to Krejza tak nahlas, tak zřetelně vykládal, že Staněk a Staňková plynuli v proudu otcovských i mateřských radostí. Ale jakoby si hlavu postavila a řekla: „just

ne!“ — a neslyšela nic. Jakoby se jí to ani netýkalo, jakoby Krejzova záležitosť nebyla též její! A přece byla ona nevěstou.

Podivné.

Krejza konečně, aby dokázal svou všestrannou zřetelnosť, přisedl k ní a bral ji za ruku.

„Počkejte, padají mi vlasy,“ pravila Liduška, vyndala lehce ruku svou z ruky jeho a urovnávala si vlasy.

Toť je už skoro patrno, že naschval.

„Jak pak vy se připravujete, Liduško?“ tázal se Krejza.

„K čemu?“

„Haha! K čemu? Což pak nevíte, že bude svatba?“

„Tak?“

„I ty můj bože! Vy se tomu divíte?“

„Čemu?“

„Inu že bude svatba!“

„Čí?“

„Moje a vaše.“

„Kdy?“

„Nu, co nevidět.“

„Tak?“

„Ale víte co, Liduško. To vykání mně se zdá tak cizím. Tykejme si, Liduško.“

„Proč?“

„Inu, vždyť budem svoji!“

„Až po svatbě totiž.“

„I toť se ví, že až po svatbě. Ale vždyť si můžem začít tykat dřív, třebas hned.“

„Až po svatbě.“

„Ale jděte, proč pak bysme nezačali hned?“

Liduška mlčela. Krejza to měl za polovičné svolení.

„Dej mi hubičku, Liduško,“ šeptal Krejza, a klonil se k jejím ústům.

„Opovažte se!“

„Nedáš mi hubičku?“

„Nedám; až po svatbě.“

„A co když si ji vezmu?“

„To vám neradím. Vždyť vidíte, že je zde matka. Co pak by tomu řekla matka? A otec je taky zde.“

Matka a otec se podívali na sebe, usmáli se, jakoby si řekli: „Nu vždyť tomu rozumíme. Hraje si na nevěstu. Však ji hračky přejdou.“

Krejza ale neustále loudil.

„Co pak mi nedáš žádnou hubičku?“

„Ne.“

„A když budu doléhat?“

„Počkejte, až přijdu.“

A Liduška se zdvihla a šla ven.

Nevím, jak dlouho Krejza čekal, až se Liduška vrátí. Ale to vím, že by se byl dlouho načekal, než by se jí byl dočkal.

Liduška šla do komory a tam se zamkla.

„Z toho si nic nedělejte, Krejzo,“ pravil otec. „To jsou tak dívčí vzdory; přejdou samy sebou. Má sice svou hlavu, to je pravda. Ale co nejde po dobrém — nu, vždyť jsem já otec.“

Matka šla za Liduškou ven, ale nenašla ji. Nevěděla, kam se poděla, a když zkoušela kliku u ko-

můrky a dvéře byly zamknuty, nemyslila, že je dcera v komoře a vrátila se s nepořízenou do světnice.

Zatím byl večer.

Za Staňkovou stodolou se táhla zahrada do polí a zrovna u stodoly stál široký, veliký, bezový keř v plném květu. Před bezem se má smeknout, když se jde okolo, říká se, protože je bez lékem na devadesát devět nemocí.

Uvidíme později, zda-li je to pravda.

Bez voněl, a na jeho větvi si prozpěvoval večerní píseň malý sedmihlásek. Nebyl daleko domova svého; zrovna pod ním se kulatilo měkké hnízdo, a z něho natahovalo krčky pět písklat. Nikdo je nevybral, kluci i holky byli zdrávi jako buci, a proto zpíval sedmihlásek vesele, jako by měl strojit svatby.

Nikde se ani nic nehnulo, broučkové už podřimovali, mušky ještě bzučely, netopýr ještě nelítal, a sedmihlásek zpíval z plného hrdla.

Každý člověk má svou hvězdu. A proto vycházely hvězdy na nebi, až milo; a proto se leskly, jakoby dnes nebylo na světě neštěstí, a proto se k sobě plížily, jakoby na světě nezbývalo nikomu více, čeho by si přál.

Pod bezovým keřem se něco hnulo a sedmihlásek se ulek'. Uviděv ale, že to je Liduška, že se dívá k nebi, aby si taky našla svou hvězdu: zpíval dále, jakoby se bylo ničeho nepřihodilo.

Bezový keř byl Liduščiným zalíbeným místem. Tam sedávala každý večer, tam se jí skládaly do hlavy ty podivné myšlénky, z nichž záleží lidský život, tam

myslívala na Toníčka, tam se bávala v srdci, tam plakávala, tam zpívala svoje písně — a sedmihlásek věděl, že je dobrá, jako anděl, že neublíží ani těm jeho písklatům, a proto byl vesel.

Okolo zahrady šel Toník.

Láska uslyší i sebe lehčí krok.

Liduška se pod keřem poněkud pozdvihla, sedmihlásek utichnul.

„Pst!“ zvolala Liduška.

Toník se hned ohlédnul za keřem a vida tam svou Lidušku, skokem se přesunul přes nízký plot a již byl u ní.

„Čekáš zde dlouho, Liduško?“

„I ne dlouho. Na tebe bych čekala ještě dýl.“

„Tys čekala na mne?“

„Toníčku, to víš, na koho pak bych čekala?“

„I jdi, holoubku, vždyť já to vím. Viď, že mne máš ráda?“

„Mám.“

„Dušinko, dívejme si do očí.“

Políbili se, a dívali si do očí.

„Ale Lidunko, ty máš nějak uplakané oči.“

„I jdi, to se ti jen zdá.“

A Liduška se nutila do smíchu.

„Věř mi, nezdá se mi to. Prosím tě, tys plakala?“

„I to bylo jen tak.“

„Kdo ti směl ublížit?“

„I nic. Tak mi ledacos připadlo na mysl, a to víš, dlouho-li pak to netrvá, že se člověk musí rozplakat.“

„Má dobrá duše.“

„Naši zrovna jakoby ani neměli srdce, jako jiní lidé. Krejzovi k nám dovolí chodit, vyjednávají o svatbě, ohlášky mají již doma a dítě jakoby jim nestálo ani za otázku, aby se ho optali: můžeš s ním býti šťastna?“

A Liduška se dala do pláče, do hlasitého pláče. Na srdci Toníkově jakoby všecka ta její bolesť teprv roztála, to všecko, co za tak dlouhý čas musila v sobě tajit, co ani rodičům nemohla svěřit, jakoby se vše bylo proměnilo v slzy, jimž nebránil ani jediný dech, aby řinuly ze srdce, jak v něm povstaly, neskalené, čisté, z nejvnitřnějšího srdce.

Toník ji nechal, aby se vyplakala.

„Toť ani otroku se nemůže vést hůř,“ štkala Liduška. „I ten žebrák se ptá dítěte, co by rádo, a rodiče nevědí, že jejich dítě jest taky člověkem. Prodávají dítě, jakoby je celý čas odchovávali na prodej a čekali na kupce, kdo dá více — o bože, člověku div srdce nepukne. Věř mi, Toníčku, kdybych neměla mít tebe, já bych to nevydržela; buďto bych si vzala život, anebo bych se zrovna musila zbláznit.“

„Upokoj se, dítě mé; vždyť se ti nic nemůže stát,“ chlácholil ji Toník.

Lidušce se v skutku ulevilo, že se tak nelíčeně vyslovila Toníkovi.

„Věř mi, Toníčku, často mi připadá, že to ani pánbůh nemůže pokládat za hřích, když si člověk vezme život. Když s člověkem tak nakládají, jakoby ani nebyl z nich, když se přáním a slzám mým smějou, jakoby ani nebyly hodny, aby je slyšel člověk, jakoby

slovo dítěte nebylo hodno, aby zavadilo o jich sluch — Toníčku, já jsem velmi nešťastna!“

Toník vzal hlavu její na svůj klín, slíbal jí slzy s krásných očí, zlíbal ústa její a tiskl hlavu její k srdci svému, aby tam slyšela, co tluče v jeho ňádrech pro ni a kde je ona domovem.

Sedmihlásek utichnul. Písklata natahovala krčky, něco jakoby žvatlala, ale sameček sletěl k nim, něco jim pošeptal a mlčely taky.

Nebe již bylo plno hvězd, tak že se člověku zdálo, jako by se tam už ani jedna nevešla. Právě jedna padala s nebe, a o tu bylo míň.

Čí to byla hvězda?

Liduška se zotavila.

Oči její byly jako fialka, když ji umyje ranní rosa. Zahleděla se do těch očí Toníkových, a bylo jí, jakoby se do smrti své nemohla odtrhnout od nich.

„Viď, Toníčku, tys nikdy o mně nepochyboval?“

„Kterak nemožno tobě věřit docela?“

„Nepochybuj ani déle. Nevím, co naši se mnou zamýšlejí, a jak nad mým osudem rozhodli. Jest mi to již lhostejné. Ale ať přijde cokoliv, věř, že se ti nezpronevěřím nikdy, a kdyby mne to mělo můj život stát, a já se měla stát nešťastnou.“

Toník ji na místě odpovědi políbil.

Sedmihlásek zase zazpíval, jakoby mu bylo přibylo kuráže.

„Teď se již rozejděme, Liduško; vaši by tě mohli pohřešovat.“

„Však jest mi, jakobych měla jít mezi cizí, když jdu domů. Zdej se tobě o mně, a buď ujištěn, že i mně se bude o tobě zdát, tak jako že jsem věčně tvá.“

„Již vím to dávno, Liduško, že jsi silná dost, a že odoláš všemu. Dobrou noc!“

Ale Liduška ještě nemohla říci: „Dobrou noc!“ Tak jako by se měla odtrhnout od srdce svého: tak náramná bolesť jí najednou přišla do duše, jakoby se navždy měla s Toníkem rozloučit. Padla mu okolo krku, zlíbala celou jeho tvář, a horkými slzami ji zkropila. Vlastním násilím se jenom mohla odtrhnout od něho a hlasem štkajícím volala za ním: „Dobrou noc!“

Nevešla ani více do světnice, nýbrž zrovna do své komůrky. Ulehla si, zamhouřila oči a myslíc na Toníčka, myslila i bezpochyby, že jí přijde sen o jejím miláčku.

Venku se něco šustlo, klika zavrzla, dvéře se otevřely a do komůrky vstoupila Liduščina matka se svíčkou v ruce.

Liduška se jí lekla.

„Pro milosrdenství boží, co jest!“ vykřikla a usedla si na lůžku.

Matka neodpovídala. Dělala, jakoby něco hledala, převracela vrub na vrub, byla brzy tu, brzy tam, a na dceru jakoby se nechtěla podívat.

Konečně postavila svíčku na stůl, odkašlala si a pravila:

„Kde paks byla?“

„Za stodolou, maminko, pod bezem.“

„Sama?“

Liduška neodpovídala.

„Nemáš řeč? Bylas tam sama?“

„Bůh to ví, že nejsem nikdy sama. A jestli ten, na kterého myslím, co mi stačí myšlénky moje, jenž jest se mnou vždy: jestli že ten tam se mnou byl osobně, pak jsem ani tam nebyla sama.“

„No hezky. A ženicha jsi nechala sedět.“

„Já žádného ženicha neznám.

„Skoro by tak mohlo být. Aspoň se tak chováš.“

„Tak jako vždy. A nezměním se nikdy.“

„No nežť. Ale ať to víš, že na druhý týden je svatba.“

„To nebude, matko!“

„Toť se ví, zrovna tobě k vůli.“

„Máte-li jinou nevěstu, nežli mne, možná. Ale moje svatba nebude, to vám zde slibuju, matko, anebo ať mne bůh zavrhne z milosti své.“

„Nech boha. Tys bez toho již vypadla z milosti jeho. Neboť to nestojí psáno, aby rodiče jednali podlé dítěte, jak mu se zlíbí. Rozumíš?“

„Dělejte si, jak chcete. Moje svatba nebude. Můj pohřeb — to by mohlo být, ale svatba nikdy. Neboť to závisí také od vůle mé!“

„Hleďme dcerušku! Najednou! Jak umí rozvázat.“

„Pro boha vás prosím, maminko, nemluvte již déle do mne, sice mne přivedete o rozum. Odmlouvat vám dlouho nebudu, to buďte přesvědčena. Jednejte si jak chcete, a jak z toho máte rozum, ale mne k oltáři nepřivedete.“

„Snad tě tam ponesem! Bodejť by ne! Hleďme, tu velkou paní!“

Liduška již neodmlouvala ani slovem. Ulehla si do peřin, a jakoby se jí to ani netýkalo, co k ní matka mluví; dělala, jakoby spala.

Matka ale pokračovala:

„Hezké jsou to děti, to je pravda. Hlavu máte jakou! Zvedené jste to holčičky! Rodiče aby vás hejčkali, a vy pak řeknete: nechci! Dobře tak.“

Liduška se opět pozvedla.

„Pro bůh vás prosím, matinko, vždyť přece máte aspoň srdce lidské. Zapíráte-li v sobě matku, buďte aspoň člověkem a nechtějte mermomocí, abych byla nešťastna.“

„Láry, fáry!“ Já všecko tobě k vůli, a co ty uděláš nám k vůli, zdárné děvčátko? Odpovídat umíš, to je pravda, ale mne nezmateš. Svým chytráctvím se nám nevytočíš. To jsou již staré věci, a ty známe podrobně.“

„Nuže, matko, dělejte jak chcete. Musím-li, půjdu. Ale to vám povídám svatosvatě, že neudělám ani o vlas víc, než co musím.“

Liduška si ulehla a matka v domnění, že dcera svoluje, vzala opět svíčku a odešla z komory. Kdyby se byla Liduška dívala po její tváři, byla by viděla, kterak samolibý úsměv přeletěl matčina ústa.

Dvéře se zavřely, na místo svíčky vběhly sem paprsky měsíčné a dlely tak klidně na zdi tiché komůrky, jakoby zde bylo všecko dobře.

Pevné rozhodnutí ztuhlo v rozbouřeném srdci Liduščině, oči se přimkly, ústa se usmála — zdálo se jí o Toníkovi.

Na blízkém bezu zpíval ještě sedmihlásek, hvězdy se leskly na nebi, a u Staňků ztichlo vše.

Snad bylo vše dobře.

IV.

Věci zrajou mimo nadání a mimo nadání nejrychlejší jest čas.

Starý Souček chodil dnes po vesnici v parádě. Měl totiž sváteční nalejvák, jak říkal svému klobouku, čistou bílou košili, sváteční spodky, šátek na mašli a viksované boty. Říkal, že se schválně dnes stal onačejším, aby se Krejza nelekal jeho armády. Lidem to ovšem bylo divné, proč to právě říká dnes, když má být Krejzova svatba. Ale Souček je nenechal přijít k slovu, kostelníkovi vynadal oslů a byl pyšný na svůj rejstřík, čili na svou armádu, jejímž jest on generálem.

Zlatý ženich běhal po vesnici dnes jako posedlý, ale neříkal, že bude zlatá svatba. Byl taky u Toníka, a když od něho odešel, měl zlosť. Byl u Staňků, chtěl mluvit s Liduškou, ale Liduška ho nepustila k sobě. Bouchl tam dveřmi, odešel do hospody a pil na zlatou zlosť. Souček přibyl k němu, shodli se, nadávali celému světu oslů a telat, a zlatý ženich výrazy Součkovy vždy jen zmírnil v zlaté osly, v zlatá telata.

No nežť.

U Staňků měl plné ruce práce dnes kostelník. Vzali si jej za starosvata a starosvat teď cvičil Lidušku, jak má jít k oltáři, jak se má rozloučit s rodiči, jak má kleknout, jak má být rodičů a muže poslušna, jak má se loučit s družkami a jak má plakat.

Poslední návod byl zbytečný: plakalať Liduška bez toho dost a dost.

A což Toník?

Myslím, že bude lépe, když si necháme Toníka až na posledy. Prozatím jen to, že se dělá lhostejným, že nevěří lidem a že se zdá být při kuráži.

K Staňkovům se již sjíždějí hosté se všech stran a se všech koutů světa. Na svatbu se jezdí veseleji, nežli ze svatby domů, a proto již hosté vejskali na návsi, ještě nežli vjeli do vrat. Starý Staněk je spokojený, jakoby byl dnes dobře spal, a Staňková je dnes nejmoudřejší ze všech časů živobytí svého; vdávať dceru, a tu se dostaví moudrosť sama sebou.

Celá armáda bab se sestavila pod okny, a mustrujou každého od hlavy až do paty, kdo vjíždí a kdo přichází. Baby jsou všude hlavní věc: kdo u nich neobstojí, neobstojí nikde. A což pak teď jsou již při kuráži. U Staňků se nelituje piva a rosolky; plecháč a sklenička koluje již mezi babami a proto se dostaví u nich za chvilku rozum.

Souček se teď taky postavil stranou. Naříká, že doma ustrojil velikou hostinu, omáčka že mu zkysá, protože dnes se hrne všecko jen k Staňkovům. Ale

to prý nic nedělá; však prý si Krejza na něho zpomene, až oklepá holičky. Dnes že mu to ještě přeje, že prý zejtra bez toho půjde k odvodu, Souček že mu zaklepá na ramena a že mu řekne, že je chlapík.

To baby dopálilo, že mluví Souček proti Staňkovům, kdežto přece ony dostávají dnes od nich štědře jíst a pít. Ani mu nedaly připít.

Jedna baba pravila:

„Ten Souček má nevymáchanou hubu. Vida! Jakoby mu Staňkovic zrovna měli udělat k vůli, aby Lidušku nevdali! Bodejť by ne! Udělají vám to, jen se jděte ohlásit. Nevídáno! Však ona má Liduška Krejzu dost ráda!“

Souček se dopálil.

„I ty babo jedovatá! Že ti nechce hrom vyrazit ten tvůj poslední zub! Sedni na koště, čarodějnice, dej do sebe nasypat prachu, zapal ho a vyleť do povětří! Ty jedovatá oznobenino, dej se za čubku k našemu řezníkovi, pak můžeš štěkat. Co pak myslíš, ty sražený, plesnivý šindeli, že je to maličkosť, udělat dceru nešťastnou? Ty stará kobzo! Takových bysme potřebovali pár tuctů, jako jsi ty, a bude z naší vesnice kalužˇ, že v ní ani čmelíci nebudou chtít býti domovem! To si pamatuj, shnilá drachno. Až budeš potřebovat koště, přijď ke mně, můžeš mým komínem vyletět do povětří.“

Jedni se smáli, druzí křičeli, baba štěkala a překřičela všecky, jen že jí nebylo rozumět.

Přijel ženich.

To bylo strkání, to bylo povídání, to bylo šeptání, to bylo chválení! Jakoby ho žádná byla posud jakživa neviděla.

Krejza přijížděl k vratům. V tom se ze zástupu zde nachomýť zlatý ženich. Jel na prutu a křičel, že je zlatý husar, a přejel Krejzovi přes cestu u samých vrat. Smáli se všickni, nejvíce zlatý ženich a nejméně starý Souček.

Koně nechtěli do vrat.

Baby si šeptaly, že by to mohlo znamenat neštěstí, ale pošťouchávaly se mezi sebou, aby se to neřeklo na hlas — dnes že prý je to jen tak.

Nescházel již nikdo a svatba mohla započít.

Starosvat začal komedii svou; odříkával všeliká loučení, aby rozplakal rodiče a nevěstu, aby rozplakal baby i děti, a hlavně aby dostal hodně mnoho peněz, protože to šlo slavně. Už se věru dost byl natlouk hubou, neboť se již rozplakali všichni. Jenom Liduška neplakala.

Liduška ani nevěděla, co se s ní děje. Stála vedle Krejzy, ale dívala se na něho tak lhostejně, jakoby ho ani neznala, jako by to byl cizí člověk, jakoby ani nevěděla, proč zde stojí.

Starosvat dotlachal svoje žvasty a nutil Lidušku, aby si klekla.

„Proč pak?“ ptala se Liduška.

„Vždyť vidíte, že již Krejza klečí,“ šeptal starosvat, a nutil Lidušku, aby přiklekla k němu.

„Ale nač?“

„Inu rodiče vám dají požehnání!“ odpovídal starosvat.

„Ah tak!“

A Liduška neklekla.

Starosvat ji takřka strhl k zemi, aby klekla.

Liduška klekla, ale nevěděla, co a jak.

Klečela dlouho. Ani jí nepřipadlo, že má taky zase vstát, a byla by klečela ještě dýl, kdyby ji byl zase starosvat nezdvihl ze země.

Dítě mělo požehnání rodičů na důkaz svrchované lásky, a více nepotřebovalo.

Lidem bylo ovšem chování Liduščino divné, nepochopitelné. Starý Souček nadával oslů a telat a zlatý ženich zlatých oslů, zlatých telat, ale Staněk a Staňková byli dnes nejblaženější ze všech lidí na světě.

Musíť jít hezky jedna věc za druhou. Pořádek jest hlavní věc, a jak se to dělo jindy, musí se to dít ještě dnes.

Přišla muzika, rozestavili se na dvoře a zahrála slavný marš.

To bylo znamení, že se má jít do kostela.

Nač také otálet. Věc se musí skončit, času k rozvážení bylo již dost a dost, a teď se musí myslit na jiné věci. Hospodyně má díla plné ruce, lépe tedy, když se odbude svatba dřív, nežli později.

Toník stál také mezi muzikanty a zdál se býti veselým. A proč by nebyl veselým? Jakoby se vše musilo dít obvyklým způsobem! Jakoby jen tenkrát musil být člověk smutným, když pláče, veselým, když vejská! Proč by to nemohlo být taky jednou naopak?

Svatební průvod se hnul z domova.

Liduška nebyla ani červená, ani bledá, ani se netřásla, ani nešla pevně; šla obyčejným krokem.

Vyšli na dvůr, a Liduška hledala okem Toníka mezi muzikanty. Našla jej hned, i Toník ji viděl hned, ale zatal zuby.

Liduška se na něho podívala jaksi významně. Kdyby byl uměl Toník číst v lidských očích, byl by tomu pohledu porozuměl: on ale číst neuměl a neporozuměl mu.

Liduška se na Toníka usmála, a to mu dodalo. Kdyby byl uměl číst v lidském úsměvu, byl by mu rozuměl; on ale číst neuměl a neporozuměl.

Až do poslední chvíle nevěřil, že Liduška půjde s Krejzou k oltáři; vynadal každému, smál se každému a nechal mluvit každého, kdo mluvit chtěl. Myslil si svůj díl a věřil pevně. Za Lidušku by byl dal život, za věrnosť její byl by vsadil duši svou, a teď viděl, že by byl prohrál.

Kdyby jen byla šla a z mrtvých byla nevyvolala celé to hejno myšlénkových příšer z jeho ňader! Ale ona se i usmála, hodila mu almužnu z toho, co bylo dřív jeho majetkem, hodila mu dárek, aby jím omluvila svůj hřích, hodila mu kapku na žhavý jazyk a jeho duše hořela plamenem strašlivým.

Ne dál!

Opovržením jí zplatil tu žebráckou almužnu, pod nohy jí hodil Jidášův peníz proradný, za který ona jej zaprodala.

Ani nevykřik', ani nepadl do mdlob, ale čelo jeho se zamračilo, srdce jeho zatvrdlo a žluč se rozbíhala po celém těle.

Pohledy ty ovšem neviděla více Liduška. Průvod nesměl zevlovat, v kostele se již čekalo: zasmála se na Toníka a odešla ke kostelu se svými družičkami a mládenci.

Muzikanti spustili marš, hrnuli se za průvodem a lidé říkali, že to slavné, tuze slavné, neboť je muzika.

Toho si nevším' nikdo, že se Toník z muzikantů vytratil, a že utek' domů. Jeť dnes nevěsta a ženich hlavní osobou, jeť dnes veselo všude, v kuchyni, na komíně, na dvoře, v ústech, v srdci, v hlavě — tuze veselo je všude. Která bolesť je s to, aby tu veselosť překřičela a na sebe obrátila zřetel?

Jistě ne ta, že Toník utekl muzikantům, že se ztratil z průvodu.

U kostela byla vystavena zelená, ověnčená, opentlená brána — snoubencům na slávu. Zahoukly několikrát taky moždýře, vystřelili několikrát z pušek a hluku bylo dost.

Vešli do kostela.

Zde již bylo nabito, sotva se průvod protlačil.

Snoubenci klekli na klekadlo červeným suknem zvláště prostřené, což se neděje každému; dali oběma na hlavy věnečky a obřady započaly.

Nevěsta vypadala odhodlaně; každé slovo, které mluvila, bylo hlasité, pevné, tak že je mohl slyšeti každý po celém kostele a musil věřit, že jde ze srdce.

Kněz se ptal ženicha:

„Béřete si tuto nevěstu zde z lásky?“

Ženich odpovídal: „Ano.“

Kněz se ptal: „Nemáte s žádným děvčetem jiným slib, který vás váže?“

Ženich odpovídal: „Nemám.“

Bylo hrobové ticho.

Kněz zdvihal štólu, aby jim ruce spojil.

Jenom se ještě měl zeptati nevěsty.

„Béřete si přítomného ženicha z lásky?“ tázal se.

„Neberu“, byla nevěstina odpověď.

Kněz myslil, že se Liduška zmýlila a ptal se ještě jednou hlasem nade všecku pochybnosť zřetelným:

„Béřete si přítomného ženicha z lásky anebo z přinucení?“

„Z přinucení!“ odpověděla Liduška hlasem nade vši pochybnosť zřetelným.

Nikdo ani nedých', neb kdyby byl dýchl, bylo by ho slyšet.

Kněz se ptal: „Táži se vás před bohem po třetí a naposledy, béřete si přítomného ženicha z lásky anebo z přinucení?“

„Z přinucení!“ odpověděla Liduška určitě, pevně.

Kněz se jen ještě ptal: „Máte s někým jiným slib, který vás váže?“

„Mám!“ odpověděla Liduška. —

Bylo po obřadech.

Ač v kostele povstal mezi lidem šumot, šeptání divné, podivné, povstal šelesť, divné zraky se střídaly, divná slova je provázela — vše bylo jako vyplašené

ptactvo, když se ze země zvedne a ulítá přes hory a doly.

Kněz spustil štólu, odvrátil se k oltáři, ženich a nevěsta vstali a bylo po svatbě.

Na kůru byli rozestaveni muzikanti; chtěli po ukončených obřadech provozovat hudbu a každý stál již připraven, aby spustil. Po této změně ale zůstali každý jakoby zkamenělý; pestré skupení, ale bez vůle a života.

Liduška se obrátila ke kůru a hlasem pevným volala: „Toníčku, můj jediný Toníčku, přistup k oltáři!“

Ševel mezi lidem rostl, každý se obracel ke kůru a očekával, co se bude díti. Muzikanti se dívali po Toníkovi, ale nebylo ho tam.

Liduška čekala, jako ten, kdo hyne žízní, na kapku vody; ale Toník nešel.

„Toníčku, přistup k oltáři!“ zvolala ještě jednou.

Nikdo se neozval, nikdo neodpověděl.

Lidušku projelo divné tušení.

Klestila si cestu skrze lid, a ten jako omámený ustupoval v pravo i v levo. Běžela na kůr, volala Toníčka a nebylo ho tam.

Sběhla dolů, běžela přes náves, letěla, jako nastřelená laň. Lid se vyhrnul z kostela, muzikanti sešli s kůru dolů, svíčky u oltáře zhasly, kněz odešel z kostela a na vesnici jakoby někdo hodil zmatek.

Muzikanti šli do hospody. Kam taky jít?

Hosté ani nechtěli více k Staňkovům k obědu, šli také do hospody. Staňkovic běhali jako smyslem

pomateni, běželi do hospody, zvali k obědu, jenž byl už uchystán, k němuž se děly dlouhé přípravy.

Někteří šli, někteří nešli.

Byla to podivná svatba.

Krejza nevěděl, kam má jít, má-li jít domů, anebo k Staňkovům. Nešel ani sem ani tam, šel hledat Lidušku, aby snad se ještě napravilo, co se pokazilo.

Liduška zaměřila nejprvé k Toníkovi do bytu, a když ho nebylo ani tam, vylítla z domu jako zoufalá. Trhala si vínek s hlavy, trhala si vlasy a v jejích očích možná číst hrůzu, zděšení.

V tom ji potkal Krejza.

„Liduško prosím tě, měj rozum!“ pravil k ní.

„Prabídní lidé!“ volala Liduška. „Nemám-li rozum, kdo jest toho vinen, než-li vy všichni, kteří jste si zahráli s srdcem mým!“

Jako zoufalá běžela do hospody.

V hospodě každý vypravoval již, jak mohl.

Liduška zaměřila zrovna k muzikantům.

„Kde jest Toník?“ vykřikla a padla na zem.

Sotva že se vzchopila. Toník zde nebyl.

Jedni povídali, že odešel, druzí, že odešel v tu stranu, jiní, že ve stranu jinou.

Liduška si usedla a oči její byly jako potrhány.

„Svrchované nebe, což již nemáš více milosti!“ a slova zajížděla lidem jako břitvy do srdce.

Jedni se děsili, jiní plakali.

„Zahrajte mi Toníkovu písničku!“ zvolala.

Muzikanti ji zahráli.

Liduška vzala toho, který sedával u Toníka, k tanci.

„Tys můj Toník!“ pravila a tančila s ním.

Tančili sami, nikdo jiný netančil.

Liduška si usedla a byla jako polomrtvá.

Pominula se rozumem. Za den tolik přežít — není divu.

Toník odešel do blízkého města a dal se na vojnu.

Byla to podivná svatba.

V.

Od času toho uplynulo mnoho let.

Přichází jaro a pučí květy, přichází podzim a květy vadnou. Plynou léta, a lidé dospívají, přichází smrť a dělá všemu konec.

Nitě života jsou v tak nesčíslných způsobech setkány, že to málo kdo pochopí. Mistr je sleduje, smrť je přestřihne. Všichni žijeme jeden život, jeden vedle druhého, každý jinak. Sto životů vidíme vedle sebe, a často si nevíme rady pro okamžik příští. Nejbližší chvíli neuhodne nikdo. Kdo ale jedná proti věčným zásadám lidským, proti zákonům přírody, na tom se mstí i lidskosť i příroda strašně. Škoda, že tato msta zasáhne časem i oběť nevinnou! Předsudky lidské bývají strašlivé. Lhostejně se dívají na bratrovu krev, lační a pijou vlastních dětí krev.

Nebohá Liduška!

Znejte člověka, znejte přírodu, a rozumíte všemu, čeho máte potřebí pro život ten. Kdo se od nich odvrátí, hanobí je, hřeší proti nim a sobě kope vlastní rukou předčasný hrob.

Co pomohla rodičům Liduščiným všechna lamentace, všechno lomení rukama? Neštěstí se nedalo napravit, Lidušce rozum navrátit nemohli. Že štěstí dítěte nedá se vštípit násilím, poznali docela.

A však buď jim věčný pokoj. Země již je kryje, a co si zde udělali, ať to tam zodpovídají.

Starý Souček jest ještě svěží, jako vítr. Jest posud generálem své armády, k níž náleží také Krejza. Přišlo brzo vše na jevo a proroctví Součkovo se vyplnilo. Jmění Krejzovo bylo zbudováno na větru, chtěl si Liduškou pomoci a Liduška to zaplatila rozumem.

U Staňků jest pusto, velmi pusto. Lidé se toho stavení bojí, nikdo tam nevkročí, a žebrák maje tam zaklepat na dvéře, jde mimo. Bez za stodolou zvadnul, sedmihlásková žijou v několikátém pokolení, ale jejich hnízdo na bezu jest pusté.

Liduška sedávala první čas mnoho a mnoho pod bezem. Myslila, že tam k ní přijde Toník. Darmo čekala; Toník nepřišel, nechodila tam více, sedmihlásek také více nepřilétal, bez více nevoněl, a proto je tam smutno, tuze smutno.

Mnoho let opět uplynulo a ty mnohou změnu přinesly. Starší odumřeli a vzali Liduščino tajemství s sebou do hrobu; děti vyrostly a ty o tom nevěděly mnoho; vědělit jen, že Liduška blázní. Všickni k ní byli chladní, tak jako je ve světě vůbec, když se

nám obrátí štěstí. Kluci na návsi za ní pokřikovali, tropili si z ní smích; ona se bránila, a kluci se smáli ještě víc.

Liduška nevynechala žádnou muziku v celém okolí. Kde jen slyšela, že jest muzika, a kdyby to bylo kolik hodin cesty vzdálené, musila tam být a vydržela tam vždy až do rána.

Netančila nikdy. Stávala vždy v koutě a dívala se po muzikantech. Pak-li některý muzikant na ni promluvil, byla celá blažená. Proto jí říkají „Muzikantská Liduška.“

Že hledá mezi muzikanty svého Toníka, o tom ovšem žádný z muzikantů již neví a proto si z ní leckdys tropí smích, žert a leckdys ji urážejí. Liduška ovšem tomu více nerozumí, a to jest její štěstí.

Snad by vydržela u muziky celý týden, kdyby tak dlouho trvala. Zapomněla by jíst i pít, jen když může slyšet muziku.

Málo kdy se zasměje, často pláče a to vždy, když si vzpomene, že tam Toník není. Lidé si arciť toho pláče nevšímají. Říkají, že je bláznivá a myslí, že tím řekli vše.

Možná, že mají pravdu.

Kdo zná, co byla dřív a co je teď, zplakal by nad ní sám.

Bylo to letos o posvícení, když k nám taky přišla „Muzikantská Liduška“, tak jako bývá každý rok u nás.

Byla u muziky až do rána a ráno mne přišla zbudit, abych se podíval, co již udělala za práci. Já

se šel podívat a viděl jsem, že všechno uklidila, uspořádala v domě. Ona z toho měla nesmírnou radosť. Pochválil jsem ji, a tím jsem si získal úplnou její důvěru.

Sedla si pak na schody a zdála se být velmi zamyšlená.

„O čem přemýšlíte, Liduško?“ ptal jsem se jí.

„Naši strojili svatbu a převařili máslo,“ odpověděla mi a dala se do smíchu.

„Máte z toho radosť, Liduško?“

„To ne. Ale kdyby nebyli pozvali kostelníka, bylo by všechno dobře.“

„A koho měli pozvat?“

Liduška se najednou zalekla a žádná moje otázka ji více nepřiměla k odpovědi. Zamyslila se a zdálo se, že neslyší.

Dobrá moje matka mne zavolala stranou a pošeptala mi, abych se jí zeptal na Toníka a pak abych jí zpíval jakoukoli písničku.

Seděla ještě pořád na schodech a když jsem se k ní přiblížil, patrně se mne opět zalekla.

„Liduško, to máme dnes čisto ve stavení,“ pravím k ní.

„Já jsem dnes uklízela, hleďte,“ chlubila se opět.

„Musím vás za to pochválit.“

„Jsou zde děti, ať to neslyší,“ pravila a bázlivě se ohlížela kolem.

„Proč pak se bojíte dětí?“

„Jsou nezbedny; smály by se mi.“

„I ne. Měly by z vás radosť.“

„Že by měly? Viďte, dobře jsem uklidila. O, já bych byla dobrá hospodyně!“

„Kdyby vás tak Toník viděl, ten by měl radosť, viďte.“

Liduška vyskočila.

„Kde je Toník?“

„To nevím, Liduško.“

„Kde jste ho viděl?“

„O, ten jest daleko?“

„Ba vím to, a nemohu jej najít,“ zasteskla si Liduška, sedla opět na schody a plakala jako dítě.

Řeči její byly souvislejší, a člověk by skoro mohl myslit, že se jí opět rozbřeskuje.

„Nepovíte to žádnému?“ tázala se bázlivě.

„Nepovím, Liduško.“

„Tedy vězte, Toník byl můj hoch. Vám to povím, ale jiní to nesmí vědět. Oni by mi ho zase nedali. Lidé jsou zlí.“

Opět sedla na schody a dívala se na mne tak, že jsem z toho vyrozuměl, abych si vážil, že mi svěřila tajemství.

Já jsem jako maně začal hvízdat jakousi písničku, kterou muzikanti hrávají.

Liduška začala poslouchat velmi napnutě.

Pak jsem přešel z jedné písničky do jiné, z té opět do jiné a hvízdal, co mi právě napadlo.

Liduška najednou sebou trhla. Oko se jí vyjasnilo, tvář taktéž, několikrát si dala hlavou jako takt, a pak začala zpívat jakousi starodávní polku zcela správně a do podrobna. Zdálo se, že celá v té písni žije, na

tváři se rozhostila blaženost, možna že i v srdci. Aspoň, kdo by ji byl uviděl, byl by řekl, že je šťastna. Již byla u konce, začala opět znova, radost její rostla.

Nevytrhnul jsem ji ani slovem ani pohnutím.

Když dokončila, sedla opět na schody a zamyslila se. Časem se jí ještě pohnuly rty a jednotlivé hlásky mne poučily, že si tu píseň zpívá ještě v mysli, a že ještě žije ouplně v tom, v co se zabrala.

Podivala se pak na mne, vstala, vzala mne za ruku a pravila:

„To je Toníkova písnička."

„Míval ji rád?"

„Tu hrával, já jsem ji tančila, pak přestal hrát a tančil ji se mnou. O, ten umí tančit!"

„A hezký byl?"

„Ba že. Jeho oko! To bylo krasné oko!"

Opět sedla na schody a dala se do pláče.

Abych ji přivedl na jiné myšlénky, začal jsem opět hvízdat všelijaké písničky. To účinkovalo. Netrvalo to dlouho, a ona již zase zpívala „tu Toníkovou"; zase byla na chvilku šťastna.

Vidět člověka v největším neštěstí na chvilku šťastným, kterak úplně věří, že jest opravdu šťasten, vidět hned v příští chvíli ale na něho se opět valit celé ty balvany hrůzy, které jeho duševní pokoj rozmačkaly — to se člověku srdce v těle rozpláče.

Liduška dozpívala a opět se plným okem dívala na mne.

„Toník přijde," pravila.

„Jistě že přijde, Liduško," pravil jsem já.

„Vy to taky víte?"

A vstala.

„Ovšem, že vím."

„Můj dobrý Toníček! Pak mi zase bude dobře. Ten mi nedá ublížit. Lidé jsou teď velmi zlí. Nadávají mi, kluci se mi smějou, házejí po mně pískem, a já musím plakat. Ale až přijde Toník, bude všemu konec. Toník mne nedá. Pak půjdeme zase pod bez, víte tam za stodolu, tam si budem povídat, co jsme zkusili, a budem se mít rádi. Uvidíte, že sedmihlásek zase přiletí, jen co přijde zase Toník."

V tom spustili na návsi muzikanti, kteří chodívají v pondělí o posvícení po vsi s muzikou.

Liduška se vzpřímila.

„Slyšíte ho?" ptala se a vzala mne za ruku.

„Koho pak, Liduško?"

„Toníka! To je Toník! Toník už se vrací!"

A sotva to dopověděla, již byla ze dveří ven a běžela za muzikanty, aby tam uvítala svého Toníka.

Okolo muzikantů obíhal zlatý ženich, v ruce měl zlatý koláč a odháněl zlaté kluky.

Jakmile uviděli kluci Lidušku, opustili zlatého ženicha, běželi jí naproti a křičeli: „Muzikantská Liduška! Muzikantská Liduška!"

Liduška proběhla muzikanty kříž na kříž, a nenašedši svého Toníka, usedla na návsi na kámen a dala se do pláče. —

Toník se ale posud nenavrátil. Žádný neví, kam se poděl. Liduška posud na něho čeká, bez pochyby,

že darmo. A kdyby se i vrátil — můj ty bože, jaké by to bylo shledání?

Podivná to věc. Zlatý ženich, kdykoliv uvidí Liduśku, pláče s ní. Snad že si rozumějí, aspoň se těší vespolek.

On jest jediný, který jí neříká „Muzikantská Liduška“, nýbrž jen Liduška.

O „zlatém ženichu“, budete-li chtít, povím vám jindy.

Stanford University Libraries
3 6105 124 441 945

PS
V6

Stanford University Libraries
Stanford, California
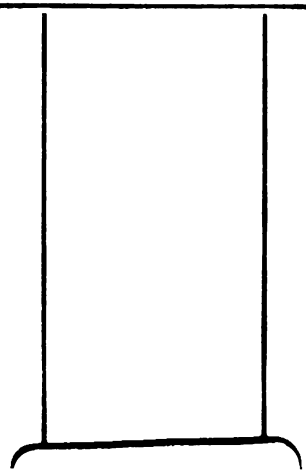
Return this book on or before date due.